

๒.๖
๙๓๔

๙๓๔

๙๓๔

ศาสตราปจจุบัน

โดย

ดร.จินดา จันทธแก้ว

ชื่อนี้.....เดือน.....พ.ศ.....

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2532

ศาสนาปัจจุบัน

© ดร.จินดา จันทรแก้ว

ISBN 974-575-061-1

พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2532 (แก้ไขเพิ่มเติม)

จัดพิมพ์โดย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทร. 2229865

จัดจำหน่าย : กทม.ธรรมสภา โทร. 4243462

ต่างจังหวัด เคล็ดไทย โทร. 2225696-8

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กทม. 10200
โทร. 2218892, 2248214

ปก : เซอร์ อิศว

ราคา 65 บาท

เลขทะเบียน ๐๐๐๖/๐๐

เลขเรียก ๙๙ ๑๔๖๔๑ ๙๕๖๘ ๕๐.๖

วันที่ ๒๗ พ.ค. ๔๔

คำนำ

เหตุที่หนังสือนี้ใช้ชื่อว่า “ศาสนาปัจจุบัน” เพราะเป็นผลมาจากการปรับปรุงแนวคำบรรยายวิชาศาสนาปัจจุบัน (ศน. ๑๑๒) ที่ผู้เรียบเรียงใช้บรรยายในคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งผู้อ่านจะเห็นว่า มีลักษณะมุ่งสู่ประเด็นสำคัญ ๆ ในแต่ละศาสนา มากกว่าที่จะให้รายละเอียดอย่างวิจิตรพิสดาร โดยเฉพาะต้องการเน้นให้เห็นบทบาทหรือสภาพปัจจุบันของแต่ละศาสนา นอกจากนี้ยังได้เพิ่มเชิงอรรถและระบุหนังสือหรือเอกสารอ้างอิงไว้ เพื่อให้การศึกษามีลักษณะกว้างขวางเป็นประโยชน์แก่ผู้จะทำการศึกษาค้นคว้าต่อไปอีกด้วย

ในการเรียบเรียงหนังสือนี้ ผู้เรียบเรียงขออนุโมทนาขอบคุณนักวิชาการทั้งหลายที่ผู้เรียบเรียงได้ใช้หนังสือของท่านอ้างอิง สำหรับในที่นี้ ขอจารึกนามเพียงท่านเดียว คือ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) **เสฐียร พันธรังษี** ผู้เป็นอาจารย์ประสิทธิ์ประสาทวิชาศาสนาให้แก่ผู้เรียบเรียงเป็นครั้งแรก สมัยเมื่อผู้เรียบเรียงเป็นนิสิต ท่านอาจารย์ได้ให้กำลังใจและสนับสนุนด้วยดีตลอดมา

อาจารย์ฟุ้ง มีน็อก แห่งภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้อ่านต้นฉบับตลอดและได้กรุณาทำดัชนีค้นเรื่องให้ด้วย และ**คุณชลธี ธรรมวรากร** ได้ช่วยพิมพ์จัดต้นฉบับให้ด้วยความอดทนและเสียสละ ผู้เรียบเรียงขออนุโมทนาขอบคุณไว้เป็นอย่างยิ่ง

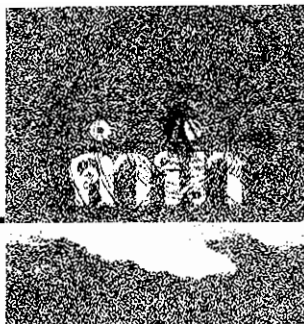
คำนำ

พิมพ์ครั้งที่ ๑

...ของศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง
ในชีวิตของคนเรา เพราะเป็นข้อเท็จจริงที่ประจักษ์กันว่า ศาสนามีอยู่
ในทุกหมู่เหล่าของสังคมมนุษย์ ไม่ว่าในยุคไหน หรือในสังคมเช่นไร
ศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมสากลของมนุษยชาติโดยแท้

ปัจจุบันนี้ วิชาศาสนาได้มีการศึกษาและค้นคว้ากันอย่าง
กว้างขวาง โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยทั่วโลก ทั้งนี้เพราะ
ความจริงในเรื่องจิตใจหรือวิญญาณมีความสำคัญต่อความเป็น
มนุษย์ของคนไม่น้อยกว่าความจริงในด้านอื่น ๆ ของชีวิต ดังนั้น
การละเลยหรือเฉยเมยไม่ให้ความสำคัญในเรื่องปรากฏการณ์ของ
ความจริงในส่วนนี้ ย่อมได้ชื่อว่าไม่ให้ความสำคัญต่อสภาพความ
เป็นจริงของชีวิตชนิดไม่น่าจะให้อภัยกันทีเดียว

ดังนั้น การศึกษาศานานอกจากให้ความสมดุลแก่ชีวิต
แล้ว ก็จะเป็นหนทางสร้างสรรค์ความเข้าใจระหว่างมวลมนุษย์ในโลก
ด้วย เพราะผู้ที่เข้าใจถึงธรรมชาติของศาสนาอย่างลึกซึ้ง ย่อมจะมี
จิตใจกว้างขวางและมองเห็นว่าความแตกต่างระหว่างศาสนาเป็นเพียง
เปลือกนอกที่ผิวเผิน ในขณะที่แก่นของทุกศาสนา มีความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน กล่าวคือเป็น “เครื่องมือ” กำจัดความทุกข์หรือแก้ปัญหา
ของมวลมนุษย์อย่างเดียวกันทั้งหมด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าความ
แตกต่างกันเป็นเรื่องของ พิธีการ มากกว่าจะเป็น หลักการ

และบุคคลสุดท้ายที่ทำให้หนังสือเล่มนี้ออกมาสู่บรรณโลกได้สำเร็จ ก็คือ คุณปรีชา กลิ่นแก้ว ผู้จัดการฝ่ายขาย แห่งโรงพิมพ์ประยูรวงศ์ ผู้ให้ความสนับสนุนและความเสียสละจัดพิมพ์หนังสือนี้ด้วยตนเอง ผู้เรียบเรียงขออนุโมทนาขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้เป็นกรณีพิเศษ

ผู้เรียบเรียงหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ความเข้าใจระหว่างศาสนิกทั้งหลายในประเทศนี้ สำหรับความบกพร่องหรือความผิดพลาดใด ๆ ที่อาจมีขึ้น ผู้เรียบเรียงจักขอบคุณเป็นอย่างสูง ถ้าท่านผู้รู้จะกรุณาหักท้วงมา ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป

พระมหาจินดา อาจารย์กุสโล

สำนักงานเลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ 2

7 กันยายน 2524

คณะ 7 วัดระฆังโฆสิตาราม

บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 7

คำนำ

พิมพ์ครั้งที่ 2

เป็นที่น่ายินดีว่า หนังสือ “ศาสนาปัจจุบัน” ได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการที่มีผู้ถามถึงอยู่เสมอ โดยเฉพาะในวิทยาลัยครูหลายแห่งได้ใช้เป็นคู่มือประกอบการบรรยายด้วย ข้อนี้เป็นเหตุให้ผู้เรียบเรียงพยายามปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

ดังนั้น ในการพิมพ์ครั้งนี้ ผู้เรียบเรียงจึงได้แก้ไขและเพิ่มเติมเนื้อหาขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางศาสนาในประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อให้มีลักษณะ “ปัจจุบัน” มากขึ้นนั่นเอง ผู้เรียบเรียงขอขอบคุณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอย่างยิ่ง ที่รับภาระจัดพิมพ์เป็นครั้งที่สอง ผู้เรียบเรียงหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษา ผู้ศึกษาวิชาศาสนาพื้นฐาน และผู้อ่านที่สนใจการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางศาสนา เป็นอย่างดี

จินดา จันทรแก้ว

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

18 พฤษภาคม 2532

สารบัญ

หน้า

คำนำ	(พิมพ์ครั้งที่ 1)	ก
คำนำ	(พิมพ์ครั้งที่ 2)	ง
บทที่ 1	บทนำ	1
บทที่ 2	ศาสนาฮินดู	19
บทที่ 3	ศาสนาเซน หรือ ไชนะ	45
บทที่ 4	พุทธศาสนา	59
บทที่ 5	ศาสนาสิกข์	81
บทที่ 6	ศาสนาเต๋า, ขงจื้อ และชินโต	93
บทที่ 7	ศาสนาไซโรัสเตอร์ หรือปาร์ซี	117
บทที่ 8	ศาสนายิว หรือยูดาเย	125
บทที่ 9	ศาสนาคริสต์	135
บทที่ 10	ศาสนาอิสลาม และบาไฮ	149
ภาคผนวก 1	ขบวนการใหม่ ๆ ทางพระพุทธศาสนา ในประเทศไทย	1163

ภาคผนวก 2 นโยบายใหม่ของคริสตศาสนา นิกายโรมัน คาทอลิก	195
ภาคผนวก 3 ศาสนาใหม่ : ปรากฏการณ์ในอินเดีย	205
ภาคผนวก 4 สถิติผู้นับถือศาสนา	225
เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิงประจำบท	229
บรรณานุกรม	251

บทนำ

บทที่ 1

บทนำ

ความหมายและธรรมชาติของศาสนา

ในภาษาไทย ศาสนาหมายถึงคำสั่งสอน ซึ่งมีลักษณะเชื่อในอำนาจที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตา (หรือนามธรรม) มีหลักศีลธรรม มีจุดหมายสูงสุดในชีวิต และจะบรรลุจุดหมายปลายทางดังกล่าวได้ จะต้องดำเนินคือปฏิบัติไปตามขั้นตอนของคำสั่งสอนตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ¹ ในภาษาอังกฤษ คำว่า religion มาจากภาษาลาตินว่า religio ซึ่งก็สันนิษฐานกันว่ามาจากคำอื่นอีกคือ relegere อันหมายถึง การปฏิบัติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความระมัดระวัง หรือจากคำว่า religare ซึ่งหมายถึง ความผูกพัน หรือรวมเข้าด้วยกัน² ได้มีนักปราชญ์ชาวตะวันตกให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมาก แต่ที่เข้าใจโดยทั่วไปหมายถึง ความเชื่อในความมีอยู่ของอำนาจยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ ในฐานะเป็นผู้สร้าง ผู้ควบคุมเอกภพ ทั้งเป็นผู้มอบวิญญาณอมตะให้แก่มนุษย์³

แต่ความหมายของคำว่าศาสนา ในทัศนะของชาวตะวันตกดังกล่าว ย่อมไม่อาจครอบคลุมถึงศาสนาที่เป็นอเทวนิยม⁴ (atheism) เช่น พุทธศาสนา เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาที่ควรถกเถียงเพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ยิ่งขึ้น ก็คือปัญหาที่ว่า อะไรเป็นสาเหตุให้คนมีศาสนา หรือนับถือศาสนา? มีคำตอบต่อปัญหานี้มากมาย แต่ดูเหมือนจะมี

หลักการอยู่สองอย่าง เมื่อพิจารณาร่วมกันแล้ว บางทีจะให้คำตอบต่อปัญหานี้อย่างน่าเชื่อถือที่สุด

(1) ศาสนาเกิดจากเจตจำนงของมนุษย์ที่ต้องการชีวิตนิรันดร์ หรือจากการดิ้นรนแสวงหาความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ชีวิต ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตสมบูรณ์ และการปรับตัวให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อสภาพของโลกและชีวิต ศาสนาจึงเป็นการแสวงหาเพื่อความเป็นชีวิตอยู่ทุกขณะ อันสำแดงออกในขั้นต่ำ เช่น การแสวงหาอาหาร ที่อยู่อาศัยและความปลอดภัย และในขั้นสูงจะเป็นการแสวงหาคุณค่าทางสังคม พุทธิปัญญา และจิตใจหรือวิญญาณ

(2) ศาสนาเกิดจากการรับรู้ หรือหยั่งรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับโลกในอุดมคติ อันจะให้ความหมายและความสำคัญแก่ชีวิตของเขาอย่างยิ่ง ศาสนาจึงเท่ากับเป็นปฏิกิริยาของมนุษย์ที่มีต่อโลกหรือสภาพอันลึกลับ ก่อให้เกิดความเกรงกลัว ความเคารพและศรัทธากล่าวตามนัยแห่งเทววิทยาแล้ว ศาสนาเกิดจากปฏิกิริยาของมนุษย์ที่มีต่อพระเป็นเจ้านั่นเอง ปฏิกิริยาดังกล่าวอาจเป็นไปได้สองลักษณะ คือ มนุษย์แสวงหาพระเป็นเจ้า และพระเป็นเจ้าเองก็ทรงหวังศรัทธาจากหัวใจมนุษย์เช่นเดียวกัน สำหรับการรับรู้หรือหยั่งรู้ของมนุษย์ในเรื่องนี้ เป็นความคลั่งคลายที่ดำเนินไปอย่างช้า ๆ คือค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ⁵

ในยุคแรก ๆ มนุษย์ต้องเผชิญกับความลึกลับและน่าสะพรึงกลัวของธรรมชาติ ย่อมเหลือวิสัยที่จะเข้าใจและควบคุมได้ ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในสภาพเช่นนี้ ก็คือความเกรงกลัวอันตราย มนุษย์จึงเชื่ออำนาจหรืออิทธิฤทธิ์ในสิ่งทั้งหลาย (Mana)⁶ อำนาจเช่นว่านี้ เชื่อกันว่ามีอยู่ทุกแห่งทุกหนที่มีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความหายนะ โรคภัยหรือมรณภัยก็ได้ ทั้งเป็นอำนาจที่บันดาล

ให้พืช, สัตว์ และมนุษย์เพิ่มพูนทวีพันธุ์ขึ้นก็ได้?

หลังจากยุคนี้แล้ว ก็มีการเชื่อความมีอยู่ของวิญญาณในธรรมชาติทุกอย่าง (Animism) อันมีผลให้เกิดข้อปฏิบัติและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ตาบู (taboo) เวทมนตร์คาถา เป็นต้น จากนั้นก็ยกฐานะของธรรมชาติเหล่านั้นขึ้นเป็นเทพเจ้า จนเกิดเป็นลัทธิพหุเทวนิยม (Polytheism) หรือนับถือเทพเจ้าหลายองค์ ปรากฏเป็นเทพนิยาย (Mythology) ของชนโบราณหลายชาติ และในตอนสุดท้าย ความคิดในทางศาสนาพัฒนาสูงขึ้น การนับถือเทพเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว (Monotheism) ก็บังเกิดขึ้น ซึ่งปรากฏในศาสนาใหญ่ ๆ ปัจจุบันหลายศาสนา

พระธาตุขอมโพธิ์ จังหวัดน่าน

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ศาสนาจึงมีลักษณะเป็นเครื่องมือหรือมรรคาที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ กล่าวคือ เป็นความหลุดรอดจากสภาพของชีวิตแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่าดีที่สุด หรือเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์และบาปกรรม ในขณะที่เดียวกันก็จะบรรลุถึงอิสรภาพอย่างใหม่ และสันติสุขอย่างแท้จริงในทันที เป็นการข้ามพ้นอุปาทานที่มีต่อโลกนี้ ด้วยอำนาจปัญญาญาณ หรือพูดอย่างสั้นที่สุด จุดประสงค์ของศาสนา ก็คือความพยายามที่จะพ้นไปเสียจากความทุกข์ทั้งปวง⁸

จากทัศนะดังกล่าว ศาสนาทั้งหลายจึงมีแก่นแท้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงไปเสียจากความทุกข์ หรือสภาพไม่น่าพึงปรารถนา และดังนั้นเครื่องมือหรือมรรคาเพื่อทำลายความทุกข์ดังกล่าวนี้แหละ เรียกกันว่าศาสนา ศาสนาจึงเป็นมรรคาแห่งชีวิต ความหมายนี้จึงครอบคลุมทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเทวนิยมหรืออเทวนิยม ความสำนึกในเรื่องศาสนาจึงเป็นความเอนเอียงของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม คำกล่าวที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์มีศาสนาจึงเป็นข้อเท็จจริง ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานทางโบราณคดีหรือมานุษยวิทยา แต่การที่ศาสนาต้องแตกต่างกันออกไปนั้น ก็เป็นเพียงการแสดงออกภายนอกตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเคยชิน ซึ่งเป็นเบื้องหลังของชนกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนวิวัฒนาการด้านสติปัญญาและความคิดของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย

ศาสนากับปรัชญา

ปรัชญามีเป้าหมาย เพื่อความรู้และความเข้าใจเอกภพ แต่เป้าหมายของศาสนาไม่ประสงค์จะเข้าใจเอกภพมากเท่ากับการจัดสิ่งที่มีมองเห็นว่าเป็นทุกข์หรืออันตรายชนิดลึกถึงและรักษาสິงที่มีค่า

มากที่สุดไว้ มักกล่าวกันว่าปรัชญาพยายามแสวงหาทัศนะอันเป็นเอกภาพของโลก ในขณะที่ศาสนาพยายามที่จะเป็นอันหนึ่งเป็นอันเดียวกับโลก หรืออานาจยิ่งใหญ่ในโลก ด้วยเป้าหมายแตกต่างกันดังกล่าว เลยทำให้มีความแตกต่างกันในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น ปัญหาทัศนคติ กรรมวิธี กิจกรรม ตลอดจนผลลัพธ์

ศาสนานับภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ศาสนาพยายามที่จะบรรลุถึงสภาพที่ดีที่สุดของชีวิต ส่วนปรัชญามุ่งความเข้าใจความเป็นไปของชีวิต และดังนั้นความจริงควรจะเป็นว่า เมื่อเรามีความเข้าใจและรู้ถึงสภาพชีวิตที่ดี เราก็ควรบรรลุถึงสภาพดังกล่าวนั้นด้วย หรืออีกนัยหนึ่งเมื่อสามารถเข้าใจความลึกลับต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เราก็ควรจะมีความหวาดกลัวน้อยลงไป ซึ่งน่าจะเป็นหน้าที่ของศาสนา แต่คนส่วนมากมักแยกศาสนาออกจากปรัชญา ประหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกัน แต่ที่จริงแล้วศาสนาและปรัชญาอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาต้องอาศัยปรัชญา (ตลอดจนวิทยาศาสตร์) เพื่อความมั่นคงและก้าวหน้าในด้านทฤษฎีคำสอน ฝ่ายปรัชญาก็ต้องอาศัยศาสนาเกี่ยวกับจุดเริ่มต้น เพราะความอยากรู้อยากเห็น ถูกกระตุ้นโดยศาสนา กล่าวคือความต้องการความปลอดภัยเป็นต้น เราให้ต้องแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิต หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าไม่มีปัญหาเรื่องความปลอดภัย ซึ่งเป็นสัจชาตญาณในเรื่องศาสนาแล้ว ความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องเอกภาพและชีวิตก็จะไม่เกิดขึ้น?

ศาสนากับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิทยาศาสตร์ คือ ความรู้ที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ โดยมีฐานมาจากการสังเกต ทดสอบทดลองและตั้งเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปไว้ มองในแง่นี้อาจเห็นว่าขัดแย้งกับศาสนาในหลายลักษณะ เช่น ศรัทธากับ

เหตุผล, ลัทธิธรรมนิยมกับการทดสอบทดลอง, การเปิดเผยแบบลึกลับ กับความจริงทางอินทรีย์สัมผัส, ฯลฯ

ความขัดแย้งกันที่รุนแรงและรู้กันอย่างกว้างขวางก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าความขัดแย้งในเรื่องข้อเท็จจริง (factual conflicts) ยกตัวอย่างเช่น แนวความคิดแบบปฏิวัติของคอปเปอร์นิคัส การค้นพบของกาลิเลโอ, ทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน, การค้นพบเกี่ยวกับอายุของโลก, ฯลฯ สำหรับศาสนาที่มีพระเจ้า มีจุดสำคัญที่ควรสังเกตคือ การเปิดเผยหรือวิวรณ์ (revelation) อันหมายถึงทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ทางศาสนาด้วย ถ้ามองในแง่ี้แล้ว เป็นที่แน่นอนว่าความขัดแย้งย่อมลดลงหรือหมดสิ้นไป ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นขอบเขตของวิทยาศาสตร์เองที่จะพรรณนากระบวนการที่ดำเนินไปในโลก และการค้นพบของวิทยาศาสตร์ก็จะไม่ขัดแย้งกับศาสนา แต่ข้อนี้มิได้หมายความว่า วิทยาศาสตร์และศาสนาพูดถึงคนละโลก แต่ทั้งสองอย่างนี้อาจพูดถึงสิ่ง (โลก) เดียวกันได้ เช่น ข้อความที่ว่า มีประชากรของโลกประมาณ 5 พันล้านคน คำกล่าวนี้เป็นวิทยาศาสตร์ เพราะสามารถพิสูจน์ให้จริงได้จากวิธีการสังเกตและลงมือนับเอาได้ แต่การกล่าวว่าประชากรทุกคนมีคุณค่าอันไม่อาจประมาณได้ต่อพระเป็นเจ้าย่อมมีลักษณะเป็นศาสนา เพราะสามารถยืนยันความแน่นอนได้ก็อาศัยการหยั่งรู้ (intuitive experience) เท่านั้น แต่ทั้งวิทยาศาสตร์และศาสนาในข้อความข้างบนนั้น พูดถึงสิ่งเดียวกันนั่นคือประชากร

ข้อที่ควรคำนึงอย่างหนึ่งก็คือว่า คำกล่าวทางวิทยาศาสตร์และศาสนา มักจะมีได้หมายถึงสิ่งเดียวกัน มีเรื่องของศาสนาเช่นพระเป็นเจ้า ซึ่งมีได้อยู่ภายในขอบเขตของวิทยาศาสตร์ (เพราะเป็นภาวะเหนือประสบการณ์ทางอินทรีย์) และมีเรื่องของวิทยาศาสตร์ที่ศาสนา มิได้เกี่ยวข้องด้วย ประเด็นที่ควรเน้นก็คือ ความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์และศาสนามีใช้ความแตกต่างกันในสิ่งที่พูดถึง แต่เป็น

ความแตกต่างกันในเรื่องลักษณะของสิ่งที่พูดถึง นั่นคือข้อความเชิงวิทยาศาสตร์จะพูดถึงสิ่งในลักษณะหรือแง่ที่สามารถสังเกตได้และวัดได้ ในขณะที่ข้อความทางศาสนาจะพูดถึงสิ่งในลักษณะหรือแง่ที่เป็นคุณค่า หรือมีความสัมพันธ์กับการมีศรัทธาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ตามนัยนี้ ศาสนากับวิทยาศาสตร์ก็ไม่ควรจะขัดแย้งกันทั้งนี้เพราะความเชื่อมั่นของทั้งสองฝ่ายมิได้ชี้ไปยังเนื้อหาชนิดเดียวกัน¹⁰

เป็นที่แน่นอนว่า กิจกรรมของนักวิทยาศาสตร์ ย่อมแตกต่างจากงานของพระหรือนักสอนศาสนา ทั้งนี้เพราะกรรมวิธีในการสร้างนิตยชบคิดและวิจารณ์ ย่อมไม่เหมือนกับกรรมวิธีในการปลูกฝังศรัทธาในตัวบุคคล ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า กรรมวิธีทางศาสนา ย่อมเหมาะสมยิ่งกับปัญหาทางศาสนาโดยเฉพาะ และอาจเป็นไปได้ว่าการบูชาที่ดี การสวดมนต์ภาวนาที่ดี ล้วนเป็นกรรมวิธีที่เหมาะสมแล้วในการแก้ปัญหาทางอารมณ์ของบุคคลเราในขณะนั้น อันที่จริงศาสนากับวิทยาศาสตร์ย่อมช่วยให้เกิดความสมบูรณ์แก่กันและกันมากกว่าจะขัดแย้งกันเอง เพราะศาสนาย่อมไว้เป้าหมาย หากขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และวิทยาศาสตร์ย่อมไว้ประโยชน์ หากไม่อาจนำมาใช้กับชีวิตจริง ๆ ได้ เมื่อกล่าวอย่างกว้างที่สุดแล้ว ศาสนาก็คือวิทยาศาสตร์ภาคปฏิบัตินั่นเอง ทั้งนี้เพราะศาสนาของผู้ใด ก็เป็นการเสาะแสวงหาแบบชีวิตที่ดีที่สุดของผู้นั้น ตามที่เขามีความรู้มีความเข้าใจนั่นเอง¹¹

ส่วนเทคโนโลยีก็คือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ นั่นคือ การนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้สร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับผ่อนแรง ทนแรง ทำงานแทนคน ตลอดจนอำนวยความสะดวกและความสะดวกสบายต่าง ๆ แต่สิ่งที่ไม่คาดหวังก็เกิดขึ้น นั่นคือเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดปัญหาและภัยอันตรายอย่างใหญ่แก่มนุษย์ และที่มองเห็นได้ชัดก็คือ การผลาญทรัพยากรธรรมชาติและการทำให้สิ่งแวดล้อม

เกิดมลภาวะ (pollution) ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ดิน, น้ำ, อากาศ กลายเป็นพิษเป็นภัยแก่การดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นแล้ว มลภาวะทางเสียงก็เป็นอันตรายต่อมนุษย์เช่นเดียวกัน ของเสียหรือ มลภาวะเหล่านี้เป็นอันตรายแก่มนุษย์ทั้งสิ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม อากาศเสียทำให้คนจำนวนไม่น้อยเป็นโรคปอดมีน วิงเวียนศีรษะบ้าง เป็นมะเร็งบ้าง เป็นโรคเกี่ยวกับทางหายใจบ้าง ฯลฯ

ภัยอันตรายเหล่านี้มันอันที่จริงมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง ทั้ง ๆ ที่เป้าหมายเดิมมัน เพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่มนุษย์ หรือ แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ แต่เมื่อแก้ได้อย่างหนึ่ง ก็เกิด ปัญหาอย่างอื่นตามมาอีกเรื่อย ๆ แบบไม่มีที่สิ้นสุด หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อมนุษย์ควบคุมธรรมชาติได้ส่วนหนึ่งหรือด้านหนึ่ง ก็มีผลเป็น แรงผลักดันให้ธรรมชาติอีกด้านหนึ่งผันผวนวิปริตออกไป กลายเป็น ปัญหาขึ้นใหม่ “สภาพเช่นนี้เป็นเหมือนบีบของอย่างหนึ่งกุมไว้ได้ แต่ของนั้นไปโป่งออกหรือทะลุแตกไปอีกด้านหนึ่ง ไม่เป็นการบังคับ ควบคุมที่สำเร็จผลอย่างแท้จริง จัดว่าเป็นเพราะสาเหตุอย่างทีหนึ่ง คือ เกิดจากอวิชชาความไม่รู้จริง” (พระราชวรมูณี, เทคโนโลยีกับ- ศาสนา, 2530:31) แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็มีความโลภมีความ อยากที่จะแสวงหาผลประโยชน์ให้มากที่สุด และนี่แหละคือต้นหา ของเขา ก็เลยทำให้เขาใช้เทคโนโลยีอย่างเกินขอบเขตหรืออย่าง ไม่ระมัดระวังคือมักง่าย ปัญหาต่าง ๆ ก็ย่อมเกิดตามมาเรื่อยไป

ความจำเป็นในตอนนี้ก็คือน่า มนุษย์จะต้องมีความรู้ให้ตลอด หรือมองโลกหรือจักรวาลให้ตลอดสาย เพื่อจะสามารถควบคุมธรรมชาติและเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างสมเหตุสมผลตามวัตถุประสงค์ อันจำเป็นจริง ๆ และเราจะมีมนุษย์เช่นนั้นได้ ก็ต้องอาศัยศาสนา ช่วยควบคุมและเสริมสร้างมนุษย์ให้เป็นคนทำงานเพื่องานอย่างแท้จริง มิใช่เพื่อแสวงหาแย่งชิงผลประโยชน์เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ

และเพื่อนมนุษย์ ดังนั้นจะต้อง “อาศัยการควบคุมมาตามลำดับเป็นขั้น ๆ เริ่มแต่ควบคุมตนหาในตนหรือควบคุมตนเองได้แล้ว จึงควบคุมการใช้เทคโนโลยีนำไปสู่การควบคุมธรรมชาติอย่างถูกต้องในที่สุด”

สำหรับพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์จะไม่มีปัญหาคความขัดแย้งรุนแรงดังปรากฏแก่ศาสนาอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาปฏิเสธพระเจ้า ดังนั้นจึงมองธรรมชาติว่าดำเนินไปตามเหตุและปัจจัย ตามกฎของปฏิจจสมุปบาท (ภาวะการอาศัยกันเกิดขึ้น) หรืออิทัปปัจจยตา (คือ สิ่งทั้งหลายเป็นเหตุปัจจัยกันและกัน) เมื่อเป็นเช่นนี้ ธรรมชาติจึงปรากฏว่าเป็นอนิจจังคือเปลี่ยนแปลง เป็นทุกขคือต้องขึ้นกับเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่ง และเป็นอนัตตาคือหาสารหรือแก่นแท้ไม่ได้ แม้แก๊สฮีที่กำลั้งนอยู่ก็มีภาวะเปลี่ยนแปลงโดยมี Electrons จำนวนหลายสิบล้านกำลังเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตามจำนวนของ Quanta (E.C.Baptist, **Buddhism and Science** 1959:7) แม้ทฤษฎีวิวัฒนาการก็น่าจะสอดคล้องต้องกัน เพราะกระบวนการที่ดำเนินไปในธรรมชาติอันหาจุดเริ่มต้นไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้วิวัฒนาการของมนุษย์ก็ย่อมจะค่อย ๆ คลี่คลายมาตามลำดับจนเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน

ยิ่งกว่านั้นในเรื่องที่เป็นปัญหากันอยู่ในปัจจุบัน คือเรื่องตายแล้วเกิด (หรือฟื้น) ซึ่งมีคนที่เชื่อและไม่เชื่อ แต่เมื่อประมาณ 20 กว่าปีมานี้ ดร.เฮียน สตีเวนสัน ผู้ทำการค้นคว้าเรื่องการกลับชาติมาเกิดใหม่ของบุคคลในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้เดินทางมาประเทศไทยและได้แสดงปาฐกถาอันแสดงความเชื่อมั่นว่า เรื่องตายแล้วเกิดใหม่เป็นเรื่องจริง โดยเฉพาะมีอยู่ประมาณ 20 รายของผู้ที่อ้างว่าระลึกชาติได้ มีข้อเท็จจริงอันน่าเชื่อถือได้โดยไม่มีสิ่งใดแอบแฝง (เต็ม สุวิกรม (แปล), 23 ผู้กลับมาเกิดใหม่, 2524:(จ))

ศาสนากับการเมือง

ตามประวัติของศาสนาทั่วโลก จะเห็นว่าศาสนาเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่เป็นอันมาก บางศาสนานั้นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นไปของชาตินั้น ๆ ที่เดียว แต่โดยทั่วไปแล้ว ศาสนาจะทำหน้าที่ช่วยเหลือรัฐในลักษณะกว้าง ๆ อย่างน้อย ๆ ก็เป็นเรื่องต่อไปนี้:-

1. ศาสนาช่วยให้ผู้ปกครองมีอำนาจชอบธรรมในการปกครองประชาชน
2. ศาสนาประกาศโลกทรรศน์ว่ามนุษย์และจักรวาลมีลักษณะอย่างไรและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
3. ศาสนาช่วยให้สถาบันทางสังคมมีความหมายและดำเนิน

ไปอย่างดี จนเกิดเอกภาพในระหว่างศาสนิกชนในชาติ

ในเรื่องความชอบธรรมทางการเมือง อาจพิจารณาได้จากคำวิจารณ์ของลัทธิมาร์กซิสม์ที่ว่า “ศาสนานั้นได้ถูกพวกชนชั้นปกครองใช้เป็นเครื่องมือรักษอำนาจของตนไว้เสมอมา ด้านหนึ่ง ก็ถูกใช้ให้เทศนาสวดขยายความศักดิ์สิทธิ์ละเมิดมิได้ของระเบียบแบบแผนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว: “ผู้เจ้าจงรับใช้พระเจ้าเป็นเจ้าโดยพร้อมเพรียงกันด้วยการรับใช้พระราชาและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์, ด้วยการเชื่อฟังกฎหมายของแผ่นดินและด้วยการรักใคร่กันและกันเหมือนหนึ่งพี่น้อง” อีกด้านหนึ่งก็ถูกใช้สำหรับปลอบโยนผู้ที่ทำงานและเหนื่อยยากสายตัวแทบขาดด้วยยื่นโยนความหวังในความผาสุกอันนิรันดร์ในชาติหน้าให้: “จงอย่าลืมจดจำและปลอบโยนกันและกันว่า บนสวรรค์สวรรค์นั้น ผู้เจ้าจะได้มีชีวิตอันมั่นคงถาวรกว่า” เมื่อถูกนำไปใช้เช่นนี้ ศาสนาจึงมีหน้าที่เป็นเครื่องบรรเทาความอยุติธรรม

ของสังคมให้ดูลดน้อยลง นี่แหละคือความหมายของมาร์กซ์เมื่อกล่าวว่าศาสนา คือ “ยาเสพติดของประชาชน” (จิตร ภูมิศักดิ์ แปล),

ศาสนาโดยทั่วไปย่อมสอนและอธิบายถึงฐานะที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในสังคมและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันอย่างไร เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ (สถาบันการศึกษา), ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง, ฯลฯ ซึ่งตามปกติแล้ว ศาสนาย่อมเห็นด้วยกับสถาบันทางสังคมที่ศาสนานั้น ๆ เจริญอยู่ ถ้าสถาบันนั้น ๆ จะไม่มีลักษณะขัดแย้งกับหลักการของศาสนา ดังนั้นในกรณีของศาสนาประจำชาติหรือศาสนาของคนส่วนใหญ่ย่อมมองเห็นได้ชัด คือจะมีคำสอนสนับสนุนสถาบันทางเศรษฐกิจ, ทางการเมือง, วัฒนธรรม และค่านิยมต่าง ๆ เพื่อให้สถาบันต่าง ๆ ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ศาสนาก็จะสร้างความมั่นใจให้แก่ปัจเจกชนตลอดจนรัฐเมื่อยามมีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหรือการเมือง พร้อมทั้งเน้นคำสอนเพื่อให้มีลักษณะแก้ปัญหาในลักษณะต่าง ๆ แต่ที่แน่นอนที่สุดก็สอนให้คนรู้จักปรับตัวหรือทำให้ได้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ครั้นมีคำสอนให้มองเห็นเป้าหมายของชีวิตและอุดมคติในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกแล้ว ศาสนาย่อมได้ชื่อว่าสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยเฉพาะคนที่นับถือศาสนาเดียวกัน (แม้ต่างศาสนากันก็มีคำสอนให้เกิดเอกภาพเช่นกัน เช่น ทุกคนเป็นบุตรของพระเป็นเจ้า ฯลฯ) (All people are the children of God, etc.)

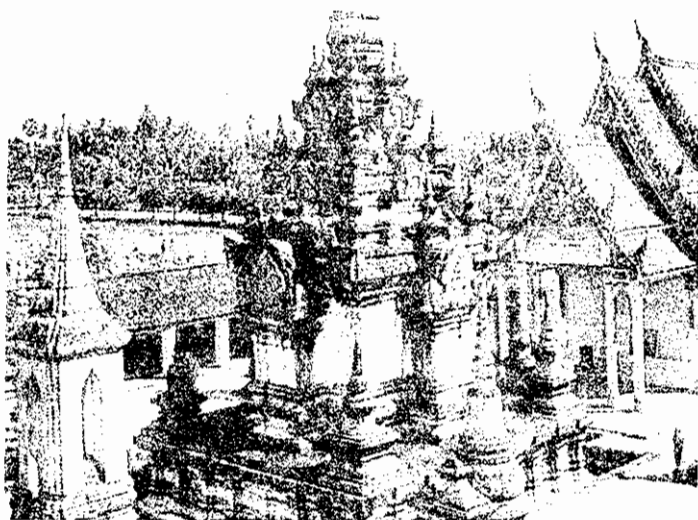
สำหรับพุทธศาสนามีทัศนะทางการเมืองในลักษณะเน้นผู้ปกครอง คือ ถ้าผู้ปกครองเป็นคนดีมีความสามารถแล้ว ระบบใด ๆ ก็ย่อมเอื้ออำนวยสุขแก่ผู้อยู่ใต้การปกครองได้ทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีคำสอนสำหรับผู้ปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม 10 หรือจักรวรรดิ-วัตรธรรม 12 ซึ่งมีลักษณะสร้างสวัสดิบุคลิกลิขของนักปกครองให้เป็น

นักปกครองที่เสียสละ ทำทุกสิ่งทุกอย่างอย่างรอบคอบและด้วยปรัชญาญาณอย่างสูง โดยย้ำความสุขและความเจริญก้าวหน้าแก่ประชาชนเป็นหลัก

ในปี พ.ศ. 2522 อยาตอลลาะห์ โคไมนี (Ayatollah Khomeini) ผู้นำศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ (Shiism) ได้ทำการปฏิวัติขับไล่พระเจ้าซาร์ (Mohammed Reza) แห่งราชวงศ์ปาห์ลาวี (Pahlavi) และประกาศเปลี่ยนประเทศอิหร่านเป็น “ประเทศสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน” โดยยึดคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นหลักในการปกครองหรือเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ นับว่าเป็นการนำเอาศาสนามาเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง “การปฏิวัติในอิหร่านนี้มีลักษณะเฉพาะตัวที่ว่าครั้งนี้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์นับแต่สมัยอาณานิคมเป็นต้นมาที่พลังประชาชนได้แสดงออกร่วมกันต่อต้านศัตรูร่วม คือ จักรวรรดินิยม (ทั้งด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ) และพวกปฏิกิริยาภายใน โดยที่ปฏิบัติการดังกล่าวอาศัยพลังความเข้มแข็งและการสนับสนุนทางการเงินจากภายในประเทศเกือบจะสิ้นเชิง...ลักษณะเช่นนี้ไม่อาจตีความเป็นอย่างอื่นไปได้ นอกจากการหันกลับไปสู่ค่านิยมทางวัฒนธรรมแบบเก่าอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในกรณีนี้ก็คือ ศาสนา นั่นเอง”

ส่วนในประเทศนิการากัว ในวันที่ 19 กรกฎาคม 2522 ประชาชนชาวนิการากัวภายใต้การนำของแนวร่วมปลดแอกแห่งชาติ ซึ่งมีชื่อว่า ชนดินิสตา สามารถโค่นอำนาจเผด็จการของซีโมซาลงได้ และแนวร่วมสำคัญในการนี้ก็คือ สังฆราช, พระสงฆ์ นักบวชชาย-หญิงและ “ผู้นำพระวาจาไปเผยแพร่” ซึ่งได้จับอาวุธเคียงข้างประชาชน “ถ้าเราพลาดโอกาสที่จะปฏิบัติตามนโยบายที่ช่วยเหลือคนจน จะด้วยความเคอะเขิน หรือความกลัวก็ตาม จะเท่ากับว่าเราไม่ซื่อสัตย์ต่อคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า” นี่คือ “เทวศาสตร์แห่งการปลดปล่อย” (Theology of Liberation) ซึ่งเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นโดยบาทหลวง

ชาวเปอร์เซีย กุสตาโว กูเทียเรส และได้กลายเป็นแบบฉบับของทฤษฎีศาสตร์แห่งการปลดปล่อยในลักษณะอื่น ๆ ที่ผู้ชนถูกกดขี่รังแกเอารัดเอาเปรียบทั่วโลก และนี่จุดสำคัญที่พระสงฆ์ (นักบวช) เล่นการเมืองจนกลายเป็นพระคริสต์ “แดง” ไปในที่สุด

พระบรมธาตุไชยา จ. สุราษฎร์ธานี

ศาสนากับลัทธิคอมมิวนิสต์

ลัทธิคอมมิวนิสต์ถือว่า ศาสนาเป็นเรื่องความคิดเพื่อผันในจิตใจมนุษย์ ที่มีต่อพลังภายนอก อันมีอำนาจเหนือชีวิตความเป็นอยู่ของเขา คาร์ล มาร์กซ์ มีความเห็นว่า ศาสนาในฐานะเป็นเงื่อนไขทาง

สังคม จึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วคราวทางประวัติศาสตร์เท่านั้น ส่วน เลนิน มีความเห็นว่าศาสนาเป็นรูปแบบการกดขี่ทางวิญญาณแบบหนึ่ง และเมื่อมีการเผยแพร่โลกทรรศน์แบบวิทยาศาสตร์ตามแนวคอมมิวนิสต์ ศาสนาก็จะค่อย ๆ หมดความหมายลงไปเอง และจะหมดสิ้นไปในสังคมคอมมิวนิสต์ที่พัฒนาถึงขั้นแล้ว¹² สรุปว่าในสายตาของคอมมิวนิสต์ ศาสนาคือเครื่องปลอบใจของสัตว์โลกผู้ถูกกดขี่ เป็นสิ่งที่ชนชั้นปกครอง ใช้เป็นเครื่องมือรักษาสถานะของตนไว้เสมอมา ศาสนาจึงมีหน้าที่เป็นเครื่องบรรเทาความอยุติธรรมของสังคมให้ดูลดน้อยลง¹³

แต่จากการที่เราได้ศึกษาถึงปรากฏการณ์ของศาสนาแต่เบื้องต้น จะเห็นว่าคำถามล้าของพวกคอมมิวนิสต์ มิได้มีผลกระทบจริงจังอะไรเลย ถ้าพิจารณาถึงธรรมชาติแท้ ๆ ของศาสนา ความผันผวนทางประวัติศาสตร์ และความหน้าไหว้หลังหลอกของผู้นับถือศาสนาเท่านั้น ที่ทำให้ศาสนาได้รับการประณามว่าเป็นยาเสพติดของประชาชน แต่ถ้านักศาสนาปฏิบัติธรรมในศาสนาของตนถึงขั้นสมบูรณ์ “ชนชั้นที่กดขี่” กับ “ชนชั้นที่ถูกกดขี่” ก็จะไม่มีอยู่ในโลก และจะไม่มีข้อมูลใด ๆ ให้คอมมิวนิสต์ได้โจมตีอย่างถี่รู้ ๆ กันอย่างแน่นอน

มหาตมะคานธีเคยกล่าวว่า ไม่มีผู้ใดที่จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีศาสนา เพราะทุกคนมีมรรคาแห่งชีวิตของตน แม้ผู้ที่ไม่ยอมเชื่อในพระเป็นเจ้า ก็ยอมรับนับถือความจำเป็นของหลักการทางศีลธรรม โดยเห็นว่าเป็นสิ่งดีควรกระทำ การไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักการทางศีลธรรม เป็นสิ่งชั่วร้ายควรละเว้น แม้ผู้ที่ประกาศตนไม่ยอมรับนับถือศาสนา ก็นับถือศาสนา และไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่มีศาสนา¹⁴

อันที่จริงลัทธิคอมมิวนิสต์ ก็เป็นศาสนาเช่นเดียวกัน เพราะมีหลักความเชื่อชนิดที่ไม่ยอมให้วิพากษ์ (dogmas) ดังเช่นคำโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์กล่าวว่า “พวกที่ยอมรับลัทธิบอลเชวิสต์ (คือคอมมิวนิสต์) ก็เป็นผู้กระด้างต่อข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ และกระทำตวินิบาตกรรมทางพุทธิปัญญา สมมติว่าคำสอนของลัทธิบอลเชวิสต์ (คอมมิวนิสต์) เป็นความจริง แต่สถานการณ์ก็จะไม่มีอะไรดีขึ้น เพราะว่า การตรวจสอบคำสอนเหล่านั้นด้วยใจเป็นธรรม คอมมิวนิสต์จะยอมให้มีไม่ได้ ผู้ที่เชื่อเช่นเดียวกับข้าพเจ้าว่า พุทธิปัญญาอิสระ คือกลไกสำคัญสำหรับความเจริญก้าวหน้าของมวลมนุษยชาติ ย่อมจะเป็นศัตรูกับลัทธิบอลเชวิสต์ ไม่น้อยกว่าศาสนาที่มีความเชื่อชนิดชนฝาเช่นนั้นเหมือนกัน”¹⁵

นอกจากนี้ เรายังทราบว่า ในประเทศคอมมิวนิสต์ปัจจุบัน ศาสนาทั้งหลายยังคงมีอยู่ ความคาดคะเนว่า ศาสนาจะหมดไป เมื่อสติปัญญาของคนฉลาดขึ้น ก็หาเป็นจริงไม่ ข้อเท็จจริงกลับเป็นว่า ประเทศคอมมิวนิสต์ชั้นนำ คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่ ให้เสรีภาพทางศาสนามากขึ้นกว่าเดิม ทั้งยอมรับว่าศาสนาเป็นรากฐานของสันติภาพ¹⁶ จึงได้มีการจัดตั้งสถาบันวิจัยศาสนาขึ้นมาถึง 4 แห่ง¹⁷ จึงเป็นที่แน่นอนว่าศาสนาเป็นสัญชาติญาณดั้งเดิมของมนุษย์ ไม่ว่าในยุคไหน เขาก็จะเป็นคนมีศาสนา ต่างแต่เพียงว่าศาสนาของเขาจะมีลักษณะสมเหตุสมผลมากน้อยเพียงใดในแต่ละยุคแต่ละสมัยเท่านั้น.¹⁸

สวามิวิเวกนันทะ ผู้ตั้งรามกฤษณัมรุ ปฏีรูปบทบาทของฮินดู

ศาสนาฮินดู

บทที่ 2

ศาสนาฮินดู

1. นำเรื่อง

ศาสนาฮินดู เชื่อกันว่าเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด ในบรรดาศาสนาที่มีผู้นับถือกันทั่วโลกปัจจุบัน ชื่อของศาสนานี้ เพี้ยนมาจากคำว่า “สินธุ” ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวเปอร์เซียผู้รุกรานเรียกบริเวณที่แม่น้ำสินธุไหลผ่าน (แม้คำว่า “อินเดีย” ก็มีผู้สันนิษฐานว่าออกมาจากคำนี้เหมือนกัน) ศาสนาฮินดูจึงหมายถึงศาสนาของประชาชนแห่งดินแดนแม่น้ำสินธุ หรือ อินทุ ชื่อดั้งเดิมของศาสนานี้คือ สนาตนธรรม¹ และ ไวทิกธรรม คำแรกหมายถึงธรรมที่เป็นจริงตลอดกาล คือเกิดคู่มากับชีวิต เท่ากับเป็นอาหารใจของคน ส่วนคำหลังหมายถึง ศาสนาพระเวท พระเวทเป็นคัมภีร์หลักของชาวฮินดู คำว่า “เวทะ” มีความ

ตราหินจากอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ
สันนิษฐานว่าเป็นรูปมหาเทพศิวะ

หมายถึงความรู้เกี่ยวกับพระเป็นเจ้า หรือเทววิทยา ศาสนาฮินดูเชื่อในประสบการณ์ด้านศาสนาของพระฤๅษีทั้งหลายในอดีต ดังนั้น จึงไม่มีผู้สร้างหรือศาสดาพยากรณ์เป็นตัวแทนตนแต่อย่างใด ศาสนาอื่น ๆ เช่น พุทธศาสนา, คริสตศาสนา ฯลฯ ล้วนมีผู้ตั้งทั้งนั้น ทั้งมีวัน เดือน ปี บอกไว้ชัดเจนด้วย แต่ศาสนาฮินดูหาเป็นเช่นนั้นไม่ ด้วยเหตุนี้ และจึงมีชื่อว่า ลนาตนะ หรือ ไวทิกะ คือเป็นศาสนาเก่าแก่ เปิดเผยโดยพระเป็นเจ้า²

แม้ว่าศาสนาฮินดูจะยึดพระเวทเป็นหลัก ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นศาสนาคลั่งคัมภีร์ (dogmatic) หรือศาสนาที่ใช้อำนาจ (authoritarian) ดังที่นายฮาเวลล์กล่าวว่า “ในอินเดียศาสนาไม่มีลักษณะ คลั่งคัมภีร์ แต่ถือว่าเป็นข้อประพฤตินิปฏิบัติที่สามารถใช้ให้เหมาะสม ได้กับจิตทุกระดับ และกับสภาพของชีวิตต่าง ๆ”³

ความยิ่งใหญ่ของศาสนาฮินดูอยู่ที่มีจิตใจกว้างขวาง พร้อมทั้งจะรับข้อเท็จจริงทุกอย่างไว้หมด แต่ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าศาสนาฮินดู เป็นลัทธิผสมผสาน โดยปราศจากเหตุผล จุดหมายร่วมหรือความเข้าใจ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ข้อเท็จจริงที่ศาสนาฮินดูได้ยืนยาว มาจนถึงบัดนี้ทั้ง ๆ ที่มีวิกฤตการณ์บ่อยครั้งทางประวัติศาสตร์ ย่อม ยืนยันถึงแก่นแท้ของศาสนาฮินดูที่มีเอกภาพฝังแน่นอยู่ ชนิดไม่มี สิ่งใดทำลายได้ง่าย ๆ ความเชื่อสำคัญของศาสนาฮินดูก็คือ เมื่อคนมี ลักษณะ นานาจิตตัง ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาก็ต้องมีหลายอย่าง เช่นเดียวกัน ตามแนวฤคเวท (1, 164, 66) ที่ว่า “ความจริงมีหนึ่งคน ฉลาดประกาศออกมาหลายอย่าง”

แม้ว่าจะเป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความหรือพูดถึง “แก่น” ของศาสนาฮินดู แต่ก็มีความหลักที่พอสังเกตลักษณะทั่วไปของศาสนา นี้ได้ ในเบื้องต้นจะสังเกตว่า ชาวฮินดูทุกคนเชื่อสัจธรรมในคัมภีร์

พระเวท และความเชื่อขั้นมูลฐานอันหนึ่งของศาสนาฮินดูก็คือว่ามีวิญญาณ (Spirit) ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างและอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่างอยู่เพียงอย่างเดียว อันเป็นความจริงมูลฐานคือเป็นแหล่งกำเนิดและพื้นฐานของทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งนี้มักกล่าวกันว่าเป็นพระเป็นเจ้า (อิศวร) แต่คนฉลาดยังเห็นว่า สิ่งนี้คือ สิ่งสัมบูรณ์ (Absolute) หรือ พรหมัน ทักษะดังกล่าวอาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียดต่าง ๆ ตามลักษณะของนิกาย แต่ความเข้าใจขั้นมูลฐานนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอด⁴

2. อารยธรรมผู้แม่แม่น้ำสินธุ

เป็นความลำบากที่จะพูดถึงกำเนิด และพัฒนาการของศาสนาฮินดูในอินเดีย จริงอยู่พระเวทเป็นหลักฐานสำคัญของศาสนาและอารยธรรมของฮินดู ซึ่งอาจพบร่องรอยวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้บ้าง แต่เร็ว ๆ นี้เอง การค้นพบทางโบราณคดี ได้บอกเราให้ทราบถึงวัฒนธรรมก่อนพระเวทอย่างมากมาย

ในปี พ.ศ. 2465 ได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีที่โมเหินโจเดโร (Mohenjodaro) ได้พบตราหินและหลักฐานความเจริญต่าง ๆ มากมาย เช่นเดียวกับที่หะราปปา (Harappā) ซึ่งค้นพบก่อนนานแล้ว แต่ไม่มีใครให้ความสนใจมากนัก ครั้นเมื่อมีการค้นพบโมเหินโจเดโรเข้าอีก ก็เลยทำให้ทราบว่าประชาชนสมัยนั้น มีบ้านเมืองอยู่กันอย่างมีแบบแผนเช่นสังคมของผู้เจริญทั่วไป คนสมัยนั้นรู้จักใช้โลหะและแร่ต่าง ๆ เช่น ทองคำ เงิน ทองแดง ดีบุก ตะกั่ว และทองเหลือง เรื่องธัญญาหาร มีข้าวสาลี บาร์เลย์ ผลไม้ เนื้อและปลา แสดงชัดเจนว่ามีวัฒนธรรมแบบในเมือง มีการออกแบบถนนและท่อระบายอย่างดี สะท้อนให้เห็นถึงระบบเทศบาลสมัยใหม่ อารยธรรมที่พบนี้เปิดเผยให้ทราบถึงความก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน ได้มีผู้สันนิษฐานว่าอารยธรรมดังกล่าว

มีลักษณะถูกรุกราน หรือมีฉะนั้นอาจเป็นเพราะถูกภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม อย่างฉับพลัน เป็นต้น

รูปคนที่พบมีลักษณะเป็น พระโยคี บางอย่างมีลักษณะใกล้เคียงกับพระคิวงในศาสนาฮินดู การบูชาต้นไม้และสัตว์ เช่น งู เป็นต้น ปรากฏชัดเจน การบูชาเทวีและคักติ (อำนาจ หรือพลังของเทวี หรือชายาของเทพเจ้า) ก็มีร่องรอยปรากฏชัดเจน ทำให้สันนิษฐานว่าการบูชาดังกล่าวในศาสนาฮินดูน่าจะได้รับจากอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุนี้ อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ทราบชัดถึงบทบาทของอารยธรรมนี้มีต่ออารยธรรมพระเวท แต่ก็ชัดเจนว่าการผสมผสานระหว่างอารยธรรมพระเวทและก่อนพระเวท ต้องได้เกิดขึ้นบนแผ่นดินอินเดียอย่างแน่นอน⁵

3. อิทธิพลอารยธรรมดราวิเดียนต่ออารยธรรมพระเวท

แม้จะไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า อารยธรรมพระเวทได้รับอิทธิพลบางสิ่งบางอย่าง โดยตรงจากอารยธรรมดราวิเดียน (หรือทราวีทะ) แต่อาจสันนิษฐานจากข้อเท็จจริงบางอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นศาสนาฮินดูปัจจุบันได้ว่า แนวความเชื่อดั้งเดิมของชนดราวิเดียนหรือมีลักษณะได้เปลี่ยนโฉมหน้าความเชื่อถือของพวกเขาอารยันไปหลายลักษณะด้วยกันคือ

1. เทพเจ้าในคัมภีร์พระเวทไม่เกี่ยวข้องกับป่าหรือการล่าสัตว์ แต่ปรากฏว่าเทพเจ้าของพวกดราวิเดียน เช่น พระคิวง หรือพระวิษณุ เกี่ยวข้องกับป่าเขา และการล่าสัตว์ เป็นส่วนมาก เมื่ออารยธรรมดราวิเดียนถูกกลืนโดยอารยธรรมพระเวท บรรยากาตการบูชายัญก็เริ่มเปลี่ยนทิศทาง มาเป็นการค้นคิดทางปรัชญายิ่งขึ้น

2. การบูชาเทพเจ้าในคัมภีร์พระเวท เป็นการบูชาเทพเจ้าเพศชายทั้งสิ้น จริงอยู่ อหิตี คือแม่พระธรณีเป็นแม่เจ้า(เทวี)ที่มีตำแหน่งสูง คือเป็นมารดาของเทพเจ้าทั้งหลาย ถึงอย่างนั้นก็ไม่ได้รับการบูชาเช่น

เทพเจ้าอื่น ๆ เช่น พระอัคนี, พระวรุณ, พระอินทร์ ฯลฯ เจ้าแม่
สรัสวดี และอินทிரాณี ก็ห้ามมิให้บพาทสำคัญในคัมภีร์พระเวทไม่
ในยุคหลังต่อมาเท่านั้นเจ้าแม่ทั้งหลายจึงเริ่มมีบพาทสำคัญยิ่งขึ้น
ข้อสันนิษฐานในเรื่องนี้ก็คือ เป็นอิทธิพลของการนับถือพระแม่เจ้า
ของพวกดราวิเดียน ดังนั้นจึงพบว่าในตอนหลัง ๆ นี้ เจ้าแม่ผู้เป็น
ชายาของมหาเทพคิเวเท่านั้นที่แสดงบพาทตลอดเวลา ชื่อของ
พระนางปารวตี, กาลี และ ทูรคา จึงล้นหน้าเทพเจ้าอื่นใดหมด

3. ในคัมภีร์พระเวท สัตว์เดรัจฉานไม่ผู้มีความสำคัญแต่อย่างใด
และนี่ก็เป็นข้อเท็จจริง เกี่ยวกับอารยธรรมในเมือง สัตว์และต้นไม้
ย่อมมีบพาทในอารยธรรมในป่า ดังนั้น จึงปรากฏว่าในตอนหลัง
การบุขาวกลายเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตชาวฮินดู สัตว์อื่น ๆ ก็มีบพาท
และเกี่ยวข้องกับเทพเจ้ายิ่งขึ้น

นอกจากนี้แล้ว ลัทธิกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งไม่ชัดเจน
ในคัมภีร์พระเวทปรากฏเป็นความเชื่อที่สาคัญยิ่งในภายหลัง เข้าใจ
กันว่าได้รับอิทธิพลมาจากความคิดของพวกดราวิเดียนอย่างลึกซึ้ง
นั่นเอง⁶

4. วรรณกรรมพระเวท

คัมภีร์ฮินดูแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ :-

1. ศรuti ได้แก่คัมภีร์พระเวททั้ง 4 ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาจากพระเป็นเจ้าโดยตรง ไม่มีผู้แต่ง แต่เป็นการค้นพบของพระฤาษีทั้งหลายเป็นของที่มีอยู่ชั่วนิรันดร์ (นิตย) เป็นลมหายใจของพระเป็นเจ้า เป็นสัจธรรมที่แสดงถึงประสบการณ์ทางวิญญาณของพระฤาษีทั้งหลายในอดีตกาลที่ยาวนาน พระเวทแบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์ คือ

ก. ฤคเวท เป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด เป็นบทเพลงสวดหรือมนตร์สรรเสริญอ้อนวอนพระเป็นเจ้าและเทวี มีบทเพลงสวด 1,017 บท แสดงให้เห็นถึงการยกย่องอำนาจธรรมชาติ ในการต่อสู้ระหว่างแสงสว่างกับความมืด ความร้อนกับความหนาว อำนาจธรรมชาติถูกยกฐานะเป็นเทพเจ้า ซึ่งมีเทพเจ้าสำคัญ ๆ คือ อัคนี, อินทร์, สุริยะ, วรุณ, อุษา, อัศวิน, ปฤถิวิ, มฤต, รุทระ, ยมะ ฯลฯ บทเพลงสวดจะมีชื่อพระฤาษีกำกับอยู่ด้วย แสดงว่าบทเพลงสวดนั้น ๆ เปิดเผยโดยพระฤาษีที่มีชื่อนั้น ๆ

ข. ยชุรเวท เป็นคัมภีร์คู่มือพรหมณ์ในการทำพิธีบูชาัญญ์ จัดตามลำดับเพลงสวด ซึ่งส่วนมากเอามาจากฤคเวท ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่จะต้องศึกษาเป็นพิเศษ และมีสาขาแตกขยายไปเป็นจำนวนมาก

ค. สามเวท เป็นบทร้อยกรองทั้งหมด มีถึง 1,549 บท ซึ่งมีเพียง 78 บทเท่านั้น ที่ไม่อาจหาร่องรอยได้ในฤคเวท คำฉันท์เหล่านี้ได้คัดเลือกและจัดไว้เพื่อสวดในพิธีกรรมหรือถวายน้ำโสม คำสวดอ้อนวอนหลายบท มุ่งเฉพาะโสมเทพ พระอัคนี และพระอินทร์ แต่บทฉันท์เหล่านี้ไม่สู้มีคุณค่าทางวรรณกรรมหรือร่องรอยทางประวัติศาสตร์นัก

ง. อถรรพเวท เกิดขึ้นหลังคัมภีร์อื่น ๆ ทั้งหมด หนึ่งในหกเป็นร้อยแก้ว ส่วนคำร้อยกรองบางส่วนสืบบรรยายได้ในหนังสือเล่มที่ 10 ของฤคเวท เป็นคัมภีร์เวทมนตร์คาถา เพื่อสิ่งที่ปรารถนา และกำจัดสิ่งที่เป็อันตราย

นอกจากนี้ แต่ละคัมภีร์ดังกล่าว ยังแบ่งออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ อีก 4 ส่วน คือ สังหิตา (มนตร์), พราหมณะ, อารณยะ และอุปนิษั

(1) สังหิตา หรือมนตร์ เป็นเพลงสวดสรรเสริญอันวอนพระเป็นเจ้าและเทวี ถูคสังหิตาถือว่าเก่าแก่ที่สุด

(2) พราหมณะ เป็นคัมภีร์คู่มือในการทำยัญกรรม

(3) อารณยะ เป็นคัมภีร์อธิบายปรัชญาในการทำพิธีกรรมและบูชาต่าง ๆ โดยยกนิทานเปรียบเทียบ

(4) อุปนิษั เป็นส่วนสรุปของพระเวท (เวทानตะ) เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการค้นคิดทางปรัชญา และอุทานธรรม ซึ่งเปิดเผยให้เห็นความจริงทางนามธรรมอย่างลึกซึ้ง

คัมภีร์พระเวทถือว่า เป็นการบันทึกเรื่องราวที่คนธรรมดาไม่เห็น เพราะเป็นการเปิดเผยของเทพเจ้าดังกล่าวแล้ว แก่นของพระเวทจึงเป็นเรื่องของการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่งมีศรีสุขในชีวิตนี้ คือพูดถึงความต้องการทางวัตถุ และความสุที่ผู้ทำพิธีอันวอนปรารถนา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความคิดเรื่องการบูชาบวงสรวงในพระเวทมีลักษณะพิเศษอยู่ตรงที่ว่า การบวงสรวงหรือยัญกรรมใด ๆ ถ้ากระทำอย่างเหมาะสม ถูกต้องแล้ว จะมีอำนาจยิ่งกว่าเทพเจ้าเสียอีก

2. สมฤติ เป็นคัมภีร์ชั้นสอง แปลตามศัพท์ว่า “สิ่งที่จำไว้ได้” จึงเป็นสิ่งที่จดจำกันมาและถ่ายทอดกันสืบต่อมา ซึ่งถือว่าได้รับแรงกระตุ้นจากพระเวทอีกทีหนึ่ง คัมภีร์เหล่านี้คือ

(1) คัมภีร์ธรรมศาสตร์ เป็นตำรากฎหมาย เพื่อวางระเบียบความประพฤติของประชาชนและสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเจริญของสังคมอื่นๆ ดังนั้น ชื่อของผู้ให้กำเนิดกฎหมายคือ มนุ, ยาชญวาลกยะ และปราชระ เป็นชื่ออมตะในโลกของกฎหมาย

(2) คัมภีร์อิติहाส คือคัมภีร์ว่าด้วยวิกรมของวีรบุรุษ อันได้แก่มหากาพย์ทั้งสอง คือ รามายณะ หรือ รามเกียรติ์ กับ มหาภารตะ ซึ่งเป็นตัวอย่างแสดงผลของการประพฤติธรรม ตามแนวคัมภีร์ธรรมศาสตร์

(3) คัมภีร์ปุราณะ เช่นเดียวกับคัมภีร์อิติहाส ทั้งสองคัมภีร์นี้รวมกันมีชื่อว่าพระเวทคัมภีร์ที่ 5 จุดประสงค์ของคัมภีร์นี้ก็คือการสอนศาสนาแก่ประชาชนโดยเล่าเรื่องเทพนิยาย, นิทาน และพงศาวดารต่าง ๆ คัมภีร์นี้รู้จักกันดีที่สุดในกลุ่มชาวบ้านทั่วไป

(4) คัมภีร์อาคมะ เป็นคัมภีร์สำคัญของแต่ละนิกายว่าด้วยการบูชาเทพเจ้า พร้อมทั้งข้อปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ (1) ไวษณะ-อาคม มีพระวิษณุเป็นหลัก (2) ไศวะ-อาคม มีพระศิวะเป็นหลัก และ (3) ศักตะ-อาคม หรือ ต้นตระ มีศักติ หรือเทวี เป็นหลัก แม้จะแตกต่างกันออกไปตามแนวนิกาย ทุกคัมภีร์ก็มีพระเวทเป็นหลักยึดทั้งนั้น⁷

5. ปรัชญาพระเวท

แม้คัมภีร์พระเวทจะเน้นเรื่องการบูชาบวงสรวงดังกล่าวแล้ว เราก็สามารถเห็นร่องรอยวิวัฒนาการทางความคิดได้ชัดเจน ในระยะแรกเป็นการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) ซึ่งพัฒนามาจากธรรมชาติ แต่ปรากฏว่าเทพเจ้าแต่ละองค์ได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มีอำนาจไม่จำกัดในขณะเดียวกันด้วย จึงมีลักษณะแตกต่างจากพหุเทวนิยมอื่น ๆ อย่างไรก็ดี เมื่อได้พิจารณากันอย่าง

ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่ามุ่งยกย่องศักดานุภาพของเทพเจ้าเพียงองค์เดียว
ดังนั้น แนวโน้มของปรัชญาพระเวท จึงมีลักษณะเป็นเอกเทวนิยม
(Monotheism) และมีเค้าเป็นเอกนิยม (Monism) ด้วย ขอให้สังเกต
ข้อความต่อไปนี้.-

(1) “ความจริงมีหนึ่ง (แต่) คนฉลาดประกาศออกมาหลาย
อย่าง” (เอก สทฺ วิปฺรา พหฺรฺธา วทฺนฺติ, ฤคเวท 1, 164, 46)

(2) “บุรุษเป็นทุกอย่าง ทั้งในอดีตและอนาคต” (บุรุษเอเวทฺ
สรวฺ ยทฺ ภูตํ ยจฺจ ภาวยฺม, ฤคเวท 10, 90, 2)

นอกจากนี้แล้ว เกี่ยวกับกำเนิดของเอกภพ ก็มีความคิดก้าวหน้า
เพิ่มขึ้น แทนที่จะเป็นการสร้างของเทพเจ้าภายนอก กลับเป็นว่า
เอกภพเป็นการวิวัฒน์เปิดเผยออกมาจากต้นตอแรกสุด บทเพลง
สวดในตอนนี้จะเริ่มด้วยคำว่า “ตทฺ เอก” (สิ่งหนึ่งนั้น) ซึ่งหมายถึง
ความจริงสูงสุดแรกสุดอันมีเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น

ความคิดที่พัฒนาอีกอย่างหนึ่งคือ มีธรรมชาติชนิดหนึ่งที่รักษา
กฎระเบียบศีลธรรมในเอกภพซึ่งมีชื่อว่า “ฤตะ” อันมีลักษณะคล้ายกฎ
ธรรมชาติในการให้ผลวิบากในการกระทำของบุคคลในโลกนี้ เทพเจ้า
จึงอยู่ในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมประคับประคองให้กฎนี้ดำเนินไปตามปกติ
กฎดังกล่าวนี้ในตอนหลังได้พัฒนามาเป็นกฎของกรรมในศาสนา
ต่าง ๆ ของอินเดีย

ในด้านสังคม มนุษย์เกิดมาเป็นหนี้เทพเจ้า, ฤาษีเป็นต้น จะใช้
หนี้หมดได้ ก็ต้องทำมหาญกรรม 5 อย่างคือ ศึกษาพระเวท, บูชายัญ,
ให้กำเนิดบุตร, ต้อนรับแขก และบริจาคทาน สังคมประกอบด้วย
วรรณะ 4 คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และ ศูทร แต่ความเข้มงวด
ในเรื่องวรรณะไม่ปรากฏ ในทางการเมือง กษัตริย์ได้ครองราชย์โดยการ
เลือกและเป็นที่รักของประชาชน ทรงเป็นผู้พิทักษ์พลนิกร มีร่องรอย
แสดงถึงความสามัคคีและความเจริญก้าวหน้าในด้านอื่น ๆ อยู่ด้วย⁸

6. ปรัชญาอุปนิษัทและภควิทิตตา

อุปนิษัท⁹ เป็นบทสรุปของพระเวท จึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เวทานตะ ซึ่งถือว่าการพัฒนาปรัชญาพระเวทให้ชัดเจนขึ้นมา แต่อุปนิษัทมีหลายคัมภีร์ด้วยกัน ที่ถือว่าเก่าแก่และเป็นหลักจริง ๆ ก็ประมาณ 10 คัมภีร์ แม้จะมีข้อความขัดแย้งกันเองบ้าง แต่ทุกคัมภีร์มีจุดมุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน คือ ต้องการประกาศลัทธิเอกเทวนิยม หรือ เอกนิยมนั่นเอง โดยสอนถึงว่าทุกคนมีวิญญาณหรืออาตมอันเป็นอมตะเป็นแก่นแท้ และสิ่งนี้แหละเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิญญาณสากล คือ พรหม¹⁰ เป็นดวงวิญญาณที่ไม่มีเบื้องต้นเป็นอยู่ชั่วนิรันดร์ มีอยู่ทุกแห่งทุกหน รู้ทุกอย่างและบริบูรณ์สิ้นเชิง สิ่งนี้แหละเป็นความจริงสูงสุด โลกมนุษย์และเอกภพทั้งหมดเป็นการสำแดงตัวของพรหมดังกล่าวนี้ อย่างไรก็ดี พรหมนี้ พระฤาษีบางท่านบอกว่าพรรณนาได้ (สคฺนพรหม) แต่ท่านอื่น ๆ ก็ค้านว่าเราไม่มีทางพรรณนาคุณสมบัติของท่านได้ (นิรคฺนพรหม) มีผู้สรุปปรัชญาอุปนิษัทไว้ว่า

ก. “สากลจักรวาลคือ พรหม แต่พรหมก็คือ อาตมอัน” (ดร.วินเตอรฺนิต)¹¹

ข. อาตมอัน = พรหม (ดร.ดอยเสน)¹² ซึ่งก็หมายถึง พรหมเป็นอำนาจที่ก่อกำเนิดทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมา โดยการสร้างพิภพและรักษาทั้งโอบรับทุกสิ่งทุกอย่างให้กลับเข้าไปสู่พรหมอีก อำนาจสูงสุดนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาตมอัน (อัตตา) คือแก่นของชีวิตของเราทุกคน หลังจากที่เราสละเปลี่ยนออก คือร่างกายและการทำงานของใจแล้ว เราก็จะพบว่าเราเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหม

ส่วนภควิทิตตา เป็นส่วนหนึ่งของมหากาพย์ มหาภารตยุทธ์ เป็นคัมภีร์ที่แพร่หลายที่สุดแปลตามศัพท์ว่า “บทเพลงของพระเป็นเจ้า”

ซึ่งเป็นคำสอนของพระกฤษณะ เพื่อกระตุ้นให้อรชุนทำสงครามต่อไปตามเรื่องในคัมภีร์ อรชุนกำลังยึดจิตใจที่ต้องต่อสู้กับญาติของตน พระกฤษณะจึงสอนถึงหน้าที่ของกษัตริย์ ผู้จะต้องสร้างสันติสุขและระเบียบอันดีงามในสังคม ดังนั้น ภควัทคีตา จึงเน้นเรื่องการทำงานหรือกรรมโยคะ คือให้มีการทำงานด้วยจิตใจที่ไม่มีความยึดถือ หรือหวังผลตอบแทน การกระทำเช่นนี้ มีชื่อเรียกว่า “นิษกามกรรม” แปลว่า การกระทำที่ปราศจากความต้องการสิ่งตอบแทน แต่อย่างไรก็ดี ภควัทคีตาก็สอนญาณโยคะคือทางแห่งความรู้ และภักติโยคะ คือทางแห่งศรัทธาเช่นเดียวกันซึ่งเป็นความสมดุลงานของจิตใจ ทางหรือโยคะทั้งสามนี้เมื่อรวมตัวเป็นเอกภาพแล้ว ย่อมนำไปสู่การรู้แจ้งเข้าถึงพระเป็นเจ้าอย่างแท้จริง พระโยคี ผู้ดำเนินตามโยคะทั้งสามนี้ เป็นบุคคลในอุดมคติเป็นผู้สละกิเลส มีความสงบเยือกเย็นไม่หวั่นไหวในโลก จึงมีชื่อว่าสฤติตะ-ปรัชญา¹³ คือผู้ตั้งมั่นอยู่ในเหตุผลสูงส่งไม่หวั่นไหวในโลกธรรมใด ๆ

7. ปรัชญาฮินดู 6 ลัทธิ

ปรัชญาฮินดูแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ

(1) อาสติกะ (Āstika) ได้แก่กลุ่มที่เชื่อแนวคำสอนในพระเวท และ (2) นาสติกะ (Nāstika) ได้แก่กลุ่มที่ไม่เชื่อคำสอนในพระเวท กลุ่มนี้ประกอบด้วย (1) วัตถุนิยมจารวาก (2) ลัทธิเชน และ (3) ลัทธิพุทธสำหรับกลุ่มแรกประกอบด้วยปรัชญา 6 ลัทธิด้วยกันซึ่งมีใจความย่อ ๆ ในแต่ละลัทธิดังนี้-

ก. นยายะ (Nyaya) ของท่านโคตมะ (ประมาณศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล) ลัทธินี้ว่าด้วยหลักตรรกศาสตร์ มีความเชื่อว่ามีแหล่งกำเนิดความรู้อยู่ 4 อย่างคือ (1) ประจักษ์ (perception) (2) อนุมาน (inference) (3) อุปมาน (analogy) และศัพท์ประมาณ

(testimony) มีการหาเหตุผลอย่างแยบยลและลึกซึ้ง ซึ่งมีลักษณะการวิเคราะห์คล้ายคลึงกับตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลอยู่มาก

ข. ไวเศสิกะ (Vaiśeṣika) ของท่าน กณาทะ (สมัยเดียวกับท่านโคตมะ) ยอมรับทฤษฎีความรู้ของนยายะ ลัทธินี้ว่าด้วยเรื่องระบบของสิ่งต่างๆ ในโลก (ปทาร์ถะ) วัตถุในโลกนี้ประกอบขึ้นด้วยปริมาณของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน, น้ำ, ไฟ และ ลม แต่สาร (ทรรพย์) ไม่ได้เป็นวัตถุทั้งหมดมีสารอยู่ 9 ชนิดคือ นอกจากธาตุทั้ง 4 แล้วก็มี อากาศ (ether) เวลา (time) อวกาศ (space) ใจ (มันัส) และ อาตมัน (sefl) ลัทธินี้ยอมรับว่ามีพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกด้วยสารทั้ง 9 อย่างดังกล่าวแล้ว

ค. สางขยะ (Sāṃkhya) ของท่านกปิละ (ประมาณศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาล) ลัทธินี้เป็นทวินิยม คือยอมรับว่าในโลกนี้มีสิ่งสำคัญอยู่ 2 อย่างคือ ปुरुชะและประกฤติ ปुरुชะ ก็คือ อตตะ หรือวิญญาณทั้งหลาย ซึ่งเป็นอยู่ชั่ววันรันดระ ประกฤติเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ในโลกนี้ ซึ่งทั้งวัตถุและจิตใจ เป็นต้นคำของการวิวัฒนาการของโลก กล่าวคือ เมื่อสองอย่างนี้มาใกล้กัน วิวัฒนาการก็เกิดขึ้น ดังนั้นประวัติศาสตร์โลก ก็คือประวัติวิวัฒนาการดังกล่าวนี้

ข. โยคะ (Yoga) ของท่านปตัญจลี (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5) ยอมรับแนวปรัชญาของสางขยะ แต่โยคะเพิ่มเติมพระเป็นเจ้าเข้ามา โดยเป็นผู้ควบคุมกระบวนการวิวัฒนาการ ในภาคปฏิบัติลัทธินี้มีระบบฝึกจิตและกายเป็นพิเศษ นอกจากเพื่อบรรลุโมกษะแล้ว ก็เพื่อสุขภาพทางกายและทางจิต ซึ่งปัจจุบันนี้ได้รับความนิยมเป็นพิเศษ

ง. มีมางสา (Mīmāṃsā) คัมภีร์ที่เขียนเป็นหลักจริง ๆ ก็คือโดยท่านไซมีนิ (ประมาณ 400 ก่อน ค.ศ.) จุดหมายดั้งเดิมก็เพื่อจะเชิดชูพิธีกรรมในพระเวท โดยหาเหตุผลมาแสดงว่า พระเวทเป็นสิ่งที่มียุเป็นอยู่ชั่วนิรันดร์ สิ่งที่พระเวทพร่ำสอนถือว่าเป็นความถูกต้อง (ธรรม) สิ่งใดที่ห้ามถือว่าผิดหน้าที่ของคน ได้แก่กระทำดีและเว้นชั่ว พิธีกรรมตามที่บัญญัติไว้ในพระเวท ต้องทำตามหน้าที่ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ซึ่งในที่สุดจะทำลายกรรมและนำไปสู่ความหลุดพ้นหลังจากตายแล้ว ซึ่งเป็นความสุขเช่นเดียวกับสวรรค์

จ. เวทานตะ (Vedānta) เป็นระบบปรัชญาที่มีอิทธิพลมากที่สุด เป็นลัทธิที่ออกมาจากอุปนิษัทโดยตรง ผู้ตั้งคือ พาทรายณะ ผู้เขียนคัมภีร์พรหมสูตร สรุปลักษณะอุปนิษัทและภควัตคีตาเข้าด้วยกัน ผู้ประกาศลัทธินี้ที่โด่งดังที่สุดคือ คังกราคารย (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 8) ลัทธินี้สอนว่าโลกภายนอกไม่จริง ความจริงมีสิ่งเดียวคือพรหม โลกจึงเป็นเพียงปรากฏของพรหม เช่นเดียวกับการเห็นเชือกเป็นงู นั่นเอง.

8. บทบาทของลัทธิภักดีสมัยหลัง

ในบรรดาโยคะหรือมรรค 3 ของฮินดู ภักติโยคะได้รับความนิยมสูงสุด อันเป็นการแสดงออกของความรัก และบูชาพระเป็นเจ้าสูงสุดที่มีตัวตนจริง ๆ ไม่ใช่ความสูงสุดที่มีแต่เพียงนามธรรม (ท่านองคำสอนของคังกราคารย) ลัทธิภักติ (หรือภักตี) เป็นการบูชามหาเทพ 2 องค์ คือ พระวิษณุ และ พระศิวะ เป็นการแสดงว่า ลัทธิภักติได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมดราวิเดียนในคัมภีร์มหาภารตะ มีการพูดถึงนิกายไวษณะ (คือผู้นับถือพระวิษณุ) ย่อมแสดงว่านิกายนี้เก่าแก่ยิ่ง พระภกษณะในภควัตคีตาได้รับการบูชาในฐานะเป็นอวตารของพระวิษณุ ต่อมาพระภกษณะก็ตี พระวิษณุก็ตี และพระนารายณ์ก็ตี

ภาพวาดเจ้าแม่กาสิ ปางหนึ่งของพระนางอุมาเทวี ชายาพระศิวะ

หมายถึงเทพเจ้าองค์เดียวกัน แต่พระกฤษณะจะรู้จักกันดีที่สุด รองลงมาได้แก่พระรามในคัมภีร์รามายณะ (รามเกียรติ์) ในคัมภีร์ปุราณะพูดถึงนารายณ์สิบปางโดยมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นอวตารปางที่เก้า ด้วยการยกย่องพระวิษณุจากเทพเจ้าของดราวิเดียน มาเป็นพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงพระองค์เดียว จึงเป็นการแสดงวิวัฒนาการในเทพนิยายฮินดูอย่างสำคัญทีเดียว

ในอินเดียตอนใต้ มีลัทธิภักดีของชาวทมิฬเก่าแก่เขียนเป็นบทกวีหรือเพลงสวดโดยนักพรตที่เรียกกันว่า “อาลวาร์” (Alvar) นักพรตเหล่านี้เป็นพวกวรรณะต่ำ แต่ต่อมาพวกวรรณะสูง จำต้องยอมรับบรรณกรรมของพวกนี้ โดยเฉพาะ รามานูช ยอมรับว่าเป็น “พระเวท” ของนิกายไวษณะวะที่เดียว เพลงสวดเหล่านี้มีลักษณะเรียบง่าย แต่มีความภักดีอย่างลึกซึ้งต่อพระเป็นเจ้า ในส่วนอื่นของอินเดีย เพลงภักดีของมีราโบ (ประมาณค.ศ.1504) ปัจจุบันยังคงเป็นที่รู้จักกันกว้างขวาง ใจตันยะ (ค.ศ.1485 - 1533) แห่งรัฐเบงกอลฟื้นฟูลัทธิภักดีต่อพระเป็นเจ้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดี แม้แนวโน้มของลัทธิจะพูดถึงความเสมอภาคของมนุษย์ในฐานะเป็นบุตรของพระเป็นเจ้า แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จดังที่หวังไว้

อีกนิกายหนึ่งที่สำคัญคือ นิกาย ไศวะ แต่ไม่สู้กว้างขวางเหมือนนิกายแรกดังกล่าวแล้ว พระศิวะเป็นเทพเจ้านอกคัมภีร์พระเวท แต่ต่อมาก็เป็นที่ยอมรับกันในหมู่วรรณะพราหมณ์ แต่ถึงอย่างนั้น พระผู้ทำพิธีในวัดพระศิวะ จะมีศักดิ์ศรีต่ำในสังคม ทั้งผู้นับถือส่วนใหญ่ไม่ใช่วรรณะพราหมณ์ ที่แคชเมียร์ ลัทธิไศวะแพร่หลายมาก มีบทเพลงสรรเสริญมหาเทพศิวะอย่างลึกซึ้ง มีนิกายย่อยของลัทธิไศวะที่สำคัญคือ วีรไศวะ หรือลิงคายัต ซึ่งแพร่หลายในรัฐกรณาฏกะ (ไมซอร์) ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 แต่มีลักษณะแปลกจากนิกายเดิมด้วยเน้นศรัทธา คือความเชื่อแต่ไม่เห็นด้วยกับพิธีกรรมของพวกพระ¹⁴

นอกจากนี้แล้ว ก็ยังมีนิกายอื่น ๆ อีกมากที่สำคัญควรกล่าวถึงคือ ลัทธิบูชาเทวี หรือศักติ ซึ่งเป็นการบูชาชายาหรือมเหสีของพระเป็นเจ้า เช่น กาลี หรือ ทูรคา เป็นต้น แต่ลัทธิบูชาเจ้าแม่นี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิตันตระ ซึ่งพัฒนามาแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 จนถึงที่ 15 มีทั้งของฮินดูและพุทธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อโมกษะ หรือการเข้าเป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกับพระเป็นเจ้าของเจ้า แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็เพื่อบรรลุลความสำเร็จต่าง ๆ ในโลกด้วย เช่น ความรัก, ธุริกิจ, รักษาโรค, แก้แค้นศัตรู ฯลฯ เทวีนฐานะเป็นคัคคิ (มเหสี) ของพระศิวะ ถือว่าเป็นพลังพิเศษในเรื่องการเสพเมถุนและเวทมนตร์คาถา ข้อปฏิบัติที่สำคัญของตันตระ ก็คือมีการ 5 อย่างหรือลัทธิ “ม” ทั้ง 5 อันได้แก่ (1) มัทยะ คือเหล้า, (2) มางสะ คือเนื้อ (3) มัตสยา คือ ปลา (4) มุทรา คือ การร่ายรำ และ (5) ไมถุนะ คือการเสพเมถุน ทั้งพุทธและฮินดูเชื่อว่า เพราะความสุขสุดยอดเกิดจากการสมโยคะระหว่างพระพุทธรูปเจ้ากับนางตารา (หรือดารา) และระหว่างพระศิวะกับนางกาลิ นิพพานหรือโมกษะจึงสามารถบรรลุได้โดยการเสพเมถุนดังกล่าว คัมภีร์ชือตถาคตคุนยกะ พรรณนาการเสพเมถุนของสามีและภริยาว่าเป็นสัญลักษณ์ความสุขของอาตมันที่เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปรมาตมมันอย่างเต็มที่¹⁵

๑. อุดมคติและค่านิยม

ก. อาศรม 4 ศาสนาฮินดูถือว่า อุดมคติของชีวิตก็คือการดำเนินชีวิตไปตามหลัก “อาศรม”¹⁶ 4 ขั้นคือ.-

(1) พรหมจรยาศรม เป็นระยะที่ต้องศึกษาและประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ที่เข้ามาอยู่ในอาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารี เข้ามาโดยการประกอบวิธีที่เรียกว่า อุปนยสันสการ คือพิธีนำทารกเข้าสู่สถานศึกษาของครูในพิธีนั้นเด็กจะต้องคล้องด้ายศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า สายธูร่า หรือ ยัญโญปวิต จากนั้นจะต้องประพฤติพรหมจรรย์ศึกษาเล่าเรียนในสำนักของครู จนอายุ 25 ปีเต็ม ในระหว่างนั้น จะต้องปฏิบัติตนดังนี้:-

ก. เชื่อฟังคำสอนครูอาจารย์ทุกประการ โดยถือว่าเป็นทาสของครู

ข. ต้องออกไปรับภิกษา นำมาให้อาจารย์ก่อนแล้ว
จึงจะถึงตน

ค. สงวนหรือรักษาน้ำกามอันเป็นสาระของชีวิตดังนี้

- (1) รับอาหารที่ดีและมีประโยชน์ต่อร่างกาย
- (2) ไม่อ่านหนังสือเรื่องเพศ หรือรัก ๆ ใคร่ ๆ
- (3) ไม่ดูการเล่นที่ยั่วยุกามารมณ์
- (4) ไม่ควรแต่งตัวให้มากเกินไป
- (5) ควรห่างไกลจากเพศตรงกันข้าม
- (6) ต้องไม่ทำน้ำกามหลังลั่นเสียหาย
- (7) ควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และพักอยู่กับครู
โดยตลอด

(2) คุฤณสูตาศรม เป็นช่วงที่ 2 แห่งชีวิต คือเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็มาช่วยแบ่งเบาภาระจากบิดามารดา และแต่งงานเพื่อรักษาตระกูลวงศ์ให้มั่นคงยืนยาวต่อไป ทั้งทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในวาระของตน จนถึงอายุ 50 ปี หรือจนบุตรของตนเข้าถึงอาศรมคฤหัสถ์แล้ว

(3) วานปรสุตาศรม เป็นช่วงที่ 3 แห่งชีวิตเมื่อบุตรธิดาโตเป็นคฤหัสถ์ หลังจากมอบทรัพย์มรดกให้แล้ว ตนก็ออกมาอยู่อาศรมในป่า เพื่อทำงานให้แก่สังคมส่วนรวม เช่นเป็นครูอาจารย์ ทำหน้าที่ให้การศึกษาและคิดสร้างสรรค์เพื่อความเจริญของสังคมและประเทศชาติ จนมีอายุถึง 75 ปี

(4) สनยสูตาศรม เป็นระยะสุดท้ายแห่งชีวิต คือเมื่ออายุได้ 75 ปี เห็นว่าอายุมากแล้ว สมควรที่จะสละโลกโดยสิ้นเชิง นำเพียรสมาธิเพื่อโมกษธรรม หรือความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ตามแนวปรัชญาอุปนิษัทถือว่าเป็นเวลาแห่งการกระทำเพื่อมนุษยชาติทั้งปวง

ข. ปुरुชารณะ มีสิ่งสำคัญที่เป็นฐานของสังคมอินดูอีกอย่างหนึ่ง คือปुरुชารณะ หรือจุดหมายสูงสุดของคน 4 อย่าง คือ :-

(1) ธรรม (Norm) หมายถึงหลักศีลธรรมในสังคม ซึ่งใช้แทนฤตะในพระเวท โดยทั่วไปแล้วธรรม หมายถึงหน้าที่บังคับในทางศาสนา ซึ่งก็หมายถึงหลักศีลธรรมหรือระเบียบความประพฤติของสังคม เพื่อสันติสุขพัฒนาอภยาศัย และความบริสุทธิ์ของดวงวิญญาณ

(2) กาม (pleasure) เป็นการให้ความสำคัญต่อชีวิตครอบครัวตามแนวอาศรม 4 ดังกล่าวแล้ว มีคัมภีร์หลายคัมภีร์ที่เดียวที่อ้างว่า ชีวิตของผู้ครองเรือนยิ่งใหญ่กว่าอาศรม หรือชั้นชีวิตอื่น ๆ การหาความสุขนั้นมุ่งให้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนมากกว่าที่จะให้เก็บกดไว้ จึงเป็นการพัฒนานบุคลิกภาพอย่างถูกต้อง ซึ่งดำเนินไปตามแนวของธรรมหรือระเบียบความประพฤติของสังคม แม้คัมภีร์กามสูตรอันโด่งดังของท่านฤาษีวาตสยาณะ ก็มีจุดมุ่งหมายให้มีธรรมเป็นหลักในการแสวงหาความสุขดังกล่าว

(3) อรรถ (Wealth) คือการแสวงหาทรัพย์หรือสร้างฐานะในทางเศรษฐกิจ มีคัมภีร์อรรถศาสตร์แต่งโดยท่านเกาฏิลยะ ว่าด้วยการปกครองจัดระบบเศรษฐกิจ ระเบียบในการสงคราม ฯลฯ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสวัสดิภาพของชีวิตและสังคมในโลกนี้ โดยยึดแนวธรรมเป็นหลัก

(4) โมกษะ (Liberation) คืออิสรภาพทางวิญญาณ เป็นอุดมคติ และคุณค่าสูงสุดในชีวิต เป็นระดับที่ข้ามพ้นจากสังสารวัฏ เพราะการปฏิบัติในขั้นนี้เป็นการทำตนให้ข้ามพ้นจากความตาย ซึ่งเป็นความน่ากลัวในชีวิตสังสารวัฏ โมกษะจึงเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะเข้าถึงความสุขอันเป็นนิรันดร์

ค. วรรณะ กำเนิดของวรรณะมีเค้ากำเนิดมาแต่เชื้อชาติ ซึ่งมีผิวพรรณแตกต่างกัน จนกล่าวได้ว่า ลักษณะชนชาติต่างๆ ในโลกมีพร้อมเสร็จแล้วในดินแดนแห่งนี้ ดังนั้นชนกลุ่มใหญ่จึงเป็น คนมีเชื้อชาติผสมทั้งนั้น เมื่ออารยันบุกเข้ามาในตอนเริ่มแรก ย่อม จะมีความรังเกียจชาวดราวิเดียนเจ้าของถิ่นผู้มีผิวดำและเจริญน้อยกว่า อันที่จริงพวกอารยันก่อนเข้ามาสู่ดินแดนอินเดีย ก็มีวรรณะ ของตนเองอยู่แล้วคือพราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ (ไวศยะ) ครั้น ปราบชนท้องถิ่นได้จึงเกิดอีกรวรรณะหนึ่ง คือพวกทาสหรือคนรับใช้ จึงเกิดเป็นวรรณะ 4 ชั้นคือ พราหมณ์ ได้แก่พระและเป็นนักปราชญ์ กษัตริย์ พวกนี้กรบเป็นนักปกครองมีฐานะและศักดิ์ศรีเท่ากับพราหมณ์ เพราะอำนาจทางการเมือง แพศย์ ซึ่งเดิมเป็นคนธรรมดา กลายมาเป็น พ่อค้าพาณิช และศูทร คือคนทำงาน นายช่าง คนไถนาหรือเลี้ยงวัว ควาย นอกจากนี้แล้วก็มีพวกนอกวรรณะคือ พวกจัณฑาล หรือผู้ที่ ห้ามการ “สัมผัส” (untouchable) ซึ่งในปัจจุบันนี้มีชื่อใหม่ว่า “หริชน” หรือคนของพระเป็นเจ้า พวกนี้ทำงานที่น่ารังเกียจต่าง ๆ เช่นล้างส้วม ขนอุจจาระ และทำรองเท้า เป็นต้น

บทเพลงสวดที่พูดถึงวรรณะทั้ง 4 เป็นครั้งแรกก็จากฤคเวท (10,90.12) “จากปากของเขา (ปุรุष) กลายเป็นพราหมณ์ จากแขน ทั้งสองเป็นราชันย์ (กษัตริย์) จากตะโพกทั้งสองเป็นไวศยะ (แพศย์) และจากเท้าทั้งสองศูทรก็เกิดขึ้นมา”

คัมภีร์มหาภารตะอ้างว่า พราหมณ์มีสีขาว, กษัตริย์มีสีแดง, แพศย์มีสีเหลือง และศูทรมีสีดำ สามวรรณะแรกมีสิทธิ์ใส่ด้ายศักดิ์สิทธิ์ จึงมีชื่อว่าทวิช (เกิดสองหน) และสามารถอ่านคัมภีร์พระเวทได้ แต่ อย่างไรก็ดี ดูจะมีเสียงคัดค้านเรื่องการแบ่งวรรณะตามลักษณะของ ผิวมาแต่ต้น (มหาภารตะ 188,6) ในปัจจุบันนี้ เรื่องวรรณะเป็นเรื่อง

ก่อให้เกิดอารมณ์มากที่สุด มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและคัดค้าน อันที่จริง การแบ่งชนชั้นออกเป็นวรรณะ (caste) เป็นเรื่องของอาชีพการงาน หรือหน้าที่ในสังคมมากกว่าจะเป็นแก่นของศาสนา พวกฮินดูหัวเก่า เหนือที่ไม่ยอมรับความจริงข้อนี้ ยืนกรานที่จะเชื่อตามคัมภีร์ส่วน เดียว ทั้ง ๆ ที่ขัดกับคำสอนแก่นแท้ ๆ ของฮินดูเองที่สอนว่า พรหม คือทุกสิ่งทุกอย่างและเป็นอันเดียวกับอาตมมันคือวิญญาณของคน แต่ละคน¹⁸

10. ฐานะปัจจุบัน

ก. ธรรมเนียมและงานบูชา

ศาสนาฮินดูเป็นผลิตผลจากหลายวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้จาก ธรรมเนียมและงานบูชาของชาวฮินดูเอง จริงอยู่สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วมากมายตามกาลเวลาอันยาวนาน แต่การศึกษาถึงสิ่ง เหล่านี้มีความสำคัญเพราะเป็นส่วนที่เป็นปรากฏการณ์ของชีวิต ชาวฮินดู

ชาวฮินดูมีประเพณีและการบูชามากมาย และแตกต่างกัน ออกไปตามถิ่นฐาน อย่างไรก็ตาม อาจแบ่งออกตามลักษณะและวัตถุประสงค์ เช่น ปราตหนักฤตยะ (ภาวนาตอนเช้า) และสันธยา (ภาวนา ตอนเย็น) เป็นสิ่งที่ต้องทำประจำวัน กรรมวิธีเหล่านี้ประกอบขึ้น เป็นกิจกรรมประจำวันทางศาสนา อันฮินดูวรรณะสูงจำต้องทำทุกวัน มิให้ขาดได้ พิธีกรรมส่วนมากทำที่บ้าน ชาวฮินดูจะมีรูปปั้นของพระ- เป็นเจ้าหรือสัญลักษณ์ไว้ที่บ้านเพื่อบูชาที่วัดฮินดูจะมีการบูชาบาง อย่างเป็นประจำวัน เช่น การสวดอ้อนวอน เป็นต้น ชาวฮินดูบางคน ไปวัดเป็นประจำ แต่บางคนก็ไม่เคยไปเลย บางพวกมีข้อปฏิบัติประจำ สัปดาห์ เช่นอดอาหารในวันใดวันหนึ่ง บางทีก็มีการสวดมนตร์อ้อน วอนและบำเพ็ญตบะตามจินตคติ มี วรตะ (หรือ พรต) ซึ่งเป็นข้อ

ปฏินิญาสำหรับสตรี เพื่อสวัสดิภาพของครอบครัวหรือสังคม เช่น สาวิตรีวาระ เพื่อสวัสดิภาพของสามี ษัษฐีวาระ เพื่อสวัสดิภาพของบุตรธิดา และมาฆมณฑลวาระ เพื่อแสงอาทิตย์ในเดือนฤดูหนาว เป็นต้น

งานบูชาประจำปี มักเป็นงานบูชาเทพเจ้าและเทวี เช่นงานบูชาเจ้าแม่ลักษมี (เทวีแห่งสมบัติและความงาม) สรรสวัสดิบูชา คืองานบูชาเจ้าแม่สรสวัสดิ (เทวีแห่งการเล่าเรียน) การตติเกยบูชา (เทวีแห่งความกล้าหาญ) คณศบูชา (เทพเจ้าแห่งปัญญาและความสำเร็จ) และทศานุชา (พระนางอุมาถือกำเนิดเป็นสตรีผิวเหลืองซีเผือก) เป็นต้น

งานพิธีบางอย่างเกี่ยวข้องกับขั้นตอนในชีวิต เช่น นามภรณ์ คือ พิธีตั้งชื่อเด็ก อันนปราศนะ พิธีให้เด็กหย่านม และ อุบยณะ พิธีประพาศิตนเป็นพรหมจารีของเด็กภรรณะสูงเป็นต้น นอกจากนี้แล้ว มีการจาริกไปชุมนุมกันยังสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในโอกาสมีเหตุการณ์สำคัญทางดาราศาสตร์ที่รู้จักกันดีที่สุด คือ กุมภะ¹⁹ ซึ่งจะมีขึ้น 4 ครั้ง ทุก ๆ 12 ปี ประชาชนทั่วอินเดียจะมาชุมนุมกันอย่างหนาแน่น สถานที่ชุมนุมที่รู้จักกันดีคือ สังขัมที่เมืองอัลลฮับด์ ศาสนาฮินดูมีพิธีกรรมและงานบูชามาก ถ้าเขาปฏิบัติตามทุกอย่าง คงไม่มีเวลาทำมาหากินอย่างแน่นอน²⁰

ข. การปฏิรูป

ปัจจุบันอินเดียยังคงมีวัด (มัส) ²¹ และอาศรมเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนมากยังคงทำงานกันอย่างเข้มแข็ง บางแห่งได้ทำงานด้านการศึกษาและสังคมสงเคราะห์อย่างกว้างขวาง กิจกรรมของรามกฤษณะมัส และธรรมทูตเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ได้ดี ผู้ก่อตั้งคือ สวामी วิเวกานันทะ ลูกศิษย์ของศรีรามกฤษณะ ได้ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2429 โดยใช้ชื่ออาจารย์ของตน จุดมุ่งหมายของคณะสงฆ์ฮินดูใหม่นี้ ก็คือการสร้างครุสั่น-

ยาตีแนวเวทานตะขึ้นมาร่วมกับกลุ่มฆราวาส ทำงานประกาศศาสนา และมนุษยธรรมสงเคราะห์โดยไม่คำนึงถึงชั้นวรรณะและศาสนา คณะสงฆ์นิคายรามกฤษณะนี้มี 2 สาขา คือ มัฐ และ ธรรมทูต สมาชิกของมัฐเป็นพระอุทิศตนเพื่อประกาศชีวิตบริสุทธิ์ เสียสละ และความสูงส่งทางวิญญาณ ส่วนธรรมทูตมีทั้งฝ่ายพระและฆราวาส พร้อมทั้งจะรับใช้ประชาชน โดยไม่คำนึงถึงชั้นวรรณะหรือเชื้อชาติ ด้วยมีความเชื่อมั่นอย่างเต็มที่ว่า ทุกคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในปรมาตมัน ปรากฏว่ากิจการของคณะสงฆ์ฮินดูใหม่ได้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง ได้เปิดวิทยาลัย โรงเรียน โรงพยาบาล ตลอดจนงานสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ เป็นจำนวนมาก และดำเนินไปโดยไม่เลือกชั้นวรรณะหรือการบังคับให้เปลี่ยนศาสนาแต่อย่างใด²²

อย่างไรก็ดี เรื่องวรรณะเป็นเรื่องใหญ่ในศาสนาฮินดู ก่อนได้รับเอกราช คริสเตียนมิชชันนารี ได้ทำความพยายามอย่างหนักเพื่อยกฐานะของศุทรและจัณฑาล ต่อมามหาตมะ คานธี กระตุ้นให้ทุกคนมีความรู้สึกรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านเรียกชนเหล่านี้ว่า หริชน คือคนของพระเป็นเจ้า และในที่สุดรัฐธรรมนูญมาตราที่ 17 ของอินเดียได้ประกาศว่า “เลิกวรรณะแต่ต้องไม่ได้ และห้ามการปฏิบัติเช่นนี้ในรูปแบบใด ๆ ทั้งสิ้น” ผลปรากฏว่าในตัวเมืองใหญ่ ๆ สถานภาพของหริชนดีขึ้น แต่เขตบ้านนอกชนบทออกไป เรื่องของวรรณะยังคงรุนแรง และฝังรากลึกแน่นเหนียวอาจต้องใช้เวลานาน จึงจะบรรลุปเป้าหมายตามประกาศในรัฐธรรมนูญ

ฐานะของสตรีในศาสนาฮินดูดั้งเดิม มีสิทธิน้อยมาก หน้าที่ในชีวิตคือ แต่งงาน มีบุตรธิดาและเลี้ยงดู เมื่อสามีตาย ชีวิตของหล่อนก็ถือว่าจบสิ้นลงไปด้วย จะแต่งงานใหม่อีกไม่ได้ เมื่ออังกฤษเข้ามาในระยะแรกสุดนั้น พบธรรมเนียมบังคับสตรีให้กระโดดเข้ากองไฟตาย

ตามสามีไปด้วย²³ อย่างไรก็ดี ตามรัฐธรรมนูญปัจจุบัน สถานะของสตรีมิได้ด้อยต่ำกว่าบุรุษ มีโอกาสได้รับการศึกษา และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเป็นอย่างดี แต่ในชนบทก็ยังคงเป็นปัญหาเช่นเดิม โดยเฉพาะเรื่องสินสอด

บทบาทของมหาตมะ คานธี “บิดาของอินเดียใหม่” เป็นที่ทราบกันดี ท่านได้ต่อสู้เพื่ออิสรภาพและความยุติธรรม เป็นระยะเวลาหลายปีและมีความสำคัญต่ออินเดียใหม่เหนือคนอื่นใดหมด แม้ท่านจะเชื่อในความก้าวหน้า ก็หาได้มั่นใจว่า แนวชีวิตแบบตะวันตกเหมาะสมกับอินเดีย ท่านจึงมีชีวิตแบบง่าย ๆ ด้วยมองเห็นว่า ชีวิตในหมู่บ้านชนบท เป็นความสุขที่แท้จริงมากกว่าในเมืองอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ สาวกคนสำคัญของท่านคือวินโทะ ภาวะ ผู้พยายามดำเนินตามแบบฉบับของคานธีทุกอย่าง ท่านผู้นี้ได้เดินทางทั่วยุโรป พยายามสอนลัทธิอหิงสธรรม และเมตตากรุณาภายใน 5 ปี ปรากฏว่าสามารถชักจูงนายทุนและเจ้าของที่ดินเป็นจำนวนมาก ให้ยกที่ดินแก่ชาวนาผู้ไม่มีที่ทำกินได้ประมาณห้าล้านไร่²⁴

คำสอนาเชน

หรือ ไชนะ

บทที่ 3

ศาสนาเซนหรือไชนะ (Jainism)

1. นำเรื่อง

คำว่า “เซน” หรือ “ไชนะ” มาจากคำว่า ชินะ ซึ่งแปลว่าผู้ชนะ (คือชนะตนเอง) ศาสนิกเซนเชื่อว่า ศาสนาของเขามีมายาวนาน คือในระยะเดียวกับพระเวท หรือก่อนหน้านั้น ในอดีตมีตัมถึงกร หรือศาสดามาแล้ว 24 องค์ เฉพาะองค์แรกสุดชื่อ ฤชภเทพ มีอายุ ยืนถึง 8,400,000 ปี¹ องค์ที่ 23 มีนามว่า ปาร์ศวนาถ มีชีวิตอยู่ ประมาณ 250 ปี ก่อนศาสดามหาวิระวรรรमानะ ผู้เป็นศาสดาองค์ที่ 24 คือ องค์สุดท้าย เกิดปี 599 ก่อน ค.ศ. บิดาชื่อสิทธิธารณะ เป็นผู้ ครองนครเกาณทินยปุระ² ใกล้นครเวสาลี (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านชื่อ บาสาร์ห์ ประมาณ 27 ไมล์ ทางเหนือของเมือง ปัตนะ รัฐพิหาร) มารดาเป็นธิดาของเจ้าลิจฉวี ชื่อ ตริตลา ศาสดามหาวิระปรากฏ อยู่ในคัมภีร์บาลีมากแห่งในชื่อว่า นิครนถ์ นาฏปุตตะ ชื่อแรกหมายถึง นักบวชผู้ไม่มีเครื่องร้อยรัดจิตใจ ชื่อหลังฝ่ายบาลีแปลกันมาว่าบุตร ของคนร่ำหรือนักพ้อน แต่อันที่จริง เป็นชื่อของเผ่า นายะ หรือ นาตะ หรือชฎาตुर ซึ่งเป็นวรรณะกษัตริย์ ในสังคีตีสสูตร (พระไตรปิฎกเล่ม 11) และ สามคามสูตร (พระไตรปิฎกเล่มที่ 14) เป็นต้น ได้ปรารภ เหตุการณ์ตอนนิพพานของศาสดามหาวิระ เป็นเหตุให้พระจุณทะ เสนอเตรียมป้องกันไว้อย่าให้พุทธศาสนาเป็นเช่นนั้น คือเกิดการ แดกแยกกันของบรรดาสาวก ซึ่งแสดงว่าศาสดามหาวิระสิ้นชีพก่อน พระพุทธเจ้า

ประวัติของศาสดามหาวีระมีลักษณะคล้ายกับพระพุทธเจ้ามาก ตามตำนานฝ่ายตะวันตกมีพรเล่าวว่า มหาวีระแต่งงานกับ ยโสทา และมีธิดาคนหนึ่งชื่อ ปรียทรรคณา แต่ตำนานฝ่ายทิศัสมพรผู้เคร่งครัดประกาศว่า มหาวีระไม่ได้แต่งงาน กล่าวกันว่าตั้งแต่เยาว์วัย มหาวีระมีแรงกระตุ้นที่จะออกบวชอยู่แล้ว แต่ที่แน่นอนที่สุดก็คือ ออกบวชเมื่ออายุได้ 29 ปี คือระหว่างปี 570-569 ก่อนคริสตกาล โดยถือบวชตามแนวของท่านปาร์ศวนาท ซึ่งตระกูลนายจะนับถือมาแต่โบราณกาล ดำเนินชีวิตเป็นนักบวชประพฤติพรตอย่างเข้มงวดเป็นเวลา 12 ปี จึงได้บรรลุนิพพานชื่อ เกวละ หรือสรรพัญญ ทำลายกรรมทุกอย่างได้หมด จนได้มีนามว่า ชินะ คือผู้ชนะ คือผู้ชนะตนเองและกรรมทั้งปวง

มักขลิโคศล หนึ่งในบรรดาครูทั้งหก เจ้าลัทธิหรือเหตุกวาท (ลัทธิถือความบังเอิญ) เคยมีชีวิตอยู่ร่วมกับศาสดามหาวีระเป็นเวลาถึง 6 ปี ประพฤติขัดตักมถานุโยค คือทรมานร่างกายร่วมกัน แต่ต่อมาคำสอนขัดกัน มักขลิโคศล แยกไปตั้งนิกายอาชีวกะและกลายเป็นนักวิจารณ์ศาสดามหาวีระอย่างรุนแรง³

ศาสดามหาวีระเริ่มประกาศศาสนา เทคโนโลยีแรกสุดว่าด้วย มหารต (มหาพรต) 5 ประการ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป สาวกคนแรกคือ เคาตมะ อินทรวุติ ปรากฏว่าคำสอนของศาสดามหาวีระได้รับความนิยมจากวรรณะกษัตริย์เป็นอย่างดี ท่านได้เข้าถึงนิรวาณ (ตาย) เมื่ออายุได้ 72 ปี เมื่อประมาณ 527⁴ ปีก่อนคริสตกาล ณ ปาวาบุรี ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านไม่ไกลจากเมืองปัตตะนะ นครหลวงของรัฐพิหาร

2. หลักคำสอน

ก. หลักปรัชญา

ลัทธิเซนมีคำสอนเกี่ยวกับความจริง มีชื่อว่า อเนกานตวาท ซึ่งมีความหมายว่า ความจริงมีหลายลักษณะ จะต้องพิจารณาจากหลายแง่หลายมุม จึงจะเข้าใจธรรมชาติของความจริงได้หมด การเน้นลักษณะใดลักษณะหนึ่งของความจริง เป็นการอคติต่อความจริง วัตถุแต่ละอย่างมีลักษณะทั้งฝ่ายบวกและฝ่ายลบ ไม่มีที่สิ้นสุด จึงเป็นไปได้สำหรับคนธรรมดาที่รู้ลักษณะทุกอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ความรู้ของมนุษย์จึงจำกัดจำเขี่ย และไม่ใช่ว่าความจริงแท้หรือถึงที่สุด ทรัพย์สิน (Substance) จึงหมายถึงสิ่งที่มีทั้งคุณลักษณะและอาการ บรรดาคุณลักษณะอันมากมายเหล่านี้ บางอย่างเที่ยงแท้ บางอย่างเปลี่ยนแปลงและบังเอิญ ความจริงแท้เป็นทั้งความเที่ยงแท้และเปลี่ยนแปลง คือเอกภาพและพหุภาพ หรือพหุภาพและเอกภาพ ดังนั้นมองจากทัศนะของทรัพย์สินหรือสาร สิ่งมีความเป็นหนึ่งและมั่นคงเที่ยงแท้ แต่มองจากทัศนะของอาการ สิ่งนั้นก็หลากหลายเกิดขึ้นชั่วขณะและไม่จริง ลัทธิเซนจึงอ้างว่าเดินสายกลางอยู่ในระหว่างลัทธิพราหมณ์กับลัทธิพุทธ คือ พราหมณ์ย้ำความเป็นหนึ่งเที่ยงแท้ ส่วนพุทธเน้นความหลากหลายและเปลี่ยนแปลง เซนชี้ให้เห็นว่าทั้งสองทัศนะเป็นเพียงสองด้านของความจริงอันเดียวกัน⁵ เท่านั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมาถึงอภิปากตปัญหา ซึ่งพระพุทธรเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ ศาสตามหาวิระได้ตอบตามที่ทัศนะของท่านดังนี้:-

(1) เกี่ยวกับโลกมีที่ที่สุด และโลกไม่มีที่ที่สุด ท่านศาสตามหาวิระตอบว่า โลกเป็นทั้งมีที่ที่สุดและไม่มีที่ที่สุด แล้วแต่จะมองอย่างไร โลกมีที่ที่สุดเมื่อพูดถึงสารและอวกาศของมัน คือมีขอบเขตจำกัด และสารที่ขยายในอวกาศก็จำกัด แต่การที่โลกไม่มีที่ที่สุด เพราะโลกไม่มีทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย⁶

(2) เกี่ยวกับชีวะและสรีระ (ร่างกาย) เป็นอย่างเดียวกันหรือต่างกัน ท่านศาสตามหาวิระตอบว่า ชีวะเป็นทั้งอย่างเดียวกันกับสรีระ

และทั้งแตกต่างกัน คือเมื่อร่างกายหรือสรีระ ได้รับอันตรายเจ็บปวด
 ซิ่วะก็พลอยไม่สบายไปด้วย แสดงว่าซิ่วะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ
 ร่างกาย แต่ซิ่วะไม่ดับสูญ เมื่อสรีระแตกสลายไป ด้วยเหตุนี้จึงแตก
 ต่างจากสรีระ⁷

พระชนชื้อศรีตุลสี ผู้นำนิกายเสวตัมพรเตรปันถี

จากทัศนะเกี่ยวกับความจริงดังกล่าว จึงนำมาสู่ทฤษฎีความรู้ ซึ่งมีชื่อว่า สุธาพุทธ คือทฤษฎีอาจเป็นไปได้ ซึ่งมีคำอธิบายว่า สิ่งต่างๆ มีลักษณะสัมพันธ์กัน มีเงื่อนไขหรือจำกัดอยู่กับสถานการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ ดังนั้นการยืนยันสิ่งใด ๆ ถึงที่สุด หรือปฏิเสธสิ่งใด ๆ ถึงที่สุด ก็มีความผิดคือไม่ถูกต้องพอ ๆ กัน แต่ละสิ่งแต่ละอย่างมีอยู่เป็นอยู่ตามนัยความเป็นสาร (substance) อากาศ (space) กาล และรูปแบบเฉพาะของตน และจะไม่มีอยู่เป็นอยู่ตามนัยความเป็นสาร ฯลฯ ของสิ่งอื่น ดังนั้นเมื่อเราพูดว่า “โต๊ะนี้มีอยู่ที่นี้” ก็เป็นความจริง เฉพาะขณะนั้น ณ ที่นั้นเท่านั้น แต่หาความเป็นจริงในลักษณะอื่น ๆ ไม่

ลัทธิเซนประกาศว่า ในเอกภพนี้มีสิ่งอยู่ 2 สิ่งคือ ชีวะ กับ อชีวะ ชีวะหมายถึงวิญญาณ (มีลักษณะเช่นเดียวกันกับอาตมันในศาสนาฮินดู) แต่เป็นพหุภาพ มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เดิมทีวิญญาณมีภาวะสมบูรณ์ มีความรู้ไม่จำกัด มีอิสรภาพและความสุขสูงสุด แต่วิญญาณกลายเป็นสิ่งไม่บริสุทธิ์เพราะอวิชชา และกิเลสสี่อย่างคือ ความโกรธ, ความโลภ, มานะ และมายา ที่ทำให้กรรมซึ่งเป็นวัตถุไหลเข้าไปก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้นมา เท่ากับขนาดวิญญาณของแต่ละคน เช่น วิญญาณของมด ก็จะมีขนาดเท่ากับมด วิญญาณของช้าง ก็ยิ่งใหญ่เท่ากับตัวช้างเช่นเดียวกัน

สำหรับอชีวะ แบ่งออกเป็น กาละ (กาลเวลา), อากาศะ (Space) ธรรม (การเคลื่อนไหว อธรรม (การอยู่นิ่ง) และปุทคลคือวัตถุ อชีวะไม่มีชีวิตและความรู้สึก กาละคือเวลาไม่มีจำกัด มีความเป็นหนึ่ง แบ่งแยกไม่ได้ อากาศะเช่นเดียวกับเวลา เป็นปัจจัยหรือศูนย์กลางแห่งการแผ่ขยาย ธรรมและอธรรมใช้ในความหมายพิเศษ คือเป็นปัจจัยแห่งการเคลื่อนไหวและพักหยุดนิ่ง วัตถุหรือปุทคล หมายถึงสิ่งที่

จะต้องก่อตัวขึ้นและดับสลายไป ประกอบด้วยปริมาณทั้งหลาย ซึ่งชื่อ
กันอีกว่า เป็นที่อาศัยของชีวะหรือวิญญาณ ทุกปริมาณเหมือนกันและ
แบ่งแยกไม่ได้ วัตถุในภาวะละเอียดอ่อน ก่อตัวขึ้นเป็นกรรม ชีวม
แทรกเข้าไปในวิญญาณ และทำให้เวียนว่ายในวัฏสงสาร?

ข. คำสอนเกี่ยวกับจริยธรรม

ลัทธิเซน อาจกล่าวได้ว่า เป็นมรรคาสิกหนี่งทั้งจากชีวิตและ
ความตาย ทั้งนี้เพราะเซนมีความเชื่อว่า เดิมทีสภาพของวิญญาณ
บริสุทธิ์ แต่เนื่องอวิชชาและกิเลสอีก 4 อย่างดังกล่าวแล้ว ซึ่งมีชื่อว่า
ภายยะ คือ เป็นเสมือนสารมียางเหนียว ที่อุดูของกรรมจะทำหน้าที่
ดึงดูดกรรมวัตถุให้ไหลเข้าซึมแทรกในวิญญาณ จนปรากฏเป็นร่างกาย
ขึ้นมา สภาพที่อุดูของกรรมเข้าไปก่อตัวเป็นร่างกายนี้ เรียกว่า พันธะ
คืออาการตกอยู่ในวัฏสงสาร กรรมวัตถุจะรวมตัวกับวิญญาณเช่น
เดียวกับน้ำกับน้ำมัน ด้วยเหตุนี้แหละเราจึงพบว่าชีวิตกับวิญญาณ
มีอยู่ทุกแห่งทุกหนตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

ดังนั้น วิญญาณจะเข้าถึงสภาพเดิมได้ ซึ่งถือว่าเป็นการบรรลุ
โมกษะหรือ นิรวาณ จึงขึ้นอยู่กับการปฏิบัติเพื่อให้วิญญาณนี้แยก
ออกจากร่างกายให้ได้ เซนมีข้อปฏิบัติ ซึ่งเรียกกันว่า “แก้ว 3 ดวง”
หรือ “มรรค 3” อันได้แก่ (1) สัมยัคทุศณะ หรือความเห็นชอบ (2)
สัมยัคชฎานะ หรือความรู้ชอบ และ (3) สัมยัคจริตระ หรือความ
ประพฤติชอบ โดยการปฏิบัติตามมรรค 3 ดังกล่าวนี การไหลเข้ามา
ของกรรมวัตถุใหม่ก็หยุดลง ในขั้นนี้เรียกว่า สังวร ครั้นแล้วกรรมวัตถุ
ที่มีอยู่แล้ว ก็จำเป็นต้องให้หมดไป ในขั้นนี้เรียกว่า นิรชรา ครั้นอนุของ
กรรมอันสุดท้ายหมดไป การเกี่ยวข้องกันของวิญญาณกับวัตถุก็สิ้นสุด
ลง วิญญาณก็จะกลับสู่สภาพเดิมอันบริสุทธิ์อีกครั้งหนึ่ง ภาวะนี้แหละ
เรียกว่า โมกษะ หรือ นิรวาณ โดยที่วิญญาณจะข้ามพ้นจากสังสารวัฏ

พุ่งดิ่งไปยังสิทธ-ศิลา ซึ่งอยู่ยอดสุดของเอกภพและดำรงอยู่ที่นั่นชั่ว
นิรันดร์¹⁰

ข้อปฏิบัติซึ่งถือว่าเป็นรากฐานสำคัญทั้งฝ่ายนักบวชและคฤหัสถ์
คือ มหาพรต 5 ประการซึ่งมีลักษณะเข้มงวดสำหรับพระและลด
หย่อนสำหรับคฤหัสถ์มีดังนี้

- (1) อหิงสา คือ การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิตใด ๆ
- (2) สัตยะ คือ การพูดความจริงไม่พูดเท็จทุก ๆ กรณี
- (3) อัสเตยะ คือ การไม่ลักขโมย รวมทั้งไม่หลบหนีภาษีหรือ
การคดโกงใด ๆ
- (4) พรหมจรรย์ คือ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกามารมณ์
- (5) อปริครหะ คือ การสละทุกสิ่งทุกอย่าง

ทั้ง 5 ข้อนี้ ข้อที่ 1 คือ อหิงสา ถือว่าสำคัญที่สุด และมีการ
ปฏิบัติกันอย่างเข้มงวดที่สุดสำหรับนักบวชชน ด้วยเหตุนี้พวกพระ
จึงต้องมีเครื่องปิดปาก และมีไม้กวาดสำหรับกวาดทาง เพื่อไล่แมลง
ให้ไปเสีย แต่ก็มีเรื่องน่าคิดที่ว่า ถ้าไม่สามารถต่อสู้กับกิเลสหรือ
บำเพ็ญตบะได้ อัตวินิบาตกรรมก็อนุญาต พระชนจึงปฏิบัติแบบที่สุด
โต่งคือ นิกายทิคมพร ถึงขนาดเป็นซีเปลือย มีหลักปฏิบัติที่คนธรรมดา
ทำไม่ได้ เช่น ไม่กินอาหารใด ๆ แม้แต่น้ำก็ไม่ยอมให้ล่วงลำคอ ยิ่ง
กว่านั้นแล้วนิกายนี้ก็ถือว่า สตรีไม่อาจบรรลุมกษธรรมได้จนกว่า
จะเกิดใหม่เป็นเพศชายเสียก่อน¹¹

3. คัมภีร์

คัมภีร์ของเซนชื่อ อาคมะ หรือ สิทธานตะรวบรวมขึ้นแล้ว
ห้องจำประมาณ 200 ปี ภายหลังจากสมัยของศาสดามหาวิระ ครั้นต่อมา
อีก 981 ปี จึงมีการจารึก คัมภีร์ที่เก็บรักษาไว้โดยนิกายเศวตัมพร

มี 45 คัมภีร์ เขียนเป็นภาษาอรรมาคธี (กึ่งมคธ) หรือ ปรากฤต ซึ่งประกอบด้วย 11 อังคะ 12 อุปางคะ 10 ประทีรณกะ 6 เฉทสุตร 4 มูลสุตร และงานพิเศษอีก 2 ชิ้น คือ นันทิสูตร และ อนุโยคทวาร แต่เขาไม่ได้อ้างว่าคัมภีร์เหล่านี้ ศาสตราเป็นผู้แต่งทั้งหมด เป็นแต่บอกว่าคัมภีร์ทั้งหมดนี้รวบรวมขึ้นเมื่อสังคายนาที่เมือง วลภี ในรัฐเสารัตตระ นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์พิเศษอีกเป็นจำนวนมาก เขียนเป็นภาษาปรากฤต, อปกรัมตะ, สันสกฤต ฯลฯ มีคัมภีร์ปุราณเขียนตามแนวของฮินดู เล่าประวัติของศาสดาต่าง ๆ นักปราชญ์เขนเองเขียนเกี่ยวกับการเมือง คณิตศาสตร์ และบทกวีนิพนธ์อื่น ๆ ตามทัศนะของเขาเป็นจำนวนมาก สำหรับนิกายทิกัมพรไม่สนใจเรื่องคัมภีร์ เพราะดูจะเป็นการะขัดกับข้อปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์เขนไม่อาจให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากนัก ทั้ง ๆ ที่มีระยะเวลาความเจริญในยุคเดียวกันแท้ ๆ คัมภีร์เขนไม่สนใจที่จะบันทึกเรื่องราวของพุทธศาสนาไว้ให้ชัดเจนเลย¹²

4. นิกาย

ได้มีการพูดถึงคณรร หรือ สาวกคนสำคัญของมหาวีระถึง 11 คน มีอยู่เพียงคนเดียวเท่านั้นคือ สุธรรมัน ผู้ลั่นชีพหลังมหาวีระได้เป็นประมุขศาสนาสืบมา อันที่จริง ประวัติศาสตร์ศาสนาเขนว่าเปลี่ยนแปลงนี้ถึง 150 ปี ดูเหมือนว่า ศาสนาเขนได้รับการต้อนรับจากอุทายิน ผู้ครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าอชาตศัตรู ปรากฤตต่อมาว่ามีประมุขศาสนาเขน 2 คนคือ ภัทรพหูและสัมภุตวิชัย ในปลายสมัยของราชวงศ์นันทะ ต่อมาเกิดทฬภิกขภัยที่แคว้นมคธ ภัทรพหู อพยพสาวกส่วนหนึ่งไปยังทิศใต้ เมื่อกลับมาอีกครั้งปรากฏว่า ผู้ที่อยู่เดิมได้ประพฤติดัดไปจากข้อปฏิบัติดั้งเดิมมากมาย เช่น ใช้ผ้าขาวนุ่งห่ม เป็นต้น¹³ ศาสนาเขนจึงแตกแยกออกเป็นนิกายเด่นชัด 2 นิกาย

ใหญ่ ๆ คือ :-

(1) ทิคัมพร คือนิกายดั้งเดิมมุ่งลมน่มฟ้า

(2) เสวติัมพร คือนิกายมุ่งขาวห่มขาว

นิกายทิคมพรถือว่า เป็นนิกายที่ใกล้เคียงกับคำสอนดั้งเดิมที่สุด อ้างว่าบุคคลเมื่อเข้าถึงทางแห่งตรัสรู้แล้ว (เกวล-ชญาณ) ย่อมไม่ต้องการอาหารและน้ำอีกต่อไป และต้องลืมหูทุกอย่างเกี่ยวกับร่างกาย แต่นิกายเสวติัมพรไม่ยอมรับเรื่องนี้ ในสองนิกายนี้ยังมีการถือวรรณะ แต่ฝ่ายทิคมพรดูจะไม่ถือว่าสำคัญนัก มีนิกายย่อยของนิกายนี้ออกไป คือ พิสปันทิ, เตรปันทิ, ตรณปันทิ, คุมนปันทิ และ ไตตปันทิ ส่วนเสวติัมพรมีนิกายย่อยคือ ปุชระ, รุณเทีย และ เตรปันทิ แต่ละนิกายเหล่านี้มีหัวหน้าเรียกว่าอาจารย์ แต่ละนิกายเรียกว่า สงฆ์ เล็กกว่านี้เรียกว่า คณะ และ สาขาตามลำดับ¹⁴

5. สถานะของชนในปัจจุบัน

ศาสนาเชนเป็นอเทวนิยม ปฏิเสธพระเวท และวรรณะ เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ทั้งเน้นเรื่องอหิงสา และข้อปฏิบัติอื่น ๆ คล้ายคลึงกันด้วย เอช.จาคอบี (H. Jacobi) เปรียบเทียบศาสนาเชนกับพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ สรุปออกมาว่า มีคำสอนที่คล้ายคลึงกันทั้ง 3 ศาสนาคือ ความเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนเรื่องกรรม ความเชื่อที่ว่าคนสามารถบรรลุโมกษะหรือนิพพานในชาติปัจจุบัน และความเชื่อในเรื่องศาสดาผู้จะมาประกาศสังขารมของศาสนาเป็นคราว ๆ

ในปัจจุบันนี้ (สำรวจปี พ.ศ. 2504)¹⁵ ศาสนิกเชนมี 0.48% หรือประมาณสองล้านครึ่งของประชากรอินเดียทั้งหมด ส่วนมากจะมีชีวิตอยู่ในรัฐราชสถาน กุชราต มัธยประเทศ และไมซอร์ สถิติในระยะหลังศาสนิกลดจำนวนลงไปมาก แต่บางแห่งก็ปรากฏว่า เพิ่ม

ขึ้นเหมือนกัน โดยเฉพาะในท้องที่มีการลงทุนโดยศาสนิกชน สำหรับสาเหตุที่ทำให้ศาสนิกลดจำนวนลงไปและการแก้ไขมีอยู่ 2 ทัศนะ คือ พวกหนึ่งเห็นว่า สังคมชนทั้งหมดยกเลิกล้มคำสอนเก่าแก่ จนทำให้มีการปฏิบัติย่อหย่อน และว่าการศึกษาแบบตะวันตกทำให้เป็นเช่นนี้ พวกนี้จึงพยายามให้ศาสนิกชนสนใจศึกษาคัมภีร์และห้ามคนชนแต่งงานกับฮินดู นอกนั้นยังห้ามไม่ให้เดินทางไปต่างประเทศหรือส่งนักศึกษาไปต่างประเทศด้วย อีกพวกหนึ่งมีแนวโน้มที่จะให้ผ่อนคลายเป็นเรื่องวาระ ต้องการให้มีการรวมกลุ่มกันมากยิ่งขึ้น พวกนี้พยายามต่อสู้กับปัญหาของการลดจำนวนศาสนิกชน พยายามให้มองเห็นความเลวร้ายของชั้นวรรณะ โดยเฉพาะความเข้มงวดเรื่องการแต่งงาน ทั้งเรียกร้องให้หันกลับไปไปยังสมัยโบราณที่วรรณะยังไม่ได้แทรกซึมเข้ามา

ความเคลื่อนไหวในตอนนี้นำมาปรากฏว่า แต่ละนิกายได้จัดตั้งองค์การต่าง ๆ ขึ้น เพื่อพัฒนาและสนองความต้องการของสังคมยิ่งขึ้น มีหัวหน้าศาสนาชนนิกายเตรบันตี ที่ควรกล่าวถึงคือ อาจารย์ศรี ตูลสี จากตระกูลมั่งคั่งแห่งราชสถาน ออกบวชเป็นประมุขของนิกายนี้ตั้งแต่อายุได้ 21 ปี ท่านผู้นี้ได้เดินทางท่องเที่ยวประกาศคำสอนของนิกายเกือบทั่วอินเดีย โดยให้ความสนใจแก่การขยายการศึกษาในระหว่างศาสนิก, พระ และชี ในนิกายเป็นพิเศษ ท่านมีความเห็นว่าการร่วมมือกันแก้ปัญหาสังคมปัจจุบัน เป็นเรื่องที่ถูกที่สุด โดยไม่ถูกอิทธิพล ความคิดโบราณหรือสมัยใหม่เข้ามีบทบาทมากนัก ท่านมองเห็นความขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับลัทธิทุน ในเรื่องการกอบโกยทรัพย์สินไว้มากที่สุดฝ่ายหนึ่ง ก่อให้เกิดความพยายามจะรุกรานและทำลายจากอีกฝ่ายหนึ่ง ท่านจึงขอร้องให้เลิกการกอบโกยเพื่อแก้ความขัดแย้งนี้เสีย ท่านเห็นด้วยกับกลุ่มสรวโวย (Sarvodaya) (มหาตมะคานธีใช้ชื่อนี้ เพื่อสร้างสังคม

พระเซนจำวัดแบบประหยัดเนื้อที่

ในอุดมคติตามแนวอหิงสา) โดยยืนยันว่าการจัดตั้งสหกรณ์ด้วยความร่วมมือกันของทุกฝ่ายจะสนองความต้องการของคนได้ คำขวัญที่ว่า “อย่ากอบโกยทรัพย์” จะทำลายฐานความยากจนและนำไปสู่อิสรภาพ สมภาพ และภราดรภาพที่แท้จริงได้

ในปี พ.ศ. 2492 ท่านได้จัดตั้งกลุ่มอนูรต (หรืออนุพรต) ดำเนินตามอุดมคตินี้ เพื่อสร้างสังคมใหม่ กลุ่มนี้ยอมรับสมภาพจากลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ไม่เชื่อในเรื่องการใช้ความรุนแรง ยอมรับหลักของลัทธินายทุนในฐานะเป็นเครื่องมือการดำเนินธุรกิจ แต่ติเตียนการกอบโกยทรัพย์และการเอารัดเอาเปรียบ พยายามที่จะให้พวกกรรมกรยับยั้งการใช้ความรุนแรงและให้การศึกษาใหม่แก่พวกนายทุน¹⁶

พระตถาคต ปรัชญาวัตรในนิคายมหายาน

พุทธคำสอน

บทที่ 4

พุทธศาสนา (Buddhism)

ความนำ

ชีวิตประวัติของพระพุทธเจ้า ก็เช่นเดียวกับคณาจารย์เจ้าลัทธิอื่นสมัยโบราณ ที่หาความสมบูรณ์ไม่ได้ ทั้งยังมีเรื่องไม่น่าเชื่อถือ แอบแฝงอยู่มากมาย แต่ที่ยอมรับกันทั่วไปมากที่สุด เชื่อกันว่าทรงเป็นราชโอรสจากตระกูลศากยะ ซึ่งเป็นเผ่าเล็ก ๆ เชิงภูเขาหิมาลัย ออกผนวชประกาศคำสอนใหม่ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว หลังจากเทศนาสั่งสอนอยู่หลายปีแถบลุ่มแม่น้ำคงคาเสด็จปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ 80 ปี ระหว่างปี 486-473 ก่อนคริสตกาล

จากสภาพการณ์สมัยพระเวทเป็นต้นมา เราอาจกล่าวได้ว่า มีนักบวชอยู่ 2 ประเภท คือ พรหมณ์ ผู้ยึดคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก และสมณะ ซึ่งหมายถึงนักคิดอิสระทั่วไป อย่างไรก็ตาม มีข้อความในสังคการสูตร (มัชฌิมนิกาย สูตรที่ 100) พระพุทธเจ้าทรงจัดกลุ่มนักคตินักศาสนาออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มยึดแบบแผน (อนุสสุทิกา) ได้แก่สมณพรหมณ์ผู้ยึดถือแนวคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก โดยพิจารณาว่ามีความศักดิ์สิทธิ์สูงสุด
2. กลุ่มเหตุผล (ตกกี, วัมฺบสี) ได้แก่นักอภิปรายอุปนิษัทระยะแรก พวกโลกายติ อาชีวก และปริพพาชก
3. กลุ่มยึดประสบการณ์ตรง (สามโยว) ได้แก่ผู้อาศัยประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งรวมทั้งความรู้เกี่ยวกับอภิญญา นักคิดกลุ่มนี้ได้แก่พรหมณ์ผู้ยึดแนวอุปนิษัทสมัยกลางและหลัง อาชีวกบางพวก และเซนหรือโซเนะ

ในบรรดานักคิดนักเทศนา 3 กลุ่มนี้ พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า พระองค์อยู่ในกลุ่มสุดท้ายนี้เหมือนกัน คือทรงรู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเอง มิได้ยินได้ฟังมาก่อน

ลักษณะเด่น ๆ ของลัทธิสำคัญ ๆ ในสมัยนั้น แสดงว่าเป็นสัมบูรณ์นิยม (absolutism) หลายรูปแบบ คือ อุบัติษัทธิเชื่อว่าอาตมฉันเท่านั้นเป็นจริง สิ่งอื่นเป็นมายา พวกวัตถุนิยมถือวัตถุเป็นความจริง ส่วนชนชั้นเชื่อในข้อยืนยันทุกอย่างว่าเป็นจริง

ในด้านสังคมการเมือง ในสมัยนั้นปรากฏว่าชมพูทวีปมีการเมืองปกครองเป็นรัฐต่าง ๆ มากมาย รัฐที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ โกศล และมคธ ประชาชนในรัฐมคธคงไม่ใช้อารยันทั้งหมด ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับความนิยมจากชาวมคธอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมาทีเดียว นอกจากการปกครองแบบราชาธิปไตยแล้ว ยังมีรัฐที่ปกครองแบบสภามัคคีธรรม (republic) อีกจำนวนหนึ่ง รัฐสภามัคคีธรรมเหล่านี้ปกครองโดยสภา ซึ่งมีการประชุมเป็นประจำเกี่ยวกับกิจการของรัฐ มีการลงคะแนนเสียงเลือกประมุขแห่งรัฐ ซึ่งจะดำรงอยู่ในตำแหน่งเป็นคราว ๆ ไป สมาชิกสภาแน่นอนว่าต้องเป็นตัวแทนจากหน่วยงานบริหารส่วนย่อยลงมา ตามนัยนี้ แสดงว่าสภาเป็นรูปแบบของการบริหารที่สำคัญ ซึ่งย่อมมีกฎเกณฑ์ในการดำเนินเกี่ยวกับระเบียบวาระ การรับรองและลงมติ ฯลฯ หลักฐานเหล่านี้ปรากฏอยู่ในการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงนำมาจากกาการปกครองรัฐสภามัคคีธรรมเหล่านี้อย่างแน่นอน

สภาพทางสังคมในสมัยนั้น มีสิ่งที่ชัดเจนที่สุดก็คือ ระบบวรรณะ (Caste system) ทั้ง 4 คือ พราหมณ์หรือปัญญาชน กษัตริย์หรือนักรบ ไวศยะ (แพศย์) หรือพ่อค้า และศูทรหรือกรรมกร ซึ่งกำหนดลงไปโดยชาติ กำเนิด ความเป็นไปของชีวิตทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นอาหารการกิน

ตลอดจนชีวิตแต่งงาน ทุกอย่างดำเนินไปตามข้อกำหนดของแต่ละ
วรรณะ ประชาชนส่วนใหญ่ประสบชะตากรรมจากระบบวรรณะ
โดยที่คนส่วนน้อยมีอภิสิทธิ์เหนือคนธรรมดาทั่วไป¹

จากเบื้องหลังสภาพทางสังคมและศาสนาดังกล่าว พระพุทธเจ้า
ทรงอุบัติขึ้นมาในราวศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล เพื่อประดิษฐ์
ศาสนาใหม่ ทรงปฏิเสธข้ออ้างของพราหมณ์ที่ว่า พระเวทเท่านั้น
เป็นแหล่งสัจธรรมที่แท้จริงเพียงแหล่งเดียว ทรงติเตียนการประกอบ
ยัญกรรม หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อว่าจะนำไปสู่ความหลุดพ้น (โมกษ-
ธรรม) ทรงคัดค้านระบบวรรณะ โดยเฉพาะข้ออ้างของวรรณะพราหมณ์
เกี่ยวกับความสูงส่งของตนเอง ทรงเน้นจริยธรรมหรือการปฏิบัติ
จริยธรรมแต่ละบุคคล เพื่อการบรรลุจุดหมายปลายทาง ด้วยเหตุผลดัง
กล่าว จึงทำให้พุทธศาสนามีลักษณะห่างไกลจากลัทธิธรรมนิยม
ของอินเดีย แต่อย่างไรก็ดี พระองค์ยังคงยอมรับลักษณะทางสติปัญญา
และข้อปฏิบัติทางศาสนาในยุคนั้นไว้หลายอย่างด้วยกัน เช่น คำสอน
เรื่องกรรม สังสารวัฏ เป็นต้น²

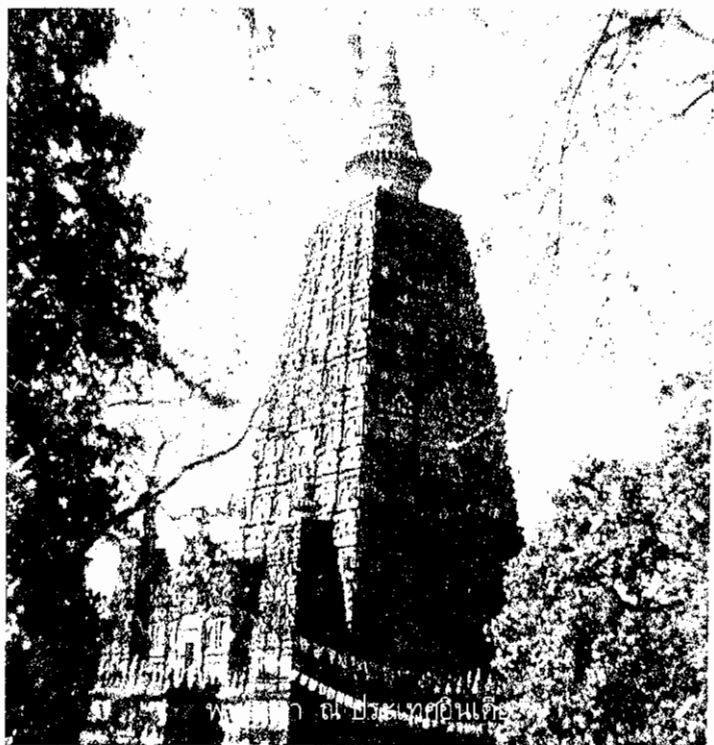
หลักคำสอน

ก. ทฤษฎีเกี่ยวกับความจริง พระพุทธองค์มีพระทัยว่าได้
ทรงบรรลุถึงธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ทรงค้นพบธรรมฐิติหรือธรรม-
นิยาม คือกฎหรือหลักของขบวนการ เหตุ-ผล ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้
แหละที่ทำให้พระองค์กำจัดกิเลสสาละวะได้หมดสิ้น และเข้าถึงอิสรภาพ
(วิมุตติ) ในที่สุด ลักษณะของกฎแห่งเหตุ-ผลนี้ มีชื่อเรียกเฉพาะว่า
ปฏิจจสมุปบาท แปลว่าสภาพอาศัยกันเกิดขึ้น หรือเรียกชื่อหนึ่งว่า
อิทัปปัจจยตา แปลว่า ภาวะที่มีอันนี้ ๆ เป็นปัจจัย หลักของปฏิจจ-
สมุปบาทนี้ มีสูตรเป็นกลาง ๆ อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งเมื่อนำ
มาใช้กับบุคคลโดยเฉพาะ

- สูตรหรือกฎทั่วไป - เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
 เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
 เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี
 เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับไป
- สูตรหรือกฎประยุกต์ - เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี
 เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ
 เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี
 ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส
 และความคับแค้นจึงมีพร้อม
 ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวง จึงมีด้วย
 ประการฉะนี้³

จากสูตรหรือกฎดังกล่าว ทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่า ความ
 เป็นไปของโลกและชีวิตดำเนินไปตามกระแสแห่งเหตุผล ขึ้นต่อเหตุ
 ปัจจัยในกระบวนการของธรรมชาติเอง ไม่มีผู้สร้างไม่มีปฐมเหตุ
 และไม่เป็นไปโดยความบังเอิญ สิ่งทั้งหลายมีอยู่เป็นอยู่โดยความ
 สัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่ออย่างเดิมแม้แต่
 ขณะเดียว สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง คือไม่มีตัวตนที่
 แท้จริงของมัน สิ่งทั้งหลายจึงมีอยู่ในรูปของกระแส ซึ่งประกอบด้วย
 ปัจจัยต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เกิดดับต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น ย่อมเปิดเผยให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่เรียกว่าธรรมนิยาม
 คือกฎธรรมชาติ รู้กันแพร่หลายว่า สามัญลักษณะ คือ

1. อนิจจตา ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ภาวะที่เกิดขึ้น ปรวน
 แปรและดับสลายไป
2. ทุกขตา ภาวะที่ทนอยู่ไม่ได้ ถูกบีบคั้นด้วยเหตุและปัจจัย
 ซึ่งมีความหมายถึงสภาพที่ขาดความสมบูรณ์ หรือมีความพร่องอยู่
 ตลอดเวลา

3. อนัตตตา⁴ ภาวะปราศจากตัวตน ไม่มีอัตตาหรือแก่นสารใด ๆ หรืออิกนัยหนึ่ง อนิจจะ ความไม่เที่ยง ทุกชะ ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่มีตัวตน เป็นสิ่งเดียวกันนั่นเอง จะเริ่มพิจารณาจากข้อไหนก่อนก็ได้ ล้วนนำไปสู่ผลลัพธ์อย่างเดียวกัน ดังนั้น สิ่งทั้งหลายจึงอยู่ในฐานะเป็นกลุ่มก้อนประชุมกันตามกฎ และเงื่อนไขที่มาสัมพันธ์กันเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นอิสระเป็นความคงที่หรือเป็นตัวของตัวเองเลย “เหมือนอย่างว่า เพราะคุณส่วนทั้งหลายเข้า เสียว่า “รถ” ย่อมมีฉันใด เมื่อฉันท์ทั้งหลายมีอยู่ การสมมติว่า “สัตว์” ย่อมมีฉันนั้น” (ส.ส. 15/554/198)

หลักของสามัญญลักษณะก็ดี หลักของปัจจุสมุปบาทก็ดี เป็นข้อเท็จจริงในอันที่จะยืนยันความจริงในลักษณะวิเคราะห์ และสังเคราะห์ มีพุทธภาษิตยืนยันถึงเป้าหมายสำคัญว่า “สำหรับผู้ที่ยังเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ถึงอาการเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลาย ความเชื่อในความขาดสูญของสิ่งทั้งหลายย่อมไม่เกิดขึ้น และสำหรับผู้ที่ยังเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ถึงอาการดับของสิ่งทั้งหลาย ความเชื่อในความเป็นนิรันดร์ของสิ่งทั้งหลาย ย่อมไม่เกิดขึ้น (ส.น. 16/43/21) ซึ่งก็หมายถึงการปฏิเสธอุจเฉตทิฐิและสัสสตทิฐินั่นเอง

ตามขบวนการดังกล่าว ชีวิตของคนประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่ป็นวัตถุ (รูป) และจิตใจ (นาม) และจำแนกรายละเอียดออกไปเป็น 5 ส่วน ซึ่งเรียกกันว่าขันธ 5 คือ (1) รูป ได้แก่ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย (2) เวทนา ได้แก่ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ (3) สัญญา ได้แก่ ความกำหนดได้ หรือหมายรู้สิ่งที่เข้ามาสัมผัส (4) สังขาร ได้แก่คุณสมบัติที่ปรุงจิตใจให้เป็นไปต่าง ๆ เช่นดี ชั่ว ฯลฯ (5) วิญญาณ ได้แก่ความรู้แจ้งวัตถุ หรืออารมณ์ที่มาสัมผัสทางประสาททั้ง 5 และทางใจ

ข. จริยธรรมเกี่ยวกับสังคม พุทธศาสนามักได้รับคำวิจารณ์ว่าเป็นศาสนาหนีโลกหรือเพื่อโลกหน้า อันที่จริงคำวิจารณ์ดังกล่าวจะไม่ถูกต้องนัก เมื่อคำนึงถึงคำสอนเกี่ยวกับสังคม หรือประโยชน์ในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่านั้นแม้คำสอนในด้านอื่น ๆ ก็ล้วนเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้มนุษย์แต่ละคน ซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคม ได้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่น และมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางจิตใจและวัตถุในขณะเดียวกันทั้งสิ้น

คำสอนในพระสูตรต่อไปนี้ คือ สิงคาโลวาหสูตร (ที. ปา. 11/172-206/149-207) อุคคหสูตร (อ.ญ. ปญจก. 22/33/38-41) และ

มหามงคลสูตร (ขุ. สุ. 25/318/376-377) ฯลฯ ย่อมเพียงพอที่จะยืนยันถึงบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แต่ที่ชัดเจนและเกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะ ก็ได้แก่บทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อระบอบวรรณะของอินเดีย คำสอนคัดค้านเรื่องวรรณะปรากฏอยู่มากมาย และที่สำคัญที่สุดก็คือการปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท ซึ่งถือว่าเป็นพระวจนะของเทพเจ้า เป็นจักรวรรดิลดทอนกาล อันมนุษย์จะหักท้วงมิได้ พระโอวาทข้อหนึ่งที่ทรงประทานแก่ชาวกาลามะ คือ อย่าเชื่อแม้คัมภีร์ศาสนากล่าวไว้เช่นนั้น (มา ปิฎกสมุปทานน) ต้องถือว่าเป็นการถอนรากถอนโคนคำกล่าวใน ปุระณะ สุกตะ แห่งคัมภีร์ฤคเวท (10,90) ที่ระบุต้นกำเนิดของวรรณะโดยสิ้นเชิง ในอัคคัณณสูตร แสดงให้เห็นว่า การแบ่งชั้นทางสังคมเป็นเรื่องของการสมมติขึ้นตามความเหมาะสม คือ ประชาชนเป็นผู้คัดเลือกผู้ที่มีความเหมาะสมกระทำหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม ในวาเสฏฐสูตร แสดงให้เห็นว่า ในกรณีของสัตว์และพืชมีความแตกต่างกันตามประเภทและชนิด แต่สำหรับมนุษย์แล้ว ไม่มีความแตกต่างพิเศษใด ๆ เพียงพอที่จะแจกจำแนกมนุษย์ออกเป็นกลุ่มก้อน หรือชั้นวรรณะเช่นนั้นได้เลย ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงถือว่า ทุกคนมีภาวะเท่าเทียมกัน มีทั้งสมภาพ เอกภาพ และภราดรภาพ

คำสอนเพื่อความมั่นคงแห่งสังคมก็ได้แก่ อปริหานิยธรรม 7 (ที.ม. 10/68/86), สังคหวัตถุ 4 (ที. ปา. 11/140/167) พรหมวิหาร 4 (ที.ม. 10/184/225), ฯลฯ นอกจากนี้แล้วจุดเน้นเรื่องการทำลายตัวตน ย่อมเป็นฐานการแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอันสืบสนได้เป็นอย่างดี

ค. คำสอนเกี่ยวกับนิพพาน เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้เข้ามาศึกษาพุทธศาสนานิกายเถรวาทโดยทั่วไปว่า ความหมายของนิพพานของนิกายนี้ ไม่มีลักษณะชัดเจน คือผู้ศึกษาสามารถตีความออกไปตาม

แนวโน้มนิ่งเดิมของตนได้ทุกเมื่อ ความขัดแย้งกันในเรื่องของความหมายยังคงเป็นไปอย่างกว้างขวาง สาเหตุสำคัญน่าจะอยู่ที่ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกทัศน์ของพุทธศาสนา หรือพูดให้ชัดที่สุดก็คือ ปัญหาการตีความเกี่ยวกับ อนัตตา

ความหมายของอนัตตาได้กล่าวมาแล้วย่อมสามารถที่จะมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะหลักปฏิจจสมุปบาทได้เปิดเผยให้เห็นกระแสอันหมุนวนอยู่เบื้องหลังของ ชีวิต (ดู ส. น. 16/266/138-139 เป็นต้น) จนเกิดพฤติกรรมและความหมาย (บัญญัติ) ขึ้นมา เพราะใจของเราเข้าไป “ตีค่า” หรือ “ประเมินผล” ด้วยอำนาจปฏิจจธรรม⁵ คือตัณหา, มานะ และทิฐิ กล่าวคือเมื่อเกิดความเห็นขึ้น มาว่า “ตัวฉัน” (ทิฐิ) สิ่งที่มาตามก็คือ “ของฉัน” อันดำเนินตามกฎของตัณหา จากนั้นก็ผูกพันอยู่ด้วยความรู้สึกที่ว่านี่ “เป็นฉัน” อันแตกต่างจาก “ท่าน” หรือ “ของท่าน” ซึ่งเป็นเรื่องของการวัดคุณค่า (มานะ) ตัณหา, มานะและทิฐิจึงเท่ากับ “เครื่องมือ” สามชนิดสร้างอัตตาให้เกิดขึ้น จากนั้นโลกแห่งการสมมติหรือบัญญัติ (concept) ก็พัฒนาขึ้นมา ซึ่งเป็นการสร้างความหมายและความสำคัญให้แก่สิ่งต่าง ๆ ในโลก

แต่อันที่จริง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเพียงการมาอาศัยกันและกัน เกิดขึ้น (ปฏิจจสมุปบันธรรม) ดังนั้น ความมีอยู่ (being) ของสิ่งทั้งหลายจึงมีลักษณะว่างเปล่า (หรือ ontological mirage) เช่นเดียวกับพยับแดดหรือฟองน้ำ ฯลฯ

“เมื่อบุคคลรู้ว่า ร่างกายนี้เป็นเช่นฟองน้ำหรือพยับแดด ตัดพวงดอกไม้ของมารเสียแล้ว ฟังถึงสถานที่มัจจุราชไม่เห็น” (ขุ. ธ. 25/14/21)

เมื่อทำลายความหมายหรือโลกสมมติได้หมด จึงเป็นการมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นการทำตนให้อยู่เหนือบัญญัติ

โครงสร้างและความเคยชินทางภาษาด้วยการมองทะลุเข้าไปในทุกสิ่งทุกอย่าง จนไม่มีอะไรเหลือ ไม่มีสิ่งใดหรือคำความหมายควรแก่การยึดมั่นถือมั่น แม้แต่สิ่งที่เรียกกันว่านิพพาน (ม. มู. 12/8/9)

อาจสรุปย่อ ๆ ว่า เพราะปริชาญาณหยั่งรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมองเห็นความว่าง (สุญญตา) ในทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกสร้างขึ้นมา (สังขาร) นิพพานจึงไม่มีสิ่งใดที่จะสูญเสียไป แต่เป็นการได้แสงสว่างแห่งปัญญาเข้ามาแทนที่ สิ่งที่หายไปก็คืออวิชชา หรือความเข้าใจผิด เมื่อได้ทัศนวิสัย (Perspective) ที่ถูกต้องขึ้นมา ย่อมมีส่วนทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม และนั่นย่อมหมายความว่ากิเลสจะทั้งหลายดับหมดสิ้นไป ในทันทีที่อวิชชาถูกกำจัดออกไปด้วย เช่นเดียวกับความมืดอันธการมลายไปด้วยแสงอาทิตย์อุทัย ฉะนั้น นิพพานจึงเท่ากับการดับ (นิโรธ) ประสบการณ์แบบโลก ๆ ซึ่งมีลักษณะเช่นพยับแดด ด้วยอำนาจการหยั่งเห็นความจริงตามที่เป็นจริงนั่นเอง

นิกายในศาสนา

ก. ความเป็นมา พุทธศาสนามีเค้าแตกแยกออกเป็นนิกาย ตั้งแต่ครั้งพระมหากัสสปะเรียกประชุมพระสงฆ์ทำปฐมสังคายนา พระเถระรูปหนึ่งชื่อปุราณะ ได้แยกคณะไปทำสังคายนาอีกต่างหาก ซึ่งฝ่ายหลังนี้เป็นต้นเค้าของมหายาน พอถึงการสังคายนาครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 100 ความแตกแยกจึงปรากฏชัดเจน คือเกิดเป็นนิกายเถรวาท (วาทะของพระเถระ) พวกหนึ่ง ซึ่งเป็นฝ่ายดั้งเดิม และนิกายมหาสังฆิกวาท (วาทะของคณะสงฆ์ใหญ่) อีกพวกหนึ่ง จำเดิมแต่นั้นมาก็มียอนุนิกายแตกแยกออกไปจาก 2 นิกายใหญ่นี้เป็น 18 นิกาย คัมภีร์ที่ปวงศักล่าวว่พวกมหาสังฆิกวาทแตกนิกายออกเป็น 17

นิกาย จนถึงพุทธศักราช 400 ปีเศษ มีนิกายพุทธศาสนาอยู่ในอินเดีย อยู่ 20 นิกายด้วยกัน

นิกายเถรวาท บางครั้งเรียกว่าทักษิณนิกาย แปลว่านิกายฝ่ายใต้ เพราะสมัยต่อมานิกายนี้ขยายตัวมาแถบใต้ของอินเดีย ส่วนชื่อว่าหินยาน ซึ่งแปลว่ายานเล็ก เป็นชื่อที่มหายาน (คือยานใหญ่) ตั้งให้ เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของนิกายของตน ตามลักษณะการแข่งขันระหว่างนิกาย ปัจจุบันนิกายนี้เจริญอยู่ในประเทศไทย พม่า และลังกา ส่วนลาวนั้นเมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าครอบครอง พุทธศาสนา กำลังรอจังหวะแห่งความสูญสิ้นตามลำดับ และเขมรซึ่งนับถือพุทธศาสนานิกายนี้มาก่อน บัดนี้ก็ประจักษ์ชัดแล้วว่า คอมมิวนิสต์ได้ทำลายจนหมดสิ้น

สำหรับนิกายมหาสังฆิกวาหนั้น ต่อมาบางส่วนได้กลายเป็นมหายานไป มีชื่อเรียกว่าอุตตรนิกาย แปลว่านิกายฝ่ายเหนือ เพราะเจริญอยู่แถบภาคเหนือของอินเดีย บางทีเรียกว่าอาจารย์วาท แปลว่าวาทะของอาจารย์ หมายถึงลัทธิของอาจารย์รุ่นต่อ ๆ มา ประเทศที่นับถือมหายานปัจจุบันนี้คือ จีน ไต้หวัน เกาหลี และญี่ปุ่น ส่วนจีนแผ่นดินใหญ่ ธิเบต และเวียตนาม นับถือ มหายานมาแต่เดิม ตอนนี้ก็เรียกได้ว่าหมดสิ้น นอกจากนี้ประเทศสิกขิมและภูฐาน ซึ่งเป็นประเทศเล็ก ๆ อยู่ทางเขตแดนด้านเหนือของอินเดียก็นับถือนิกายนี้

ข. ความแตกต่างระหว่างนิกาย⁶

เถรวาท	มหายาน
(1) มนุษย์เป็นเอกชน	มนุษย์เกี่ยวข้องกับคนอื่น
(2) บรรลุด้วยความพยายามของตนเอง	บรรลุด้วยพระมหากุณา ของพระพุทธเจ้า
(3) คุณธรรมสำคัญคือปัญญา	คุณธรรมสำคัญคือมหากุณา
(4) เน้นพระศาสนาเพื่อพระ	พระศาสนาเพื่อพระและชาวบ้าน เท่า ๆ กัน
(5) อุดมคติ: พระอรหันต์	อุดมคติ: พระโพธิสัตว์
(6) พระพุทธเจ้าคือบรมครู	พระพุทธเจ้าคือพระผู้ช่วยเหลือ
(7) ไม่สนใจการถกเถียงปัญหาอภิปราย	ให้ความสนใจปัญหาอภิปราย
(8) มีพิธีกรรมน้อยที่สุด	มีพิธีกรรม
(9) ฝึกสมาธิไม่มีการสวดซ้อน-ซ้อน	มีการสวดซ้อนซ้อน
(10) อนุรักษ์นิยม	ใจกว้าง เปลี่ยนไปตามสถานการณ์

คัมภีร์

เถรวาท คัมภีร์ของพุทธศาสนานิกายเถรวาท มีชื่อเรียกว่า พระไตรปิฎก แปลว่า คัมภีร์หรือตำราทั้งสามคือ (1) วินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุและภิกษุณี (2) สุตตันตปิฎก ว่าด้วยเทศนาที่ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เป็นการสรุปธรรมเทศนาและเหตุการณ์เข้าไว้ด้วยกัน และ (3) อภิธรรมปิฎก ว่าด้วยหลักธรรมล้วน ๆ ไม่มี

บุคคลหรือเหตุการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง พระไตรปิฎกบันทึกข้อความ เป็นภาษาบาลี แต่ณิกายที่แตกแยกออกไปเปลี่ยนไปใช้ภาษาถิ่น สันสกฤต ในสมัยโบราณ พระสาวกอาศัยท่องจำนำสืบต่อกันมา ปรากฏหลักฐานตามประวัติการทำสังคายนา ซึ่งมีการจารึกลงใน ใบลานเป็นครั้งแรก ในการทำสังคายนาครั้งที่ 5 เมื่อพุทธปรินิพพาน ได้ 433 ปี ณ อาโกลเลณ ประเทศศรีลังกา

พระวินัยปิฎก แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ (1) สุตตวิภังค์ ซึ่งว่า ด้วยศีลของพระภิกษุ 227 ข้อ และของพระภิกษุณี 311 ข้อ (2) ชนธกะ แบ่งออกเป็น 2 คือ ก. มหาวีรค์ ว่าด้วยระเบียบการรับเข้าบรรพชา อุปสมบท อุโบสถ การสวดปาฏิโมกข์ ฯลฯ ข. จุลวิภังค์ ว่าด้วยระเบียบ ต่าง ๆ เกี่ยวกับอาบัติที่เกิดขึ้น กฎระเบียบปลีกย่อยต่าง ๆ ฯลฯ (3) ปริวาร เป็นคัมภีร์สรุปและแจกแจงพระวินัยทั้งหมด

พระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็น 5 นิกาย คือ (1) ทีฆนิกาย ว่าด้วยพระสูตรมีข้อความยาว จัดเป็น 3 วรรค มี 34 สูตร (2) มัชฌิมนิกาย ว่าด้วยพระสูตรขนาดกลาง จัดเป็น 15 วรรค มี 152 สูตร (3) สังยุตตนิกาย ว่าด้วยสูตรที่จัดเป็นกลุ่มหรือเกี่ยวข้องกันไม่ว่า จะเป็นบุคคล หรือลัทธิคำสอน จัดเป็น 56 สังยุตต์ มี 2,889 สูตร (4) อังคุตตรนิกาย ว่าด้วยหลักธรรมตามลำดับตัวเลข จาก 1 ถึง 11 ซึ่งเรียกว่านิบาต มี 2,308 สูตร (5) ขุททกนิกาย ประกอบด้วย คัมภีร์ 15 เล่ม ซึ่งเป็นงานย่อยลงมา มีคัมภีร์สำคัญ ๆ เช่น ขุททกปาฐ ธรรมบท อุทาน ฯลฯ

พระอภิธรรมปิฎก มีอยู่ 7 คัมภีร์คือ (1) ธรรมสังคณี ว่าด้วย การจำแนกสภาวะธรรม (2) วิภังค์ ว่าด้วยการแจกแจงสภาวะธรรม ต่อจากคัมภีร์แรก (3) ธาตุกถา ว่าด้วยธาตุ 5 ธาตุ อายตนะ ฯลฯ (4) ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบุคคลประเภทต่าง ๆ (5) กถาวัตถุ ว่าด้วย ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ฝ่ายมีจิตอธิริยขึ้นมา เพื่อคัดค้านคำสอน

ของพระพุทธเจ้า (6) ยมก ว่าด้วยคำถามซึ่งมีคำตอบเป็นสองนัย มีข้อความลึกซึ้งคัมภีร์ภาพ (7) ปฏฐาน ว่าด้วยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ ระหว่างสภาวะธรรมทั้งหลาย⁷

มหายาน นิกายมหายานไม่มีพระวินัยปิฎกของตนเอง คงใช้พระวินัยปิฎกของนิกายสรวาสติวาท ซึ่งเป็นสาขาของเถรวาท แต่ก็มีวินัยโพธิสัตว์ตามที่กล่าวไว้ในพรหมชาลสูตรของเถรวาท ส่วนพระสูตรต้นตอปิฎกนั้น มหายานมีพระสูตรเพิ่มเติมจากเถรวาทมากมาย เช่น มหาปรัชญาปารมิตาสสูตร, พุทธาวตังสกมหาไวปุลยสูตร, สัทธรรมปุณฑริกสูตร, รัตนกฏฐสูตร, ลังกาวตารสูตร, มหาไวโรจนาอภิสังขโพธิวิกรหิตาธิษฐานสูตร ฯลฯ ส่วนพระอภิธรรมปิฎกนั้นเรียกว่า “ศาสตร์” เป็นนิพนธ์ของคณาจารย์อินเดีย เช่น นาคารชุน, อสังคะ ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นการรจนาขึ้นตามแนวพุทธมตินหรือแสดงทัศนะของผู้รจนาเอง⁸

ฐานะปัจจุบัน

ฐานะปัจจุบัน มีค้ำแห่งความเจริญและแพร่ขยายไปในประเทศทางตะวันตกมากขึ้นเรื่อย ๆ ในเอเชียอาคเนย์เอง เวียดนาม เขมร และลาว อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาหมดโอกาสที่จะเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนอีกต่อไป แต่ก็มีนิมิตดีที่มีองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกเกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้มีการร่วมมือกันเพื่อความเจริญของพระศาสนา ในขอบเขตที่กว้างขวางยิ่งขึ้นอีก

เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเป็นผลมาจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้มีส่วนกระทบชีวิตของพุทธบริษัทในดินแดนแถบนี้อย่างมากมาย ผลจากสงครามและการเมืองทำให้พุทธบริษัทเป็นจำนวนไม่น้อยหันเหออก

นอกทางของพุทธศาสนา แม้พระสงฆ์ในบางประเทศก็ขาดฐานยืนของตนเองไปเลย เอ็ดเวิร์ด คอนเซ (Edward Conze) ชี้ให้เห็นถึงขนาดว่า พระสงฆ์ไทยตามใจนักการเมือง ลงทุนประพรมน้ำพระพุทธรูปให้แก่อเมริกันสมัยสงครามเวียดนามทีเดียว⁹

จากสภาพการณ์ดังกล่าว จึงเปิดเผยให้เห็นถึงการไร้ความหมายของคำกล่าวที่ว่า พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทยปัจจุบัน เพราะเป็นการกล่าวอย่างผิวเผิน โดยพิจารณาจากภาพวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ซึ่งอันที่จริงเป็น “ผลงาน” ของบรรพบุรุษมากกว่า เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไป โดยเฉพาะในประเทศไทย พระสงฆ์ และวัดกำลังสูญสิ้นบทบาท ฐานะ และความหมายออกไปจากสังคมมากขึ้นทุกที¹⁰ พระสงฆ์ขาดความรู้ อันจะเป็นสื่อ นำคำสอนไปสู่ประชาชน ปัจจุบันการแสดงธรรมจึงมีลักษณะเป็นพิธีกรรมชนิดไม่มีชีวิตจิตใจ คือเพียงเพื่อให้พิธีการสมบูรณ์เท่านั้นเอง พระสงฆ์เป็นจำนวนมากจึงหันเหมาแข่งขันกันสร้างโบสถ์วิหาร หาทุนรอนด้วยกรรมวิธีไสยศาสตร์ต่าง ๆ เป็นเอนกประการ การทรงเจ้าเข้าผีซึ่งไม่น่าจะเป็นกิจกรรมของพุทธศาสนา กลับเป็นเรื่องธรรมดาที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องได้อย่างไม่รู้สึกกระดากใจ

ความเสื่อมทรามของพระศาสนาในเมืองไทยดังกล่าว สาเหตุใหญ่มาจากระบบการศึกษาที่ผิดพลาดของคณะสงฆ์ไทย ที่จัดการศึกษาโดยไม่คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนพื้นฐานของผู้เข้ามามีชีวิตในพระศาสนา ช่องว่างระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน จึงมีมากจนยากที่จะแก้ไข ทั้ง ๆ ที่พูดภาษาไทยด้วยกัน ก็เสมือนว่าพูดคนละภาษาไปเลย

จริงอยู่ แม้ว่าได้มีคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์เสียใหม่ ขนาดจัดตั้ง

มหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นมากี่ตามที ถึงอย่างนั้นก็ยังคงเป็นการศึกษาที่ดำเนินไปอย่างกระต่อนกระแต่นเต็มที ด้วยไม่ได้รับการเหลียวแลจากทางการคณะสงฆ์ และจากรัฐบาลเท่าที่ควรจะเป็น สถานการณ์ที่คาดว่าจะกระตือรือร้นบ้าง ในระยะที่พอจะมองเห็นกัน ก็จำต้องพบกับความมืดมัวต่อไป

ความผิดพลาดของรัฐที่น่านำมากล่าวถึงก็คือ การเฉยเมยต่อการศึกษาพุทธธรรมในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในขณะที่ประกาศว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนา การมุ่งพัฒนาวัตถุตามแนวตะวันตกโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจ เป็นการลดค่าความเป็นมนุษย์ลงไปชนิดให้อภัยกันไม่ได้ สังคมของเมืองไทย จึงมีสภาพเป็นเมืองอบายมุขจนไม่น่าจะเรียกว่าเป็นเมืองพุทธศาสนาโดยประการใด ๆ ได้เลย ความเจริญของประเทศไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงเท่ากับการเติมเชื้อแห่งความหายนะเข้าไว้ทุกวัน เพื่อรอวันวอดวายในอนาคตนั่นเอง ถึงอย่างนั้นคนหลงผิดก็ยังอุตส่าห์บอกว่าเมืองไทยเป็นแหล่งศึกษาพุทธศาสนาแหล่งสุดท้าย ฝรั่งเศสทำวิทยานิพนธ์ก็มุ่งมาทำที่เมืองไทย แต่หารู้ไม่ว่า ที่เขามาศึกษานั้น เขามาศึกษาในแง่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา หาได้เข้ามศึกษาในฐานะเมืองไทยมีผู้เชี่ยวชาญทางพุทธปรัชญาอย่างลึกซึ้งไม่ ความผิดพลาดในเรื่องนี้ ก็เพราะการไม่ศึกษาพุทธศาสนาในฐานะเป็นวิชาการ พุทธศาสนาจึงเท่ากับเป็นเพชรในตมที่ไม่มีผู้ใดนำมาเจียรไนให้เห็นความสุกใสทางภูมิปัญญา ดังจะเห็นได้ว่านักวิชาการไทยเรียนรู้พุทธศาสนาจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในเมืองไทยปล่อยให้เล่าเรียนกันไปตามยถากรรม แม้การสร้างพุทธมณฑล ก็ไม่มีผู้ใดคิดเรื่องมหาวิทยาลัยทางพุทธศาสนากันเลย

อนาคตของพุทธศาสนาระยะใกล้อาจกล่าวได้ว่ามืดมนโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าอยู่ท่ามกลางการพัฒนาอุตสาหกรรม การทหาร หรือ

การเมือง พุทธศาสนาอยู่ในภาวะอ่อนระโหยโรยแรงจนแทบจะไม่มีบทบาทใดๆ ทั้งสิ้น แต่สถานการณ์ดูจะดีขึ้นบ้างนิดหน่อย เมื่อพิจารณาในระยะยาว ด้วยเหตุผลคือ

(1) ความเจริญในด้านคมนาคม ทำให้มีการติดต่อระหว่างนิกายต่างๆ ของพุทธศาสนา ความใจแคบหมดสิ้นไปทำให้มีการศึกษาพุทธศาสนากันอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

(2) ระบบเศรษฐกิจ ของชาวพุทธ¹¹ กำลังได้รับความสนใจโดยทั่วไปหลังจากการล้มเหลว ของระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตก ทั้งแนวความคิดเรื่องนิเวศวิทยาของพุทธศาสนาก็น่าสนใจ และ

(3) พุทธศาสนามีอุดมคตินิยม (Ideology) ทางการเมืองตลอดจนพลังทางวัฒนธรรมอันมีลักษณะเป็นสังคมนิยม และสามารถสร้างความยุติธรรมได้ดีกว่าระบบการเมืองอื่นใด บางทีพุทธศาสนาอาจเป็นทางเลือกที่สามอย่างเหมาะสมก็ได้ อนึ่งแม้การฟื้นฟูการฝึกสมาธิหรือวิปัสสนาที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีความหมายอย่างยิ่ง สำหรับชีวิตที่หิวธรรมของผู้มีวัตถุเช่นชาวตะวันตก ย่อมมีส่วนให้พุทธศาสนาฝังรากฐานลึกในดิน (มีปุ๋ย) แถบตะวันตกเป็นอย่างดี แม้ว่าพื้นดินแถบทวีปเอเชียจะรื้อระอุเกินไปจนต้นไม้คือพุทธศาสนาจำต้องเฉาตายไปแล้วก็ตาม

ขอสรุปลงด้วยข้อสังเกตของไมเคิล ไรท์¹² ผู้ที่รู้เรื่องของไทยได้ดีกว่านักวิชาการและนักการเมืองของไทยหลายคนดังนี้ :-

“ผมทราบดีว่าในแผ่นดินสยามนี้มีพระภิกษุณี ๆ หลาหลายรูปที่รักษาพระวินัย รู้พระธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างดีอีกด้วย

แต่พระดี ๆ เหล่านี้มีความเป็นเลิศในธรรมเป็นเพราะได้รับความอุดหนุนจากระบบหรือว่าเป็นเรื่องอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่ระบบไม่อำนวย?

ผมสงสัยจะเป็นเรื่องอัศจรรย์มากกว่า เพราะไม่ใช่มานี้มันนโยบายที่จะขจัดให้พระภิกษุสงฆ์ออกไปอยู่นอกสังคม ให้อยู่แต่ในเขตวัดอย่ามีส่วนในเรื่องของโลกเลย

นโยบายนี้มีเหตุผลดีพอสมควร คือใครที่ร่วมกาสาวพัสตร์ น่าจะเป็นเพราะจะแสวงหาโลกุตระธรรมแต่อย่างเดียว จึงสมควรที่พระจะอยู่กับวัดโดยเฉพาะ แต่ในขณะที่เดียวกันเราต้องยอมรับว่าพอบวชแล้วทุกคนจะสำเร็จมรรคผลในทันทีไม่ได้ ในระหว่างการบวชและการสำเร็จพระอรหันต์ยังจะต้องศึกษาและปฏิบัติมากหนักหนา การศึกษาและการปฏิบัตินั้นย่อมทำให้พระภิกษุกลายเป็นทรัพยากรที่อุดมด้วยวิชาและความดีงามมากต่อมากอยู่แล้ว ดังนั้นการที่เลี้ยงพระไว้ในวัดอย่างดี แต่ห้ามไม่ให้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ ห้ามไม่ให้มีส่วนในโลกวิชาการและการศึกษาของอนุชน เท่ากับว่าสังคมเลี้ยงพระภิกษุไว้ในฐานะอนุภรรยา คือเลี้ยงไว้อย่างดีในบ้านน้อยแต่ไม่ให้ออกสังคม

ผมได้รับเกียรติเชิญไปร่วมสัมมนาเรื่องศิลปวัฒนธรรมตามสถาบันชั้นสูงหลายแห่งหลายครั้ง ประทับใจมากทุกครั้งที่ได้ดี มีประโยชน์อย่างมาก แต่รู้สึกว่าเขาอะไรสักอย่างทุกครั้ง มานึกได้ภายหลังว่าเขาฉลาดเหลือเกิน จึงสงสัยว่าผู้จัดการสัมมนาหาพระที่มีความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ไม่ได้หรือ? หรือถือว่าพระไม่ควรมีความรู้ทางนี้?

เมื่อจะสกัดให้พระสงฆ์อยู่นอกสังคมรวมทั้งนอกวงวิชาการและการศึกษา อาจจะมีผลดีที่บีบให้ท่านแสวงหาโลกุตระธรรม แต่หากท่านไม่สำเร็จก็มีผลร้าย คือบีบให้ท่านโง่และแม้ท่านจะเฝื่อนระบบและแสวงหาวิชาจนแตกฉาน ก็ไม่ให้การสนับสนุนและไม่ใช้ประโยชน์ เดรัจฉานวิชาจึงรุ่งโรจน์ในสมัยนี้ยิ่งกว่าในสมัยโบราณ ดูเหมือนเวทมนตร์คาถาขายได้ดีกว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและตักขีไหร่

ไว้รสนิยมเป็นที่นิยมของพระคุณเจ้าที่ขอบทอทั้งโบราณสถานที่มีความงดงามและความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองหรือหากไม่ทอดทิ้งก็ร้อนมันเสียเลยก็มี

ทุกวันนี้พุทธวิทยาเป็นสาขาวิชาที่นิยมทั่วโลกตั้งแต่ญี่ปุ่นจนยุโรปและอเมริกามีอาจารย์เรียนรู้ภาษาโบราณและคัมภีร์พุทธในภาษาต่าง ๆ เช่น บาลี-สันสกฤต-ทิเบต-จีน-พม่า ฯลฯ มาศึกษาและเทียบกัน

ฝ่ายไทยก็มีพระดี ๆ ที่ฝึกกระบและเรียนรู้คัมภีร์ของตนจนแตกฉาน

แต่น่าเสียดายที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้ภาษาต่างประเทศคล่องนัก จึงสื่อสารกับผู้ร่วมวิชาไม่ได้ทำให้ต่างประเทศขาดความรู้จากไทยและไทยขาดความรู้จากต่างประเทศ

จากเหตุการณ์ที่เล่ามาเหล่านี้ ผมเข้าใจว่าชาวสยามมีท่าทีต่อสถาบันพระสงฆ์สืบสน

ใจหนึ่งเคารพนับถือและหวงแหน อีกใจหนึ่งอยากเหยียดออกจากเหตุการณ์ปัจจุบัน ไม่อยากให้พระมีส่วนในการพัฒนาสมัยใหม่และไม่อยากให้พระพัฒนาไปด้วย

ท่าทีแบบนี้ต้องเรียกว่า Romantic คือตัวเองอยากก้าวหน้าแต่ขอคงพระไว้เพื่อเป็นที่พึ่งในเมื่อโลกของเราแตก

ก็น่าเห็นใจอยู่แต่ใช้ไม่ได้ เพราะสถาบันสงฆ์มิได้เป็นพวงหรีดที่ไม่รู้จักโรยและมีได้เป็นอนุสรีย์ มันเป็นสถาบันคู่โลกที่ต้องพัฒนาคู่โลก

ทำไมชาวสยามถึงมีท่าทีสืบสนต่อสถาบันสงฆ์

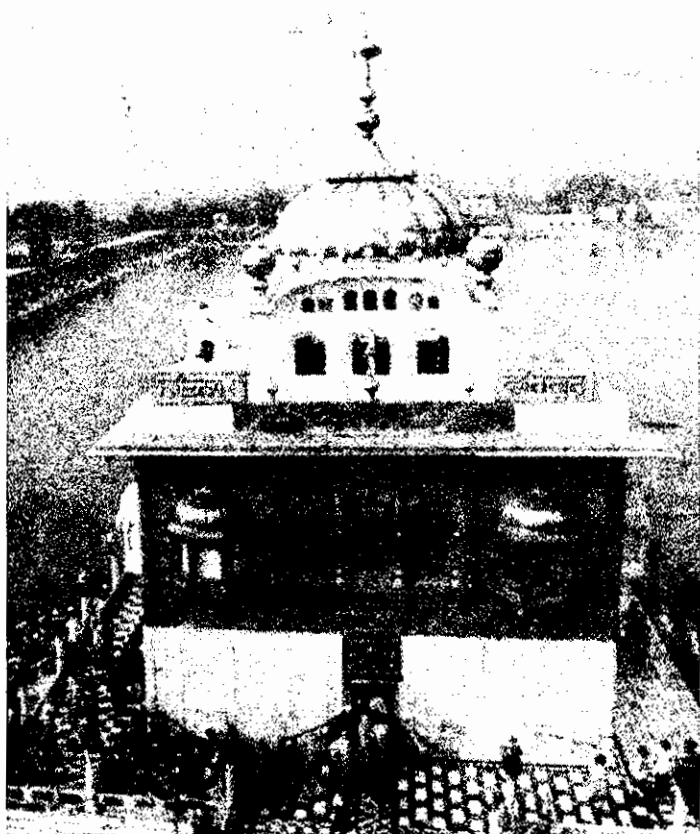
ผมเข้าใจว่าเริ่มเกิดสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เจ้านายสยามเห็นชาวยุโรปเขมือบและดูถูกอินเดีย ลังกา พม่า ฯลฯ ท่านถึงรู้สึกจำเป็นต้องปฏิเสธรายธรรมเก่าของสยาม แต่ในขณะเดียวกันชาวสยาม

อยากซื้อสัตย์ต่อพระพุทธศาสนา (และยังซื้อสัตย์จนทุกวันนี้) จะทำอย่างไรได้? พระภิกษุเดินดินเปล่า นุ่งห่มแบบอินเดีย ใช้ภาษาอินเดีย เป็นการฟ้องถึงความเป็นมาของอารยธรรมสยามที่มีต้นตอมาจากอินเดีย

จะให้พระใส่รองเท้าบูท นุ่งกางเกงและผูกเนคไท ดังที่ชาวยุโรปสมัยนั้นนับว่า Civilized ได้หรือ? เห็นจะไม่ได้ ดังนั้นต้อง “ดอง” พระ สมมุติว่าเป็นฝ่ายโลกุตรระอย่าให้มีส่วนในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงแผ่นดิน อย่าให้เรียนภาษาอังกฤษจนหูชาวต่างประเทศเลย อย่าให้เข้าประชุมนโยบายการศึกษาเลย ให้อยู่แต่ในวัด แสวงหาโลกุตรธรรมแทนพวกข้าพเจ้าด้วยเถิด

แต่มาบัดนี้นโยบายดังกล่าวล้าสมัย ชาวยุโรปเลิกแสวงหาเมืองขึ้นในอุษาคเนย์ และยังกลับใจนิยมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่ชาวสยามกำลังพยายามจะสละ สมัยนี้ฝรั่งเรียนรู้เรื่องพุทธศาสนาจนเริ่มแตกฉาน แล้วมาหาความรู้เพิ่มเติมในสยาม บางคนโชคดีที่เข้าได้ถูกถึงวัดที่มีความประพฤติปฏิบัติดีงามจนทุกวันนี้ แต่หลายคนผิดหวัง ทั้งนี้อาจจะเพราะเจ้าตัวไม่ดีหรือเพราะพบวัดไม่ดี (ซึ่งหาไม่ยาก) หรือเพราะตัวดีและวัดดี แต่สื่อสารเป็นสากลกันไม่ได้ น่าเสียดายและเป็นผลมาจากนโยบายไม่ให้พระเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

ความจริงสยามสมควรเป็นประเทศผู้นำทางพุทธศาสนาของโลก เสียแต่ว่าพระศาสนาในสยามได้กลายเป็น “ศาสนาไทย” โดยเฉพาะ จึงสละสิทธิ์เป็นสากลไป”

สุวรรณวิหาร (Golden Temple) แห่งเมืองอมฤตสาร์
ของศาสนาสิกข์

ศาสนาสิกข์

ครุบาจิน (Gurbachan)

ผู้นำศาสนาสิกข์นิกายนิริงการี คนปัจจุบัน

บทที่ 5

ศาสนาสิกข์ (Sikhism)

1. นำเรื่อง

ศาสนาสิกข์¹ เป็นศาสนาของประชากรอินเดียประมาณ 10 ล้านคนในปัจจุบันหรือ 1.79% ของประชากรทั้งหมด² แหล่งกำเนิดของศาสนานี้คือหมู่บ้าน สุตเลจ (Sutlej) ติดกับเมืองอมริตสระ, จุลลุนเดอร์และลูเรียนา ในรัฐปัญจาบปัจจุบัน ศาสนาสิกข์เกิดขึ้นเพราะการเผชิญหน้ากันระหว่างศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีอายุน้อยที่สุด (ถ้าไม่นับศาสนาบาไฮ) คือเกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2012 เป็นปีที่ศาสตราจารย์นักเทววิทยาชาวอเมริกัน คำว่า สิกข์ หรือ ดิข มาจากคำบาลีว่า “สิกฺข” หรือสันสกฤตว่า “ศิษย์” มีความหมายถึง ลูกศิษย์ หรือ สาวก ดังนั้นศาสนิกชนสิกข์ จึงหมายถึงผู้ที่เป็ลูกศิษย์ของครู (คุรุ) ทั้ง 10 และนับถือพระคัมภีร์ ครันท์ สาทิป ซึ่งรวบรวมบทสวดแต่งโดยคุรุและนักพรตอื่น ๆ ทั้งฝ่ายฮินดูและมุสลิมเข้าไว้

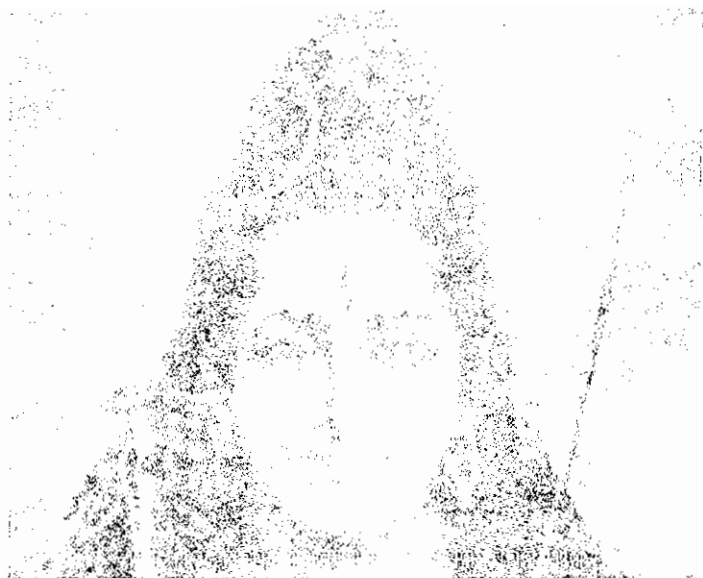
รัฐปัญจาบสมัยคุรูนานักเทพอยู่ภายใต้การปกครองของมุสลิมเป็นเวลาถึง 400 ปี โดยเฉพาะตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา นิกายสุฟี (หรือซูฟี) ของอิสลาม (เป็นนิกายมุ่งสละความหุนหาวหรือโลกียวิสัย) กำลังมีบทบาท ในขณะเดียวกันกลุ่มภักติของฮินดูก็กำลังใหม่โรงหนัก เพื่อประท้วงการเบียดเบียนรังแกและคำสอนเอกเทวนิยมของมุสลิมผู้รุกราน ฮินดูเป็นจำนวนมากถูกบังคับให้นับถืออิสลามท่ามกลางวิกฤตการณ์นี้ คุรูนานักจึงเข้ามาแก้สถานการณ์ ท่านผู้นี้เกิดเมื่อ พ.ศ. 2012 ในเมืองลาฮอร์ บิดามารดาเป็นฮินดูวรรณะ

กษัตริย์ เป็นคนสนใจเรื่องศาสนาและครุ่นคิดในเรื่องปรัชญาธรรม มาแต่เยาว์วัย หลังจากแต่งงานและมีบุตร 2 คน นานักก็เริ่มเบื่อหน่าย ชีวิตครอบครัวทันที พออายุได้ 30 ปี ก็เกิดปรากฏการณ์ทางวิญญาณ ในเช้าวันหนึ่งขณะอาบน้ำในลำธาร นานักหายไปเป็นป่า กล่าวกันว่า ท่านได้เผชิญหน้ากับพระเป็นเจ้าผู้ตรัสกับนานักว่า “ดูก่อนนานัก เราจะอยู่กับเจ้าโดยผ่านเจ้านั้นแหละ ชื่อของเราจะได้รับการนับถือ จงไปหาชาวโลก สวดอ้อนวอนและสอนมนุษย์ แต่อย่าให้โลกย่ำยีได้ ขอให้เจ้าทำหน้าที่ประกาศพระวจนะ ทำการบริจาต การชำระล้าง การรับใช้ และการสวดมนต์อ้อนวอน” นานักหายไปถึง 3 วัน 3 คืน เมื่อกลับมาก็ประกาศว่า บัดนี้ไม่มีฮินดู ไม่มีมุสลิมอีกต่อไปแล้ว ครูนานักทำการสอนศาสนาอยู่จนอายุได้ 70 ปี จึงถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. 2082 ท่านได้รับการยกย่องจากฝ่ายฮินดูและมุสลิมว่าเป็นจอมแห่งมูนี่³

2. อิทธิพลจากศาสนาฮินดูและอิสลาม

คำสอนของท่านครูนานัก เปิดเผยให้เห็นถึงอิทธิพลที่ได้รับ จากลัทธิฮินดูและอิสลามซึ่งจะสังเกตได้ดังนี้

- ก. จากฮินดู
 - (1) ทฤษฎีเรื่องกรรมและสังสารวัฏ
 - (2) การเน้นเรื่องภักติภคหรือภักติโยคะ
 - (3) ความหลุดพ้นด้วยอำนาจพระเป็นเจ้า
 - (4) การเน้นชีวิตครู (คุรุ) กับศิษย์
- ข. จากอิสลาม
 - (1) เชื่ออำนาจยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าเพียงองค์เดียว
 - (2) การบูชาด้วยการออกพระนามของพระเป็นเจ้า
 - (3) ไม่นิยมบูชารูปเคารพ และปฏิเสธวรรณะ

- (4) จงรักภักดีต่อศาสดาผู้ตั้งศาสนา
- (5) ไม่มีนิกบวชมีคำสอนเพื่อชาวบ้านทั้งหมด
- (6) กินอาหารเนื้อสัตว์ได้

ในขณะเดียวกัน ศาสนาสิกข์ก็มีหลายสิ่งหลายอย่างแตกต่างจากศาสนาทั้งสองนั้น ศาสนาสิกข์ไม่เห็นด้วยกับศาสนาฮินดูในเรื่องวรรณะ เรื่องเทพเจ้ามีมากมาย เรื่องพิธีกรรมและชีวิตนิกบวช การกินอาหารมังสวิวัติและความขัดแย้งกันของคัมภีร์ศาสนาฮินดู เป็นต้น ศาสนาสิกข์ไม่เห็นด้วยกับศาสนาอิสลามในเรื่องการอดอาหาร วันตัดสินครั้งสุดท้าย และการนับถือศาสดาพยากรณ์เพียงคนเดียว เป็นต้น⁴

3. คำสอน

ก. คำสอนขั้นมูลฐานเกี่ยวกับพระเป็นเจ้า

(1) เอกอภิกาล พระนามของพระเป็นเจ้าเป็นหนึ่งตลอดกาล พระองค์เป็นอันติมะ เหนือโลก ไม่มีใครรู้ พระองค์ได้ทรงอยู่เหนือการพรรณนา หรือความเข้าใจของมนุษย์โดยสิ้นเชิง

(2) สัตยนาม พระนามของพระเป็นเจ้าเป็นความจริงแท้ ไม่ใช่จินตนาการหรือสมมติขึ้น การวิวัฒนาการมีพร้อมอยู่ในพระองค์ และทรงเป็นเหตุของทุกสิ่งทุกอย่าง

(3) กรตา ปุระชะ พระองค์ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งในเอกภพ ทรงรับผิดชอบในทุกอย่าง

(4) นิรภาวะ พระองค์หมดความกลัวทุกอย่าง

(5) นิรไวระ ทรงปราศจากข้อบกพร่อง ทรงมีพระเมตตาและยุติธรรมแก่ไปทั่วโลก

(6) อกาล มูรติ พระองค์ทรงอยู่เหนือกาลเวลา คือเป็นอมตะ

(7) อโยนิ พระองค์ไม่มีกำเนิด หรืออวตารใด ๆ

(8) แสวงัง พระองค์เป็นพระองค์เอง

(9) ครูประสาทิ ทรงปรานีท่านศาสดาครูนาสิกเทพ พระองค์จึงทรงเปิดเผยพระองค์ออกมา⁵

ข. คำสอนเกี่ยวกับชีวิตและสังคม

ศาสนาสิกข์ ส่งเสริมให้ศาสนิกมีความกล้าหาญ อย่างมีเหตุผล ไม่กลัวความร้ายใด ๆ สอนให้เชื่อในชัยชนะของธรรมต่ออธรรม ให้ทำตามหน้าที่ที่รับผิดชอบ โดยปราศจากความหวาดกลัว หรือห่วงสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทน

ศาสนาสิกข์เน้นความเป็นเอกภาพและเอกลักษณ์ของบุคคล ต้องการให้มีความก้าวหน้าโดยวิธีการแห่งความรู้จักรักตนเองและควบคุมตนเอง โดยปฏิบัติวินัยทางกาย คือช่วยเหลือผู้อื่นทางกาย และวาจา วินัยทางศีลธรรม คือการเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม และวินัยทางจิตใจ คือเชื่อในพระเป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว

ศาสนาสิกข์คัดค้านการกดขี่ทางการเมือง และอยุติธรรม ภาระหน้าที่ของคนคือหันมาสู่พระเป็นเจ้า ละเลิกพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ย้ำการมอบกายถวายชีวิตต่อพระเป็นเจ้าโดยจำคุณและนามของพระเป็นเจ้า

ศาสนาสิกข์ เชื่อว่าโลกนี้มีความหวัง แม้บุคคลที่ทำผิดไปแล้ว แก้ไขเสียใหม่ก็จะเป็นคนดีได้ แต่การจะทำเช่นนี้ได้จะต้องดำเนินตามคำสอนของพระเป็นเจ้า ด้วยพระมหากรุณา พระองค์ก็จะทรงช่วยเหลือ แม้บางครั้งพระองค์จะทดสอบคนดีด้วยความชั่วและความเศร้าก็ตาม

ศาสนาสิกข์สอนให้ดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่โลก ให้ยึดมั่นในหน้าที่การงานเคารพในคำสอนของครูนาสิกและพระเป็นเจ้า ซึ่งจะทำให้รู้แจ้งสัจธรรมได้ จะต้องมีความรู้ลึกอยู่ตลอดเวลาว่าพระเป็นเจ้าอยู่กับเรา พระองค์จะนำเราไปสู่จุดหมายปลายทาง ชาว

สิกข์จะสวดอ้อนวอนพระเป็นเจ้าด้วยการเสียสละและจิตบริสุทธิ์ มิได้มุ่งหวังว่าจะประทานรางวัลหรือสิ่งตอบแทนใด ๆ

ศาสนาสิกข์ สนับสนุนชีวิตฆราวาสอย่างเดียวนั้น ทุก ๆ คนควรเสียสละเพื่อความเจริญของสังคม ทุกคนควรทำงานหาเลี้ยงชีพโดยไม่ตกเป็นภาระของสังคม จะต้องทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้อื่น ศาสนานี้เชื่อว่า “การหลุดพ้นจากกิเลสทั้งนั้น อยู่ร่วมกันได้กับการหว่าน การกิน การเล่น และการแต่งตัว” ดังนั้นจึงอย่าให้เงินข้อผูกพันที่มีต่อสังคม หลั่งทางเพื่อยกฐานะของสังคมให้ดีขึ้น และมีความยุติธรรมในทุกกรณี

เชื่อในความดีสากล ศาสนาสิกข์มุ่งแสวงหาความกรุณาจากพระเป็นเจ้า ไม่ใช่เพื่อตนเอง แต่เพื่อโลกทั้งมวล เชื่อความดีของมวลมนุษย์ และมีความรู้สึกที่ทุกคนเป็นเพื่อนสนิท ท่านครูนาถกล่าวว่า “ไม่มีใครเป็นศัตรู หรือคนแปลกหน้าของเราเลย”

เช่นเดียวกับพุทธศาสนา กฎของกรรมเป็นข้อเท็จจริง เพราะชีวิตเป็นสิ่งที่สืบเนื่องกันเหมือนสายโซ่ เจตนากระทำกรรมจะเป็นผู้กำหนดอนาคตและชีวิตภายหน้า แต่การอ้อนวอนพระเป็นเจ้าจะทำให้กรรมในอดีตสิ้นสุดลงได้

ศาสนาสิกข์ยอมรับว่า สตรีมีฐานะเท่าเทียมกับบุรุษ ให้สิทธิทางศาสนา สตรีทุกคนมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา และถือว่าเป็นสตรีของบุรุษ⁶

4. บทบาทศาสดาอื่น ๆ

(1) ครูอังกั (พ.ศ. 2047-2095) ท่านเป็นศิษย์ของศาสดาครูนาถ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นศาสนทายาทต่อจากท่านศาสดาเอง ได้ดำเนินงานสืบต่ออย่างก้าวหน้ามาก ให้มีการเขียนบทสวดและชีวิตประวัติต่าง ๆ เป็นภาษาคุรมุขี ท่านได้ส่งเสริมสถาบัน คุรุกะ-

ลังการ หรือ “ครัวของชาวบ้าน” อันเป็นเครื่องมือปฏิบัติสังคมของ ศาสตราจารย์แรก เพื่อกำจัดชั้นวรรณะให้สิ้นซาก และจัดตั้ง วิทยาลัย- ศาลา สำหรับบริหารกายเพื่อสุขภาพ

(2) ครูอมรทาส (2022-2117) ท่านเกิดมาเพื่อรับใช้โดยแท้ ท่านจะขอร้องให้ผู้มาเยือนทุกคนรับทานอาหารที่ ครูกะ-ลังการ ก่อนที่จะพบท่าน ขนาดกษัตริย์อักษบารก็ยังคงเสวยอาหารที่ “ครัว-ชาวบ้าน” ก่อนพบท่านศาสดา ท่านได้ก่อตั้งชุมนุมลิกซขึ้นอีกมากมาย และส่งเสริมฐานะของสตรี เช่น ให้เลิกผ้าคลุมหน้าและลัทธิสตี เป็นต้น

(3) ครูรามทาส (2077-2124) สร้างเมืองอมริตสระ ซึ่งเป็น ศูนย์กลางของศาสนาสิกข์ปัจจุบัน โดยเฉพาะสร้างวัดสุวรรณวิหาร ลงกลางสระ

(4) ครูอรชุน (2106-2149) รวบรวมคัมภีร์และบทเพลงสวด ของศาสดาองค์อื่น ๆ ไว้อย่างเป็นสัดส่วน ท่านผู้นี้ได้ถูกทรมานจน สิ้นชีพโดยกษัตริย์เยหานคีร์

(5) ครูหรีโควินทะ (2138-2188) ให้ชาวสิกข์ใช้ดาบเป็นอาวุธ เพื่อต่อสู้กับความอยุติธรรม ถ้าสันติวิธีล้มเหลว

(6) ครูหรีไร (2173-2204) ท่านผู้นี้ต่อสู้กับกษัตริย์ไอรังเซฟ เป็นศาสดาอยู่ 17 ปี

(7) ครูหรีกิริชัน (2199-2207) เป็นศาสดาเมื่ออายุได้ 5 ขวบครึ่ง ได้แสดงอำนาจทางจิตญาณให้ปรากฏ

(8) ครูเทม พาหุฑู (2164-2218) ท่านผู้นี้ได้ต่อสู้กับการข่มขู่ ทางศาสนา จนถูกประหารชีวิต ตามประวัติเคยประทานพรให้แก่ กษัตริย์รามร่ายแห่งไทยอาหม เพื่อให้มิโอรสสืบราชสันตติวงศ์

(9) ครูโควินทสิงห์ (2209-2251) ศาสดาองค์สุดท้ายได้จัด ตั้งกองทัพและพลังเพื่อต่อสู้กับความอยุติธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่

อันถูกต้องทางศาสนา ท่านผู้นี้ให้ชาวสิกข์ทุกคนมีความกล้าหาญ
ให้มีคำว่า “สิงห์” เป็นชื่อของชาวสิกข์ทุกคน เพื่อแสดงความห้าวหาญ
ท่านผู้นี้ได้นำเอาพิธีการต่าง ๆ มาใช้หลายอย่าง เช่น พิธีศีลจุ่ม หรือ
ดื่มน้ำอมฤตและลัทธิ “ก 5” เป็นต้น ท่านได้ประกาศใช้พระคัมภีร์คือ
ครันท์ เป็นศาสนาต่อจากท่านตลอดไป มีชื่อเรียกว่า “คุรุครันท์”⁷

5. ลัทธิ “ก 5”

ท่านศาสดาโควินทสิงห์ได้บัญญัติขึ้น ด้วยมีความประสงค์ที่
จะให้รักษาแบบวินัยของคณะเช่นเดียวกับทหาร เป็นสัญลักษณ์ทำให้
ชาวสิกข์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และรักษาอุดมคติไว้อย่างมั่นคง
แม้ในคราววิกฤตชาวสิกข์จำนวนมากพร้อมที่จะเผชิญกับความตาย
มากกว่าที่จะสละสัญลักษณ์ของเขา ลัทธิ ก 5 และเหตุผลมีดังนี้-

- (1) กทา - กำไลเหล็ก ประสงค์ให้มีจิตใจเข้มแข็งเช่นเหล็ก
- (2) กัจฉา - กางเกงขาสั้น เพื่อความคล่องตัวและเตรียมพร้อม
- (3) เกศ - ใว้ผมยาว เพื่อเป็นเกราะและนำเกรงขาม
- (4) กังมา - หวี เพื่อผมโดยเฉพาะ
- (5) กฤปาณ - ดาบ เป็นเครื่องมือของนักรบ แต่เพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ ปัจจุบันได้ทำรูปจำลองไว้ที่มวยผม⁸

6. คัมภีร์

คัมภีร์ของศาสนาสิกข์มีชื่อว่า ครันท์ สาหิป (พระคัมภีร์) ส่วนใหญ่เป็นบทสวดร้อยกรองมี 5,894 โคลก แบ่งออกเป็น 2 เล่มคือ:-

- (1) อาทิกรันท์ คือคัมภีร์แรก คุรุอรชุนเป็นผู้รวบรวมเมื่อ พ.ศ. 2147 โดยรวมบทเพลงสวดและคำสอนของนักพรตอื่น ๆ เข้าไว้ด้วย

(2) ทสมครันต์ คือคัมภีร์ของศาสดาองค์ที่ 10 (คุรุโควินทสิงห์) รวบรวมคำสอนของศาสดาผู้นี้ ซึ่งได้บัญญัติเพิ่มเติมเป็นจำนวนมาก โดยรวบรวมขึ้นหลังคัมภีร์แรกประมาณ 100 ปี⁹

7. แนวโน้มปัจจุบัน

ชาวสิกข์ เป็นบุคคลที่กล้าหาญและทรหดอดทน ดังนั้นรัฐปัญจาบจึงเป็นรัฐที่ประชาชนมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าที่อื่น แต่เนื่องจากว่าศาสนาสิกข์เกิดขึ้นเพื่อจะเชื่อมสะพานระหว่างฮินดูกับมุสลิม คนที่มานับถือส่วนมากจึงมาจากฮินดู และนำเอาลักษณะการปฏิบัติทางศาสนาและสังคมมาด้วย ศาสนาสิกข์จึงเผชิญกับปัญหาการดำรงเอกลักษณ์ของตนไว้ คนหนุ่มเป็นจำนวนมากเลิกปฏิบัติธรรมเนียม (ชาลสา) ของการเอาไว้มมและหนด ดังนั้นจึงเกิดเป็นนิกายขึ้นมา 2 นิกาย คือ พวกที่ปฏิบัติตามธรรมเนียมเดิมเรียกว่า นิกายชาลสา และพวกใหม่ซึ่งโกนหนวดเกลี้ยงเกลา คือนิกาย สหัชรี ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยากที่จะแสดงความแตกต่างระหว่างชาวสิกข์กับฮินดู และแนวโน้มนี้เป็นข้อเท็จจริงที่นับวันจะเพิ่มทวีขึ้น นาย ขุชวันต์ สิงห์ (Khushwant Singh) นักเขียนมีชื่อชาวสิกข์ แสดงความเห็นว่ ชาวสิกข์จะหมดไป กลายเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดูในปลายศตวรรษนี้ค่อนข้างแน่ อย่างไรก็ตามก็ได้มีบทบาทของนักการเมืองที่มีชื่อกลุ่มอากาลี (Akalit) ได้เรียนร้องรัฐบาลกลางให้มีรัฐของชาวสิกข์ โดยเฉพาะเพราะจะช่วยให้พ้นจากอิทธิพลศาสนาฮินดู และเยาวชนจะหันมาปฏิบัติตามธรรมเนียมดั้งเดิมของศาสนาสิกข์ยิ่งขึ้น ดังนั้นดูเหมือนว่าตอนนี้มีแนวโน้มอยู่ 2 แนวด้วยกันคือ (1) ความพยายามที่จะรักษาเอกลักษณ์ของศาสนิกสิกข์ไว้และ (2) ความพยายามที่จะให้คำสอนและการปฏิบัติในศาสนาสิกข์มาใกล้เคียงกับคำสอนและ

การปฏิบัติในศาสนาฮินดูปัจจุบัน ไม่อาจจะสรุปได้ว่า แนวโน้มแรกหรือหลังจะกำหนดอนาคตของศาสนาสิกข์ นายฐะวันต์สิงห์ ได้ให้ข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า “ชาวสิกข์ ทุกวันนี้ยืนหยัดแข่งขันมากในเรื่องชาติเชื้ออันแตกต่างจากชาวฮินดู กาลเวลาเท่านั้นจะพิสูจน์ว่าแนวโน้มไหนจะได้รับชัยชนะในที่สุด”¹⁰

สำหรับประเทศไทย ชาวสิกข์ได้เข้ามาเป็นครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2439 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย มีสมาคมศรีคุรุสิงห์สภาเป็นศูนย์กลางในกรุงเทพฯ และยังมีในจังหวัดอื่น ๆ อีก สมาคมศรีคุรุสิงห์สภา ได้มีส่วนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หลายอย่าง เช่น การสงเคราะห์ผู้ประสบอัคคีภัยและภัยธรรมชาติ, สถานพยาบาลสำหรับคนทั่วไป ฯลฯ

ศาสนาเต๋า ขงจื๊อ

และชินโต

๑๕
เล่าขอศาสนาเตาขววัญลักษณ์พลึงทางวิญญาน

บทที่ 6

ศาสนาเต๋า ขงจื๊อ และชินโต

(Taoism, Confucianism and Shintoism)

ก. ศาสนาเต๋า

1. นำเรื่อง

เมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว ชาวจีนตามลุ่มแม่น้ำเหลือง มีความเคารพธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ เป็นอย่างสูง แต่อันที่จริงเป็นการนับถือวิญญาณ (spirits) ระดับต่าง ๆ จากสูงมาหาคำ ได้แก่ วิญญาณแห่งสวรรค์หรือ เซี่ยงตี้ (เทียนตี้) วิญญาณภาคพื้นดิน วิญญาณมนุษย์และวิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย สวรรค์ถือเป็นวิญญาณสำคัญสุด เป็นบรรพบุรุษของฮ่องเต้ หรือ พระเจ้าจักรพรรดิ และเป็นหัวหน้าวิญญาณของบรรพบุรุษ สวรรค์ไม่ใช่เป็นสถานที่ แต่เป็นเจตจำนงของพระเป็นเจ้า หรือพูดให้ถูกที่สุดเป็นระเบียบแห่งเอกภพ ฮ่องเต้จะต้องทำการบูชาสวรรค์และแผ่นดินปีละครั้ง ประชาชนธรรมดาไม่อาจบูชาสวรรค์และโลกง่ายนัก จึงบูชาบรรพบุรุษผู้ล่วงลับของตนแทน เชื่อกันว่าวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่ และจะคอยช่วยเหลือบุคคลที่กระทำการบูชาให้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต มีการกินเลี้ยงฉลองอย่างมโหฬาร ท่ามกลางเสียงปี่และเสียงกลอง ไม่มีการสวดอ้อนวอนบรรพบุรุษ การบูชาเป็นเรื่องส่วนตัว และโดยตรง ไม่ใช่เพราะมีความกลัว หรือการใช้เวทมนตร์คาถาของพระ

ตามความคิดเก่าแก่ของจีน มีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกระหว่างคนกับธรรมชาติ ถ้าคนประพฤติดีมีชอบ สวรรค์ก็จะพิโรธและโลกจะเกิดความเสื่อม ชาวจีนโบราณมองเห็นความเป็นไปในธรรมชาติ ด้วยอำนาจพลังดีและพลังชั่ว ในความหมายแรก เขามองเห็นความเคลื่อนไหวอย่างมีระเบียบและถูกกฎเกณฑ์ของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ การหมุนเวียนของฤดู การเติบโตของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ฯลฯ ในความหมายหลัง เขามองเห็นความรุนแรงและทารุณของธรรมชาติ เช่นน้ำท่วม พายุกระหน่ำ ภูเขาไฟระเบิด และความหายนะอื่น ๆ อันพยากรณ์ล่วงหน้าไม่ได้

จากข้อสังเกตเหล่านี้ นักปราชญ์จีนโบราณจึงพบคำอธิบายซึ่งยืนยันว่า ในเอกภพนี้มีพลังหรืออำนาจตรงกันข้ามอยู่ 2 อย่าง คือ :-

(1) หยาง (positive power) คือพลังบวกมีลักษณะสีแดง เป็นพลังเพศชาย พบในทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นความอบอุ่น สว่างไสว มั่นคง สถิตย ตัวอย่างเช่นแสงอาทิตย์, ไฟ ฯลฯ

(2) หยิน (Negative power) คือพลังลบมีลักษณะสีดำ เป็นพลังเพศหญิง พบในทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นความหนาวเย็น ความมืด อ่อนนุ่ม ชื้นแฉะ ลึกลับ และเปลี่ยนแปลง ตัวอย่าง เช่นเงามืด, น้ำ ฯลฯ

สวรรค์เป็นหยางแทบทั้งหมด และโลกก็เป็นหยินเกือบทั้งหมดเช่นกัน จากการปะทะกันของสองสิ่งนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างก็อุบัติขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างมีพลังทั้งสองนี้ทั้งนั้น บางครั้งหยินอาจมีพลังแข็งแรง แต่บางครั้งหยางก็มีพลังมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น หน่อไม้ ตามปกติเป็นหยิน แต่เมื่อโยนเข้าไปในกองไฟ ก็เปลี่ยนรูปเป็นหยางไป ในชีวิตคนหยินและหยางก่อให้เกิดความล้มเหลวและความสำเร็จเป็นต้น เช่นเดียวกัน

หยางและหยินไม่ใช่เป็นตัวแทนของความดีและความชั่ว แต่ทั้งสองอย่างนี้มีความจำเป็นต่อกฎเกณฑ์และระเบียบของเอกภพ ทั้งสองนี้ไม่ใช่อยู่ในภาวะปะทะกันตลอดเวลา แต่ยามใดมีความสามัคคีกัน ทั้งสองอย่างนี้ก็ป็นสิ่งที่ดีด้วยกัน¹

2. ศาสดาของศาสนาเต๋า

ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 มีศาสดาทางศาสนาและปรัชญาเกิดขึ้นอย่างน่าสังเกต ในอินเดียมี ศาสตามหาวิระ พระพุทธเจ้า ในจีนมีเล่าจื้อ และขงจื้อ ในกรีกมี โซคราตีส และในเปอร์เซียมี โซโรอัสเตอร์ ท่านเล่าจื้อ (Lao tze) เป็นศาสดาของศาสนาเต๋า ซึ่งได้หล่อหลอมชีวิตและอริยาศัยชาวจีนกว่า 2,000 ปีมาแล้ว

ชื่อจริงของเล่าจื้อ คือ ลี-เออร์ (Li Uhr) เกิดเมื่อปี 604 ก่อนคริสต์ศักราช ที่จังหวัดโฮนาน ตอนเมื่อเกิดนั้น กล่าวกันว่าพ่อคลอดออกมาก็เป็นคนมีม่นอกขาวและมีอายุ 72 ปีแล้ว ด้วยเหตุนี้และท่านจึงชื่อเล่าจื้อ ซึ่งหมายถึง “เด็กแก่” หรือ “ครูเฒ่า” เมื่อทำงานเป็นบรรณารักษ์ที่หอสมุดหลวง สำนักของเจ้าเมือง ปรากฏว่ามีชื่อเสียงโด่งดังเพราะอำนาจสติปัญญาที่ลึกซึ้งเกินคนธรรมดาสามัญ ครั้งหนึ่งขงจื้อเดินทางมาพบ ท่านไม่ชอบคำสอนของขงจื้อเลย ถึงกับพูดว่า “กลับไปเสียเถิด และเลิกความหยิ่งความอยากของท่านเสียด้วยนะ”²

เล่าจื้อไม่ชอบชีวิตหรูหรา แต่ทุกคนดูเหมือนจะมุ่งหมั่นเพื่อเงินชื่อเสียงและอำนาจ ในขณะที่เดียวกันทั้งเมืองก็เต็มไปด้วยการโกงกินกันอย่างมโหฬาร ด้วยเหตุนี้วันหนึ่งท่านจึงขับเกวียนเทียมวัวดำสองตัวมุ่งไปยังภูเขาด้านทิศตะวันตก พอถึงประตูเมืองนายประตูจำได้ จึงขอร้องให้ท่านหยุดพักเพื่อเขียนปรัชญาแห่งชีวิต ท่านจึง

ได้เขียนตำราที่โด่งดังของท่านเป็นอักษรจีน 5000 ตัว จากนั้นก็ได้เดินทางต่อไป ปรากฏว่าพอถึงช่องแดนระหว่างภูเขา ท่านก็หายเข้าไปในก้อนเมฆ อะไรได้เกิดขึ้นก็ตามที่เกิด ตั้งแต่นั้นมาไม่มีใครเห็นท่านอีกเลย³

พระเต้ากำลังทำการบูชาหน้าแท่นบูชา

3. คำสอนของเล่าจื๊อ

คัมภีร์ที่เล่าจื๊อเขียนนี้ มีชื่อว่า เต้า-เตก-กิง หนังสือบางเล่มเขียนว่า เต้า-ตฺย-จิง (Tao-te-ching) เต้า-เทห์-กิง (Tao-teh-king) แปลว่า คัมภีร์แห่งมรรคและอำนาจ เล่าจื๊อเริ่มต้นด้วยการตอบปัญหาที่ว่า “อะไรคือแก่นของเอกภพ? ถ้าเราสามารถมองไปยังเบื้องหลังปรากฏการณ์ของสิ่งทั้งหลายได้ และพบลักษณะการที่ชีวิตเกิดขึ้นแล้ว เราจะดำเนินชีวิตอย่างไร?” เล่าจื๊ออธิบายว่า คำตอบมีอยู่พร้อมแล้วในคำว่า “เต้า” คำนี้แปลกันมาว่า “ทาง” “มรรค” หรือ “แหล่งกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่าง” เป็นการยากที่จะให้ความหมาย เพราะคำนี้ให้คำจำกัดความไม่ได้ แก่นแท้ของเต้าลึกกลับกว่าความลึกกลับใด ๆ แต่ว่าก็มีบางสิ่งบางอย่างที่พอจะสังเกตได้ดังนี้:-

เต้า ไม่ใช่พระเป็นเจ้า แต่เป็นพลังหรืออำนาจที่ล้นหลามท่วมท้นทุกสิ่งทุกอย่าง มีความรักทะนุถนอม แต่ก็ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือยึดสิ่งใดเป็นเจ้าของ เป็นสิ่งที่ทำงานอย่างนุ่มนวลและสงบเสถียรโดยไม่ต้องพยายาม สิ่งทั้งหลายก็จะเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ขอให้พิจารณาตัวอย่างความเจริญก้าวหน้าไปแต่ละปีของฤดูทั้ง 4 ซึ่งดำเนินไปตามกฎเกณฑ์จากฤดูหนึ่งไปอีกฤดูหนึ่ง ชนิดไม่ทันได้สังเกต ถึงอย่างนั้น ในแต่ละฤดูธรรมชาติทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มที่โดยปราศจากความวุ่นวาย ในภาวะเช่นนี้เต้าทำหน้าที่เป็นประธานอย่างสงบและอย่างได้ผล (ดู-๑) เพื่อให้ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปด้วยดี แต่เต้าก็เป็นสิ่งที่พรรณนาไม่ได้ อยู่เหนือประสบการณ์ เพราะ “เต้าที่รู้ได้ย่อมจะไม่ใช่เต้าตัวจริง”⁴

แต่เพราะเหตุที่เต้าเป็นพลังที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของทุกสิ่งทุกอย่าง เต้าควรจะเรียกได้ว่าเป็น “มารดรแห่งโลก” ตามนัยนี้

แต่่าจึงมาใกล้เคียงกับ ฤๅตะ ในคัมภีร์พระเวทเริ่มแรก หรือ พรหมณ์ ในคัมภีร์หลัง ๆ ต้นหา ในพุทธปรัชญา, พลังชีวิต (élan vital) ของแบรกซง (Bergson) และกฎธรรมชาติ (lex aeterna) ในความคิดของชาวตะวันตกทั่วไป

เล่าจื๊อ สอนว่าถ้าบุคคลปรารถนาความสันโดษ ต้องดำเนินชีวิตให้คล้าย ๆ เต่า “ไม่มีความหายนะใดยิ่งไปกว่าการไร้ความสันโดษ” คนจำต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องต้องกันกับเต่า และแสวงหาคุณลักษณะของเต่าไว้ในตัว ชีวิตของเขาจะต้องมีระเบียบและไม่เหินห่าง พลันแล่น พฤติกรรมของเขาจะต้องสงบระงับและสงวน ในความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เขาจะต้องเป็นสันติชน เขาต้องไม่มีความต้องการที่จะใช้อำนาจ แทรกแซง หรือยึดมั่นในสิ่งใด ๆ สงครามเป็นเรื่องที่เขาไม่เคยคิด จนไม่อาจนิยมชมชื่นอาวุธยุทโธปกรณ์และการสงครามใด ๆ ได้ ในเรื่องวิวาททั้งปวง เขาพอใจที่จะเจรจาเพื่อให้เกิดการตกลงกันอย่างมีเหตุผล เช่นเดียวกับชาวพุทธ เขาจะต้องเคารพทุกชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือแมลง เขาจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพ และให้การศึกษาแก่คนอื่นโดยไม่มีความรู้สึกว่าเขาถูกสอน ไม่มีตัวอย่างอื่นใดสำหรับบุคคลผู้ดำเนินตามเต่า ได้ดีกว่านี้ คือ น้ำให้ประโยชน์แก่ทุกคน ถึงกระนั้นก็เป็นน้ำที่สงบนิ่ง ท่วมทับทุกสิ่งทุกอย่างและไหลลงที่ต่ำสุด ซึ่งเป็นที่ที่คนทั่วไปมักถูกดูแคลน⁵

ลักษณะที่เน้นเป็นพิเศษ ก็คือการเป็นเพื่อนกับธรรมชาติเมื่อตอนมีผู้ขึ้นถึงยอดเอเวอเรสท์ได้ จำนวนหนึ่งจะพูดว่า “พิชิตเอเวอเรสท์” แต่จำนวนเต่าจะเป็นว่า “เป็นเพื่อนกับเอเวอเรสท์” ลัทธิเต๋าพยายามที่จะดำเนินไปตามวิถีทางแห่งธรรมชาติ ข้อเท็จจริงจึงเป็นนิเวศวิทยา เป็นลักษณะที่ทำให้ โจเซฟ นีดแฮม (Joseph Needham) ต้องกล่าวว่า “แม้จีนจะด้อยในวิทยาศาสตร์ ตั้งแต่โบราณ

มาแล้ว จีนก็พัฒนาปรัชญาความกลมกลืนกับธรรมชาติ ใกล้เคียงกับ
 สิ่งทีวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จำเป็นต้องยอมรับ หลังจากความเชื่อในวัตถุ-
 นิยมแบบเครื่องจักรมา 3 ศตวรรษแล้ว” การเข้าถึงธรรมชาติของ
 ศาสนาเต๋า นี้ ตอนนี้นำมาได้รับความสนใจจากชาวตะวันตกอย่าง
 ใหญ่หลวง ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอิทธิพลที่มีต่อศิลปะของจีนมาแต่เบื้อง
 ต้น⁶

อีกลักษณะหนึ่งของลัทธิเต๋า ก็คือแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์
 ของค่านิยมต่าง ๆ จนมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักนี้เต๋า
 พัฒนาเพิ่มเติมจากความเชื่อเรื่อง หยาง และ หยิน ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้แสดง
 ฐานความขัดแย้งแห่งชีวิต: ดี-ชั่ว, เคลื่อนไหว-นิ่ง, บวก-ลบ, สว่าง-
 มืด, ชาย-หญิง ฯลฯ แม้ว่าตามหลักการจะดูขัดแย้งกัน แต่ที่จริงไม่ได้
 ขัดแย้งกันจริง ๆ เลย สิ่งเหล่านี้ส่งเสริมเพิ่มพูนหรือสร้างความสมดุล
 ให้แก่กันและกัน แต่ละอย่างพยายาม “บุก” เข้าไปตั้งหลักในดินแดน
 ของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ในตอนสุดท้ายสิ่งตรงกันข้ามก็จะสลายตัวลง
 ในวงกลม ที่รวมเอาความแตกต่างเข้าไว้หมดเพราะชีวิตหมุนเป็น
 วงกลม และ ณ จุดศูนย์กลาง ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นอันหนึ่งอันเดียว
 กันตลอด

ผู้ที่เฟื่องฟูถึงสัญลักษณ์เอกภาพนี้อย่างลึกซึ้ง ย่อมมีโอกา
 สเข้าถึง “แก่น” ของโลกได้ดีกว่าวิธีการอื่นใด เพราะเป็นการมองข้าม
 โลกสมมุติ จวงจื่อ (Chuang tze) อาจารย์ลัทธิเต๋ามีชื่อเคยพิศุจน์
 ถึงความสัมพันธ์ของความฝันกับความจริง ท่านฝันว่า ท่านเป็นผีเสื้อ
 บินว่อนไปมาอย่างสนุกสนานในสวนดอกไม้ พอตื่นขึ้นท่านก็แปลกใจ
 ที่พบว่าเขาเป็นจวงจื่อ “เอ ข้าพเจ้าไม่รู้ว่่า ข้าพเจ้ากำลังฝันว่าเป็น
 ผีเสื้อ หรือว่าข้าพเจ้าเป็นผีเสื้อกำลังฝันว่าข้าพเจ้าเป็นคนกันแน่?”

รัฐบาลสมัยท่านเล่าจื้อ ไร้ธรรมและกตขี้ ท่านมองเห็นว่านี่
 เป็นต้นเหตุ แห่งการดิ้นรน เพื่ออำนาจ ทรัพย์ และอภิสิทธิ์ ครั้นแล้ว

ชาวบ้านก็เดือดร้อน ท่านจึงขอร้องให้คนละทิ้งสิ่งเหล่านี้ แล้วจะมีความสุขตามธรรมชาติ เพราะเหตุนี้เองที่ท่านไม่ชอบขงจื้อ ผู้มีทัศนะว่าจีนจะดีขึ้นถ้ามีผู้ปกครองที่ดี และประชาชนได้รับการศึกษา แต่เล่าจื๊อไม่เห็นด้วย ท่านเห็นว่า สันโดษและสันติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนเพ่งพิจารณาเท่า และดำเนินชีวิตให้สอดคล้องต้องกับมันเท่านั้น

จะเห็นว่าจุดประสงค์ของลัทธิเต๋า ก็เพื่อจะเข้าถึงเอกภาพกับเต๋า ซึ่งดำเนินตามขั้นตอน ดังนี้:-

- (1) เป็นนักพรตแสวงหาความสงบ
- (2) ประพฤติข้อดเว้นต่าง ๆ อันจะนำไปสู่
- (3) ทศนคติและความเข้าใจที่ถูกต้อง
- (4) การเข้าถึงเต๋าและมีคุณสมบัติของเต๋าทุกอย่าง

4. ฐานะศาสนาเต๋ាปัจจุบัน

กาลเวลาล่วงไป ทิศทางดั้งเดิมเปลี่ยนไป ลัทธิเต๋าได้กลายมาเป็นลัทธิแสวงหากรรมวิธี หรือเครื่องมือทางไสยศาสตร์เพื่อขจัดเภทภัยทุกชนิดและเพื่อให้ชีวิตยืนยง เต๋าใหม่นี้มีเทพเจ้าและวิญญาณมากมาย มีนักบวชชั้นคณาจารย์ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้รู้ความลับเกี่ยวกับอภิมณฑล พวกนี้เรียกร่องคำตอบแทนจากผู้เลื่อมใส ในขณะที่เดียวกันก็มีชีวิตอย่างสะดวกสบาย นักบวชในลัทธิเต๋าปัจจุบัน จึงมีหน้าที่เป็นอาจารย์ไสยศาสตร์รับบริการไล่ผีร้ายเรียกฝน ประกอบยาสมุนไพร เพื่อรักษาโรค และเพื่ออายุวัฒนะ ศาสนิกเต๋าเริ่มหมัดกำลังใจ ประชาชนผู้แสวงหาสังคมที่ดี หันมาพึ่งศาสนาขงจื้อ ส่วนผู้ที่ชอบสมาธิก็หันมาศึกษาพุทธศาสนา กล่าวกันว่าลัทธิเต๋าตามทีสอนโดยเล่าจื๊อโดยพฤตินัยหมดสิ้นไปแล้ว อย่างไรก็ตามก็ดี ความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ กำลังเกิดขึ้น ด้วยการพัฒนาทางการศึกษา ไสยศาสตร์

และความมั่งงายอื่น ๆ กำลังถูกสลัดออกไป ได้มีผู้มีศรัทธา มีความ
สำนึกทางศีลธรรมเป็นอย่างสูง ได้พยายามหันเหจากงานเขียน
ของศาสนาเต๋า เพื่อแสวงหาความสงบใจ และความเยือกเย็น
จากศาสนา วัดเต๋าและคัมภีร์เก่าแก่ยังคงเหลืออยู่แม้ว่าทุกปฏิกิริยา
วัฒนธรรม จะได้ทำลายเสียเป็นส่วนมากแล้วก็ตาม ศาสนาเต๋าก็ยัง
มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อย ศาสนาเต๋ามีปรัชญาธรรมลึกซึ้ง และดีเยี่ยม
ดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าในยุคปัจจุบันซึ่งมีความวุ่นวาย
ปรากฏอยู่ทุกแห่งทุกหน ประเทศจีนอาจหันมาหาชีวิตอันสงบเยือก
เย็นตามหลักคัมภีร์เต๋า ซึ่งมีความยอดเยี่ยมในเรื่องศีลธรรมก็อาจ
เป็นไปได้⁶

ในประเทศไทยเรา ศาสนาเต๋াপนเปกับศาสนาพุทธจนแยก
กันไม่ออก โรงเจมีมากมายหลายสิบแห่ง และมักจะมีรูปพระพุทธรเจ้า
ตั้งไว้บูชาด้วย มีการถือศีล 5 และนำเอาพระสูตรฝ่ายมหายาน เช่น
วัชรเจตสิกาสูตฺร ไปสวดเป็นประจำวันด้วย⁷

ข. ศาสนาขงจื๊อ

1. นำเรื่อง

ขงจื๊อ (551-479 ก่อน ค.ศ.) เป็นเด็กกำพร้าและยากจนแต่
ยังเยาว์วัย พอดีขึ้นและแต่งงาน ก็ปรากฏว่าชีวิตครอบครัวไม่ราบรื่น
สมัยเป็นหนุ่ม ขงจื๊อก็เป็นคนเจียมขริ้ม ครุ่นคิด แสดงให้เห็นว่าท่านมี
ความวิตกกังวลเกี่ยวกับชะตากรรมของประเทศ และตั้งใจที่จะอุทิศ
ชีวิตเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ท่านท่องเที่ยวไปหลายแห่ง พยายามสอน
หลักการปกครองให้แก่คนหนุ่มสาว เมื่อกลับมาสู่รัฐลู (มณฑลซานตง
ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นที่เกิดได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี ท่านประสบ
ความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่แล้วก็ต้องสังเวชใจ ที่เห็นความเหลวแหลก
ของผู้ปกครองนครในระยะต่อมา

ขงจื๊อ ก็เหมือนกับคนสำคัญอื่น ๆ ที่มีลักษณะพิเศษคือ ท่านปฏิบัติตนต่อคนอื่นเท่าเทียมกันหมด และให้ความสนใจต่อความทุกข์ของพวกเขาเป็นพิเศษ ท่านมีความกล้าหาญ พร้อมที่จะชี้แจงข้อเท็จจริง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา เป็นเวลาถึง 30 ปีทีเดียวที่ใช้เวลาท่องเที่ยวเพื่อรับใช้ผู้คนและบ้านเมือง ท่านยืนยันว่าท่านเป็นเพียงผู้ถ่ายทอด ไม่ใช่เป็นผู้สร้าง ถึงกระนั้นท่านก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่จีนมากกว่าคนอื่นใด ในปี 479 ก่อน ค.ศ. ท่านล้มป่วย และสิ้นชีวิตเมื่ออายุได้ 73 ปี¹⁰.

2. คำสอน

ลักษณะคำสอนของขงจื๊อ สามารถจะสังเกตได้จากคำตอบของท่านให้แก่ลูกศิษย์คนหนึ่ง ผู้ถามว่า “ท่านอาจารย์ครับ โปรดบอกเรื่องชีวิตหลังตายให้กระผมได้ทราบบ้าง?” ขงจื๊อตอบว่า “เรายังไม่ได้เรียนที่จะรู้ชีวิต เราจะรู้ความตายได้อย่างไร” ปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วนจึงเป็นเรื่องของข้อปฏิบัติอันเหมาะสม และบรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ในโลกนี้ก่อนเท่านั้น¹¹

ขงจื๊อไม่พูดถึงพระเป็นเจ้าเลย ท่านยอมรับความเชื่อทางศาสนาเดิมที่มีอยู่แล้ว พูดถึงสวรรค์เหมือนกันในฐานะเป็นผู้สั่งให้มาทำงานนี้ ท่านเห็นด้วยกับการบูชาบรรพบุรุษ และส่งเสริมพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างเต็มที่

การศึกษา

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ขงจื๊อต้องการเหนือสิ่งอื่นใด ก็คือการช่วยเพื่อนร่วมชาติให้พ้นจากความหายนะและเชื่อว่า สิ่งนี้ทำได้โดยการศึกษา ท่านเห็นว่าคนทำชั่วเพราะไม่รู้ว่าคุณความดีคืออะไร เมื่อมีการสอน

เรื่องความดี ทุกคนก็จะอยู่อย่างมีความสุขร่วมกัน ดังนั้น ท่านจึงวางแผนการศึกษาเพื่อผลิตคนให้สมบูรณ์พร้อม หรือเป็น “สุภาพบุรุษ” โดยเฉพาะเพื่อฝึกศิษย์ให้เป็นรัฐมนตรีผู้ชำนาญการ ผู้จะเข้ามาแก้ไขสถานการณ์บ้านเมือง ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของขงจื้อดูจะมีค่ามากที่สุดในโลกปัจจุบันนี้ จุดหมายของการศึกษาไม่ใช่การสอบไล่ได้ การที่ใช้เวลาเป็นปี ๆ รวบรวมและจดจำเรื่องราวหรือข้อมูลต่าง ๆ เพื่อจะได้เขียนออกมาตามวันเวลาและจำนวนหน้ากระดาษที่กำหนดให้ นั่น ไม่ได้พิสูจน์ถึงว่าบุคคลมีการศึกษาเลย ทั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาก็ไม่ใช่ เพื่อจะมีตำแหน่งการงานสูงหรือเงินเดือนดี ในทัศนะของขงจื้อ สถาบันการศึกษาที่มีความหมายมากที่สุด ก็คือสถาบันที่ผลิตคนหนุ่มสาวออกมาเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว จิตใจสูงและจิตใจเสียสละเพื่อสังคม การศึกษาสำหรับตำราหรือศึกษาแขนงวิชาเฉพาะอื่น ๆ ก็มีความจำเป็น แต่จะไร้ค่าและเป็นอันตราย ถ้าอริยาศยไม่ได้รับการฝึกฝน

คุณสมบัติ

การควบคุมตนเองได้ เป็นคุณสมบัติแรกสุดที่ขงจื้อสร้างในตัวศิษย์ ไม่มีใครมีสิทธิ์ปกครองคนอื่นได้ ถ้าเขาไม่ได้ฝึกปกครองตนเองเสียก่อน สิ่งนี้ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิต เพราะเมื่อบุคคลสามารถควบคุมความคิดและการกระทำของเขาได้แล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นการดำเนินไปสู่ความสุข ไม่ว่าเขาจะมีฐานะทางสังคมอย่างไร

ความสุภาพ

ต่อไปศิษย์ต้องมีความสุภาพต่อทุก ๆ คน ไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่มคนแก่ คนจน คนรวย เป็นเพื่อนหรือเป็นศัตรู อย่างน้อยสิ่งนี้ก็เป็นการ

เริ่มต้นในการฝึกฝนเรื่องการควบคุมตนเอง บุคคลจะต้องระมัดระวังเมื่ออยู่คนเดียว เพราะว่าอัครยาภัยก่อตัวขณะอยู่คนเดียวมากกว่าอยู่ร่วมกับคนอื่น ขงจื๊อไม่ชอบคนพูดพล่อย บุคคลควรพูดเฉพาะสิ่งที่มีประโยชน์ มีความแน่วแน่ในการกระทำเท่านั้น เขาจะต้องมีความสามารถประมาณสถานการณ์ได้ สามารถตัดสินใจที่จะดำเนินงาน โดยไม่กลัวอุปสรรค ถ้าเขาคิดว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

การพึ่งตนเอง

ศิษย์จะต้องเป็นคนพึ่งตนเอง รู้จักฝึกคิดได้เอง ในขณะเดียวกันจะต้องเป็นคนไม่เย่อหยิ่ง ขงจื๊อเองเป็นตัวอย่างของคนถ่อมตน ท่านกล่าวว่า “เมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าเดินกับเพื่อนสองคน ข้าพเจ้าพบว่าคนหนึ่งต้องมีอะไรสอนข้าพเจ้าเสมอ”¹²

ความสัมพันธ์

ขงจื๊อนั้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 ประเภทคือ สามีกับภริยา, บิดากับบุตร พี่กับน้อง ผู้ปกครองกับประชาชน และเพื่อนกับเพื่อน ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ด้วยเมตตา กรุณา และเชื่อฟังกันและกัน มีคำกล่าวที่โด่งดังของท่านคือ “อย่ากระทำต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านไม่ประสงค์ให้เขากระทำต่อท่าน”¹³ โดยความกรุณาและความสุภาพที่ปฏิบัติต่อกันในแต่ละครอบครัว ประเทศชาติก็จะค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางดี และการควบคุมของรัฐ จะค่อยๆ หมดไปได้ด้วย ขงจื๊อไม่เคยพูดถึงชาวต่างประเทศว่าเป็นคนป่าเถื่อน ท่านกล่าวเสมอว่าคนทุกคนเป็นพี่น้องกัน และหวังว่าคำสอน

ของท่านจะกระจายไปทั่วโลกด้วย

พิธีกรรม

ขงจื๊อไม่ได้คิดเปลี่ยนแปลงหรือพูดเกี่ยวกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทางศาสนามากนัก ท่านยอมรับเฉพาะที่มีอยู่ซึ่งสามารถช่วยเหลือสังคมได้เท่านั้น ท่านไม่มีความสนใจหลักหรือประเพณีทางศาสนาอันเฉยเมยต่อข้อเท็จจริงประจำวันของชีวิต ท่านไม่ชอบที่จะพูดถึงวิญญาณต่าง ๆ ที่ประชาชนเป็นจำนวนมากบูชาด้วยความกลัวหรือความมกมาย ครั้งหนึ่งลูกศิษย์ถามเกี่ยวกับวิญญาณ ขงจื๊อตอบว่า “เมื่อไม่สามารถช่วยคนเป็น ๆ ได้ จะไปช่วยวิญญาณได้อย่างไร”¹⁴ ในทัศนะของท่าน ถือว่าเป็นการเสียเวลาเปล่า ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราไม่รู้ว่าเป็นอะไรแน่นอน ยิ่งกว่านั้น คนเราก็มิมีเวลาพอสำหรับสิ่งเหล่านี้ เพราะการที่จะรู้จักเพื่อนบ้านก็จำเป็นต้องใช้เวลาตลอดชีวิตเหมือนกัน อย่างไรก็ตามขงจื๊อจะไม่พูดเกี่ยวกับพระเป็นเจ้า เขาก็มีศรัทธาต่อประเพณีศาสนาโบราณ เพราะเขาเชื่อว่าสิ่งดังกล่าวได้ช่วยสร้างนิสัยและทัศนคติอันจำเป็นต่อความประพฤติดีงามเช่นเดียวกัน ศาสนาขงจื๊อมีความแตกต่างจากศาสนาเต๋าและพุทธศาสนาอย่างสำคัญจากข้อถกเถียงของผู้นับถือศาสนานี้เองที่ว่า “ศาสนิกเหล่านี้หันหลังให้เพื่อนมนุษย์เพื่อไปไล่หาแสงหาสิ่งที่เขาพอใจเท่านั้น ตัวตนไม่ควรจะมาก่อนสังคม บุคคลบรรลุถึงความสมบูรณ์แห่งชีวิตของเขาได้ ก็โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลและมีมิตรจิตต่อคนอื่นเท่านั้น”¹⁵

ศาสตราจารย์

3. คัมภีร์ในศาสนา

คัมภีร์ในศาสนาขงจื๊อแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. เกงหรือกิง เป็นวรรณกรรมชั้นสูง 5 เล่ม คือ :

(1) ยี-กิง (Yi-King) เป็นคัมภีร์พรรณนาเรื่องความเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นจักรวาลวิทยา ถือว่าเป็นอภิปรัชญาของจีนโบราณ

(2) ชู-กิง (Shu-King) เป็นคัมภีร์ประวัติศาสตร์ว่าด้วยรัฐสมัยราชวงศ์ถัง และยุตติลงสมัยมุกง และยังว่าด้วยหลักศีลธรรมอย่างลึกซึ้ง

(3) ซี-กิง (Shi-King) เป็นคัมภีร์กวีนิพนธ์ มีอยู่ด้วยกัน 305 บทพรรณนาพระเกียรติและพระราชกรณียกิจเด่น ๆ ของพระมหากษัตริย์และหลักศีลธรรม

(4) ลี-กิง (Li-King) เป็นคัมภีร์จารีตพิธี ซึ่งว่าด้วยพิธีการทางสังคม และพิธีเกี่ยวกับขั้นตอนของชีวิต เช่นการรับรองบุตร, แต่งงาน ฯลฯ

(5) ชุน-ทิว (Chun-Tsiu) เป็นคัมภีร์ฤดูใบไม้ผลิและใบไม้ร่วงว่าด้วยรัฐสมัยผู้ครองนครลู่ 12 ท่าน ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์จีนเล่มแรกที่เอากชนเป็นผู้เขียน ขงจื๊อจึงมีชื่อเป็นนักเขียนและประวัติศาสตร์ด้วยเหตุนี้

ข. ชู เป็นตำรารวบรวมกันขึ้นภายหลังการสิ้นชีพของขงจื๊อ มี 4 เล่ม คือ

(1) ด้าสูย เป็นคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรม แยกคัมภีร์จารีตพิธีแต่งขึ้นเป็นพิเศษ

(2) จงยุง เป็นคำสอนทางสายกลาง

(3) ลุนยู่ เป็นที่รวบรวมภาษิตของขงจื๊อ

(4) เม่งจื๊อ ศิษย์ขงจื๊อ รวบรวมคำสอนของอาจารย์แต่งขึ้นอีกเล่มหนึ่ง ภายหลังขงจื๊อประมาณ 100 ปี¹⁶

4. ฐานะปัจจุบัน

ขงจื๊อคงประหลาดใจที่เห็นผลจากคำสอนของท่านมีต่อประเทศจีนหลังจากที่ท่านตายอย่างผิดหวัง เพราะลูกศิษย์ของท่านประสบความสำเร็จยิ่งกว่าท่านเอง โดยได้เป็นรัฐมนตรีอย่างผู้เชี่ยวชาญและเป็นที่ต้องการของผู้ครองนคร คำสอนของท่านมีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวจีนอย่างลึกซึ้ง และข้ามมามีอิทธิพลที่ญี่ปุ่นอย่างมากอีกด้วย

ในปัจจุบันศาสนาขงจื๊อ ยังคงมีฐานะเป็นปรัชญาและเป็นหลักศีลธรรมมากกว่าเป็นรูปศาสนาดั้งเดิม หัวหน้าคอมมิวนิสต์จีน ยังเคยถือว่าคำสอนของขงจื๊อ เป็นส่วนหนึ่งของมรดกแห่งชาติ และควรศึกษาในด้านพิธีกรรม ชาวจีนส่วนมากยังคงปฏิบัติอยู่ ตลอดจนมีสมาคมขงจื๊ออยู่มากแห่ง ที่ได้วันเอง วันเกิดของขงจื๊อได้รับการยกย่องให้เป็นวันครูแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม จีนคอมมิวนิสต์ได้มีการณรงค์และประณามคำสอนของขงจื๊อว่ามีลักษณะถอยหลังเข้าคลอง เป็นระบบเจ้าขุนมูลนาย แต่เมื่อไม่นานมานี้ก่อนเม่าเจ๋อตุง จะถึงแก่กรรม ได้มีข้อเสนอแนะให้มีการศึกษาคำสอนของขงจื๊อไปพร้อมกับมาร์กซ์และเลนิน¹⁷

ค. ศาสนาซินโต

1. นำเรื่อง

คำว่า “ซินโต” เป็นชื่อที่ชาวพุทธใช้เรียกศาสนาดั้งเดิมของญี่ปุ่น เมื่อคณะพระธรรมทูตจากจีน เดินทางมาถึงญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 6 แห่งคริสตกาล พร้อมกับนำเอาพุทธวิธีการดับทุกข์มาเผยแพร่พบศาสนาท้องถิ่น จึงได้บัญญัติขึ้นว่า “เซนเต๋า” (Shen-Tao) แปลว่า “ทางแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย”¹⁸ เพราะชาวญี่ปุ่นบูชาเทพเจ้าเป็นร้อยๆ องค์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเทพเจ้าธรรมชาติ เห็นได้ในศาสนาโบราณทั่วไป และมีการนับถือวิญญาณที่เชื่อกันว่าสิงอยู่ตามภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ ฯลฯ ดังนั้นคำว่า “เซนเต๋า” หรือ “ซินโต” จึงไม่มีลักษณะเป็นศาสนาระดับโลก เช่นพุทธศาสนาหรือศาสนาคริสต์แต่เป็นเพียงคำเรียกศาสนาโบราณประจำชาติของญี่ปุ่นและปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

ประวัติดั้งเดิมมีอยู่ว่า ชนชาติญี่ปุ่นในสมัยโบราณมีเผ่าต่าง ๆ หลายเผ่า ซึ่งมีลักษณะการเคารพบรรพบุรุษแตกต่างกัน เทพเจ้าที่นับถือก็มีมากมายหลายองค์ แม้ทางฝ่ายปกครองก็ผูกพันอยู่กับการบูชาเทพเจ้าทั้งหลายอย่างเคร่งครัด และเดิมทีก็ไม่มีชื่อเรียกจนกระทั่งพุทธศาสนาได้เข้ามา ศาสนาชินโตมิได้ขึ้นอยู่กับผู้ตั้งศาสนา และหลักคำสอนที่ตายตัวหรือคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นศาสนาบูชาเทพเจ้าตามขนบธรรมเนียมโบราณ ซึ่งมีลักษณะเป็นประเพณีบูชาบรรพบุรุษและการครองชีวิตโดยปฏิบัติตามข้อแนะนำของเทพเจ้าทั้งหลายเท่านั้น ศาสนาชินโตปัจจุบันมี 2 ลักษณะคือ ศาลเจ้าชินโต ซึ่งเป็นชินโตที่เป็นของรัฐพัฒนาขึ้นมา และนิกายชินโต¹⁹

2. ศาลเจ้าชินโต

เชื่อกันว่าทั่วประเทศญี่ปุ่นมีศาลเจ้ามากกว่า 1 แสนหลัง ในสมัยโบราณศาลเจ้าเป็นพื้นดินแปลงใหญ่น้อยพิจารณาว่าศักดิ์สิทธิ์เป็นที่อยู่ของเทพเจ้า ต่อมามีการสร้างเป็นศาล จนทุกวันนี้คล้ายคลึงกันทุกแห่งหน เห็นประตูแห่งวิญญาณ (torii) ตั้งอยู่ตรงไหน ย่อมจะเห็นศาลเจ้าตรงนั้น ประตูแห่งวิญญาณเหล่านี้แสดงว่า ผู้เดินเข้าไปกำลังผ่านโลกชีวิตประจำวันเลยเข้าไปภายในโลกศักดิ์สิทธิ์แห่งเทพเจ้า

เทพเจ้าของญี่ปุ่นเรียกว่า คะมิ (Kami) หรือคะมิสมะ (Kami Sama) ซึ่งมีมากมายเป็นหมื่นเป็นแสน ไม่เฉพาะคนและธรรมชาติที่มนุษย์รักและเกรงกลัว แต่รวมเอาสิ่งสารพัด พืชต้นไม้ ฯลฯ มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่คือสุริยเทพี ตามเทพนิยายของญี่ปุ่นถือว่า เป็นผู้สร้างเกาะญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นทั้งหลายเกิดที่เกาะนี้จึงเป็นลูกของพระอาทิตย์ ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า อะมะเตระสึโอมิคะมิ มีเพศเป็นหญิง ได้รับคำสั่งจากบรรพบุรุษให้มาปกครองพื้นพิภพและสร้างเกาะญี่ปุ่นขึ้นมาเป็นแห่ง

แรก ทรงให้กำเนิดมนุษย์คนแรกได้แก่ จักรพรรดิยิมมู ปฐมกษัตริย์ของญี่ปุ่น มีศาลเจ้าใหญ่สร้างถวายสุริยเทพีชื่อ อิเซ (Ise Jingū) ซึ่งสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิต้องเสด็จไปกระทำพิธีสังเวยบรรพบุรุษของพระองค์ปีละครั้ง สถานที่นี้ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด และเป็นศูนย์กลางความเคารพของชาวญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นหลักให้มีการนับถือจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ

การบูชาในลัทธิชินโต ก็เช่นเดียวกับการไหว้เจ้า ต้องแต่งตัวให้สะอาด เข้าไปโค้งคำนับตรงหน้าศาล ตบมือ สั่นกระดิ่ง เพื่อบอกเทพเจ้าว่าตนได้มาบูชาแล้ว กล่าวคำอ้อนวอนแล้วถวายเงินหรือข้าวแล้วก็ออกมา

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ชาวญี่ปุ่นพอใจที่จะฉลองพิธีกรรมต่างๆ ที่ศาลเจ้าตัวอย่างเช่น ตั้งชื่อเด็กและแต่งงาน เป็นต้น คนงานที่โรงงานหรือทุ่งนา มักบูชาที่ศาลเจ้าเล็ก ๆ รอบ ๆ บริเวณด้วยมีความเชื่อว่า เทพเจ้าจะให้พรเพื่อความเจริญของงานที่ทำ ในบ้านมักมีหิ้งเทพเจ้า เป็นสัญลักษณ์บรรพบุรุษของครอบครัว พร้อมกับมีของบูชา เช่นอาหารดอกไม้ เป็นต้น และมีการบูชาเป็นประจำวัน

3. นิกายชินโต

การบูชาดังกล่าว มักทำกันเป็นกลุ่มก้อน ด้วยอำนาจอิทธิพลพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา ปัจจุบันนี้มีนิกายมากมายในญี่ปุ่น บางนิกายแสดงว่ามีเทพเจ้าเก่าแก่ และมีการบูชาในฐานะเป็นมหาเทพสูงสุด ส่วนนิกายอื่น ๆ อาศัยแนวคำสอนของขงจื้อหรือสมาธิตามแนวพุทธศาสนา นิกายที่สำคัญ เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่เชื่อการรักษาโรคโดยศรัทธานิกายหนึ่งคือ “ศาสนาเหตุผลเทพ” เหมือนกับนิกายคริสต์ยิววิทยาศาสตร์มาก ผู้ก่อตั้งคือ แมกะวะ มิกิ (Maekawa Miki) ผู้ป่วยหนักพร้อมทั้งครอบครัว และหายจากโรค

โดยศรัทธา เธอผู้นั้นจึงสละทรัพย์ทั้งหมดออกปฏิบัติการรักษาโรคโดยศรัทธา เธอสามารถทราบในสมาธิว่า โรคนั้น ๆ เกิดจากบาปกรรมอย่างไร เช่นความโลภ ความโกรธ พยาบาท หึง เห็นแก่ตัว ฯลฯ จุดประสงค์ของนิกาयนี้มี 2 อย่างคือ

1. เพื่อชำระจิตใจให้สะอาดจากบาปกรรมทั้งหลาย และ
2. เพื่อทำงานอย่างจริงจังในอันที่จะชนะความป่วยไข้และความยากจนและสร้างสันติสุขบนโลกนี้²⁰

สำหรับนิกายใหญ่ ๆ มี 13 นิกาย แยกแยะไปตามความเชื่อถือดั้งเดิมและได้รับอิทธิพลจากศาสนาขงจื้อและพุทธศาสนา มีนิกายพุทธศาสนาชื่อ เทนไดชินโต อธิบายเทพเจ้าศาสนาชินโตว่าเป็นปางหนึ่งของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

4. คำสอนสำคัญ ๆ

ความสะอาด

ความบริสุทธิ์สะอาดเป็นสิ่งสำคัญในศาสนาชินโต บุคคลที่สกลปรกฏือว่าเป็นบาปและเป็นการกระทำความผิดต่อเทพเจ้าด้วยการพิจารณาว่าสิ่งใดสกลปรกฏหรือสะอาดนี้เองก่อให้เกิดพิธีตองมากมาย ซึ่งก็มีวัตถุประสงค์ เพื่อจะไม่แสดงอาการลบหลู่ต่อเทพเจ้าทั้งหลาย ด้วยการพัฒนาพิธีกรรมดังกล่าว การอาบน้ำในญี่ปุ่นจึงเป็นทั้งความสะอาดและพิธีกรรมทางศาสนา

ธรรมชาติ

คนชินโตมีความเชื่อว่า ธรรมชาติมีอำนาจการรักษาไม่ว่าจะเป็นใบไม้หรือดอกไม้ ภูเขา หรือลำธาร ฯลฯ การเกี่ยวข้องกับธรรมชาตินอกจากเพื่อสุขภาพแล้วยังยังสามารถมองเห็นเทพเจ้าทำงานอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านั้นด้วย ธรรมชาติทุกอย่างเป็นของดีและ

ยุติธรรม ดังนั้น การมีชีวิตแบบธรรมชาติก็คือ การมีชีวิตที่ดีและยุติธรรม ในธรรมชาติ ย่อมไม่มีความชั่วร้ายใด ๆ ทั้งสิ้น ความชั่วก็คือ การเกินพอดี ความอยากตามธรรมชาติเป็นของดี เป็นความชั่วก็ต่อเมื่อกระทำมากเกินไปเท่านั้น

ความกล้าหาญ

คุณธรรมแรกสุดในศาสนาชินโตก็คือ ความกล้าหาญ ซึ่งจะพยายามพร่ำสอนแก่เด็ก ๆ ทันทีที่พวกเขาสามารถเข้าใจได้ เมื่อเด็กเจ็บปวดร้องไห้ พ่อแม่จะดูทันทีที่มีความอ่อนแอเช่นนี้ เมื่อลูกโตอายุได้ 6-8 ขวบ พ่อจะถามลูกว่า “ลูกพร้อมจะตายแทนพ่อได้ไหม?” ถ้าเด็กไม่ตอบในทันทีก็จะถูกลงโทษ มีคำกล่าวสำคัญในเรื่องนี้ว่า ความกล้าหาญที่แท้จริงก็คือการมีชีวิตหรือการตายที่สมควรแก่สถานการณ์ ในทำนองตรงข้าม ความซื่อสัตย์ถูกประณามว่าเป็นบาป ซึ่งถือว่าเป็นบาปกรรมที่ไม่มีทางให้อภัยได้เช่นเดียวกับการลักขโมย คุณธรรมที่สำคัญพอ ๆ กับความกล้าหาญก็คือความภักดีซึ่งพยายามพร่ำสอนกันอย่างเอาใจจริงเอาใจเช่นเดียวกัน²¹

5. คัมภีร์ในศาสนา

ชินโตมีคัมภีร์เป็นหลักอยู่ 2 คัมภีร์ คือ คัมภีร์โกจิกิ (Kojiki) และคัมภีร์นิฮอนโชกิ (Nihon Shoki) คัมภีร์แรกรวบรวมขึ้นในปี พ.ศ.1255 พรรณนาถึงเทพนิยาย ตำนานทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับองค์อยู่กับราชสำนักพระเจ้าจักรพรรดิ มีข้อปฏิบัติทางไสยศาสตร์และเทพเจ้าอย่างละเอียด ส่วนคัมภีร์หลังรวบรวมขึ้นในปี พ.ศ.1263 เป็นคัมภีร์รวม 30 เล่ม ว่าด้วยเทพนิยายต่าง ๆ และข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ก็มีคัมภีร์อื่น ๆ อีกเช่น โโกโคชูอิ มันโยชู และฟูโดกิ เป็นต้น

6. ฐานะในปัจจุบัน

ด้วยศรัทธาในพระเจ้าจักรพรรดิตามแนวชินโตแห่งรัฐที่ถือว่าพระเจ้าจักรพรรดิเป็นเทพเจ้า สืบเชื้อสายลงมาโดยตรงจากสุริยเทพที่รัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงร่ำอาวมณด้วยคำขวัญที่ว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก และว่าพระเจ้าจักรพรรดิในไม่ช้าก็จะครองโลกทั้งหมด คนญี่ปุ่นจึงมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ซึ่งแสดงออกในสงครามโลกครั้งที่แล้วอย่างเหลือเชื่อ แต่เมื่อแพ้สงครามชาวญี่ปุ่นหมดศรัทธาในศาสนาของตนและศาลเจ้าถูกละทิ้ง ศาสนาชินโตแห่งรัฐจึงถูกยุบเลิก ไม่มีการบังคับให้เคารพบูชาเทพเจ้า และมิได้นับถือพระเจ้าจักรพรรดิว่าเป็นเทพเจ้าอีกต่อไป อย่างไรก็ตามก็ดี คนญี่ปุ่นที่เคยบูชาเทพเจ้าและบรรพบุรุษก็ยังคงกระทำอยู่ต่อไป

ศาสนาชินโตปัจจุบันมี 5 ลักษณะคือ

- (1) ชินโตแห่งราชสำนัก เป็นศูนย์กลางชินโตของราชการเป็นพิธีกรรมสำหรับราชสำนัก
- (2) ชินโตศาลเจ้า เป็นพิธีกรรมของประชาชนและศาสนาของประชาชน
- (3) ชินโตนิกาย หมายถึงชินโต 13 นิกาย จากการพัฒนาในระยะต่อมอดังกล่าวแล้ว
- (4) ชินโตนิกายใหม่ คือนิกายต่าง ๆ นั้นเอง แต่มีการรับรองให้เป็นศาสนาโดยสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2488
- (5) ชินโตของประชาชน คือชินโตที่มีการปฏิบัติทางไสยศาสตร์และพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง²²

แม้ในญี่ปุ่นปัจจุบันศาสนาอื่นจะได้รับเสรีภาพมากยิ่งขึ้น ชินโตก็ยังอยู่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์ศาสนาของญี่ปุ่น และแต่ละนิกายก็พยายามสนองความต้องการของประชาชนในรูปต่าง ๆ กัน ในปี

พ.ศ.2499 มีนิกายใหญ่ ๆ ถึง 377 นิกาย ในบรรดานิกายดังกล่าว มีลักษณะแบบพุทธเสีย 170 ซินโตแท้ ๆ 142 นิกาย นอกนั้นมีแนวโน้มแบบคริสต์เตียนบ้าง และอื่น ๆ บ้าง ซึ่งอันที่จริงก็แตกแขนงออกมาจากสามศาสนา (พุทธ, ซินโต และคริสต์) ในญี่ปุ่นเอง และประมาณ 29 นิกายที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็น “ศาสนาใหม่”

นอกเหนือจากนิกายที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาในกลุ่ม “ศาสนาใหม่” แล้ว นิกาย เทนริ-เกียว (Tenri-kyo) ซึ่งเป็นนิกายซินโตตั้งแต่สมัยเมจิ ตอนนี้มีพลังแข่งขันขยายตัวออกไปกว้างขวาง นิกายโอโมโตะเกียว (Omoto-kyo) พัฒนาเมื่อต้นศตวรรษนี้เองก็ยังคงมีอิทธิพล โดยเฉพาะอนุนิกายของกลุ่มนี้ เช่น เซไก กยูเซอิ-เกียว (Sekai Kyusei-kyo) เป็นต้น ปรากฏการณ์ทางศาสนาดังกล่าวนี้น่าสนใจมาก เพราะเกิดขึ้นท่ามกลางการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะคอมมิวนิสต์และสังคมนิยม ซึ่งยังคงไม่ประสบความสำเร็จในประเทศนี้จริง ๆ เลย²³

ศาสนาไบโรอัสเตอร์

หรือปาร์ซี

บทที่ 7

ศาสนาโซโรอัสเตอร์ หรือ ปาร์ซี

(Zoroastrianism or Parsiism)

1. นำเรื่อง

ผู้ที่นับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์ในประเทศอินเดียมีชื่อว่า ปาร์ซี (Parsi) เพี้ยนมาจากคำว่า เปอร์เซีย อันที่จริงศาสนานี้มีชื่ออื่น ๆ อีก เช่น มาซเดออิสซึม (Mazdeism), มากิซึม (Magism) ลัทธิบูชาไฟ และ ลัทธิทวินิยม มีนักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์ชาวกรีกเริ่มให้ความสนใจคำสอนที่มีชื่อว่า “ซารามุสตระ” (มีความหมายเท่ากับสติปัญญา) ประมาณก่อนและหลังคริสตกาลไม่นานนัก บางครั้งชื่อของ ซารามุสตระ และปลาโตหมายถึงสำนักปรัชญาเดียวกันก็มี แต่ต่อมาในสมัยกลาง ความสนใจก็หมดไป ยกเว้นแต่ชื่อ ซารามุสตระซึ่งชาวกรีกออกเสียงว่า โซโรอัสเตอร์จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 18 ผู้นับถือศาสนานี้ที่ยังหลงเหลืออยู่ ได้เดินทางไปตั้งหลักแหล่งที่ประเทศอินเดีย ปัจจุบันนี้มีผู้นับถือส่วนใหญ่ในเมืองบอมเบย์ประมาณ 244,000 คน ส่วนสถิติผู้นับถือทั่วโลก 254,000 คน (สถิติ พ.ศ.2522)

โซโรอัสเตอร์มีชีวิตอยู่ในเปอร์เซียในระหว่าง 660-553 ก่อนคริสตกาล มีเรื่องเล่าว่า ทูรสัน (Durasan) หัวหน้านักวิชาการแห่งอิหร่านฝันว่า มีเด็กคนหนึ่งเกิดขึ้นมาทำลายการบูชารูปเคารพต่าง ๆ กำจัดพวกหมอผีและเวทมนตร์คาถา เขาจึงพยายามค้นหาเด็กจนทราบแน่ว่ามีเด็กคนหนึ่งเกิดขึ้นในตระกูลสปิตามะ (Spitama) ในเมือง

อซาร์บิเจียน (Azarbijian) เด็กคนนั้นมีชื่อว่า ซารารุสตระ แต่เมื่อนำเด็กมาฆ่าโดยโยนเข้ากองไฟในเทวาลัย ปรากฏว่าเด็กไม่เป็นอันตราย แม้พยายามฆ่าโดยวิธีอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกันจนซารารุสตระเติบโตเป็นหนุ่มมีครอบครัว แต่ท่านก็เบือนหน้าต่อความเป็นทุกข์ของชีวิต ในที่สุดท่านจึงจะทิ้งครอบครัวไปมีชีวิตโดดเดี่ยวบนยอดเขาเพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับปัญหาความทุกข์ของชีวิต ท่านเกือบจะเลิกล้มการแสวงหาอยู่แล้ว ก็พอดีเกิดแสงสว่างตรัสรู้ขึ้นมา และแน่ใจว่านี่คือคำตอบที่ได้พยายามค้นหาแล้ว คือความดีต้องมาจากความดี ความชั่วย่อมมาจากความชั่ว ความดีสร้างความชั่วไม่ได้ และความชั่วก็สร้างความดีไม่ได้เช่นกัน ซารารุสตระคิดว่าที่เป็นเช่นนี้ เพราะว่าโลกเกิดขึ้นจากพลัง 2 อย่าง² คือ เทพเจ้าแห่งความดี (อหุระ มาซดา)³ และเทพเจ้าแห่งความชั่ว (อังคะ ไมนยู) ท่านมีความมั่นใจว่า เทพเจ้าแห่งความดีคือ อหุระ มาซดา ทรงมอบหมายให้ประกาศศาสนา เพื่อเปลี่ยนแปลงความชั่วร้ายให้กลายเป็นดีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ท่านก็ได้มอบกายถวายชีวิตเพื่อการเผยแผ่ศาสนา ยึดถือหลักมีความคิดดี มีการกระทำดีและมีวาจาดี กล่าวดำหนิติเตียนความชั่วร้ายต่าง ๆ

แต่การประกาศคำสอนของซารารุสตระ ได้รับการต่อต้านอย่างหนัก ชีวิตของท่านต้องประสบกับความยากลำบาก แต่ก็ไม่ยอม

พิธีกรรมของชาวซารารุสตระ

ทอดทิ้งความพยายาม ตอนสุดท้ายได้กลับใจชัตรียวิศตาสปา (Vishtaspa) ให้หันมานับถืออหุระ มาชดา จากนั้นศาสนาโซโรอัสเตอร์ก็แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง ท่านสิ้นชีพเมื่ออายุได้ 77 ปี
 หนึ่งในแง่ประวัติศาสตร์นั้นถือกันว่า โซโรอัสเตอร์ เป็นนักปฏิวัติ
 ลัทธิศาสนาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นคนที่สองรองจากโมเสสทีเดียว

2. คำสอน

เทพกับมาร

อหุระ มาชดา (หรือ ออร์มุซด์ - Ormuzd) มีพระนามมากมายตามคุณลักษณะ เช่น พระผู้สร้างโลก ผู้ประจักษ์แจ้งทุกประการ พระบิดาแห่งความยุติธรรม เป็นต้น พระองค์เป็นผู้ทรงความดีและความสุข ปางนี้มีชื่อว่าสเปนตา ไมนยู (Spenta Mainyu) ส่วนมารร้ายซึ่งถือว่าเป็นอีกปางหนึ่งของพระเป็นเจ้า มีชื่อว่า อังกระ ไมนยู (Angra Mainyu) หรือหริมัน (Ahriman) มารร้ายนี้ก็คือตัวแทนของความชั่วร้ายในโลกนั่นเอง ผู้ที่จะปราบมารร้ายนี้ได้ก็คือ อหุระ มาชดา โดยการอ้อนวอนบิกรรมพระนาม พระองค์จะทรงส่งอนุภาพมาเอาชนะมารร้ายนี้ได้ พระเป็นเจ้าได้ทรงสร้างเทพเจ้าขึ้นอีก 6 ท่านคือ ไวนุมัน (ความคิดบริสุทธิ์), อัชวาอิสตา หรืออาซา (ความยุติธรรม), กษัตรา (อำนาจ) เหล่านี้เป็นเทพฝ่ายชาย สเปนดาร์มัท (ความรัก), ไหรวาตาด (อนามัย) และ อเมเรตาด (อมตภาพ) เหล่านี้เป็นเทวีเพื่อให้บุคคลบูชาต่อสู้กับความชั่วหรือมารร้าย

ความรัก

โซโรอัสเตอร์สอนว่า ความรักระหว่างบุรุษและสตรีเป็นความรักเบื้องต้น ชีวิตแต่งงานเป็นความบริสุทธิ์ เป็นที่รักของพระเป็นเจ้า มากกว่าผู้เป็นโสด ผู้มีบุตรประเสริฐกว่าผู้ไม่มี ความรักของครอบครัว

เป็นหลักเบื้องต้นของสังคม พระเป็นเจ้าทรงเป็นผู้เชื่อมความรักในสถาบันทางสังคมและประเทศชาติ

หน้าที่ของชน

อหุระ มาฆดา ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมา แต่พระองค์ก็ให้เขามีเสรีภาพที่จะเลือกกระหว่างความดีและความชั่ว ถ้าคนมาอยู่ฝ่ายพระเป็นเจ้า มารร้ายก็ย่อมพ่ายแพ้ไปเอง และในวันนั้นซึ่งเป็นวันตัดสิน ชีวิตแห่งความสุขก็จะเริ่มต้นเพื่อมนุษยชาติ ในการร่วมมือกับพระเป็นเจ้า คนเราจะต้องชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากความชั่วทั้งปวง ความจริงเป็นคุณธรรมแรกสุด การบริจาคเป็นคุณธรรมที่รองลงมา มนุษย์จะต้องมีระเบียบวินัย เพื่อให้มีความคิดดี พูดดีและทำดี ความคิดดีก็คือ ความคิดที่นักบุญคิดและถือว่าประเสริฐกว่าสิ่งอื่นใด คำพูดที่ดี ก็คือคำพูดที่มีเหตุผล การกระทำดี ก็คือการกระทำที่ได้รับการสรรเสริญจากทุกคนที่มีศีลธรรมประจำใจ

คนอาจอ่อนวอนพระเป็นเจ้าเพื่อให้ตนดีขึ้นหรือมีความสุข แต่ไม่ควรให้ร้ายแก่ศัตรู และเพราะอหุระ มาฆดา ทรงสร้างไฟ น้ำและโลก สิ่งเหล่านี้จึงไม่ควรทำให้สกปรก การเผาศพทิ้งลงในน้ำ หรือฝังจึงห้ามไม่ให้กระทำ เมื่อบุคคลตายวิญญาณของเขาจะเดินข้ามสะพานแคบ ๆ ทอดอยู่บนนรก คนดีก็จะข้ามได้อย่างปลอดภัยไปยังอาณาจักรแห่งพระเป็นเจ้าอันเรืองรอง คนชั่วก็จะพลัดตกลงไปสู่อาณาจักรอันมืดทึบของอังกระ ไม่นานเมื่อวันสิ้นโลก จะมีผู้มาช่วยเหลือ (Sayo-shant) จะทำให้คนตายฟื้นคืนชีพขึ้นมา ทำการให้รางวัลคนดี และลงโทษคนชั่ว และตอนนี้ อหุระ มาฆดา จะมีอำนาจเหนือแต่เพียงผู้เดียวตลอดไป⁴

3. คัมภีร์

เซนต์-อเวสตะ (Zend-Avesta) เป็นชื่อคัมภีร์ในศาสนา อเวสตะ แปลว่า ความรู้ ตรงกับคำว่า เวทในศาสนาฮินดู ส่วน เซนต์ แปลว่า คำอธิบาย เซนต์-อเวสตะ แบ่งออกเป็น 5 ส่วนคือ

(1) ยัสนะ (Yasna) เป็นส่วนว่าด้วยพิธีกรรมบวงสรวงต่อพระเป็นเจ้า แต่งเป็นคาถาคัลยาณเพลงสวดในคัมภีร์พระเวท

(2) วิสเปอร์ธ (Visperad) เป็นส่วนว่าด้วยบทสวดอันวอนและบูชาพระเป็นเจ้า มีบทย่อยอีก 21 บท ว่าด้วยศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ดาราศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น

(3) เวดิดัท (Vedidad) เป็นบทสวดในการขับญัตตีปิศาจ และมีเรื่องเกี่ยวกับเอกภพและประวัติศาสตร์

(4) ยัสถส์ (Yasths) แต่งเป็นคาถาว่าด้วยเรื่องราวศาสนาโซโรอัสเตอร์ มีการพรรณนาความดีของผู้สร้างศาสนานี้ ถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด นักพรตนำมาใช้เป็นหลักในพิธีกรรม

(5) โขรทา-อเวสตะ (Khorada Avesta) เป็นบทสวดคู่มือสำหรับศาสนิก⁵

4. ฐานะปัจจุบัน

ชาวปาร์ซีส่วนมากอยู่ในเมืองบอมเบย์ มีวิหารบูชาไฟ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสงสว่างแห่งสวรรค์ลูกไฟลอยอยู่ในวิญญานมนุษย์ ชาวปาร์ซีไปวัดของเขาเป็นประจำ จะถอดรองเท้าเข้าไปแล้วถวายไม้จันทน์แก่นักพรตผู้นั่งขาวหม่นขาว มีผ้าโพกศีรษะ ศาสนิกในศาสนา นี้จะไม่ฝังหรือเผาศพ เขาจึงมี “หอคอยแห่งความสงบ” (Towers of Silence) ที่ซากศพจะถูกนำมาวางเพื่อนกแร้ง แต่ในที่ใดไม่มีหอคอย

ดังกล่าว การฝังศพก็อนุญาต แต่จะต้องใช้โลงทำด้วยตะกั่ว เพราะการทำให้ธาตุดิน, น้ำ, ไฟ และลมสกปรกถือว่าเป็นบาป ด้วยว่าธาตุทั้ง 4 เป็นสมบัติอันสำคัญยิ่งของอหุระ มาชดา ชาวปาร์ซีเป็นคนมีศีลธรรมดี มีจุดหมายที่จะสร้างความยุติธรรมและความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ ทั้งมุ่งมั่นที่จะรับใช้มนุษยชาติ มีความเคารพในเรื่องการศึกษาอย่างมาก ขนาดถือว่า ผู้ไม่ศึกษาย่อมจะรับใช้พระเป็นเจ้าอย่างถูกต้องไม่ได้ ปรากฏว่าคนปาร์ซีประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจอย่างดี และถือว่าการพุดเป็นความชั่วร้ายที่สุด

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันนี้ชาวปาร์ซีมีความรู้สึกเย็นชาและเฉยเมยต่อศาสนาและพิธีกรรมของเขาเป็นส่วนมาก มีความรู้สึกกันทั่วไปว่า สิ่งที่มีค่าก็คืออาชีพประจำวัน และเป็นสิ่งจะนำความสุขและความสะดวกสบายให้แก่ชีวิตนี้ ศาสนาเป็นเรื่องหน้าโง่หลังหลอก พวกเขาเป็นผู้เห็นแก่ตัวหวังเพียงเพื่อรักษาอิทธิพลของตนไว้เท่านั้น ดร. ธอลละ^๑ อ้างว่า ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ส่วนหนึ่งได้หมดบทบาทในสังคมไปแล้ว ทั้งนี้เพราะไม่ได้มีการแก้ไขหรือป้องกันการโจมตีจากความคิดสมัยใหม่ และเพราะศาสนิกหันเหความสนใจไปในเรื่องลึกลับเกี่ยวกับเอกภพ เลยมีส่วนให้ชาวปาร์ซีเป็นจำนวนมากหันมายัง สมาคมพรหมวิทยา (Theosophical Society) ซึ่งมีคำสอนขัดกับศาสนาดั้งเดิมของเขามากมาย ถึงอย่างนั้นก็ดี ยังมีชาวปาร์ซีจำนวนอีกไม่น้อย ที่ยังคงทะนุถนอมอุดมคติโบราณของตนไว้ โดยไม่ตกเป็นทาสวัตถุนิยม ดร. ธอลละ จะเชื่อมั่นในเรื่องนี้มาก เมื่อเขาเน้นถึงศีลธรรมในศาสนาโซโรอัสเตอร์ที่ว่า คิดดี, พุดดี, และกระทำดี (humta, hukhta, huvuvareshta) เป็นหลักแท้ ๆ ของศีลธรรม อันเป็นความจริงตลอดกาล.

คำสอนายิว

หรือยดาบ

พระยโหวา หรือยานเว ฝีมือวาดของไมเคิลแองเจโล

ณ เพดานโบสถ์วาติกัน กรุงโรม อิตาลี

บริเวณที่ค้นพบคัมภีร์ในศาสนายิวหรือยูดาเย แสดงให้เห็นถึงความ
กันดารที่ชาวยิวภายใต้การนำของโมเสส พาหนีความเป็นทาสของ
ฟาโรห์แห่งอียิปต์

บทที่ 8

ศาสนายิวหรือยูดาเย (Judaism)

1. นำเรื่อง

ศาสนายิวหรือศาสนายูดาเย เป็นศาสนาเก่าแก่ที่สุดศาสนาหนึ่งของกลุ่มศาสนาอับราฮัม¹ เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว จากเผ่าชนไกล์ฝั่งตะวันออกแห่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เผ่านี้ชื่อว่า ฮีบรู (Hebrew) ปัจจุบันนี้เรียกว่า อิสราเอล อาศัยอยู่ในดินแดนคานาอัน (Canaan) ซึ่งต่อมาก็เปลี่ยนเป็น ปาเลสไตน์ แปลว่าดินแดนของพวกฟิลิสไตน์ และอิสราเอลก็ถูกเรียกว่า ยิว และแบ่งออกเป็น 12 เผ่า มีชื่อตามบุตรของยาโคบ หัวหน้าเผ่าอาวูโร แต่เมื่อดินแดนถูกรุกราน 10 เผ่าสูญหายไป เหลือเพียง 2 เผ่าเท่านั้นคือ เบนจามิน และยูดาห์

ประวัติศาสตร์ยิว เป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อรักษาศาสนาและดินแดนจากการรุกรานของเพื่อนบ้าน ถึงแม้จะพ่ายแพ้ถูกจับเป็นเชลยหรือลี้ภัย อิสราเอลก็ยังคงยึดมั่นในศาสนาของตน มั่นใจว่าพวกเขาเป็นคนของพระเป็นเจ้า และวันหนึ่งพระองค์จะทรงส่งคนดีมาโปรด (หรือ เมสสิอาห์)

วีรบุรุษคนแรกของชาติคือ อับราฮัม “บิดาชนชาติยิว” เกิดเมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้วที่เมืองเออร์ อยู่ระหว่างเมืองแบกแดดกับอ่าวเปอร์เซีย เมื่อโตขึ้นเดินทางเร่ร่อน จนในที่สุดเขาก็บรรลุถึงการค้นพบครั้งยิ่งใหญ่ว่า มีพระเป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียวคือ พระยะโฮวา หรือ ยานเวห์² (Jehovah or Yahweh) ส่วนศาสนาอื่น ๆ

เต็มไปด้วย ความกลัวความมั่งงายและความทารุณโหดร้าย แต่อับรา-
ฮัมรู้ดีว่า พระเป็นเจ้าของเขาเกลียดการบูชาขี้มนุษย์ ไม่หวังความ
เกรงกลัว แต่หวังเพียงความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระองค์ เขาจึง
เริ่มสอนประชาชนถึงความดีของพระเป็นเจ้า ศาสนาใหม่นี้จึงเป็น
การเริ่มต้นประวัติศาสตร์ชาวยิวทั้งหลาย

อีก 700 ปีต่อมา อิสราเอลตอนนี้เป็นทาสอยู่ในอียิปต์ ฟาโรห์
ห้ามมิให้มีการบูชาพระเป็นเจ้า โมเสส (Moses) จึงพาชาวอิสราเอล
หลบหนีเมื่อลงจากภูเขาไซไน (Sinai) เขาก็นำเอาบัญญัติ 10 ประการ
และกฎระเบียบต่าง ๆ ซึ่งพระเป็นเจ้าประทานมาเปิดเผยแก่ชาว
อิสราเอล

อีก 2-3 ชั่วคนต่อมา อิสราเอลตอนนี้อยู่ในปาเลสไตน์ มีผู้นำ
ที่ยิ่งใหญ่อีกคนคือเดวิด (David) กษัตริย์องค์นี้มีความสามารถหลาย
อย่าง เป็นนักรบผู้เก่งกล้า, นักปกครอง, นักกวี ตลอดจนเป็นนักดนตรี
ที่มีความสามารถ

ในตอนสุดท้าย ก็มีนักรบชื่อ จูดีส แมคคาบัส (Judas Mac-
cabeus) ผู้นำชาวยิวต่อสู้กับผู้กดขี่จนทำให้ประเทศไทยเอกราชอีกครั้งหนึ่ง
ประวัติศาสตร์ยิวมีลักษณะคล้ายฮินดู ที่มี “ศาสนดาพยากรณ์” เกิดขึ้น
ตามกาลเมื่อเกิดมีความหายนะแก่การปฏิบัติศาสนา

จากนั้นนับเป็นเวลา 18 ศตวรรษเต็ม ๆ ที่ยิวถูกเบียดเบียนและ
ทำลาย เริ่มต้นแต่ถูกพวกโรมันรังแก, ฆ่า และห้ามกลับคืนสู่เยรูซาเลม
(Jerusalem) เมืองศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของยิวในปาเลสไตน์ ตั้งแต่ ค.ศ. 66
เรื่อยมา จากนั้นก็ถูกพวกคริสเตียนเบียดเบียนบังคับให้กลับใจเปลี่ยน
ศาสนา ครั้นพอถึงคริสต์ศตวรรษที่ 7 ศาสนาอิสลามเกิดขึ้น ท่าน
โมฮัมเมดเป็นศาสดา พยายามที่จะกลับใจยิวด้วยคำสอนและอำนาจ
ชาวยิวถูกฆ่าอีกเป็นจำนวนมาก จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 สถาน-

การณ์ของยิวจึงดีขึ้น ชาวยิวสามารถออกจากแดนกักกัน (ghetto) มาปะปนกับโลกภายนอกและมีหลายประเทศมอบสัญชาติให้³

2. ลัทธิไซเอินนิสม์

อย่างไรก็ดี ได้มีความสำนึกในเรื่องชาตินิยมฝังลึกด้วยอิทธิพลทางศาสนาอยู่ในจิตใจของชาวยิวตลอดเวลา ในอันที่จะกลับไปยังปาเลสไตน์ดินแดนแห่งสัญญา เพื่อสร้างรัฐอิสราเอลของตนขึ้นมา มิฉะนั้นแล้วเชื้อชาติยิวย่อมสูญสิ้น ถ้าปล่อยให้ชาติอื่นกลืนอยู่ต่อไป การสถาปนารัฐยิวขึ้นจึงเป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะแก้ปัญหานี้ได้ ด้วยเหตุนี้ การประชุมไซเอินนิสม์ครั้งแรกจึงเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1877 (พ.ศ. 2440) ผลที่ตามมาคือ ได้มีการตั้งนิคมเกษตรกรรมเล็ก ๆ ขึ้นในปาเลสไตน์อีก 20 ปีต่อมา มีการประกาศที่บัลโฟร์ ยอมรับการมีสิทธิของยิวต่อปาเลสไตน์ และขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษสนับสนุนการตั้งชาติยิวขึ้นที่นั่น การประหารชาวยิวของฮิตเลอร์อย่างป่าเถื่อนได้เร่งกระบวนการนี้ยิ่งขึ้น จนในที่สุดในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) รัฐอิสราเอลก็อุบัติขึ้นมา ยิวได้กลับมาสู่บ้านเกิดอีกครั้งหนึ่ง ณ ที่นี้ได้มีการฟื้นฟูประเพณีเก่าแก่ ฮีบรูเป็นภาษาแห่งชาติ สอนในทุกโรงเรียน กฎระเบียบต่าง ๆ ตามคัมภีร์ โทราห์ และ ทัลมุด (Torah & Talmud) ได้นำมาประกาศใช้อีกครั้งหนึ่ง แต่ก็มียิวที่ไม่เห็นด้วยกับกระบวนการดังกล่าว พวกนี้พอใจที่จะมีชีวิตอยู่ในประเทศที่เกิดและได้สัญชาติ เพราะเห็นว่าดินแดนแห่งสัญญาดังกล่าว มนุษย์ทำขึ้นไม่ใช่พระเป็นเจ้าทรงกระทำ ย่อมจะไม่ประสบความสำเร็จทุกอย่างตามที่คัมภีร์ว่าไว้ ไม่ว่าเหตุผลจะเป็นเช่นไร ยิวในประเทศอิสราเอลปัจจุบัน ควรได้รับการชมเชย เพราะยังมีปัญหานานักที่จะต้องต่อสู้ต่อไปอีกมากคือล้อมรอบด้วยศัตรู, ประสบกับอภยुติธรรมและความเกลียดชังจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างหนัก⁴

3. คำสอนหลัก

พระเป็นเจ้า

ดังกล่าวก่อนแล้วว่า ชาวอียิปต์มีความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์เดียว พระองค์ทรงสร้างเอกภพและทรงให้การคุ้มครองตลอดเวลา มิฉะนั้นแล้วเอกภพจะอันตรายกันไปเสีย สิ่งที่น่าหนักก็คือพระเป็นเจ้าไม่มีรูปแบบ คือจะทำรูปเคารพ หรือสัญลักษณ์แทนพระองค์ไม่ได้ เพราะเหตุที่พระเป็นเจ้าทรงประกอบด้วยความดี ประชาชนของพระองค์จึงต้องเป็นคนดีด้วย ไม่มีสิ่งใด ๆ แทนกันได้ในเรื่องนี้ ศาสดาพยากรณ์ชื่อ มิคาห์ (Micah) กล่าวว่า “สิ่งที่พระเป็นเจ้าต้องการจากพวกเจ้าทั้งหลาย ก็คือขอให้พวกเจ้าเป็นคนมีความยุติธรรม มีความรัก ความเมตตา และถ่อมตนเดินตามทางของพระองค์”⁵ คัมภีร์ทัลมุดถึงกับประกาศว่า ถ้าศาสนาไม่มีศีลธรรมแล้วจะเป็นศาสนาที่มีศีลธรรมไม่ได้ และว่าคนนอกศาสนาผู้มีศีลธรรม ก็มีศักดิ์ศรีเท่ากับพระชั้นเถระ

บัญญัติ 10 ประการ (Ten Commandments)

บัญญัติ 10 ประการ ที่โมเสสนำลงมาจากยอดเขาไซไน (Sinai) มีดังนี้:-

เราเป็นพระเป็นเจ้าของเจ้า เป็นผู้นำเจ้าจากอียิปต์พ้นจากความเป็นทาส

- (1) อย่าเคารพพระเป็นเจ้าอื่นต่อหน้าเราเลย
- (2) อย่าบูชารูปเคารพใด ๆ ไม่ว่าในที่ใด ๆ เพราะเราเป็นพระเป็นเจ้าที่ทนต่อสภาพเช่นนั้นไม่ได้
- (3) อย่าเอ่ยนามพระเป็นเจ้าเปล่า ๆ ผู้ทำเช่นนั้นมิโทษ

- (4) จงระลึกถึงวันสบาโต (Sabbath Day) คือวันอาทิตย์ ห้าม
การกระทำงานใด ๆ ในวันนี้ เพราะพระเป็นเจ้าทรงสร้าง
โลกและทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จภายใน 6 วัน ในวันที่ 7 เป็น
วันบริสุทธิ์ (Holy)
- (5) จงนับถือบิดามารดาของเจ้า เพื่อจะได้มีอายุยืน
- (6) อย่าฆ่าคน (Thou shall not kill)
- (7) อย่าล่วงประเวณีผิดเมีย
- (8) อย่าลักขโมย
- (9) อย่าเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้าน
- (10) อย่าโลภเรือน, ภริยา, คนใช้, วัว, ลา หรือสิ่งใด ๆ ที่เป็น
ของเพื่อนบ้าน

เขียนชอมคัมภีร์

ชีวิตอนาคต

ชาวยิวเชื่อว่าอาณาจักรแห่งพระเป็นเจ้าจะบังเกิดขึ้นบนโลกนี้ เพื่อเตรียมอาณาจักรนิรันดร์บนสวรรค์ คัมภีร์ทัลมุดประกาศว่า ผู้มาโปรด (Messiah) จะนำชาวยิวกลับมายังมาตุภูมิ จากนั้นสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าจะกระจายจากชาวยิวไปยังมนุษยชาติทั้งมวล ชาวยิวไม่เชื่อว่าพระเยซูจะเป็นผู้มาโปรด เพราะไม่ได้ทำหน้าที่นี้ แต่เป็นบุรุษผู้ก่อความทุกข์ยากแก่ชาวยิว ในตอนท้ายจะมีการฟื้นคืนชีพของทุกชีวิต เป็นวันตัดสิน คนชั่วจะถูกลงโทษ แต่ไม่ได้รับโทษตลอดไป คนดีจะมีชีวิตรุ่งเรืองตลอดไป สำหรับชาติอื่น ผู้มีความประพฤติดี ยอมรับพระเป็นเจ้าก็จะเข้าสู่อาณาจักรนิรันดร์เช่นเดียวกัน

4. คัมภีร์

คัมภีร์ศาสนายูดาห์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ โทราห์ (Torah) ศาสดาพยากรณ์ (Prophets) และข้อเขียน (Writings)

(1) โทราห์ (Torah) มี 5 ส่วนคือ กำเนิด (Genesis) อพยพ (Exodus) คู่มือนักบวช (Leviticus) ทะเบียน (Numbers) และสรุปบทบัญญัติ (Deuteronomy) เป็นการพรรณนาตั้งแต่การสร้างโลก พระเป็นเจ้ามอบกฎบัญญัติให้โมเสส ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนแรกของคัมภีร์ไบเบิล (Bible) คัมภีร์นี้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุด จะเอาหนังสืออื่นมาวางทับไม่ได้เป็นอันขาด

(2) ศาสดาพยากรณ์ (Prophets) ว่าด้วยความเป็นมาของศาสดาพยากรณ์, คำสั่งสอน และประวัติศาสตร์

(3) ข้อเขียน (Writings) ว่าด้วยประวัติศาสตร์การผจญภัยของชาวยิว มีมหากาพย์ยิ่งใหญ่ชื่อ Song of Solomon เป็นบทเพลงรักของกษัตริย์โซโลมอนที่มีต่อหญิงสาวคนหนึ่ง

นอกจากนี้แล้วก็มีคัมภีร์อีกชุดหนึ่ง ซึ่งอยู่นอกเหนือคัมภีร์ไบเบิล แต่ได้รับการนับถือเป็นอันดับสองคือ คัมภีร์ ทัลมุด (Talmud) เป็นบทขยายไทร่าห์ จนเป็นเสมือนสารานุกรมแนวความคิดรวมทั้งประสบการณ์ของชาวยิว

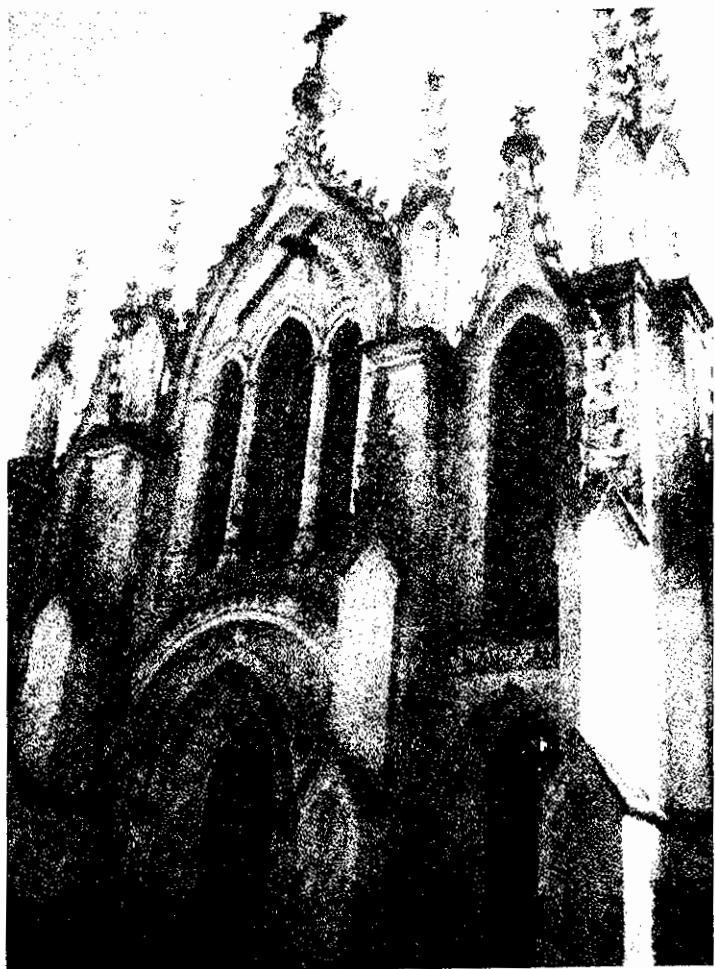
5. ฐานะปัจจุบัน

เนื่องจากศาสนายิวไม่มีนักบวชโดยเฉพาะ แต่ละกลุ่มปกครองตนเอง พวกแรบไบ (Rabbi) ก็เป็นชาวบ้านไม่ใช่พระ เป็นเพียงครูผู้สอนบทบัญญัติเท่านั้น นอกจากนี้ก็มีพวกเผ่าวิหาร (Levite) พวกนี้ไม่ได้อ้อนวอนพระเป็นเจ้าเพื่อความสุขของประชาชน แต่เพื่อตัวเขาเองเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่า ศาสนายิวแบ่งออกเป็น 2 พวกคือ กลุ่มหัวเก่า ผู้ยังคงเคารพคัมภีร์ไทร่าห์ แต่ก็พอใจการตีความโดยนักปราชญ์สมัยใหม่ พวกนี้ยังคงเชื่อในการปฏิบัติศาสนาแบบเก่า ส่วนกลุ่มปฏิรูป เป็นพวกที่เคลื่อนไหวอยู่ในสหรัฐ มีความพยายามที่จะปรับปรุงศาสนายูดาห์ให้เหมาะกับชีวิตตะวันตกในศตวรรษที่ 20 พวกนี้อ่านไทร่าห์ ด้วยดวงตาที่สอดส่องเพื่อหาความจริงตามหลักเหตุผลและประสบการณ์ ยังมีความเชื่อว่า พระเป็นเจ้าจะต้องเปิดเผยแสงสว่างและสัจธรรมต่อไป เพราะการเปิดเผย (วิวรณ์) ต้องดำเนินเรื่อยไปไม่มีวันยุติ กลุ่มปฏิรูปเน้นลักษณะจริยธรรมและความก้าวหน้า มิได้เชื่อระบบนักบวชและความหวังที่จะมีผู้มาโปรด ได้มีการปรับปรุงการบูชาในโบสถ์ (synagogue) ใช้ทั้งภาษาฮิบรูและอังกฤษ ในการบูชาหญิงและชายบูชาร่วมกันได้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของสตรี มิจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎของพวกครูแรบไบ เพราะมักทำให้เกิดความเดือดร้อนอย่างหนักแก่สตรี นอกจากนี้พิธีกรรมต่าง ๆ ก็ได้รับการพิจารณาว่าจำเป็นเช่นกลุ่มแรก

กลุ่มใจกว้างหรือปวงนี้ แม้จะไม่ยอมรับคำสอนในศาสนาคริสต์บางอย่าง แต่ก็ยังถือว่าสองศาสนานี้มีอุดมคติทางจริยธรรม และทางศาสนาเหมือนกัน มีศรัทธาในพระเป็นเจ้าเป็นหัวใจและฐานสำคัญในชีวิตมนุษย์ ทั้งเน้นคุณค่าสูงส่งเกี่ยวกับบุคลิภาพมนุษย์ ตลอดจนกำหนดหน้าที่ให้ศาสนิกปฏิบัติหลักศีลธรรม และมุ่งมันเพื่ออาณาจักรแห่งสวรรค์⁷

ศาสนาคริสต์

โบสถ์คริสต์นิกายซีเรีย (Syrian Christian Church)
ในภาคใต้ของประเทศไทย

บทที่ 9

ศาสนาคริสต์ (Christianity)

1. นำเรื่อง

บรรดาศาสนาปัจจุบันทั้งหลาย ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาเดียวเท่านั้นที่แผ่กระจายออกไปไกลมากที่สุด และมีผู้นับถือมากที่สุดด้วย เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เยชูศาสนาแห่งศาสนาคริสต์เกิดประมาณ 7-5 ปี ก่อนคริสตกาล ในเมือง เบธเลเฮม (Bethlehem) ในรัฐปาเลสไตน์ คัมภีร์เมทธิว (Matthew) และลูกา (Luke) บอกว่าพระนางแมรีเป็นมารดาและ พระจิต¹ (Holy Spirit) เป็นบิดา เยชูเติบโตในเมืองนาซาเรธจนอายุได้ 18 ปี มีเรื่องเล่าแสดงอภินิหารหลายเรื่องด้วยกัน แต่ระหว่างอายุ 18-30 ปี ไม่มีเรื่องราวปรากฏชัด แต่ปรากฏฝ่ายอื่นดูอ้างว่าพระเยซูเดินทางเข้ามายังอินเดียเพื่อศึกษาหลักธรรมต่าง ๆ ในสมัยนั้น แล้วจึงกลับไปยังปาเลสไตน์ พออายุได้ 30 ปี จึงยอมเป็นศิษย์ของยอห์น ซึ่งเป็นนักบวชแบบโยคี ผู้ประกาศว่าพระเป็นเจ้ากำลังจะส่งผู้มาโปรด (Messiah) มาช่วยชาติยิว ได้ทำพิธีศีลจุ่ม (Baptism) ที่แม่น้ำจอร์แดน จากนั้นก็เป็นการเริ่มต้นประกาศศาสนาของพระเยซู สามารถกลับใจคนมาเป็นสาวกได้อย่างรวดเร็วท่านเดินเข้าไปหาคนจน คนถูกรังแก ฯลฯ รักษาคนป่วยไข้ ปลอบคนมีทุกข์สร้างคามหวังให้แก่คนประสบเคราะห์กรรม พระเยซูจึงเป็นที่รักใคร่ของฝูงชนผู้เดินทางมาแม้จากที่ไกล ๆ เพื่อฟังธรรม

อย่างไรก็ดี หัวหน้าฝูงชนพากันไม่พอใจกล่าวหาพระเยซูอย่างรุนแรง แต่ท่านย่ำกับสาวกถึงความเป็นผู้มาโปรด และพร้อมที่จะตาย

อย่างทารุณ ในไม่ช้าพระเยซูก็ถูกจับมีการสอบสวน และถูกตัดสิน
ว่าเป็นผู้ล้มล้างศาสนาดั้งเดิมและกบฏ ดังนั้นจึงถูกประหารชีวิต
โดยถูกตรึงบนไม้กางเขน ซึ่งเป็นธรรมเนียมการประหารชีวิตของ
ชาวโรมันสมัยนั้น เมื่ออายุได้ 33 ปี จากนั้นได้นำร่างพระเยซูไป
ฝังไว้ที่สวนของโจเซฟแห่งอริมาเธีย (Arimathea) แต่ 3 วันต่อมา
พบว่าหลุมฝังศพว่างและมีสาวกทั้งหญิงชายพบพระเยซู จึงเป็น
พยานยืนยันในการกลับคืนสู่สรวง (Resurrection) ของท่าน

2. คำสอนหลัก

แม้คำสอนของพระเยซูจะใช้ภาษาง่ายๆ แต่ก็มิเหตุมลอยู่ 3
ข้อ สำหรับความยากลำบากที่จะทำความเข้าใจ

- (1) ไม่ได้จัดเป็นระบบ เราต้องอ่านทั้งหมดจึงจะเข้าใจความ
หมายและจุดมุ่งหมายของคำสอนแต่ละอย่างได้
- (2) พระเยซูมักพูดเป็นปริศนาเพื่อให้คนคิด เช่น “ถ้าใครจะมา
หาเรา โดยไม่ชิงชิงบิดามารดา บุตร ภริยา พี่น้องตลอดจน
ตัวเขาเองแล้ว ย่อมไม่สามารถเป็นสาวกของเราได้” และ
“เจ้าไม่ควรคิดว่าเราได้นำสันติมาสู่โลกนี้นะ เราไม่ได้
นำสันติมาให้ดอก แต่นำดาบมาให้แทน”
- (3) คำพูดของพระเยซูเป็นเพียงส่วนหนึ่งแห่งคำสอนของท่าน
เท่านั้น ท่านพูดถึงตนเองว่า “ใครก็ตามได้มาเห็นเรา ย่อม
มาเห็นพระบิดาด้วย” ท่านหมายความว่าในตอนนั้นว่าชีวิตของ
ท่านทั้งหมดควรเป็นข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นว่าพระเป็นเจ้า
ทรงคิด, รู้สึกและกระทำอย่างไร ในการมาเกี่ยวข้องกับ
มนุษย์ (คือจากปฏิปทาของพระเยซู ก็เห็นพระกรุณา
ของพระเป็นเจ้า)²

ยอห์นทำพิธีศีลจุ่มให้แก่พระเยซู

ความรักพระเป็นเจ้า

คำสอนอันเป็นหัวใจของพระเยซู ก็คือความรักพระเป็นเจ้า และเพื่อนมนุษย์ของเราเอง ท่านเน้นความสำคัญของความรัก ความรักของมนุษย์ที่มีต่อพระเป็นเจ้า และความรักของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมนุษย์ แต่ต้องเข้าใจว่าแม้จะเป็นเรื่องของอารมณ์ที่แสดงให้เห็นความปรารถนาของมนุษย์และความกรุณาปลดปล่อยจากพระเป็นเจ้า ก็ยังรวมเอาหลักจริยธรรมความถูกต้องไว้พร้อมมูล ตระหนักถึงความยุติธรรม หรือความถูกต้อง อย่างในคัมภีร์เมทธิว แสดงให้เห็นว่า พระเยซูเองทรงเป็นผู้พิพากษาในวันตัดสินสุดท้าย โดยแยกคนดีออกจากคนชั่ว เหมือนคนเลี้ยงแกะแยกแพะออกจากแกะฉะนั้น³

อาณาจักรพระเป็นเจ้า

พระเยซูต้องการให้มนุษย์รู้ว่าพระเป็นเจ้าทรงรับผิดชอบต่อชีวิตของมนุษย์ทุกอย่าง ท่านแสดงความจริงข้อนี้โดยเข้าไปพบปะคนต่ำต้อย คนที่ถูกเหยียดหยามในสังคมทุกประเภท “มาหาเราเกิดคนที่มั่งานหนัก มีภาระหนัก เราจะบรรเทาภาระหนักเหล่านั้นให้” และในที่สุด ท่านยอมประสพกับความตายอันอัปยศที่สุด เพื่อแสดงความรักสูงสุดในการช่วยมนุษยชาติ พระเยซูตรัสบอกแก่คนที่มีทุกข์ว่า ถ้ายอมให้พระเป็นเจ้าควบคุมชีวิตแล้ว ความทุกข์ทั้งหลายก็จะหายไป กลายเป็นความมั่นใจและความสงบใจขึ้นมาแทนที่ ท่านบอกว่าความทุกข์หาใช่เจตจำนงของพระเป็นเจ้าแต่อย่างใดไม่ แต่เป็นเพียงตอนหนึ่งแห่งประสบการณ์ ในตอนสุดท้ายของชีวิตมนุษย์จะมีการตัดสินและคนชั่วจะถูกลงโทษ กาลอนาคตจะมีแต่ความสดใส และเต็มไปด้วยความรักของพระเป็นเจ้า แต่เหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดเมื่อใดพระเยซูก็ยอมรับว่าไม่ทราบ อย่างไรก็ตาม ก็ดี ชีวิต

ในโลกเป็นประสบการณ์ท้าทาย เตรียมตัวเพื่อชีวิตอันมีความสุข
เหนือกาละเทศะ

ฐานะของมนุษย์

มนุษย์ในทัศนะของพระเยซูถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระเป็นเจ้า มนุษย์เท่านั้นที่สามารถรู้ว่าพระองค์เป็นพระบิดา และพร้อมที่จะรับความกรุณาและคำสั่งสอนของพระองค์ อย่างไรก็ตามก็ดีกว่าก่อนที่จะตระหนักถึงอำนาจของพระเป็นเจ้าที่มีอยู่ในชีวิตของเขามีเงื่อนไขอยู่ 2 ข้อที่เขาควรคำนึง คือ

(1) เขาจะต้องมีความต้องการอย่างแท้จริง เพราะศาสนาย่อมเหนือสิ่งอื่นใด

(2) เขาต้องมีศรัทธาอย่างสูงสุด ซึ่งจะพิสูจน์ทุกสิ่งทุกอย่างเองเมื่อทำได้เช่นนี้ อำนาจของพระเป็นเจ้าก็สามารถเริ่มต้นในชีวิตของเขาได้ พระจิตจะเป็นมรรคบุรุษ และชีวิตของเขาก็จะเป็นชีวิตที่ทำประโยชน์ เมื่อถึงวาระสิ้นชีวิตก็เท่ากับสร้างประตูสวรรค์ไว้แล้วนั่นเอง

เทศนาบนยอดเขาได้แสดงหลักที่สาวกควรประพฤติ เขาควรมีความเคารพต่อความศักดิ์สิทธิ์ของการแต่งงาน และชีวิตครอบครัว ควรบริจาคเนื้อแก่คนยากจน จงรักศัตรู จงทำความดี แก่คนที่เกลียดชัง จงอวยพรผู้ที่สาปแช่ง การทำเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นบุตรของพระบิดาบนสวรรค์ เพราะพระองค์เองทรงทำให้ดวงอาทิตย์ขึ้นทั้งแก่คนชั่วและคนดี มีคำกล่าวที่โด่งดังของพระเยซูคือ “อย่าต่อต้านความชั่ว แต่ใครก็ตามตบท่านที่แก้มขวา จงหันแก้มซ้ายให้เขาตบด้วย”⁴

ตรีเอกานุภาพ

หลักตรีเอกานุภาพ (Trinity) คือพระเป็นเจ้าหรือพระบิดา (God the Father) พระเยซูหรือพระบุตร (Jesus, son of God) และพระจิต (Holy Spirit) คือดวงวิญญาณของพระเป็นเจ้า เท่ากับเป็นพระรัตนตรัยในศาสนาคริสต์ ความเชื่อเช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการยอมรับว่า พระเยซูเป็นผู้มาโปรด และเชื่อในอำนาจของพระเป็นเจ้าที่จะคุ้มครองมนุษย์ อำนาจเช่นนี้เรียกว่า พระจิต หลักทั้งสามนี้ถือว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3. คัมภีร์

ด้วยเหตุที่มีศาสนายิวเป็นรากฐาน ศาสนาคริสต์จึงยอมรับคัมภีร์เก่า (Old Testament) เข้าไว้ด้วยร่วมกับคัมภีร์ใหม่ (New Testament) จึงเรียกว่า ไบเบิล (Bible) ในส่วนของคัมภีร์ใหม่แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ 4 หมวด คือ-

- (1) พระวรสาร (Gospel) ว่าด้วยประวัติชีวิต และเทศนาของพระเยซู
- (2) พระบัญญัติ (Act) ว่าด้วยงานประกาศศาสนาของสาวก
- (3) จดหมายเหตุ (Epistle) ว่าด้วยคติความเชื่อต่าง ๆ ของยิวและกิจการต่าง ๆ ของสาวก
- (4) คัมภีร์เปิดเผยของเทพเจ้า (Apocalypse) ว่าด้วยอำนาจและคุณธรรมของพระเป็นเจ้ากับปัญหาความทุกข์ของมนุษย์

คัมภีร์ใหม่เขียนเป็นภาษากรีก แต่ปัจจุบันคัมภีร์เหล่านี้ แปลเป็นภาษาต่าง ๆ ในโลกเป็นจำนวนมาก

4. นิกายสำคัญ ๆ⁵

นิกายที่สำคัญ ๆ ของศาสนาคริสต์ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้:-

(1) โรมันคาทอลิก (Roman Catholic Church) มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่พระเยซูบอกปีเตอร์ (Peter) ว่าท่านเป็นรากฐานของศาสนาและปีเตอร์เป็นผู้ช่วยพระเป็นเจ้าบนโลกนี้ จึงกล่าวกันว่าพระเป็นเจ้าสถาปนาให้ปีเตอร์เป็นสันตปาปาองค์แรก นิกายนี้มุ่งมั่นให้ศาสนิกมีศรัทธาเชื่อฟังอย่างเดียว คือเชื่อว่าพระเป็นเจ้าจะหาทางช่วยให้พ้นทุกข์ เพราะทุกคนมีส่วนของบาปครั้งแรก (Original sin) ด้วยกันทั้งสิ้น ชาวคาทอลิกนับถือคัมภีร์ไบเบิลเป็นอย่างสูง และเชื่อว่าจะไม่มีความผิดพลาดหรือสิ่งใดไม่แน่นอนในคัมภีร์เลย มีลัทธิปฏิบัติ (Sacrament) 7 ประการ ซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่การพ้นทุกข์ (Salvation) คือ :-

- (ก) พิธีศีลจุ่ม (Baptism) พิธีล้างบาปก่อนเป็นคริสตชน
- (ข) พิธีศีลมหาสนิท (Confirmation) พิธีรับพระจิตไว้ในตน
- (ค) พิธีอยู่ร่วมกับพระเป็นเจ้า (Communion) พิธีตามประวัติ ก่อนสิ้นชีพของพระเยซูที่บอกสาวกให้กินขนมปังกับองุ่น
- (ฅ) พิธีแต่งงาน (Matrimony) เพื่อให้พระให้พร
- (ง) พิธีสารภาพบาป (Confession) คือ การยอมรับผิดเพื่อให้พระจิตยกโทษ
- (จ) พิธีเจิมครั้งสุดท้าย (Holy Unction) ทำแก่ผู้ป่วยก่อนใกล้สิ้นใจ
- (ฉ) พิธีเข้าบวช (Ordination) เป็นการมอบหมายให้เป็นธรรมทูตเพื่อประกาศศาสนา

(2) นิกายออร์ทอดอกซ์ตะวันออก (Eastern Orthodox Christian Church) นิกายนี้เกิดขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นผลจากการ

ปฏิบัติแตกต่างกันระหว่างตะวันออกกับตะวันตก นิกายนี้ไม่มีพระสันตปาปา มีจุดเน้นที่จะพยายามข้ามพ้นจากความทุกข์ในชาตินี้ พระเป็นบุคคลจำเป็นในฐานะเป็นสื่อกลางระหว่างคนกับพระเป็นเจ้า แต่พระอาจแต่งงานได้ เป็นที่น่าสังเกตว่านิกายนี้ไม่กระตือรือร้นในการกลับใจคนมานับถือ มีศูนย์กลางอยู่ที่กรีก, บุลกาเรีย, ยูโกสลาเวีย, รัสเซีย และรัสเซีย

(3) นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant Christian Church) นิกายนี้เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1517 เมื่อ มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther) ทำการคัดค้านพระสันตปาปา และพระราชคณะในสมัยนั้นที่บัญญัติเกินขีดความต้องการของพระเป็นเจ้า เพื่อสร้างความโอ้อวดให้แก่ตนเองเท่านั้น จึงแยกเป็นนิกายใหม่ขึ้นมา โดยมีหลักการพื้นฐานทุกอย่างไม่เกี่ยวข้องกับนิกายโรมันคาทอลิกและพระสันตปาปา สรุปแล้วเป็นการคัดค้านระบบของวัด มีใช้คัดค้านคำสอน มีนักปฏิรูปสำคัญอีกคนหนึ่งคือ จอห์น คาลวิน (John Calvin) ผู้เน้นอำนาจสูงส่งของพระเป็นเจ้า

5. ฐานะปัจจุบัน

แม้คริสตศาสนาแตกนิกายน้อยใหญ่ออกเป็นจำนวนมาก ทุกนิกายต่างก็มีอิสระ ปราศจากการควบคุมของรัฐ และมีลักษณะแพร่ขยายไปทั่วโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 15-19 มีการขยายตัวในกิจกรรมธรรมทูตอย่างมากมาย มีสมาคมธรรมทูตเกิดขึ้นเกือบทั่วโลก คัมภีร์ไบเบิลถูกแปลเป็นภาษาต่างๆ มากกว่า 1,280 ภาษา พวกธรรมทูตคริสเตียนเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยพัฒนาทางวัตถุและสังคมในประเทศที่ตนไปประกาศศาสนา แม้ในรัสเซียหลังจาก 15 ปีแห่งการแอนตี้ศาสนา นิกายออร์ทอดอกซ์ตะวันออกก็ยังคงอยู่และยังมีสมาชิกเท่าขนาดพรรคคอมมิวนิสต์ทีเดียว จุดอ่อนอันหนึ่งของคริสเตียนก็คือ

ขาดความเป็นผู้ใจกว้าง (intolerance) ที่ก่อให้เกิดสงครามและความรุนแรงในอดีต แต่บัดนี้สถานการณ์ดีขึ้นแล้ว ทั้งนโยบายใหม่ของศาสนานี้ ก็ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วด้วยคือ ไม่ใช่เพื่อหาจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เพื่อความเข้าใจร่วมกันและแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ร่วมกัน

ในสหรัฐอเมริกา หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้มีความสนใจในศาสนาเพิ่มขึ้น ตัวเลขในปี พ.ศ. 2507 มีถึง 120 ล้านคน นิกายที่ใหญ่ที่สุดคือ โรมันคาทอลิก มีผู้นับถือถึง 45 ล้านคน นอกจากนี้นิกายแบปติสต์ใต้ (Southern Baptist Church) มีผู้นำคนสำคัญคือ มาร์ติน ลูเธอร์คิง ซึ่งเป็นคนดำ ได้รับรางวัลโนเบลไพรซ์สาขาสันติภาพ ในฐานะเป็นผู้ใช้กรรมวิธีอหิงสกรรมในการมุ่งมั่นเพื่อสมภาพทางสังคมในปี พ.ศ. 2507

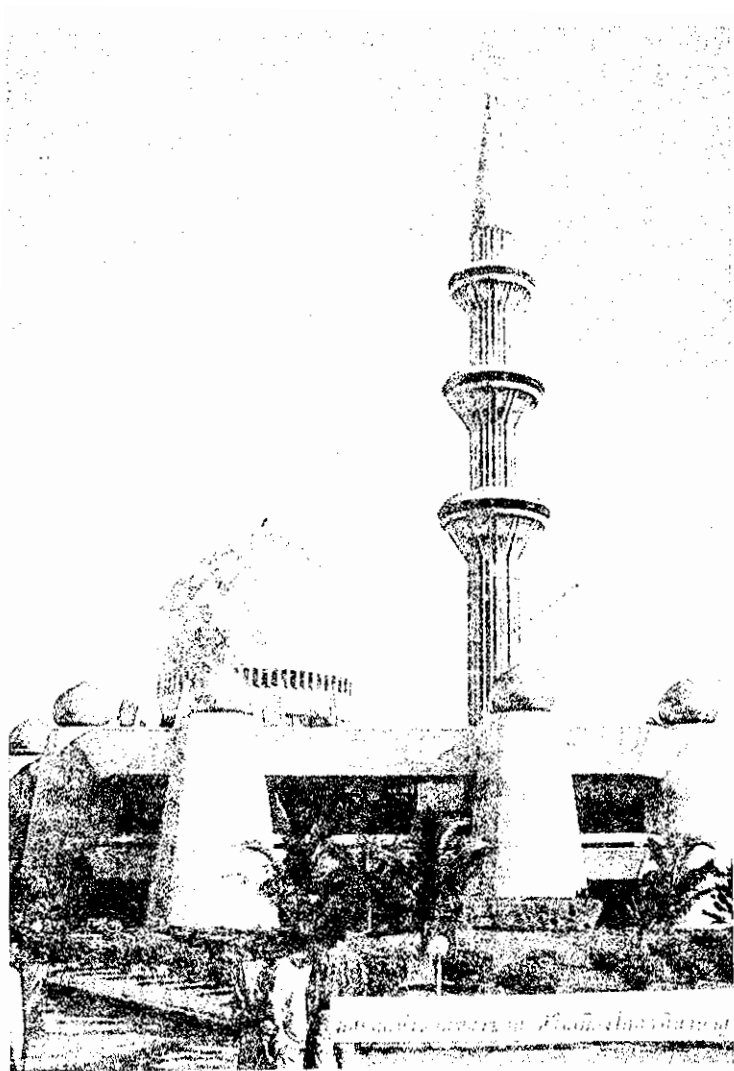
ในอังกฤษ ศาสนามีได้มีลักษณะน่าพอใจเลย มากกว่าหนึ่งในสี่ไม่ยอมรับนับถือศาสนา ส่วนมากอยู่ในเมืองใหญ่ สองในสามของผู้นับถือศาสนาอยู่ในนิกาย Church of England (ศาสนาแห่งประเทศอังกฤษ) งานสำคัญทางศาสนาลดลงเหลือเพียงหนึ่งหรือสองครั้งในแต่ละปี โดยเฉพาะแล้วจะเข้าร่วมพิธีฉลองคริสต์มาสเท่านั้น ประชากรครึ่งหนึ่งเลิกไปโบสถ์ มีเพียง 16% เท่านั้นที่ยังคงปฏิบัติสม่ำเสมอ แต่ในสหรัฐมีถึง 50%

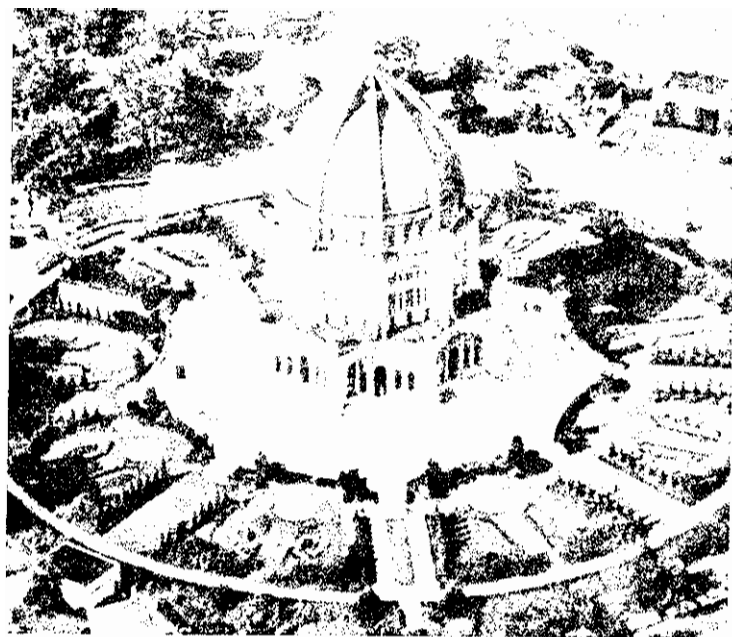
ความเชื่อในศาสนาเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วมาก จากการสำรวจเมื่อไม่นานมานี้ ปรากฏว่าสามในห้าไม่เชื่อเรื่องนรก และการตัดสินวันสุดท้าย เรื่องอกนิหารหมดความสำคัญลงไปโดยสิ้นเชิง จริยธรรมในศาสนาคริสต์ ตอนนี้มาใกล้กับศาสนาขงจื๊อมากกว่าศาสนาอื่นใด มีคนประมาณหนึ่งในสามเท่านั้นที่ยังเชื่อเรื่องชีวิตหลังจากตายแล้ว

ความเชื่อถึงมรณายเพิ่มขึ้น หมออดูกำลังขึ้นหน้าขึ้นตา สีในห้าอ่านคำพยากรณ์ทางโหราศาสตร์ในหนังสือพิมพ์รายวัน และราย

สัปดาห์เป็นประจำ หนึ่งในสี่ของสตรี และหนึ่งในหกของบุรุษยอมรับ
ว่า มีความจริงบางอย่างที่น่าเชื่อถืออยู่^๑

ศาสนาอิสลาม และศาสนาบาไฮ

โบสถ์ของศาสนาบาไฮในประเทศอเมริกา เมืองวิลเมตต์ อิลลินอยส์

บทที่ 10

ก. ศาสนาอิสลาม (Islam)

1. นำเรื่อง

ศาสนาอิสลาม¹ เรียกศาสนิกว่า มุสลิม หรือ มอสลิม (Moslim) ถือว่าเป็นศาสนาระดับโลกล่าสุด คือ เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ.622 (พ.ศ.1165) โมหัมเมด หรือ นบีมุฮัมมัด ศาสดาของศาสนานี้เกิดเมื่อ ค.ศ.570 ในเมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมีเทวาลัยโบราณ คือกาบา (Kaaba) มีรูปบูชามากมาย มีหินดำใหญ่ที่เชื่อกันว่าหล่นมาจากสวรรค์ ชื่อเดิมของท่านคือ อาบูคัสซิม ท่านเป็นผู้ใฝ่การศึกษา แต่งงานกับหญิงผู้เป็นนายจ้างของตนชื่อ คาดิยาห์ (Khadijah) ซึ่งแก่กว่าถึง 15 ปี คืบหนึ่งในเดือนรอมฎอน (เดือน 9) โมหัมเมด ได้รับเทวโองการเป็นเสียงกระซิบจากเทพเจ้าชื่อ กาเบรียล หรือยิบราอิล (Jibra-il) ผู้รับสนองพระอัลเลาะห์ให้โมหัมเมดประกาศศรัทธา ซึ่งมีใจความว่า การบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ตามเทวาลัยเป็นบาปและต้องทำลายเสีย พระอัลเลาะห์ให้ท่านนั้นเป็นพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงพระองค์เดียว แต่การประกาศเช่นนั้นได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรง แต่ท่านก็ยังคงไม่หมดความพยายาม จนมีผลทำให้เกิดการเป็นศัตรูกันระหว่างพวกของท่านกับฝ่ายอื่นที่ต่อต้าน ผลสุดท้ายโมหัมเมดเลยต้องหนีจากเมกกะไปยังเมืองยาริบบ์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นเมดินา (Medina) เมื่อตั้งศาสนามั่นคงที่นั่นแล้ว จึงได้ขยายไปยังเมกกะและพิชิตได้ด้วยกองทัพในที่สุด จากนั้นประเทศน้อยใหญ่ใกล้เคียงพากันอ่อนน้อม

ยอมนับถือว่าโมฮัมเมดเป็นผู้ปกครองประเทศอาหรับทั้งหมด ท่านได้
สิ้นชีวิตเมื่ออายุได้ 63 ปี ในปีค.ศ. 632 มีคำอยู่สองคำที่ใช้กับท่านคือ
“นบี” ซึ่งหมายถึงศาสดาพยากรณ์ และคำว่า “เราะซูล” หมายถึง
ผู้ที่ถูกส่งมา คือถูกเลือกให้มาประกาศศาสนา ซึ่งเป็นคำที่รู้จักดีมาก่อน
ในศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์²

2. คำสอนหลัก

พระอัลเลาะห์

ศาสนาอิสลามเน้นการยึดมั่นในพระเป็นเจ้า คือพระอัลเลาะห์
เพียงพระองค์เดียว ไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องหมายแทนหรือรูปสักการะ
ศาสนิกชนระลึกถึงพระเป็นเจ้าด้วยจิตใจจริง ๆ มุสลิมจึงมีการสวด
อ้อววนวันละ 5 ครั้ง ด้วยการกล่าววาทว่า “พระอัลเลาะห์ พระผู้ยิ่ง
ใหญ่ที่สุด ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า ไม่มีพระเป็นเจ้าที่เคารพสักการะ
อื่นนอกจากพระอัลเลาะห์พระองค์เดียว และขอปฏิญาณว่าฉันมีมุฮัมมัด
เป็นทูตของพระอัลเลาะห์³

ภราดรภาพ

ศาสนาอิสลามยอมรับความเป็นพี่น้องกันระหว่างมวลมนุษยชาติ
แม้คนที่มีไม่มุสลิม ก็ถือว่าเป็นพี่น้องกัน การรับใช้เพื่อนมนุษย์ และ
ความดีงามของมนุษยชาติ ประกอบขึ้นเป็นการบูชาพระผู้เป็นเจ้า
มีข้อเสนอแนะให้ทำลายตัวตน ความหาทางช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ผู้ได้รับ
ความทุกข์เดือดร้อน อาณาจักรแห่งสวรรค์สามารถบรรลุได้ด้วยการเสีย
สละบริจาคทรัพย์ เวลาและพลังงานในการรับใช้คนยากจน ตีมูลค่า

เมรัยห้ามเด็ดขาด แม้การให้ยืมทรัพย์เพื่อหวังดอกเบี่ยก็ผิด ห้ามการ
 ทรมาณร่างกาย เน้นความสำคัญของความสำนึกผิด และพยายามเว้น
 ความชั่ว และประกอบคุณความดี⁴

คุณธรรมต่าง ๆ

คุณธรรมที่ควรปลูกฝังในตัวบุคคล ก็ได้แก่การรู้จักชอบคุณผู้มี
 พระคุณ สอนให้มีความอดทนในการทำ ความดี อดทนในการเว้น
 ความชั่ว ปลูกความรัก ความบริสุทธิ์ใจให้เพียงพอในสิ่งที่ตนมีอยู่
 และให้ทำตนเป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น ให้หลีกเลี่ยงจากการพูดเท็จ
 การผิดสัญญา การสงสัยคนอื่นในทางชั่ว การคิดว่าตนเองวิเศษกว่า
 คนอื่น การโอ้อวด การบันดาลโทสะ การตระหนี่ถี่เหนียว การอิจฉา
 ริษยา การกล่าวร้ายป้ายสี การยุแหย่ การนินทา และการสาบาน
 เท็จ⁵

อนึ่ง คัมภีร์อัลกุรอานตีเตียนอย่างรุนแรงต่อผู้ที่ขัดเจตจำนงของ
 พระเป็นเจ้า และในบางกรณีการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์ (Holy War)
 ก็อนุญาตพระองค์มีความกรุณาสงสารต่อผู้เดือดร้อน แม้จะทรงสร้าง
 โลก พระองค์ก็เอาใจใส่ต่อชีวิตของคนเป็นประจำ และถ้าอะไรเกิดขึ้น
 แก่บุคคลก็ถือว่าเป็นการกระทำของพระองค์ด้วย พระองค์มีทวยเทพ
 เป็นจำนวนมากมาย คอยช่วยเหลือในการทำให้นมนุษย์มีชีวิตที่ดี
 งาม ในตอนท้ายก็จะถึงวันตัดสินเช่นเดียวกับศาสนายิว และศาสนา
 คริสต์ ที่คนดีและคนชั่วจะถูกตัดสินต่อพระพักตร์ของพระองค์ทั้งสิ้น

หลักศรัทธา 5 ประการ

อิสลามไม่มีรูปเคารพ ทุกอย่างขึ้นอยู่กับใจ ดังนั้นศรัทธาจึง
 มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะมีศรัทธาในหน้าที่เบื้องต้นต่อไปนี้

คือ :

- (1) ศรัทธาในพระอัลเลาะห์ เป็นการประกาศนามพระเป็นเจ้าของเจ้าก่อนทำการใด ๆ (ลา อิ ลาฮา อิลลา มุฮัมมัด ราซูลุลา = ไม่มีพระเป็นเจ้าอื่นนอกจากพระอัลเลาะห์ พระโมหัมเมดเป็นทูตของพระองค์)
- (2) การสวดมนต์ เป็นการสวดมนต์อย่างน้อยวันละ 5 ครั้ง คือก่อนพระอาทิตย์ขึ้น, เวลาเที่ยง, ก่อนพระอาทิตย์ตก, เวลาพระอาทิตย์ตก และเวลาหลังพระอาทิตย์ตกแล้ว 2 ชั่วโมง
- (3) การถือศีลอด ในเดือนรอมดอน (Ramadan) ซึ่งเป็นเดือน 9 ทางจันทรคติ มุสลิมจะไม่กิน ดื่ม ตั้งแต่เช้าจนพระอาทิตย์ตกดิน
- (4) การให้ทาน เป็นการให้ทานแก่คนยากจน ถ้าสามารถจะให้ได้ ถือว่าเป็นการให้พระเป็นเจ้าของเขาแล้วพระองค์อาจจ่ายคืนพร้อมดอกเบี้ย ตามความเหมาะสม
- (5) การไปอุโมงค์ที่เมกกะ มุสลิมที่ทุกคนควรไปบูชาที่เมกกะ และบูชาที่หลุมฝังศพของท่านโมหัมเมด การไปนี้เรียกว่าไปฮัจญ์ (Hadj) อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ต้องพยายามถ้าอยู่ในฐานะที่จะไปได้ รางวัลในเรื่องนี้ก็คือ อาณาจักรแห่งสวรรค์ การละเลยถือว่เป็นบาปหนัก⁶

3. คัมภีร์

คัมภีร์ในศาสนาอิสลามเรียกว่า โกอหร่าน หรือ อัลกุรอาน (Koran or Qur'an) แปลว่า "การอ่าน" ถือว่าเป็นพระดำรัสของพระเป็นเจ้าของเจ้าเขียนบนสวรรค์ เปิดเผยโดยเทพเจ้ากาเบรียลแก่โมหัมเมด

ดังนั้นจึงถือว่าไม่มีใครสร้าง เป็นของนิรันดร์ คัมภีร์โคหร่านมีอยู่ 114 บท (Suras) เป็นคำพรรณนาและร้อยกรอง มีความยาวแตกต่างกัน ในตอนแรกเป็นแบบทรงจำกันสืบต่อมา จนมีการเขียนบนแผ่นหนัง และศิลา ได้มีการตีพิมพ์เป็นภาษาอาหรับที่กรุงโรม ในปี ค.ศ.1530 และเป็นภาษาอังกฤษในปี 1649-88 ข้อความในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ว่าด้วยการทำดี, การกระทำความชั่ว, การบังคับและอนุญาตให้ปฏิบัติ, การห้ามมิให้ปฏิบัติ, การเปรียบเทียบ, พงศาวดาร ฯลฯ ความสำคัญของพระคัมภีร์ก็คือเป็นหลักปฏิบัติทั่วไป ประกอบด้วยภาคคนมัสการ กฎหมายความแฟงครอบครัวมรดก และความอาญาและวิทยาการต่าง ๆ

4. นิกายต่าง ๆ

ศาสนาอิสลามมีนิกายที่สำคัญ ๆ คือ

(1) นิกายสุนนี (Sunni) คำว่า สุนนี แปลว่า มรรคา ถือว่า ผู้สืบทอดพระโมหัมเมด คือ องค์กาหลิบ (Caliph) นิกายนี้ใช้หมวกสีขาวเป็นสัญลักษณ์ เป็นนิกายของมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ถือว่าเป็นนิกายดั้งเดิม ยอมรับ สุนนะ คือคำสอนและการกระทำของนบีผู้มีอำนาจตามที่ได้บันทึกไว้ มีความสำคัญเช่นเดียวกับคัมภีร์อัลกุรอาน และถือว่ากาหลิบ 3 ท่านแรก คือ อาบู เบקר, โอมาร์ และออร์มัน ได้รับการเลือกให้เป็นผู้นำอย่างถูกต้องในเมืองไทย มุสลิมเข้ามาแต่สมัยพระเจ้าเอกาทศรถ แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพ่อค้าอาหรับ และจำนวนได้เพิ่มขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในปัจจุบันมีสุเหร่าหรือมัสยิดของนิกายนี้มากกว่า 1,000 แห่ง มีสำนักจุฬาราชมนตรี สังกัดกรมการศาสนา เพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

(2) นิกายชีอะห์ (Shiah) คำว่า “ชีอะห์” แปลว่า “พรรคพวก”

ซึ่งก็หมายถึงพรรคพวกของอาลี ผู้ได้รับเลือกให้เป็นกาหลิบองค์ที่ 4 เลยก่อให้เกิดความแตกแยกจากนิกายใหญ่คือ สุนนี ปัจจุบันมุสลิม นิกายชีอะห์ ประมาณหนึ่งในสิบของมุสลิมทั้งหมด คือประมาณ 40 ล้านคน ส่วนมากอยู่ในประเทศอิหร่าน อิรัก และบางส่วนของ เยเมน⁷ ท่านอิหม่ามโคไมนี ซึ่งกำลังโด่งดังในขณะนี้ก็อยู่ในนิกายนี้ ด้วย สำหรับในเมืองไทยมีสุเหร่าประมาณ 5 แห่งเท่านั้น (สถิติเมื่อ พ.ศ.2511) แต่เป็นมุสลิมที่แตกนิกายออกมาใหม่คือ นิกายเจ้าเซน เรียกชื่อตาม อัล-ซูเซน กาหลิบองค์ที่ 3 ต่อจากอาลี

3. นิกายซูฟี (Sufism) คำว่า “ซูฟี” แปลว่า “ขมแกะ” หมายถึง ธรรมเนียมของนักบวช หรือศาสนาพยากรณ์ที่จะต้องสวมใส่เครื่อง แต่งกายทำด้วยขนสัตว์ ในฐานะเป็นเครื่องหมายของการละความสุข แบบชาวโลก ลักษณะของนิกายนี้จึงเป็นเช่นฤๅษีชีไพรบำเพ็ญพรต ถือพรหมจรรย์ เป้าหมายของนิกายนี้ ก็คือการเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภาวะแห่งพระเป็นเจ้า แต่เขาจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอน เช่นเชื่อฟัง คำสอนของศาสดาพยากรณ์ จนได้รับแรงบันดาลใจและบรรลุถึงสัจจะ ตลอดจนเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้า เมื่อถึงขั้นนี้ ตัวตน ของเขาก็หมดไป การดับตัวตนเสียได้จึงเป็นเป้าหมายสูงสุด นิกายนี้ ได้รับอิทธิพลจากภายนอกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะจากอินเดีย คือ จากพุทธศาสนาและฮินดู นิกายนี้แพร่หลายอยู่ในประเทศเปอร์เซีย ตุรกี และอัฟกานิสถาน

นอกจากนี้แล้วก็มีนิกายคาริใจ (Kharijite) ซึ่งแพร่หลายอยู่ใน อัฟริกาเหนือในอูมาน์และซานฮิบาร์ นิกายมูรจีโอท์ (Murjiite), นิกาย มูตาซีไลห์ (Mutazilite) ฯลฯ

5. ฐานะในปัจจุบัน

ศาสนาอิสลามยังคงมีอิทธิพล ในฐานะเป็นศาสนาที่มั่นคง ประกาศคำสอน ได้สร้างเอกภาพและให้กำลังใจแก่ผู้ชนทั่วโลก ตอนนี้มีพลังอย่างสูงในอัฟริกา ด้วยมีคำสอนสูงส่งเหนือศาสนาประจำเผ่าต่าง ๆ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องพระเป็นเจ้า ที่จิตใจมนุษย์สามารถเข้าใจได้ มีระบบจริยธรรมที่ชัดเจนและปฏิบัติได้ ทั้งเป็นศาสนาที่เรียกร้องความแข็งแกร่งในเรื่องความสามัคคี และจิตใจเข้มแข็ง เพื่อปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ศาสนานี้กำลังประสบกับวิกฤตการณ์เช่นเดียวกัน ไม่อาจหลีกเลี่ยงการทำหายของศตวรรษปัจจุบันไปได้ มุสลิมผู้มีการศึกษากำลังมีความรู้กว้างขวางในวิทยาการสมัยใหม่ ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า คำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน อันเป็นเทพพจน์จะสามารถต้านทานการวิพากษ์วิจารณ์จากวิทยาการสมัยใหม่ได้หรือไม่? ไม่ว่าจะเป็นคำสอน, กฎระเบียบการแต่งงาน ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะล้าสมัยเป็นส่วนมาก

ในทางการเมือง สถาบันและแนวโน้มของมุสลิมยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร อย่างเช่นเป็นการยากยิ่งสำหรับมุสลิมที่จะปฏิบัติศาสนาของตนภายใต้การปกครองของรัฐบาลที่มีโซมุสลิม ประเทศที่เป็นอิสลามและเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ปฏิเสธที่จะยอมรับการประกาศเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีบทกำหนดไว้ว่า มนุษย์มีสิทธิเปลี่ยนศาสนาได้ ระบบกานฮิบได้ล้มเลิกไปในปี พ.ศ.2467 และตอนนี้อยู่ไม่มีแกนกลางทางศาสนาและการเมือง แต่มีมาตรการสร้างเอกภาพและมีแนวโน้มแอนตี้ตะวันตก

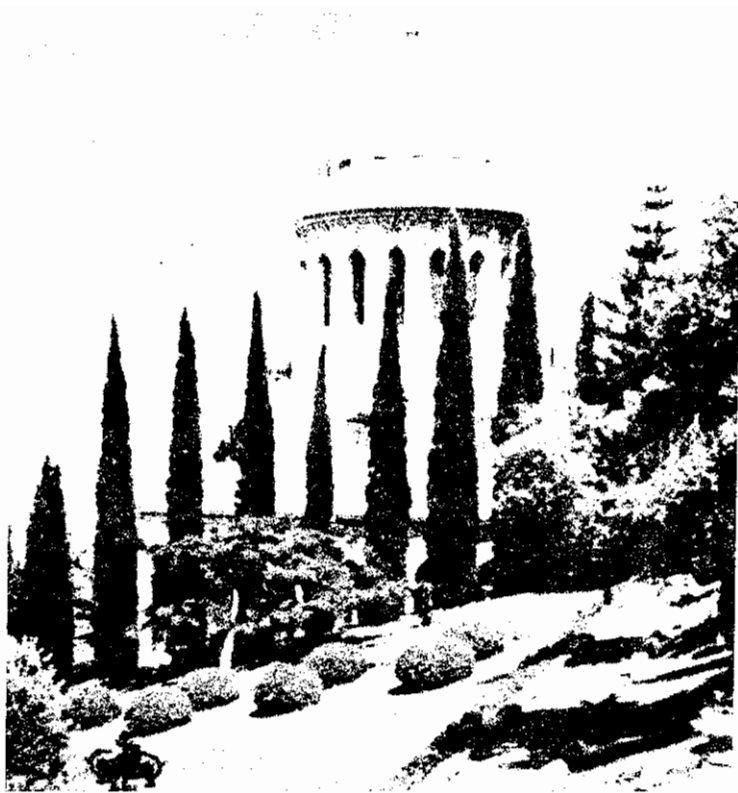
มีแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เกิดขึ้น อย่างในประเทศตุรกี สตรีได้รับเสรีภาพมากขึ้น โรงเรียนและกฎหมายมีความทันสมัย

ยิ่งขึ้น ศาสนาอิสลามถดถอยไปอยู่เบื้องหลังเรื่อย ๆ ไม่ได้เป็นตัวการกำหนดการดำเนินชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนแต่ก่อน มีความพยายามที่จะปฏิเสธการตีความแบบเก่า มีการเสาะแสวงหาความกลมกลืนกับความเป็นจริงในยุคใหม่

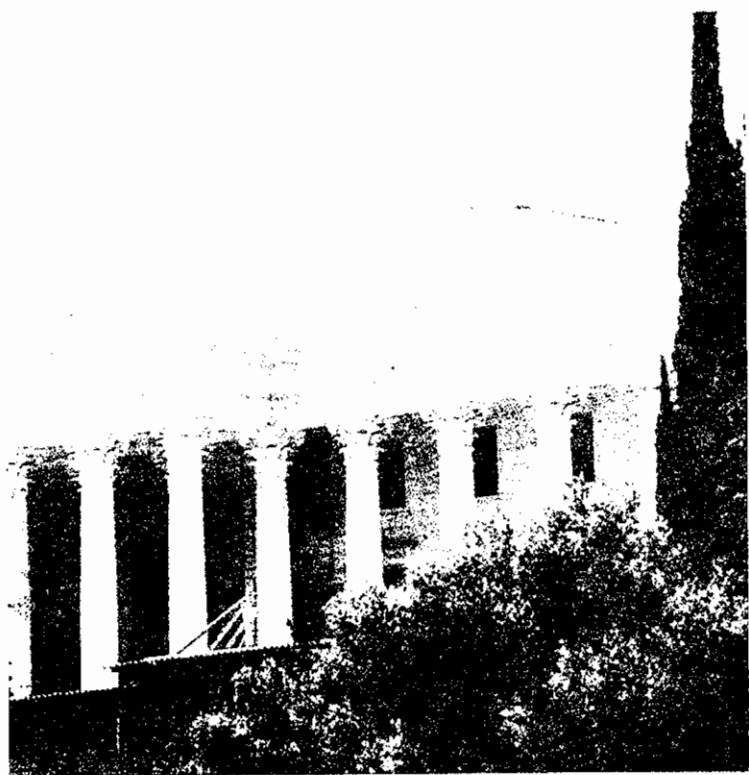
ในอเมริกา ได้เกิดกระบวนการมุสลิมดำ (Black Muslims) ก่อความขัดแย้งในโลกมุสลิมว่า กระบวนการดังกล่าวนี้จะถือว่าเป็นมุสลิมที่แท้จริงได้หรือไม่ กระบวนการมุสลิมดำเชื่อในความยิ่งใหญ่ของเชื้อชาติ นิโกร ผู้นำชื่อ เอลิชาห์ มูฮัมมัด อ้างว่าเขาได้เข้าถึงพระเป็นเจ้า ดำรงอยู่ร่วมกับพระองค์ ซึ่งการอ้างดังกล่าวนั้นขัดกับคำสอนของศาสนาอิสลาม⁸ ในปี พ.ศ.2520 กระบวนการนี้ได้จับประชาชน 149 คนเป็นตัวประกันในกลางกรุงนิวยอร์ก เพื่อประท้วงการขายหนังสือ “โมฮัมเมด-ทูตของพระเป็นเจ้า” โดยถือว่าการลบหลู่ศาสนา

การปฏิวัติล้มการปกครองของพระเจ้าซาร์ โมฮัมหมัด ปาห์เลวี แห่งอิหร่าน โดยอะยาโตนเลาะห์ โคไมนี ผู้นำศาสนาเมื่อต้นปี พ.ศ. 2522 มีผลกระทบต่อโลกมุสลิมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความพยายามที่จะบวกลบศาสนาเข้ากับการเมือง และอิทธิพลที่กำลังขยายตัวเข้าไปยังประเทศมุสลิมใกล้เคียงอื่น ๆ

สถานที่บรรจุพระศพของพระนิโอบและพระอัครคุณาธา อยู่ที่โหล่ขาเคาเมด เมืองโอฟา ประเทศอิตาลี

ที่ทำการของสภายุติธรรมแห่งสากล อยู่ที่โหล่เขาคาเมด เมืองไฮฟา ประเทศอิสราเอล

ข. ศาสนาบาไฮ (Bahaism)

ศาสนานี้แตกสาขาออกมาจากศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ในประเทศอิหร่าน (เปอร์เซีย) มาถึง ปีนี้ (2524) ก็มีอายุเพียง 138 ปีเท่านั้น แต่ได้ยื่นขอความรับรองจากสหประชาชาติว่าเป็นศาสนาหนึ่งต่างหาก เมื่อ พ.ศ.2490 มาถึงวันนี้ก็แพร่หลายไปทั่วโลกกว่า 300 ประเทศ แม้ในกรุงเทพฯ ก็มีศูนย์กลางศาสนา มีคณะกรรมการเรียกว่า คณะกรรมการศาสนาที่ได้รับเลือกรวม 9 ท่าน ทุก ๆ 19 วันจะมีการประชุมร่วมกันและส่งตัวแทนของประเทศไปทำการเลือกตั้งสภายุติธรรมสากล ที่เมืองไฮฟา ประเทศอิสราเอลทุก ๆ 5 ปี สภายุติธรรมสากลนี้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2506 เพื่อเป็นสถาบันให้คำแนะนำและบริหารศาสนกิจของศาสนานี้ทั่วโลก

ศาสดาคนแรกของศาสนานี้มีชื่อว่า “พระบาบ” ได้ประกาศที่เมืองชีราส ซึ่งอยู่ตอนใต้ของประเทศอิหร่านว่า พระผู้เป็นเจ้าได้ส่งพระองค์มาเพื่อประกาศให้ชาวโลกรู้เกี่ยวกับการเสด็จมาของพระศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ในสากลจักรวาล และพระศาสดาพระองค์นั้นคือ พระบาฮาอุลลาห์ (Baha-ullah) การเสด็จมาของพระองค์ จะนำแสงประทีปมาสู่จิตใจมนุษย์ เพื่อทรงนำความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มาสู่มวลมนุษยชาติ ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งในปัจจุบันและอนาคต เหมือนหนึ่งครอบครัวเดียวกัน ภายใต้ร่มโพธิ์ของศาสนาบาไฮ

ศาสดาบาฮาอุลลาห์ ได้ทรงใช้เวลาตลอด 40 ปี ในพระชนมชีพของพระองค์เพื่อการถูกจองจำและถูกเนรเทศ พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งให้ท่านอับดุลบาฮา อีรสองค์ใหญ่เป็นผู้ให้คำอธิบาย แปลและตีความหมายพระคัมภีร์ ท่านอับดุลบาฮา ได้จาริกแสวงบุญไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา เพื่อเผยแพรศาสนาและได้หาลาน

ชายชื่อ โซกิ เอฟเฟนดิ เป็นศาสนทายาท ได้ทำการประกาศศาสนาไปทั่วโลก

หลักธรรมสำคัญของศาสนานี้คือ :-

1. ความเป็นหนึ่งอันเดียวกันของพระผู้เป็นเจ้า พระเป็นเจ้ามีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น แต่มวลชนเรียกพระองค์แตกต่างกันออกไป แม้พระพุทธรูป ทางศาสนานี้ก็ถือว่าเป็นผู้แทนของพระเป็นเจ้าเช่นเดียวกับศาสดาอื่น ๆ เช่น พระกฤษณะ พระเยซูคริสต์ ฯลฯ
2. ความเป็นอันเดียวกันของศาสนาทั้งปวง เพราะพระศาสดามาจากพระเป็นเจ้าองค์เดียวกัน เพียงแต่สิ่งแวดล้อม ภาษา และอุปนิสัยตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นทำให้แตกต่างกัน
3. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยชาติ มนุษย์เปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกัน พระบาชฮาอุลลาห์ตรัสว่า “ท่านทั้งหลายเปรียบเสมือนใบไม้จากต้นไม้อันเดียวกัน”

คัมภีร์ของศาสนานี้คือ ข้อเขียนของ บาบอดดิน (Bab-ud-Din) ซึ่งเป็นศาสดาคนแรก และของบาชฮาอุลลาห์ และ อัब्ดุลบาชฮา เช่น คัมภีร์อิกัน (Book of Igan), “วจนะที่ซ่อนเร้น” (The Hidden Words) ฯลฯ

ภาคผนวก 1

ขบวนการใหม่ ๆ ทางพุทธศาสนา ในประเทศไทย

ความนำ

มนุษย์เป็นสัตว์ศาสนา และศาสนาของเขาก็มีหลายรูปแบบ นามของเทพหรือมหาเทพที่เขานับถือและเกรงกลัวมีจำนวนนับไม่ถ้วน พิธีกรรมก็มีทั้งหยาบคายจนถึงประณีตที่สุด ลักษณะปรากฏการณ์สากลในเรื่องศาสนาของมนุษย์นี้สื่อแสดงว่า ธรรมชาติของมนุษย์เองเป็นสาเหตุของการเกิดขึ้นแห่งศาสนา กล่าวคือ มนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกพร้อมด้วยความว่างเปล่า(อนัตตา/สุญญตา) สิ่งนี้คือต้นตอของปัญหาทั้งหมด ซึ่งย่อมสร้างความวิตกกังวลให้แก่เขาตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะเขาไม่รู้ว่าเขาคือใคร และจะเป็นอะไรต่อไป ทั้งเขาก็ยอมรับไม่ได้ว่า เขาคือความว่างเปล่า หากเป็นอะไรสักอย่างไม่ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงแสวงหาสิ่งที่สามารถเป็นอัตตาของเขาตลอดเวลา ดังที่เราทราบว่า ในครอบครัวที่มีบิดาเป็นผู้นำ (patriarchal family) อัตตาของเด็กที่เกิดมาจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ “ภาพของบิดา” (father-image) แต่เมื่อเขาโตขึ้น อัตตาของเขาก็จะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดก็เริ่มมีบางส่วนประจักษ์แจ้งว่า วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด “อัตตา” (identity) ให้แก่เขา ดังนั้น กบฏจึงเกิดขึ้นในทุกวัฒนธรรม และข้อนี้ก็มีไขสิ่งอื่นใดแต่เป็นอุปติการณ์ของศาสนานั้นเอง

ศาสนาจึงเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ปัญหาเรื่อง “อัตตา” และก็คงเป็นพุทธศาสนาเพียงศาสนาเดียวเท่านั้น ที่กล้า

ประกาศว่า อัตตาเป็นเพียงสมมติสังเท่านั้น การรับใช้อัตตาจอมปลอมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อปลอบใจตนเองเป็นการทำให้ปัญหาของเขาสืบย้อนยิ่งขึ้น (ปัญหาสัญญาสังขาร) อย่างน้อยๆ ตอนนี้ นักจิตแพทย์ชื่อ Sullivan ก็ต้องยอมรับว่า ระบบอัตตาเป็นต้นตอของความวิปริตในบุคลิกภาพและการดำรงชีวิตของมนุษย์²

จากข้อเท็จจริงนี้ ความแตกต่างหรือความหลากหลายของศาสนา จึงขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของมนุษย์ ในการหยั่งเห็นความจริงในสมัยโบราณ พิธีกรรมก็คงช่วยแก้ปัญหาได้ไม่น้อย การอาบน้ำในแม่น้ำคงคาก็คงมีค่ากับการรดน้ำมนต์ วัตถุมงคลที่ประกาศกันล้นในตอนนั้นก็คงไม่ตีไปกว่าลัทธิ fetishism ในกระบวนการวิวัฒนาการของศาสนาในระยะเริ่มแรก แต่อย่างไรก็ดี ในยุคปฐมโพธิกาลแห่งพุทธศาสนานั้น ความหมายของสิ่งหรือบุคคลที่เป็นส่วนประกอบของศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไปเกือบหมดสิ้น นักบวชมิใช่ผู้เป็นสื่อระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า แต่เป็นผู้เห็นภัยในสังสาร เป็นตัวอย่างของผู้มีชีวิตที่อยู่ในโลกแต่เหนือโลก พระเจ้ามิใช่สิ่งลึกลับเข้าใจไม่ได้แต่เป็นธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ(ธัมมนิยาม) ศาสดามิใช่ประกาศแต่เป็นผู้ค้นพบสัจจะในธรรมชาติ และนำมาบอกแก่ฝูงชนเป็นต้น

ในสมัยพุทธกาล พุทธธรรมประสบผลสำเร็จเป็นอันดีในการประกาศภูมิปัญญาใหม่แก่ฝูงชน พุทธธรรมได้กลายเป็นสระน้ำที่ใสสะอาดและจิตสนิทให้ฝูงชนทุกเพศ วัยและวรรณะได้ลงอาบและดื่มกิน แต่ถึงกระนั้น รอยแตกแยกของคณะสงฆ์ก็ปรากฏขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า บางครั้งพระพุทธรูปก็ตั้งขึ้นเสด็จเข้าป่าลึกให้ข้างและถึงอุปฐากก็ยังเคยมี ดังนั้น การเกิดกลุ่มหรือนิกายทางศาสนาก็คงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการเกิดขึ้นของศาสนาต่าง ๆ ในโลกนั่นเอง นิทานเรื่องดาบอดคำข้างดูจะเป็นคำตอบได้บางส่วนในเรื่องนี้ ในคัมภีร์อุทาน³ซึ่งเป็นที่มาของนิทานได้ระบุว่า ที่พระพุทธรูปทรงเล่า

เรื่องนี้ เพราะทรงปรารภวิวาทะของพวกเดียรถีย์ปริพพาชกสมณพราหมณ์ในเมืองสาวัตถีผู้นับถือลัทธิต่างกัน และทรงสรุปว่า “ภิกษุทั้งหลาย ที่พวกเดียรถีย์ปริพพาชก สมณพราหมณ์เหล่านั้น ทะเลาะกันเถียงกันไม่รู้จักจบสิ้นนั้น ก็เพราะคนเหล่านั้น เป็นคนตาบอด คือไม่มีปัญญาจักสุข จึงไม่รู้จักเหตุ ไม่รู้จักผล ไม่รู้จักว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง” ในจุฬวิญญสูตร แห่งสุตตนิบาต⁴ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ยึดมั่นอยู่ในทิฐิวาทะของตน ย่อมประกาศพรรณนาคออกมาแตกต่างกัน ไม่ยอมเห็นด้วยกับพรรณนาของคนอื่น การที่ประกาศพรรณนาคแตกต่างกันนี้ มิใช่เพราะความจริงหลากหลายหรือ แต่เพราะมีสัญญา (ประสบการณ์) แตกต่างกัน คนทั้งหลายใช้ประสบการณ์ของตนสร้างแนวพรรณนาคต่าง ๆ แล้วสรุปเอาเองว่าสิ่งนี้ถูกสิ่งนั้นผิด

อาจารย์ลินักษะ ทัดดี⁵สรุปสาเหตุการแตกแยกเป็นนิกายของพุทธศาสนาไว้ว่า (1) **ขาดผู้นำหลังพุทธปรินิพพาน** แม้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้เถอธรรมและวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่การตีความพุทธพจน์ที่มีข้อความย่อบางแห่งแตกต่างกันก็ดี การเพิ่มเติมบางสิ่งเข้ามาก็ดี ย่อมต้องการผู้นำสูงสุดตัดสินและสร้างเอกภาพทั้งสิ้น (2) **พระเถระเด่นกับลูกศิษย์ที่เพิ่มขึ้น** ข้อนี้เป็นข้อเท็จจริงทุกแห่งหน (3) **การแบ่งพระภิกษุทำหน้าที่รักษาพระไตรปิฎกแต่ละคัมภีร์** นิกายเสตรวานติกะซึ่งเน้นหนักในพระสูตรเป็นตัวอย่างในข้อนี้ได้ดี และ (4) **ตบะและพิธีกรรม** การเน้นอุชุควัตรในพระภิกษุบางรูป หรือการเน้นการปฏิบัติบางอย่างเช่นกรณีของพระเทวทัต เป็นต้นก็เป็นเหตุของนิกายใหม่เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การแตกเป็นนิกายของพุทธศาสนาในอดีตเป็นการพัฒนาพุทธปรัชญาให้กว้างขวางออกไป ดังที่อาจารย์หิรัญนระ⁶ ให้ข้อสังเกตว่า “...เป็นการพัฒนาทฤษฎีความคิดที่เด่น ความแหลมคมในทางความคิดไม่ยิ่งหย่อนกว่ายุคใดในประวัติศาสตร์ความคิดทั้ง

หลาย” และว่า “ทฤษฎีปรัชญาพุทธระบบ...ไม่ว่าลัทธิเจตนิยมหรือจิตนิยมมีพร้อมเสร็จในพุทธศาสนา เราอาจกล่าวได้ว่าในอินเดียปรัชญาเกิดขึ้นกันสองครั้ง คือครั้งแรกในระหว่างปรัชญาฮินดูทั้งหลาย และอีกครั้งหนึ่งในระหว่างนิกายต่าง ๆ ของพุทธศาสนา”

คนไทยเรานับถือพุทธศาสนาจากกระแสคลื่นพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิอย่างน้อย ๆ ก็ 4 กระแส ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และก็เป็นที่น่าสังเกตว่าความกลมกลืนระหว่างนิกายเป็นต้นว่าเถรวาทแบบอโคกกับมหายานแบบศรีวิชัยหรือกับเถรวาทแบบลังกาวงศ์ก็ล้วนดำเนินไปอย่างดีทั้งสิ้น แม้ว่าจะได้แบ่งออกเป็นคณะคามวาสีกับอรัญวาสีในยุคสุโขทัย หรือมีคณะป่าแก้วเพิ่มขึ้นในยุคกรุงศรีอยุธยาก็ตาม การแตกแยกที่รุนแรงมีขึ้นก็เมื่อธรรมยุติกนิกายถือกำเนิดขึ้นมาเท่านั้น แต่กระนั้นก็ดี เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความแตกต่างกันระหว่างอนุนิกายของเถรวาทก็ดี อนุนิกายของมหายานก็ดี หรือระหว่างเถรวาทกับมหายานก็ดี การแตกแยกเป็นธรรมยุติกนิกายและมหานิกายในปัจจุบันแทบไม่มีความหมายใด ๆ เลย ความแตกต่างมีเพียงเรื่องการตีความพระวินัยบางข้อเท่านั้น ในเรื่องการตีความธรรมไม่มีอะไรแตกต่างเด่นชัดจนผิดประเพณีนิยมแต่อย่างใด การตีความธรรมบางเรื่องของกลุ่มต่าง ๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไป มีลักษณะข้ามพ้นประเพณีในหลาย ๆ กรณี น่าจะเป็นความแตกแยกที่ควรให้ความสนใจมากกว่า ยิ่งกว่านั้น การมีประมุขสงฆ์และคณะบริหารคือมหาเถรสมาคมร่วมกัน ทั้งสังฆกรรมบางอย่างก็ทำร่วมกันด้วยแล้ว การเรียกว่าเป็น “นิกาย” (sect/school) จึงไม่สมเหตุสมผลแต่อย่างใด

แต่อย่างไรก็ดี เมื่อเกิดแบ่งแยกเป็นนิกาย (ซึ่งอันที่จริงควรเรียกว่าคณะมากกว่า) ขึ้นแล้ว ปัญหาความไม่เสมอภาค การเลือกปฏิบัติก็เกิดตามมา ศิลาจารึกวัดราชประดิษฐสถิตยัมหาสิมาราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จารึกไว้หลังพระอุโบสถ ย่อม

เป็นตัวอย่างของเรื่องนี้ได้ดี

“...ข้าฯ ผู้มีชื่อเขียนไว้ท้ายหนังสือเล่มนี้ยอมให้แต่ท่านผู้ที่คนทั้งปวงรู้พร้อมกันว่าเป็นศิลศึกษาต่อไปจากข้าฯ...ไม่ยอมให้พระสงฆ์สามเณรพวกอื่นที่ไม่ใช่ศิสสานุศิษย์สืบไปแต่ข้าฯ นั้นเข้าไปอยู่เป็นเจ้าของเลย เป็นแต่ไปสู่มหาหรืออาศัยในกำหนดเวลาตามน้ำใจโดยชอบใจของพระสงฆ์คณะธรรมยุตินั้นได้ ก็ถ้าพระสงฆ์คณะธรรมยุติที่อยู่ในที่นี้ก็ดี ที่อื่นก็ดี กลับจิตกลับมาเข้ารีตลัทธิถืออย่างพระสงฆ์ภิกษุอื่นก็ดี เข้ารีตฝรั่งและศาสนาอื่นก็ดี ก็เป็นอันขาดหลุดจากเป็นเจ้าของที่นี่ จะอยู่ที่นี้ไม่ได้ก็ถ้าด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง พระสงฆ์คณะธรรมยุติลาปลงญัตินี้ไม่ได้มีในแผ่นดิน เมื่อนั้น ที่อันนี้จึงตกเป็นของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระบรมศาสดาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรินิพพานแล้วนั้นเกิด...”⁷

พุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน

คณะสงฆ์เริ่มหมดบทบาทในสังคมเมื่อฝ่ายรัฐรับเอาการศึกษา มาจัดเสียเอง โดยปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการศึกษาตามลำพัง ซึ่งคงยึดระบบการศึกษาตามประเพณี ต่อด้านวิชาการทางโลกอย่างแท้จริง ทางการเมืองหลังจากเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นประชาธิปไตย พุทธศาสนาหมดบทบาทในฐานะเป็นอุดมคติทางการเมือง แนวโน้มโดยทั่วไป มีการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และวาดภาพให้เห็นว่าเป็นลัทธิที่จะทำลายพุทธศาสนา และไม่มีสิ่งใดที่คล้ายคลึงกันระหว่างสองลัทธินี้

จากระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีขอบเขตจำกัดดังกล่าว เมื่อกาลผ่านไปไม่นานนักผลก็เริ่มประจักษ์ ดังที่พระราชวรมนี กล่าว

ว่า “หันมาดูสังคมสงฆ์ ซึ่งอยู่ในวงล้อมของสังคมชาวบ้านนั่นเอง ก็เริ่มมองเห็นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เริ่มเกิดความไม่เข้าใจกัน ประชาชนรุ่นใหม่เห็นว่า วิชาการที่เรียนจากตะวันตก เป็นความรู้ของผู้เจริญแล้ว ใครไม่รู้จักเป็นผู้คร่ำครึและชอบที่จะตีความพิจารณาและทำความเข้าใจในทุกสิ่งทุกอย่าง ในขอบเขตของวิชาการเหล่านี้เป็นพื้นฐาน ฝ่ายพระสงฆ์ไม่ได้เรียนรู้วิชาการเหล่านี้มา ก็พูดจากับคนรุ่นใหม่ นี่ ไม่รู้เรื่อง เป็นเหมือนผู้ที่เกิดคนละยุคคนละสมัย หรือใช้ภาษาพูดคนละภาษา ไม่มีสื่อกลางที่รู้ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องชักนำเข้าหาสิ่งที่ยังไม่รู้ หรือเพื่อแก้ข้อที่สงสัยในสิ่งที่ยังเคลือบแคลงเมื่อไม่อาจเข้าใจกันได้ก็หันหลังให้กัน ฝ่ายพระโทะษว่า คนรุ่นใหม่ไม่เคารพศาสนาและประเพณี และคลั่งไคล้ในวัฒนธรรมตะวันตก ฝ่ายคนรุ่นใหม่ ก็เห็นว่าพระเป็นบุคคลคร่ำครึ พูดจาไม่รู้เรื่อง ด้อยในทางสติปัญญา ถึงผู้ออกไปจากสถาบันสงฆ์ และผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสถาบันสงฆ์ เช่น อุบาสก อุบาสิกาและศิษย์วัด เป็นต้น ก็พลอยถูกมองเห็นเป็นเช่นนั้นไปหมด”⁸

ดังนั้น จึงได้มีกลุ่มพระสงฆ์ฝ่ายก้าวหน้า พยายามฟื้นฟูสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงสถาปนาไว้คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้มีฐานะเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ จัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อสร้างพระสงฆ์ให้มีความพร้อมมากยิ่งขึ้นในสังคมโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และในขณะเดียวกันก็ประจักษ์ชัดถึงสภาพของบุคคลผู้จะเข้ามาบวชในพระศาสนาว่ามาจากเด็กที่พลาดจากระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้ เนื่องจากปัญหาความยากจนของชีวิตชนบท เพราะระบบการศึกษาของรัฐได้กลายเป็นบริการสำหรับผู้ได้เปรียบทางเศรษฐกิจและทางภูมิศาสตร์ไปแล้ว รัฐรู้แต่เพียงว่าเด็กจบประถมสี่แล้ว ส่วนใหญ่โดย

เฉพาะเด็กชาวชนบท ได้หลุดหายออกไปจากระบบการศึกษา รัฐนึกได้เพียงว่า เด็กเหล่านั้นคงจะกลับไปทำไร่ไถนาอยู่กับพ่อแม่ทั้งหมด หารู้ไม่ว่าเด็กจำนวนประมาณแสนคนที่ยังมีจิตใจใฝ่ในการศึกษา หรือที่พ่อแม่มีสำนึกในทางการศึกษาอยู่บ้าง ได้เข้ามาสู่สถาบันสงฆ์ เพื่อความมุ่งหมายนั้น? ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดความขัดแย้งกันในหมู่ชาวพุทธทั่วไปว่า พระสงฆ์ควรศึกษาทางโลกหรือไม่ ปัญหาขัดแย้งดังกล่าวนี้ ยังคงเป็นไปอย่างรุนแรง ทำให้สถาบันอุดมศึกษาทั้ง 2 แห่งนี้ ไม่ได้รับการส่งเสริมจากคณะสงฆ์ผู้มีอำนาจและจากรัฐบาลผู้ไม่เข้าใจ ปัญหาตลอดมา

อย่างไรก็ดี การเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก็เป็นปรากฏการณ์ที่ทำทลายแนวคิดเก่าอย่างรุนแรง โดยเฉพาะความคิดที่ว่าวิชาการทางโลกเป็นแค่รัชฉานวิชา ปรัชญาใหม่ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ประกาศขึ้น ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาทั้ง 2 ฝ่าย (โลกและธรรม) เป็นการให้ความยุติธรรมแก่ชีวิตมนุษย์ อันจะทำให้เขามีความเป็นคนที่สมบูรณ์ขึ้น หรืออย่างทีพระราชาวรมณี ให้ข้อสังเกตว่า “ความรู้ทางโลกเป็นฐานและเป็นทางเดินให้แก่ความรู้ทางธรรม ท่านที่รู้ธรรมดีแล้ว ยิ่งมีความรู้ทางโลกประกอบด้วยมากเท่าใด ก็ยิ่งมีฐานกว้างและมีทางเดินยาวไกลมากเท่านั้น คือมองอะไรได้กว้างไกลขึ้น...พระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ใหญ่ทั้งหลาย มีความรู้ทางโลกเช่น ศิลปศาสตร์ทั้งหลาย และไตรเพทเป็นต้น ที่เป็นความรู้ของปราชญ์หรือนักวิชาการสมัยนั้นเป็นฐานอย่างดีเยี่ยมแล้ว จึงประกาศเผยแผ่พระศาสนาได้สำเร็จ¹⁰” และว่า “การรู้จักโลกอย่างถูกต้องตามเป็นจริง นั้นแหละคือการรู้ธรรม...ถ้าไม่รู้โลกก็รู้ธรรมไม่ได้เพราะธรรมก็คือภาวะที่เป็นจริงของโลกหรือสังขารนั่นเอง”¹¹

ในทางการเมือง มีการใช้คณะสงฆ์เพื่อรณรงค์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในเรื่องนี้ ส.ศิวรักษ์ได้วิจารณ์ว่า “...ยิ่งคณะสงฆ์ใกล้ชิดกับ

อำนาจการปกครองบ้านเมืองมากเท่าไร ย่อมพลอยเป็นอรรถตามไปด้วยเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากความล้มเหลวในเรื่องโครงการธรรมชุธรรมาจาริก ฯลฯ ซึ่งรัฐบาลให้พระเป็นเครื่องมือทางการเมืองยิ่งกว่าอะไรอื่น”¹² ได้มีพระภิกษุเข้าร่วมเดินขบวนกับชาวนาในกรุงเทพฯ โดยมีภิกษุประมาณ 40 รูปเข้าร่วม พระภิกษุดังกล่าวได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อนพระภิกษุ 2000 รูป พระภิกษุผู้เข้าร่วมเดินขบวนบางรูปถูกขับออกจากวัด แต่ก็ได้รับการต้อนรับอย่างดีจากชาวนาในหมู่บ้าน และเป็นการประท้วงพระเถระผู้ใหญ่ซึ่งสนับสนุนเผด็จการทหาร โดยทำการประพรมน้ำพระพุทธรูป ให้แก่กองทหารและเครื่องบินที่เดินทางไปผาคันในเวียดนาม และยังมีเหตุการณ์สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือเกิดมีมหาสังฆสันนิบาตขึ้นที่ลานอโศก วัดมหาธาตุฯ เพื่อให้คืนสมณศักดิ์ให้แก่อดีตพระพิมลธรรมและพระศาสนโศภน ได้มีพระภิกษุ 5 รูป อดอาหารประท้วง การเข้าร่วมแทรกแซงของพระภิกษุจำนวนมากมายเช่นนี้ เป็นสิ่งใหม่ในประเทศไทย นับว่าเป็นการช็อคทางวัฒนธรรมอย่างแรงในระหว่างประชาชน”¹³

อนึ่ง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่พระพิมลธรรมในยุคเผด็จการครั้งนั้น ได้เป็นต้นเหตุให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่ พ.ร.บ.ฉบับนี้เป็นการกลับไปสู่ระบบรวบอำนาจของมหาเถรสมาคมโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ซึ่งอาจเหมาะสมในยุคราชาธิปไตย แต่ในยุคที่เรากำลังพัฒนาประชาธิปไตยอยู่ในปัจจุบัน ย่อมเป็นอุปสรรคใหญ่หลวงต่อความก้าวหน้าในกิจการด้านต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ ไม่จำเป็นต้องพูดว่าการปลุกจิตสำนึกในหลักการของประชาธิปไตยจะออกมาจากบทเทศนาของท่านได้อย่างไร ในการประชุมของมหาเถรสมาคมแต่ละครั้งบรรยายภาคเป็นอำนาจนิยมและอัตตาธิปไตยอย่างเต็มที่ ทั้งลักษณะอนุรักษนิยมที่มีอยู่ก็ไม่เปิดทางให้พระที่มีความคิดก้าวหน้าและมีความสามารถได้แสดง

บทบาทเลย ยิ่งกว่านั้นการมัวเมาในเรื่องสมณศักดิ์และอำนาจตลอดจนผลประโยชน์ก็จะใช้วิธีฉ้อฉลในแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้แก่ตนหรือพวกของตน แต่ที่สำคัญยิ่งก็คือ การมองไม่เห็นปัญหาที่คณะสงฆ์และพระศาสนากำลังเผชิญอยู่ในเกือบทุก ๆ ด้าน ที่เป็นเช่นนี้ เพราะ “การที่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชน ที่มีการทำบุญทำทานมาก ทำให้ท่านอยู่สบาย ไม่ถูกบีบคั้น ท่านก็ไม่เห็นปัญหา และก็แก้ไขเมื่อมีแรงบีบคั้น เราหวังว่าแรงบีบคั้นจะช่วยให้เกิดการปรับปรุง ก็ไม่ปรับปรุง แล้วเป็นยังไง ก็เสื่อมมนะสิ...”¹⁴

กล่าวโดยสรุป คณะสงฆ์ปัจจุบันมีโครงสร้างอ่อนแอในด้านปฏิบัติการ แต่มีความแข็งแกร่งในทางปฏิเสศคือไม่ปฏิบัติการ หรือมีท่าทีวางเฉยและเฉยเมยแต่เคร่งครัดในประเพณีนิยม ตามลักษณะนี้ใครจะทำอะไรก็ได้โดยไม่เป็นปัญหาแก่คณะสงฆ์ แต่ก็เป็นที่แน่นอนว่า การแตกแยกกำลังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ และปัญหาที่ไม่ได้แก้ไขก็กำลังโถมทับทวีขึ้น ความขัดแย้งที่สะสมไว้นี้จะรุนแรง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่และเป็นต้นตอของปัญหาอื่น ๆ ทั้งหมด¹⁵ ดังนั้น ท่ามกลางปัญหาและความขัดแย้งดังกล่าว ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ได้เกิดแนวคิดและขบวนการใหม่ ๆ ทางศาสนาหลายลักษณะขึ้นในสังคมไทย มีทั้งพยายามเพิ่มเติมหรือเสริมสิ่งที่หลงลืมหรือขาดหายไป เน้นกิจกรรมใหม่ ตลอดจนพยายามแยกตนเองออกจากการควบคุมของคณะสงฆ์เก่า ซึ่งอาจแบ่งตามลักษณะเพื่อสะดวกแก่การทำความเข้าใจดังนี้

1. กลุ่มศีล - สำนักสันติอโศก
2. กลุ่มสมภาติ - สำนักวัดพระธรรมกาย
3. กลุ่มปัญญา - สำนักพุทธทาส ภิกขุ
4. กลุ่มสังคม - สำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก, สำนักวัดยกรกระ-

บัตร, สำนักจิตตภาวัน, วัดทรงธรรมกัลยาณี, ฯลฯ

5. กลุ่มพิเศษ - สำนักปฐวรวิทย์

อย่างไรก็ดี การเลือกสำนักต่าง ๆ มาศึกษาในที่นี้อาจไม่ทั่วถึง แต่มาตรฐานที่ใช้ก็ดังที่กล่าวมาแล้วคือ ลักษณะเด่นและก้าวเลย ประเพณีนิยมเป็นสำคัญ ถึงกระนั้นก็ดี แต่ละสำนักก็มีรายละเอียดมากมาย ในที่นี้จึงพิจารณาเพียง 3 สำนักพร้อมด้วยข้อสังเกตบางประการเท่านั้น เราจะเริ่มจากสำนักพุทธทาส ภิกขุเป็นอันดับแรก

1. สำนักพุทธทาสภิกขุ

สำนักนี้มีกำเนิดในปีเดียวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ คือ พ.ศ. 2475 ผู้ให้กำเนิดคือ พุทธทาส ภิกขุ (ชื่อเดิม เจื่อม อินทปัญโญ ป.ธ.3) ได้รับสมณศักดิ์ปัจจุบันคือ พระเทพวิสุทธิเมธี ท่านเกิดที่อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี เมื่ออายุ 20 ปี ได้อุปสมบทและเรียนนักธรรมและบาลีในระบบเดิมและสอบได้ ป.ธ.3 ที่วัดพุทธคยา กรุงเทพฯ เนื่องจากท่านเป็นคนครุ่นคิดและเอาจริงเอาจังกับการปฏิบัติธรรม ท่านจึงมองเห็นว่าระบบการศึกษาเท่าที่เป็นอยู่นั้นไม่ทำให้คนได้เข้าถึงธรรมอย่างแท้จริง อย่างน้อย ๆ หลักสูตรก็ไม่เปิดโอกาสให้สัมผัสกับพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพุทธวจนะ นอกจากนั้น การปฏิบัติของพระคัมภีร์โดยเฉพาะในเมืองหลวงเป็นรูปแบบที่น่าห่างไกลจาก “การเดินตามรอยของพระอรหันต์” มากนัก ท่านจึงคิดฟื้นฟูแบบฉบับของการศึกษาและปฏิบัติธรรม ท่านองกลับไปหาของจริงดั้งเดิม นั่นคือการที่จะต้องตั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่มีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตความเป็นอยู่ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ดังนั้น ท่านจึงได้กลับไปยังบ้านเกิดของท่าน และจากนั้นไม่นานสำนักสวนโมกข์ หรือโมกขพลารามจึงได้เกิดขึ้น ท่านได้เล่า

ชีวิตในป่าของท่านไว้ตอนหนึ่งว่า “การอยู่คนเดียว แม้ในทางปริยัติ หรือค่อนข้างทางปริยัติ ก็ยังเป็นที่น่าพอใจเป็นผลดียิ่งเหมือนกัน การอ่านข้อความในพระไตรปิฎกส่วนมากที่กรุงเทพฯ ได้รสชาติจับใจ น้อยกว่าในที่ซึ่งดั้นป่าตั้ง 4-5 เท้าตัว และฉันอาจกล่าวได้ว่าเฉพาะ บางเรื่องอ่านในที่ซึ่งดั้นป่าไม่ได้เรื่อง จนใช้ประโยชน์ไม่ได้เลยก็มี ไม่น้อย การขบข้อความบางอย่างหรือส่วนมาก ทำในป่าขบได้เป็นคั่ง เป็นแควติดต่อกันเป็นสาย การเขียนก็รู้สึกว่ามีชีวิตจิตใจยิ่งกว่ากัน”¹⁶ และอีกตอนหนึ่งว่า “ฉะนั้น เรื่องสถานที่จึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง เหมือนกัน และทั้งนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาจากธรรมชาติโดยตรง ซึ่งฉันได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า เป็นเรื่องที่มีแต่ในเมื่อเราจัดการ เป็นอยู่ให้ใกล้ชิดธรรมชาติให้มากที่สุดเท่านั้น และฉันเคยผ่านมา เมื่อตอนแรก ๆ ของการจัดสวนโมกขจิต ซึ่งต่อไปข้างหน้าเราจะถือเป็นหลักอันหนึ่ง สำหรับจัดสถานที่แห่งใหม่ ๆ ให้ใกล้ชิดธรรมชาติ ที่สุดอยู่ได้ตลอดกาลนาน”¹⁷

ชีวิตในป่าของท่านพุทธทาส ภิกขุ ดำเนินไปอย่างที่ท่านบรรยายว่า “ฉันข่าวงานแนว อาบน้ำในคู นอนกู่เฝ้าหมู ฟังยุงร้องเพลง” ดังนั้น ตลอดระยะเวลาประมาณ 50 ปี ของสำนักสวนโมกขจิต ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เราเรียกกันว่า การปฏิรูปในหลายๆ ลักษณะด้วยกัน เริ่มต้นจากการฟื้นฟูสำนักปฏิบัติหรือวัดป่าเรื่อยมา ซึ่งในที่นี้ขอสรุปเฉพาะลักษณะเด่น ๆ คือ

1.1 การวิจารณ์ความเชื่อและการปฏิบัติ ศาสนาในสังคมไทย บทวิจารณ์ที่สำคัญและทำให้ท่านถูกกล่าวหาว่ารับจ้างคอมมิวนิสต์ มาป่าสูงแก ก็คือปาฐกถาเรื่อง “ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม” และเรื่อง “ความสงบคือพุทธธรรม” เมื่อ พ.ศ. 2483 และ 2485 ตามลำดับ ข้อความที่ท่านบรรยาย สร้างความเคียดแค้นชิงชังให้แก่พุทธบริษัท กลุ่มหนึ่งอย่างมากมาย โดยเฉพาะข้อความที่ว่า “ท่านทั้งหลายไม่เข้า

ถึงพุทธธรรม ก็เพราะว่า พระพุทธเจ้าตามทัศนะของท่าน ขววงหน้า ท่านอยู่”¹⁸ และ “ขอให้เลิกถึงการที่หลุดพ้นออกไปได้ให้มากกว่าที่จะนึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์”¹⁹ นอกจากนี้ยังได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น เรื่องการทำบุญ การรักษาศีล การศึกษา ฯลฯ

1.2 การอธิบายบางเรื่องใหม่ โดยเฉพาะเรื่องปัจจุสมุปบาท ให้มีความหมายเพียงขณะจิตเดียว หรือในชีวิตปัจจุบันเท่านั้น ไม่ต้องมีความหมายข้ามภพข้ามชาติตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค คำว่า “ชาติ” มีความหมายถึง “การเกิดขึ้นแห่งความรู้สึกด้วยอวิชชา เมื่อใดเกิดความรู้สึกเป็น ตัวกู - ของกู ขึ้นมาทีหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง ถ้าจิตใจยังว่าง ๆ เฉย ๆ เช่น เวลานี้ ไม่ได้นึกถึงตัวกู-ของกู นี้ ไม่มีชาติ เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ เกิดได้หลายชาติ ตายได้หลายชาติ”²⁰ นอกจากนี้เรื่อง “จิตว่าง” หรือ “ตายเสียก่อนตาย” เป็นความหมายของอนัตตา หรือ สุนฺญตา ที่มุ่งหวังเอามาใช้ในชีวิตประจำวันให้ได้ แม้คำว่า “เช่นนั้นเอง” (ตถตา) ก็ถือว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา แต่ที่โด่งดังและมีความสำคัญมากก็ได้แก่ การตีความหมายของธรรมะออกเป็น 4 แบบ เพื่อครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง และมีบทบาทในเรื่องศาสนา-สัมพันธ์ด้วย ธรรม 4 ความหมายคือ ธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และผลที่เกิดจากหน้าที่²¹ นอกจากนี้ยังสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการขยายทิศทางความเข้าใจระหว่างศาสนาก็คือผลงานเรื่องภาษาคนกับภาษาธรรม ยกตัวอย่างเช่น “ถ้าพูดภาษาคน เขาพูดว่า พระพุทธเจ้าตายแล้ว นิพพานแล้ว ถ้าพูดภาษาธรรม พระพุทธเจ้ายังอยู่ ยังอยู่กับเรา และอาจจะมาอยู่ในเราได้ด้วย”²²

1.3 การนำเอามหายานมาศึกษาเปรียบเทียบ ได้มีการแปลหนังสือเว่ยหล่าง และยวงโปของนิกายเซ็นเป็นภาษาไทย จากนั้น

หนังสือในลักษณะเดียวกันจึงได้เกิดขึ้นตามมา แม้การใช้คำว่าสัญญาตา ซึ่งเป็นภาษาที่แพร่หลายในมหายาน ก็ได้มาเป็นภาษาฝ่ายเถรวาทในประเทศนี้ ในอีกชื่อหนึ่งคือ “จิตว่าง” เกี่ยวกับมหายานนี้ ท่านพุทธทาสพูดว่า “นี่เราจะมัวงมอยู่ทำไมที่ว่าจะไม่ยอมอ่านหนังสือของคนอื่น แล้วไปจัดเขาเป็นมิจฉาทิฐิไปเสียหมด ปิดประตูเสียหมด ที่นี้เรากล้า ฉะนั้น จึงทำให้เกิดมีหนังสือฝ่ายนิกายเซ็นขึ้นขึ้นมาอ่านกันในประเทศไทย”²³ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านพุทธทาสเปิดใจกว้าง ไม่ติดในนิกาย คือมองเห็นว่า ลัทธิจะ นั้นมีใช้จำกัดอยู่ในนิกายหนึ่งโดยเฉพาะ

1.4 การเกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่นๆ ท่านพุทธทาสยอมรับว่าในอดีตท่านเข้าใจผิดเกี่ยวกับศาสนาอื่นมาก่อน ต่อเมื่อได้ศึกษามากเข้า ๆ จึงรู้ว่า หัวใจของศาสนาทุกศาสนาเหมือนกันหมด นับแต่ปาฐกถาอันโด่งดังของท่านเรื่อง “คริสต์ธรรมและพุทธธรรม” เมื่อ พ.ศ. 2510 ซึ่งเป็นปาฐกถาซินแคลร์ ทอมสัน ที่เชียงใหม่ เป็นต้นมา ท่านได้มีพิธีฐานแห่งชีวิตเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ 3 ข้อคือ ให้พุทธศาสนิกหรือศาสนิกแห่งศาสนาใดก็ตามเข้าถึงความหมายอันลึกสุดแห่งศาสนาของตนหนึ่ง ทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาหนึ่งและตั้งเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอิทธิพลของวัตถุนิยมหนึ่ง ท่านมองศาสนาว่าแตกต่างกันเพียงรูปแบบหรือเปลือกนอก เพราะเกิดในประเทศต่างกัน มีวัฒนธรรมต่างกัน เป็นต้น ที่นี้เราก็ทำให้มันเป็นศาสนาเดียวกันโดยหัวใจ โดยเนื้อใน โดยดวงวิญญาณ ให้ทุกศาสนามันเป็นศาสนาเดียวกัน คือเป็นวิธีการที่จะทำจิตใจให้ปราศจากความเห็นแก่ตัว ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ก็ไม่เกิดความทุกข์ใด ๆ ได้²⁴ ในลักษณะนี้ ท่านจึงมองเห็นว่าศาสนาเป็นวิธีการหรือเครื่องมือกำจัดความชั่วร้าย ดังที่ท่านกล่าวว่า “มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเขาจะอยู่ประเทศอะไร พูดภาษาไหน หรือนับถือศาสนาอะไร ล้วนมีปัญหาลากลั่นร่วมกันอยู่

อย่างหนึ่งคือการเอาชนะความชั่วร้าย หรือความสกปรกของจิตใจ ที่เรียกกันว่า กิเลส สิ่งที่เป็นความชั่วร้ายหรือกิเลสนี้มีอยู่ในทุกคน มิใช่เป็นปัญหาของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะคนแต่ละคนผู้มี ศาสนาย่อมมีปัญหारेื่องการเอาชนะความชั่วร้าย ดังนั้น มรรคาที่จะแก้ปัญหานี้ย่อมจะเป็นหนึ่งเดียวที่สามารถใช้กับคนได้ทุกคน มรรคา หรือเครื่องมือที่จะทำลายความชั่วร้ายนี้แหละคือ “ศาสนา” ด้วยเหตุนี้ ศาสนาที่แท้ หรือศาสนาโดยหัวใจหรือสาระจึงมีลักษณะสากลในเรื่องการนำมาใช้ (แก้ปัญหา)”²⁵ ต่อจากนี้ ท่านพุทธทาส ก็มองเห็นว่า มนุษย์คือผู้ตกอยู่ในความเครียด คือ ต่อบุคคลอยู่ระหว่าง ความชั่วกับความดีหรือระหว่างโลกกับธรรม²⁶ นอกจากนี้ ยังสรุป ความคล้ายคลึงระหว่างพุทธธรรมกับคริสต์ธรรมไว้ดังนี้

พุทธ	คริสต์
(ก) ธรรม, กฎ	พระเจ้า, พระวจนะ (the Word)
(ข) ไม่มีการยึดถือ	ชีวิตนิรันดร์
(ค) การเสียสละของพระโพลีสตีว	การไถ่บาป
(ง) เมตตากฎ	ความรักพระเจ้า
(จ) การขอขมา, ปลงอาบัติ	การสารภาพบาป

1.5 ในทัศนะทางการเมือง ท่านพุทธทาสได้พัฒนาแนวคิด เรื่อง “ธรรมิกสังคมนิยม” ขึ้นมา โดยท่านให้ความหมายว่า “สังคมนิยม คือเห็นแก่สังคม ไม่เห็นแก่บุคคล”²⁷ และว่าในสังคมที่มีศีลธรรม เสื่อมทราม จะต้องมีการเมืองชนิดเผด็จการด้วย คือ “ต้องมีเผด็จการโดยธรรม โดยความถูกต้อง โดยความเมตตากฎ แม้ว่า จะกำจัดคนเกเรออกไปก็เรียกว่ายังถูกต้องอยู่นั้นแหละ เพราะฉะนั้น ระบบการเมืองนี้ ต้องเป็นเผด็จการโดยธรรม”²⁸ จากนั้นท่านยังชี้ให้เห็นว่า ชาวพุทธที่แท้ นั้น “...เป็นคอมมิวนิสต์ที่เหนือคอมมิวนิสต์ อยู่แล้ว ทำไมจะต้องไปเป็นคอมมิวนิสต์ในระดับที่ต้องใช้หลักและ

เลือด ใช้กำลัง ใช้อาวุธเป็นเครื่องมือป้องกัน หรือแก้ปัญหา เราไม่ต้อง เรายินเือนีก่อนนั้น เราใช้ความรัก เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสมากที่สุดในพระบาลี”²⁹

1.6 จุดสุดท้ายที่ควรพูดถึงท่านพุทธทาสในที่นี้ก็คือ สิ่งที โด- นัลด์ เค สแวนเนอร์ ได้ยกย่องท่านเป็น “อัจฉริยะทางศาสนา” ในฐานะเป็นผู้ทำให้คำสอนทางศาสนากลับมีพลัง มีชีวิตชีวา หรือมีความหมายต่อคนร่วมสมัยอีกครั้งหนึ่ง จากความพยายามของท่าน ในการประสานสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ หรือคำสอนดั้งเดิมกับความเข้าใจ อย่างใหม่ให้เข้ากันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเราได้ประจักษ์มาแล้วจาก สิ่งที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น นอกจากนี้ท่านยังมีผลงานในด้านอื่น ๆ อีกมาก³⁰ ที่เราคงต้องใช้เวลาอีกมากทีเดียวเพื่อจะศึกษาแนวคิด ในด้านอื่น ๆ ของท่านอย่างทั่วถึง ไม่จำเป็นต้องพูดว่าท่านมีผลงาน ที่ตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือมากกว่าใครในสยามประเทศนี้ ดังนั้น จึงเห็น ด้วยอย่างยิ่งกับคำกล่าวของ ส.ศิวัรักษ์ที่ว่า

“ท่านพุทธทาส นั้น ท่านเป็นพระแปลก ที่แหวกแนวหรือกรอบ ของลัทธิ นิกาย ตลอดจนสถาบันศาสนา เพื่อเข้าหาแก่นที่สมบูรณ์ แท้จริงและดั้งเดิมอย่างยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ในอดีตหรือปัจจุบัน ทั้งความคิดอ่านของท่านก็ลึกซึ้งกว้างขวาง จนมีผู้ถวายสมญาว่า ท่านเป็นนาคราชแห่งเกรวาท”³¹

2. สำนักสันติอโศก

สำนักนี้ก่อตั้งโดยพระโพธิรักษ์ (ชื่อเดิม รัก รักพงษ์) เกิดที่ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อ พ.ศ. 2477 จบการศึกษาระดับ ปว.ช. (ประโยค วิชาช่างวิจิตรศิลป์) และ ปว.ส. (วิจิตรศิลป์) เมื่อ พ.ศ. 2501 ได้ทำงาน ที่บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด เป็นนักจัดรายการ เป็นนักแต่งเพลง ใน ระยะเวลาหลังสนใจเรื่องจิตเป็นอย่างมาก และหันมาศึกษาพุทธศาสนา อย่างจริงจัง และเกิดมั่นใจในคุณแห่งพระรัตนตรัย ได้ลาออกจาก

งานเป็นอนาคาริก โดยปลุกกุฏิหลังเล็ก ๆ อยู่ในดงป่าแสมบริเวณวัด
อโศการาม ได้มีงานเขียนสมัยเป็นฆราวาส เช่น “ชีวิตนี้มีปัญหา”
“คนคืออะไร ทำไมจึงสำคัญนัก” เป็นต้น โดยใช้นามปากกาว่า “โพธิ-
รักษ์” ต่อมาจึงตัดสินใจออกบวชเป็นพระภิกษุฝ่ายธรรมยุติกนิกาย
ที่วัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ เมื่อ พ.ศ. 2513

เมื่อบวชเป็นพระแล้วได้ไปบรรยายในที่หลายแห่ง โดยเฉพาะ
บริเวณลานอโศก วัดมหาธาตุฯ ลีลาการบรรยายมีลักษณะรุนแรง
แต่ก็มีผู้เลื่อมใสศรัทธา เริ่มมีลูกศิษย์เป็นหมู่คณะ จึงขอลาอุปัชฌายะ
ไปอยู่ที่ “แดนอโศก” จ.นครปฐม แต่อุปัชฌายะขัดข้อง จึงลาออก
จากคณะธรรมยุติ ไปขออาศัยอยู่ที่วัดหนองกระทุ่ม ขอแปลงเป็นพระ
มหานิกาย เมื่อ พ.ศ. 2516 และได้พาบริวารมาอยู่ที่ “แดนอโศก”
หลายปี แต่ก็ถูกทางพระสงฆ์ฝ่ายปกครอง “กดขี่กันถึงขนาดมีคำสั่ง
ให้มารื้อกุฏิที่ “แดนอโศก” ให้หมดทั้ง ๆ ที่ท่านไม่มีสิทธิ์จะมาสั่ง
ได้เลย เพราะ “แดนอโศก” ยังไม่ใช่ของกรมการศาสนา หรือของ
มหาเถรสมาคม สั่งให้เราเปลี่ยนสีจีวรเป็นสีเหลือง ยังงัดกติกามาทั้ง ๆ
ที่จีวรสีเหลืองนั้นผิดวินัยกันแท้ ๆ นานาสารพัดจะทำกะเรา”³² นอกจากนี้
ยังมีการบีบบังคับไปทางพระอุปัชฌายะ ในที่สุดจึงตัดสินใจลาออก
จากการควบคุมของมหาเถรสมาคม โดยออกแถลงการณ์ประกาศต่อ
ที่ประชุมพระสังฆาธิการและพระใหม่ 180 รูป เมื่อ วันที่ 6 สิงหาคม
2518

ในปัจจุบันมีสถานที่พำนักปฏิบัติธรรมของกลุ่มชาวอโศก 4
แห่ง คือ (1) พุทธสถาน “สันตอโศก” (2519) คลองกุ่ม บางกะปิ
กทม. (2) “ศรีษะอโศก” (2519) จ.ศรีสะเกษ (3) “ศาลอโศก” (2519)
จ.นครสวรรค์ และ (4) “ปฐมอโศก” (2523) จ.นครปฐม นอกจากนี้
ยังได้จัดตั้งมูลนิธิธรรมสันติ และกองทัพนครธรรมมูลนิธิ เป็นฐานใน
การดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชีวิตของชาวอโศกที่นี้มีปฏิภา

เคร่งครัด เป็นความพยายามที่จะกลับไปสู่ปฏิบัติตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะการยึดแนวจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ในพรหมชาลสูตรเป็นหลัก ดังจะเห็นได้ว่า “ปฏิบัติ” กำหนดไว้ในเบื้องต้นของสำนักว่า

(1) เว้นจากการบริโภคเนื้อสัตว์ (2) เว้นการบริโภคเกินกว่าวันละ 1 ครั้ง (3) เว้นสิ่งเสพติดทุกชนิด เช่น บุหรี่ หมาก ยานัตถ์ (4) เว้นการนอนกลางวัน (5) เว้นการสวมรองเท้า (6) เว้นการไต่ย่ำและร่วม (7) เว้นการมีเงินทองหรือเครื่องตกแต่งเกินสมณภาวะ (8) ไม่รดน้ำมันต์ (9) ไม่ทำพระเครื่อง-พระบูชา และ (10) ไม่มีการบูชาด้วยไฟ ครั้น น้ำเป็นต้น³³

มีลักษณะน่าสังเกตอย่างหนึ่งสำหรับท่านโพธิรักษ์คือการไม่อำพรางการบรรลุธรรมเหมือนพระภิกษุสำนักอื่น ๆ ดังที่ท่านกล่าวตอบพระศรีวราภรณ์ อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมาว่า “สำหรับท่านก็พอบอกได้ว่า ถ้าโสดาฯ หรือสกิทาคามีละก้อ ผมก็ผ่านแล้ว”³⁴ ในที่อื่นท่านยืนยันว่า “เรื่องบรรลุธรรมนั้น อาตมาตอบตลอดเวลาแล้วว่าอาตมาบรรลุธรรม”³⁵ ในเรื่องนี้ท่านอ้างอภิณหปัจจเวกชนข้อที่ 10 พร้อมกับอธิบายเพิ่มเติมว่า “เมื่อมีหลักฐานยืนยันว่ามีผู้ปฏิบัติชอบ มีผู้ได้รียคุณ เพื่อนสหพรหมจรรย์ก็ถามกันได้ว่า ท่านปฏิบัติธรรมมากี่ปี มีอริยคุณใหม่...ตอบกันได้ ไม่ใช่เรื่องน่าเกลียดถามไถ่กันได้ และควรถามไถ่ จะได้เกิดศรัทธาว่า เขามีมรรค มีผลจริงพิสูจน์ได้ เป็นเอหิภัสสิโก มีของเป็นไปได้นะ”³⁶

ท่านโพธิรักษ์ยอมรับว่าท่านพูดแรงและตรง ทั้งยังอ้างหลักฐานว่าพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสรุนแรงและขัดใจคน³⁷ “อาตมาต้องใจมืดเพราะผู้ผิดต้องถูกตี อาตมามีหน้าที่แก้ไขและถ่ายทอดสังฆธรรมของพระพุทธเจ้าเรื่องเดียว แล้วอาตมาก็ปลุกฝังสิ่งที่ถูกต้อง สันลมสันแรงเมื่อไหร่ก็เลิก ใครจะทำต่อหรือไม่ทำต่อ ก็เป็นเรื่องของความจริง”³⁸

สรุปแล้วการพุทธชนแรงของท่านเท่ากับเป็นการชี้แนะ ดีเพื่อก่อ เพื่อเป็นการถ่วงดุลย์และด้วยเมตตาธรรม เราอาจประมวลแนวคิดและบทบาทสำคัญได้ดังนี้

2.1 สภาพการณ์ศาสนา ท่านโพธิรักษ์มองเห็นว่า ในเมืองไทย มีแต่พระท่องตำรา (มีปริญา) พระนักคิด พระนักวิชาการ พระนักสร้างวังสร้างเวียงมาเป็นผู้ปกครอง (ให้) พระปฏิบัติจริง ๆ อยู่ได้อาณัติ ส่วนพระปฏิบัติก็เป่ตามพระปริยัติปลอม ๆ คือมิได้ปฏิบัติอะไร ชำ มีความหลงในเรื่องลาภ-ยศ-สรรเสริญ อันเป็นเศษกากของศาสนา"... และหรือจากคนที่ไม่มีอะไร มาอาศัยศาสนาจนมีอะไร ๆ อย่างโลก ๆ แล้วก็ลาสิกขาออกไปหากินทางโลก ๆ ไปเป็นคู่แข่งของชาวโลก แฝงเอาเศษกากไปถล่มโลกอีก"³⁹ ส่วนผู้มีอำนาจปกครองก็ไม่มีน้ำยา เพราะเป็นพวก "จอมใจบัณฑิต" คือมีความรู้แต่ไม่ปฏิบัติ แม้พวกปฏิบัติก็ทำตัวเช่นฤาษี คือเอาแต่นั่งสะกดจิต-ดับจิต นั่งหลับตา จึงมีแต่สมาธิ ที่เกิดจากการนั่งหลับตาเอา เพราะไม่พูดและไม่ทำงาน ยิ่งพวกนั่งแล้วเห็นนรก-สวรรค์ก็คือลัทธิเปลือก"...เปลือกแบบนี้มีเยอะ เริ่มตันเข้ามาถึงตัวปฏิบัติ แล้วก็หลงยึดกันผิด ๆ อยู่ ผู้ที่ปฏิบัติหลับตา แล้วก็ไปเล่นนรก เล่นสวรรค์อยู่โดยปั้นสวรรค์เป็นรูป ปั้นนรกเป็นรูป ผู้นั้นกำลังหลงความฝัน...สิ่งเหล่านี้เป็น มโนมยอัตตา หรือเป็นเปลือกเปลือกชั้นหลังสภาพที่ปั้นมาเป็นตัวตน ซึ่งแท้จริงมันไม่จริง."⁴⁰ เกี่ยวกับเกจิอาจารย์สร้างวัตถุมงคล ท่านโพธิรักษ์วิจารณ์ว่า "แต่ที่ว่าเดี๋ยวนี้มีอาจารย์โน้น อาจารย์นี้ อาจารย์จุ่ม อาจารย์แจ่ม อาจารย์อะไรก็ไม่รู้เยอะแยะเลย สร้างเหรียญแล้วก็ค้าขายกัน แล้วก็เล่นเป็นสมบัติวัตถุอย่างหนึ่ง ซื้อขายกันด้วยราคาแพง...แม้กระทั่งที่สุดเกิดในวงการศาสนา บัณฑิตกันค้าขายกัน โกงกัน กินกัน เลี้ยงชีวิตด้วยมิจฉาชีพอย่างนี้อยู่ในวัด ไม่ต้องผู้อื่น อัยนอกวัดไม่ต้องพูด เบิกบานเลย"⁴¹ ด้วยเหตุนี้ในปี พ.ศ. 2517 จึงได้มีการจัดงานนิทรรศ-

การ “สัปดาห์ผ้าตัดพุทธศาสนา” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บรรยากาศในงานนิทรรศการคราวนั้นก่อให้เกิดปฏิกิริยาเป็นอย่างมากโดยเฉพาะจากพระภิกษุทั่ว ๆ ไป ดังที่ “ขรัวตาคง” ได้บันทึกไว้ว่า

“การจัดงาน ผ้าตัดพุทธศาสนา ครั้งนี้นับได้ผลดีทีเดียว เห็นบรรดาเชื้อโรคต่าง ๆ วิ่งกันออกมาเฟ้นผ่านกันเป็นแถว ๆ โดยเฉพาะบรรดาพระในกรุงเทพฯ พวกกันยกขบวนมาแล้วก็แก้งมาชวนทะเลาะกับพวกอาตมา หาเรื่องนั่นเรื่องนี่มาชวนเถียงข้าง ๆ คู ๆ หาว่าพระของพวกอาตมาทำสังฆเภท เพราะส่วนใหญ่เขาหมั่นจิวรสีเหลืองกันทั้งนั้น---ส่วนใหญ่แล้วทางพระของพวกอาตมามักจะได้แรงสนับสนุนจากพวกฆราวาสอยู่เสมอ เพราะเมื่อได้ฟังแล้วก็จะรู้ได้ว่าพระพวกนี้มาหาเรื่อง แล้วก็ไม่มีกลการลารวม ปลอ่ยกรียาทำทางเป็นไปตามแบบคนโลก ๆ ไม่มีความเป็นสมณะในตัว---มีการตบมือ ฮือฮา กันเมื่อเห็นว่าพวกของตัวเองใช้คำพูดชมพวกอาตมาได้ บางองค์ก็เถียงโดยแสดงอาการของโทสะออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ฆราวาสบางคนทนไม่ไหวก็ไล่ให้พวกพระเหล่านั้นกลับไปก็มี---บางคนก็ได้แต่ส่ายหน้า เพราะคิดไม่ถึงเหมือนกันว่าจะเห็นพระอยู่ในสภาพเช่นนี้ มีการตบมือ โปกฮา กัน ใช้เสียงกรียาอาการซึ่งไม่น่าจะอยู่ในเพศบรรพชิต พระพวกนี้มาดูนิทรรศการกันแล้วไม่ค่อยพอใจกัน ก็เพราะว่ามีรูปภาพในงานหลายรูปที่มีการกระทำของพระในรูปแบบต่าง ๆ เช่นรูปพระกำลังเรียกร้องเอาสมณศักดิ์คืน มีรูปพระกำลังรับพัดยศ แล้วก็มิตัวหนังสือเขียนไว้ข้าง ๆ รูปนั้นว่า บวชเอาพุทธหรือบวชเอาพัด”⁴²

2.2 ความเข้าใจเรื่องพระอรหันต์กับพระโพธิสัตว์ ตามการตีความของเถรวาท พระอรหันต์หมดการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว แต่ท่านโพธิรักษ์มีความเห็นว่าพระอรหันต์ต้องเป็นพระโพธิสัตว์ด้วย และสำหรับพระอรหันต์ที่ไม่อธิษฐานจิตตั้งพุทธภูมิต่อยมดบันทิสถูป

สลายไป ส่วนท่านผู้ตั้งจิตพุทธภูมิต่อ ก็ย่อมเลือกเกิดอีกได้ มาสู่
วิบากกันอีก⁴³ ยิ่งกว่านั้น “...อย่าหลงเข้าใจผิดว่า พระโพธิสัตว์จะต้อง
ไม่บรรลुพระอรหันต์เป็นอันขาด เพราะผู้ที่ทำหน้าที่โพธิกิจได้
ต้องบรรลุอรหัตผลมีภูมิแท้ ๆ เสียก่อน”⁴⁴ อนึ่ง แม้ในเรื่องสังขะ 2
อย่างก็ตีความแปลกออกไป “สมมุติสังขะนี้แหละเป็นสังขะครองโลก
ครอบจักรวาลสากลทั่วไป ต่างต้องอาศัยพึ่งพิงองค์ประกอบต่าง ๆ
ที่สมมุติขึ้น ถ้าไม่มีสังขะสากล หรือยูนิเวอร์แซล ตามสมมุติแล้ว
เราจะอยู่กันได้อย่างไร ในเรื่องบาป-บุญ กุศล อกุศล ก็คว่ำทั้งหมด
...สังขะปรมาตม์เป็นสังขะอันดิวิวิดลของโลกส่วนตัว เฉพาะตน ของใคร
ของมัน...”⁴⁵

2.3 การสร้างชุมชนแบบพุทธ การเน้นในเรื่องศีล 5 ก็ดี การ
ส่งเสริมเรื่องมั่งสวัริตักดี ตลอดจนจนเกิดกลุ่มรวมพลังผลักดันให้พล.ต.
จำลอง ศรีเมืองได้รับเลือกเป็นผู้ว่า กทม.ก็ดี ล้วนเป็นความพยายามที่
จะใช้ธรรมเข้าแก้ปัญหาสังคมและการเมืองในระดับต่าง ๆ ล่าสุด
จะมีความพยายามที่จะจัดตั้งพรรครวมพลัง หรือบริษัทพลังบุญ จำกัด
ขึ้น โดยเฉพาะการจัดตั้งบริษัทจะมีลักษณะเว้นจากมิถิฉาวณิชนา
5 อย่าง และแก้ปัญหาพ่อค้าคนกลาง ซึ่งในเรื่องนี้จะให้ผู้ปฏิบัติ
ธรรมที่มีฐานะการเงินเข้าไปเกาะกุมกลไกราคาและได้ทำมาแล้วกว่า
2 ปี โดยรับซื้อข้าวจากชาวนาในราคาที่สูงกว่าท้องตลาดโดยมีเงื่อนไข
ว่าชาวนาจะต้องเลิกอบายมุข⁴⁶

สรุปความว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มสันติอโศกเป็นปรากฏการณ์ที่
น่าจับตามองเป็นอย่างยิ่ง และมีท่าทีที่จะแตกเป็นนิกายใหม่ชัดเจน
กว่ากลุ่มใด ๆ ทั้งเป็นไปได้ที่จะเป็นจุดเริ่มต้นแห่ง “เทวดาสตรแห่ง
การปลดปล่อย” ในสังคมไทยในอนาคตต่อไป

3. สำนักวัดพระธรรมกาย

สำนักนี้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติธรรมของนายไชยบูลย์ สุทธิผล

ซึ่งในปัจจุบันคือพระไชยบุญย์ ธมฺมชโย เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ต.คลองสาม อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี เกิดในปี พ.ศ. 2487 ที่จังหวัด สิงห์บุรี ท่านเป็นผู้สนใจธรรมมาแต่ยังเป็นนักเรียนมัธยม ต่อมาได้ เข้าปฏิบัติธรรมที่วัดมหาธาตุฯ ซึ่งในตอนนั้นเป็นสำนักปฏิบัติกรรมฐาน ที่โด่งดังที่สุด แต่เมื่อเกิดนิมิตเป็นพระพุทธรูปหรือดวงแก้ว ซึ่งเป็นสุข มาก อาจารย์ผู้สอนมักให้กำหนดให้นายไป ในที่สุดหันมาปฏิบัติตาม แนววัดปากน้ำ ซึ่งมีการปฏิบัติวิชาวรรณกาย พบว่าถูกอภัยคัย และ ได้ลงมือปฏิบัติจริงจึงขณะเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปรากฏ ว่าการปฏิบัติก้าวหน้าไปอย่างดี มีความเชื่อมั่นว่าได้บรรลุธรรมกาย จึงได้เข้าอุปสมบทที่วัดปากน้ำหลังจบการศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2512 และได้ไปสร้างปฏิบัติธรรมให้ชื่อว่า “ศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม” ซึ่งเป็น ที่ตั้งของสำนักในปัจจุบัน ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดพระธรรมกาย และมีเนื้อที่ในตอนนี่มากกว่า 2,000 ไร่

ในด้านการดำเนินกิจกรรม ปรากฏว่าได้มีการจัดสถานที่เป็นที่นันทรมย์ สะอาดและเป็นระเบียบเพื่อการปฏิบัติถูกต้อง สมาทานศีล 8 ในโอกาสวันสำคัญ ๆ ของชาติอย่างสม่ำเสมอ จากโครงการธรรม- พายาทซึ่งได้รับความร่วมมือจากชมรมพุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ต่าง ๆ ทำให้สำนักวัดพระธรรมกายประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงล้ำ หน้าสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ทั้งหมด ความสำเร็จของสำนักนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างโดยเฉพาะการใช้จิตวิทยาชุมชนและสื่อสารมวลชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในตอนนี้ ผู้ที่ก้าวหน้าเป็นอันดับในการ ปฏิบัติซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนมีฐานะทางเศรษฐกิจก็กำลังก่อตัวเป็น “กลุ่มกัลยาณมิตร” ที่มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความกระตือรือร้น ในการประกาศการปฏิบัติกรรมฐานแบบธรรมกายดูจะเป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งสำนักนี้ โดยปรับปรุงวิธีการให้ทันสมัยขึ้นดังกรณี การปฏิบัติถูกต้อง ซึ่งตามประเพณีแนะนำสำหรับพระภิกษุสามเณร

ก็นำมาประยุกต์ใช้กับชาวบ้าน ท่ามกลางบรรยากาศเหมือนฝึกภาคสนาม ทำให้เกิดความสนใจและอยากเข้าร่วมในกิจกรรม ขณะเดียวกันก็ลดความวิตกกังวล (ที่เลี้ยงผู้ปฏิบัติจริง) ก็มีบทบาทช่วยเหลืออย่างสำคัญ⁴⁷

วิชาธรรมกายให้กำเนิดโดยพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ในการปฏิบัติของท่าน จากคำอธิบายของพระภิกษุโกศลเถร (วีระคุณุตตโม) “วิชาธรรมกายเป็นวิชาที่พระพุทธเจ้าท่านเห็นที่ได้ต้นโพธิ์ เราเรียกว่าโคตรภูหรือธรรมกาย นั่นเป็นกายอีกกายหนึ่งที่จะนำเราเข้าสู่มรรคผลนิพพาน กายมนุษย์เราจะเข้าสู่มรรคผลนิพพานไม่ได้”⁴⁸ วิชานี้เปิดเผยให้เห็นว่ามนุษย์มีกายภายในซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ และกายที่ละเอียดที่สุดเป็นอันดับที่ 9 มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปเกตุ ดอกบัวตูมขาวใสบริสุทธิ์ มีรัศมีโชติช่วงสว่างไสวแต่เยือกเย็น เรียกว่า “ธรรมกาย” และธรรมกายนี้เองเป็นอันเดียวกับพุทธคำรัสที่ว่า “ผู้ใดและเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นเรา” และหรือ “ธัมมกายโย อหิ อิติปิ” ดังนั้น ธรรมกายก็คือกายตรัสรู้พระอริยสัจจ์ หรือสูงขึ้นไปเป็นกายตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ⁴⁹ หรืออีกนัยหนึ่ง “ธรรมกายคือกายแห่งการตรัสรู้ธรรม เป็นพระแก้วหรือพุทธรัตนอยู่ในตัวของผูปฏิบัติ มรรค 8 ได้สมบูรณ์ ถูกส่วน มีลักษณะเหมือนพระปฎิมาแก้ว แต่ว่าเป็นพระเป็น ๆ เมื่อวางใจถูกส่วนตรงศูนย์กลางกายจะเห็นชัด”⁵⁰

ในคำสอนของพระมงคลเทพมุนี มีการระบุถึงขนาดหน้าตักของพระปฎิมาที่เห็น เป็นต้นว่ากายพระใสดกๆ หน้าตัก 5 วา สูง 5 วา ส่วนกายพระอรหันต์ หน้าตัก 20 วา สูง 20 วา ทั้งยังระบุว่ากายพระอรหันต์เป็นกายที่ 18 และว่า “เมื่อถึงพระอรหันต์นี้แล้ว หลุดกิเลสหมดไม่มีกิเลสเลย...”⁵¹ ในขณะที่พระภิกษุโกศลเถรชี้ว่า ธรรมกาย “...มันเป็นโคตรภูบุคคล กิ่งอริยะกึ่งปุถุชน ถ้าเราทำดีรากก็ได้โสดา สกิทาคา ถ้าทำไม่ดีมันอาจจะตก”⁵² หรือ “...ใครมาถึง

ธรรมกายก็เท่ากับว่าเดินทางมาครึ่งทางแล้ว...”⁵³ ยิ่งกว่านั้น ยังยืนยันว่า ในการปฏิบัติกรรมฐานไม่ว่าวิธีใด จะต้องบรรลุธรรมกายทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติให้ตลอดสาย⁵⁴ และจะต้องอาศัยธรรมกายนี้เข้านิพพานเท่านั้น ไม่มีทางอื่น⁵⁵

สรุปว่า สำนักวัดพระธรรมกายกำลังก้าวไปอย่างดีในการดึงคนเข้าสู่พระศาสนา ด้วยวิธีการที่ชาญฉลาดจนได้รับแรงสนับสนุนจากหลายฝ่ายโดยเฉพาะคณะสงฆ์ แม้ว่าวิชาธรรมกายน่าจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในหลักการและประเพณีเถรวาทก็ตาม และในกลุ่มผู้ปฏิบัติสายอื่นในตอนนี้เริ่มรู้สึกกันบ้างแล้ว ดังที่พระราชวรมนีให้ข้อสังเกตว่า “...อย่างตอนนี้ก็เริ่มมีสายอื่นไม่พอใจสายวัดธรรมกาย เพราะว่า แต่ก่อนนี้เมื่อมีประชุมกัน นักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ แม้นับถือคนละสายคนละแบบ แต่เขาก็ไปอยู่ร่วมกันได้ แต่ต่อมาพอสายธรรมกายนี้แสดงความเอาจริงเอาจังมาก กระตือรือร้นมาก ก็เป็นเหตุให้พวกที่มาจากด้านอื่นหรือทั่วไปเกิดความรู้สึกกระทบกระทั่งมีปฏิกิริยาขึ้น ตอนหลังนี้ถึงกับมีการประชุมกันเพื่อจะต่อต้าน”⁵⁶

บทสรุป

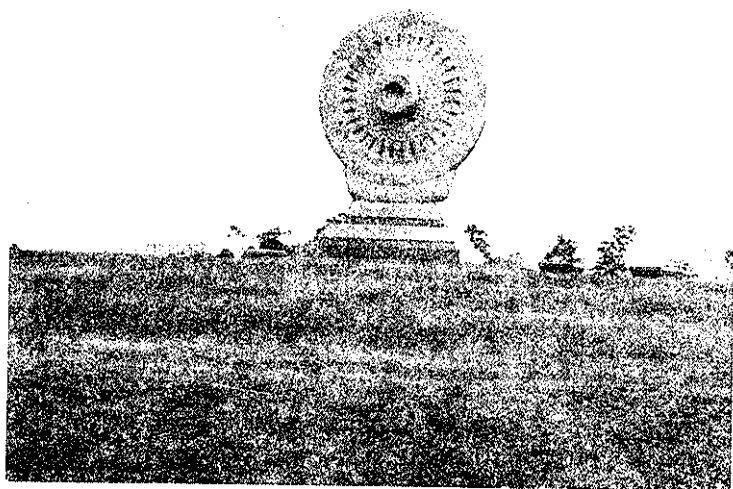
การที่ได้นำเอาเฉพาะ ขบวนการใหม่ๆ เพียง 3 สำนักมาพิจารณา ในที่นี้ ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า 3 สำนักนี้มีผลกว้างไกลในหมู่ประชาชนไม่ว่าจะเป็นด้านบวกหรือด้านลบมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ทั้งแนวคิดหรือบทบาทก็ขยายออกไปเกือบทุกด้าน อันที่จริงกลุ่มพัฒนาชุมชนหรือสังคมก็กำลังเติบโตขึ้นตามลำดับ เช่น สำนักจิตตภาวันเป็นต้น⁵⁷ แต่ก็มีอาการจำกัดอยู่กับกลุ่มชนบางกลุ่มหรือบางแห่งเท่านั้น ในขณะที่ 3 กลุ่มดังกล่าวครอบคลุมไปยังชนทุกชั้นวรรณะ ทั้งยังทำหน้าที่เสมือนเป็นเป้าหมายของปัญญาชนสยามอยู่อย่างเข้มข้นด้วย

ทั้งสามสำนักมีความเหมือนกันหรือคล้ายกันอยู่อย่างหนึ่งคือการกลับไปสู่ของจริงดั้งเดิม--ตามรอยบาทพระศาสดา แต่วิธีการเข้าถึงนั้นแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ สอนโมกข์เน้นปัญญา สันตติโคกเน้นศีล และธรรมกายเน้นสมาธิ ซึ่งก็เป็นลักษณะบูรณาการแห่งชีวิตของพุทธบริษัทนั่นเอง และว่ากันตามทฤษฎี เราจะเริ่มจากจุดไหนก่อนก็ได้ มีจำเป็นต้องเริ่มที่ศีลก่อน

สำนักสวนโมกข์มีผลงานเป็นเอนกอนันต์ และยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะความพยายามที่จะสร้างเอกภาพระหว่างศาสนา งานเช่นนี้มีคนทำมาก่อนหลายคน แต่ก็จบลงด้วยความล้มเหลวทั้งสิ้น คือเกิดนิกายหรือศาสนาใหม่ทุกทีไป ในกรณีท่านพุทธทาส ภิกขุ น่าจะประสบความสำเร็จไม่น้อยเนื่องจากท่านมีเครื่องมือคือ ภาษาคน-ภาษาธรรม แต่ก็ยังมีปัญหาติดต้ามมาคือเราจะเอาอะไรเป็นมาตรฐานในการชั่งตวงวัดว่าเรื่องนี้เป็นภาษาธรรมเรียบร้อยแล้ว ส่วนเรื่องนี้เป็นภาษาคน **ไม่**จำเป็นต้องแปลความอีก ตัวอย่างเช่น พระเจ้าในศาสนาอิสลามที่ไม่ยอมให้ใครถอดความเป็นสิ่งอื่นใดนอกจากพระเจ้าแบบบุคคลท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี ความพยายามของท่านก็ยิ่งใหญ่และควรยกย่องกว่าผู้ที่เอาศาสนามาเป็นสาเหตุของความแตกแยก ศาสนาเป็นเหตุของสงครามมามากแล้ว การสร้างเอกภาพระหว่างศาสนาเราไม่คิดทำกันในทุกชั้นทุกตอนของชีวิตหรือ

สันตติโคกได้ตอบสนองผู้ที่เบือนหน้าโลกได้อย่างดี และนำฝูงชนให้ตระหนักถึงการครองชีวิตแบบพุทธที่เรียบง่าย มั่งสิริวิตินำจะเป็นทิศทางใหม่ของสังคมไทยที่ผู้คนยังนิยมฆ่ากันง่าย ๆ เพียงขับรถปาดหน้ากัน แต่สำนักนี้ก็มีจุดหลายจุดที่ต้องแก้ไข เช่น ความรุนแรง, การยกตนข่มท่าน ฯลฯ ความยิ่งใหญ่ของสำนักนี้อยู่ที่การละอบายมุข ความมั่งมายและการเอาเปรียบกันในสังคม ซึ่งมีลู่ทางให้กำเนิด “พุทธศาสนาแห่งการปลดปล่อย” ได้ต่อไป

ธรรมกายประสบความสำเร็จในการนำคนเข้าศาสนาโดยใช้จิตวิทยามวลชน และประยุกต์วิทยา จะต้องเป็นบทเรียนที่ยิ่งใหญ่ต่อวัดทั่วไปที่ใช้วิธีอื่น ๆ ดึงคนเข้าวัดเช่นตลาดนัดเป็นต้น กลุ่มนี้อาจจินตนาการถึงสังคมในอนาคตที่มีการเอื้ออารีต่อกันและงดงามด้วยระเบียบวินัย แต่ถ้ากระตือรือร้นในการประกาศลัทธิธรรมกายของตนเกินไป ความเสื่อมอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ ยิ่งในตอนหลัง ๆ นี้ มีผู้เปิดเผยในสื่อมวลชนถึงความไม่ชอบมาพากลในหลายลักษณะ โดยเฉพาะความหลงตนเองและการดำเนินธุรกิจเชิงพุทธพาณิชย์เป็นต้น แต่ที่ถูกวิจารณ์รุนแรงก็ตรงที่ว่า “ธรรมกาย” ที่เข้าใจว่าเป็นจุดสุดท้ายหรือนิพพานนั้น น่าจะเป็นเพียงนิมิตที่ตนเองพยายามสะกดจิตให้มันเกิดขึ้นเสียมากกว่า

ธรรมจักรศิลา แกะสลักจากหินแกรนิต
ณ บริเวณพุทธมณฑล

เชิงอรรถ

1. เราอาจแบ่งอย่างกว้างที่สุดเป็น 2 ประเภท คือ ศาสนาที่เป็นสถาบันในสังคมเรียบร้อยแล้ว กับศาสนาในฐานะเป็นมรรคาแห่งชีวิต โดยยึดแนวของบาร์มที่ว่าศาสนาของใครก็คือปรัชญาภาคปฏิบัติของผู้นั้น ดู Archie J. Barm, *Philosophy : An Introduction*, Bombay : Asia Publishing House, 1964, p.32.
2. Marry Stack Sullivan, *The Interpersonal Theory of Psychiatry*, New York : W.W.Norton and Co. 1933, pp.247.
3. อุทาน 25/181-185
4. สุตตนิบาต 25/504-509
5. Nalinaksha Datta, *Early History of the Spread of Buddhism and the Buddhist Schools*, New Delhi : Rajest Publications, 1980, pp.110-119.
6. M.Hiriyanna, *Outlines of Indian Philosophy*, London : George Allen and Unwin Ltd., 1967, pp.197, 198.
7. อ่างใน คณินันต์ย์ จันทบุตร, *การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484*, กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528, หน้า 12-13
8. พระราชวรมุณี, *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*, กรุงเทพฯ, : มุลินธิโกมลคิมทอง, 2527, หน้า 31 32
9. เรื่องเดียวกัน, หน้า 356

10. พระราชวรมุนี, “มหาวิทยาลัยสงฆ์” แหล่งรวมคุณค่าแห่งการศึกษาของพระสงฆ์ ศิษย์เก่า ม.จ.ว.คินไห่ยา 2527, กรุงเทพฯ, : สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ 2527, หน้า 99-100
11. เรื่องเดียวกัน, หน้า 101
12. ส.ศิริรักษ์, ค้นช่องส่องศาสนา, กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ลายสือไทย 2522, หน้า 265
13. ฟรังซ์วัลด์ ฮัตตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย แปลโดยบัณฑิต อ่อนคำ และเลวี พงศ์พิศ, กรุงเทพฯ, : กองบรรณาธิการปาจารย์สาร, 2524, หน้า 201-202
14. บทสัมภาษณ์, พระราชวรมุนี, ปาจารย์สารปีที่ 3 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน 2529 : 77
15. Phra Rajavarmuni, *Thai Buddhism in the Buddhist World*, Bangkok : Mahachula Alumni Association, 1984, p.116.
16. พุทธทาส ภิกขุ, สิบปีในสวนโมกข์, กรุงเทพฯ, : กองบรรณาธิการปาจารย์สาร, 2527, หน้า 15-16
17. เรื่องเดียวกัน, หน้า 16
18. พุทธทาส ภิกขุ, ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม, กรุงเทพฯ, : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, 2526, หน้า 12
19. เรื่องเดียวกัน, หน้า 40
20. พุทธทาส ภิกขุ, แดงการณสวนโมกข์ 50 ปี, กรุงเทพฯ, : สำนักพิมพ์สุภาพาใจ, 2525, หน้า 27-28
21. เรื่องเดียวกัน, หน้า 34
22. เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27
23. เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16

24. พุทธทาส ภิกขุ, *พุทธ-คริสต์ในทัศนะท่านพุทธทาส* (ใจความแห่งคริสต์ธรรม) *เท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ*, กรุงเทพฯ, : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2527, หน้า 27
25. Buddhadasa, *Toward the Truth*, (ed., by D.K.Sweater), Philadelphia : The Westminster Press, 1969,p.20.
26. *Ibid.*, p. 21.
27. พุทธทาส ภิกขุ, *ธรรมะกับการเมือง*, สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, 2522, หน้า 544
28. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 546 อนึ่ง พึงเข้าใจว่า คำว่า “เผด็จการ” ในทัศนะของท่านมีความหมายพิเศษเฉพาะกรณี ไม่พึงปะปนกับเผด็จการแบบพระราชทั่ว ๆ ไป
29. พุทธทาส ภิกขุ, *แถลงการณ์สวนโมกข์ 50 ปี*, (เรื่องเดิม), หน้า 83
30. เช่นทัศนะเกี่ยวกับการศึกษา, เศรษฐศาสตร์, ศิลป ฯลฯ ลักษณะของท่านจึงเข้ามาใกล้ความเป็นนักปรัชญามากขึ้นทุกที ทั้ง ๆ ที่ท่านโจมตีปรัชญาอย่างหนักก็ตาม
31. ส.ศิริรักษ์, “คำนำ” ใน *พุทธ-คริสต์ในทัศนะท่านพุทธทาส* (เรื่องเดิม), หน้า 16
32. กลุ่มญาติธรรมกันเอง, *สัจจะแห่งชีวิตของ “พระโพธิรักษ์”*, กรุงเทพฯ, : ชีระการพิมพ์, 2526, หน้า 205
33. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 47
34. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 220
35. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 192
36. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 215
37. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 227
38. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 232-233

39. เรื่องเดียวกัน, หน้า 267
40. พระโพธิรักษ์, พุทธเปลือก 7, กรุงเทพฯ, : โรงพิมพ์มูลนิธิธรรม-
สันติ, 2528, หน้า 31
41. เรื่องเดียวกัน, หน้า 59
42. ขวี่ดาคง, ชีวิตในผ้าสีหม่น, กรุงเทพฯ : ธีระการพิมพ์ 2527,
หน้า 39-40
43. คำณูย สิทธิสมาน, “พระโพธิรักษ์พระผู้บรรลุนันต์”, แหล่ง
ข่าว 5-11 มกราคม 2528 : 31
44. เรื่องเดียวกัน
45. สิทธิสัจจะ วิมุตตินันท์, ปัญหาสังคมที่แก้ไขไม่ได้ เพราะการ
ศึกษาพุทธศาสนาผิดพลาด, กรุงเทพฯ, : โรงพิมพ์มูลนิธิธรรม-
สันติ 2528, หน้า 142
46. เรื่องจากปกพระโพธิรักษ์, บทนำ ปีที่ 1 ฉบับที่ 10, 10 ตุลาคม-
14 พฤศจิกายน 2529, หน้า 25
47. ท่านทตติโว ภิกขุ รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ซึ่งให้เห้น
วิธีการใหม่ ๆ เช่น การทำวัดให้มีความร่มรื่นด้วยต้นไม้ การ
คัดคนเข้ามาบวชและวิธีการที่เหมาะสม การปรับปรุงการ
เทศนาเป็นต้น ดู สัมภาษณ์หลวงพ่อ ทตติโว ภิกขุ, สมาริ
ปีที่ 1 ฉบับที่ 5 เดือน กุมภาพันธ์ 2529
48. สัมภาษณ์ท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศลเถร, สมาริ ปีที่ 1 ฉบับที่
7 เมษายน 2529, หน้า 14
49. วิชาธรรมกาย, เรื่องเดิม, หน้า 24-25
50. หลวงพ่อ ทตติโว, “แต่คุณครูด้วยดวงใจ”, กณลยานมิตร ปีที่
1 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ 2529 หน้า 57
51. หลักการสอนสมถวิปัสสนากรรมฐานของพระมงคลเทพมุนี ใน
เสริมศรีอนุสรณ์ 2529, หน้าไม่ปรากฏ

52. สัมภาษณ์ท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศล, (เรื่องเดิม), หน้า 18
53. สัมภาษณ์หลวงพ่อดัตตสีโว ภิกขุ, (เรื่องเดิม), หน้า 34
54. เรื่องเดียวกัน, หน้า 32
55. สัมภาษณ์ท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศล, (เรื่องเดิม), หน้า 18
56. บทสัมภาษณ์ พระราชวรมุนี, ปาจารย์สาร (เรื่องเดิม), หน้า 75
57. ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มนี้ก็เพียงว่า บทบาทที่แท้ของพระควรจะมีขอบเขตแค่ไหน บทบาทเดิมในฐานะผู้แนะชี้หรือให้คำปรึกษาในปัจจุบันไม่เพียงพอแล้วหรือ แล้วการที่จะมีเวลาทำกิจที่เป็นเป้าหมายหลักจะหาได้หรือ
58. รายงานพิเศษ “เผยเทปลับสาวไล่วัดธรรมกาย, มนต์ดำ 10,000 บาท” ใน ข่าวพิเศษ, ปีที่ 11 (3) ฉบับที่ 588 วันที่ 21-27 กันยายน พ.ศ. 2531, ฯลฯ.

ภาคผนวก 2

นโยบายใหม่ของคริสตศาสนา

นิกายโรมันคาทอลิก

ในปี พ.ศ. 2510 สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้จัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น ศูนย์สังคมพัฒนา เป็นต้น โดยระบุว่า “การประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2 การประชุมนี้ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งชีวิตของพระศาสนาคาทอลิกในโลกสมัยใหม่ อันที่จริงพระวาจาของพระเจ้าที่ไว้กับมนุษย์นั้นไม่เคยเป็นของเก่าหรือล้าสมัย ดังนั้น เพื่อให้มนุษย์สมัยใหม่มองเห็นคุณค่าและฤทธิ์ของพระวาจาของพระเจ้าที่พระศาสนจักรเป็นผู้เก็บรักษาไว้ พระศาสนจักรจำเป็นต้องปรับปรุงวิธีสอน และเสนอคำสอนต่อมนุษยชาติ ในลักษณะที่มนุษยชาติในสภาพปัจจุบันรับได้ และสัมผัสกับชีวิตจริงของมนุษย์ตามสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของสังคม”¹ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจึงมีข่าวกิจกรรมแปลก ๆ จากฝ่ายคาทอลิกที่ทำให้ชาวพุทธงงงวยอยู่บ่อย ๆ

คริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 21 จวบจนถึงเวลานี้ก็เป็นเวลากว่า 400 ปีแล้ว มีคาทอลิกในประเทศนี้ประมาณ 190,000 คน ตลอดระยะเกือบ 2000 ปี แรงใจดั้งเดิมยังคงฝังแน่นในจิตใจไม่เสื่อมคลาย ด้วยเป็นพระวาจาที่ประกาศว่า “ท่านจงออกไปสั่งสอนนานาชาติและทำให้เป็นศิษย์ของเรา จงโปรดศีลล้างบาปแก่เขาในพระนามแห่งบิดา พระบุตร และพระจิต จงสั่งสอนให้เขาปฏิบัติตามทุกอย่างที่เราได้สั่งสอนท่าน เราจะอยู่กับท่านตลอดไปจนถึงโลก”²

สำหรับคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทยแบ่งการบริหารออกเป็น 3 ระดับ คือ (1) การบริหารส่วนกลาง ซึ่งประกอบด้วยสภาประมุขแห่งบาทหลวงโรมันคาทอลิก มีมุขนายกมิสซัง (สังฆราช) 10 เขตเช่น เขตกรุงเทพฯ, ราชบุรี, จันทบุรี ฯลฯ และสภาฆราวาสคาทอลิก (2) ระดับมิสซัง มีมุขนายกเป็นหัวหน้า มีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นบาทหลวงชั้นผู้ใหญ่สภาบาทหลวง ชมรมสภาโบสถ์และคณะกรรมการระดับมิสซัง และ (3) การบริหารระดับโบสถ์ ซึ่งประกอบด้วยบาทหลวงซึ่งเป็นอธิการ, สภาโบสถ์ (ผู้แทนฆราวาส), คณะกิจการคาทอลิก, โรงเรียนและกรรมการสงเคราะห์และพัฒนา

ในอดีต ศาสนาคริสต์ถือว่าศาสนาอื่น ๆ เป็นศาสนาของมาร มีแต่ความผิดพลาดขาดความถูกต้อง จึงต้องส่งบาทหลวงออกเผยแผร่เพื่อกลับใจคนนอกศาสนามานับถือหรือ “เข้ารีต” การประกาศศาสนาตามแนวนี้เรียกว่า mission (หรือมิสซัง) มีหน่วยงานรับผิดชอบเรียกว่า Sacred Congregation of Propaganda Fide ครั้นต่อมาหลังสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (Vatican Council II) จึงเกิดหน่วยงานอีกแผนกหนึ่งชื่อ Secretariat for non-Christians รับผิดชอบเสวนา (dialogue) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนท่าทีใหม่³ และการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่น (inculturation) สิ่ง 2 สิ่งนี้เป็นหลักการที่สำคัญที่สุดเพื่อทำให้เจตนารมณ์ของการสังคายนาได้ผลในทางปฏิบัติ⁴

ส่วนมูลเหตุสำคัญของการจัดทำสังคายนาครั้งนี้ ก็เนื่องจากมองเห็นสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงพร้อม ๆ กับวิถีชีวิตของมนุษย์ก็ผิดแปลกไปจากเดิม ทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวของผู้นับถือศาสนาคริสต์เอง การศึกษาสถานการณ์ของโลกและมนุษย์ในปัจจุบันเรียนรู้ “สัญญาณแห่งกาลเวลา” ทำให้เข้าใจโลกมากขึ้นและเข้าใจตนเองมากขึ้น ทำให้ศาสนจักรปรับปรุงตนเอง นอกจากนี้แล้ว จากการศึกษาและเกี่ยวข้องกับศาสนาอื่นก็เห็นได้ชัดว่า “ทางรอด” นั้นมิได้

มีเฉพาะในคริสตศาสนา จึงเป็นเรื่องที่ฝ่ายคริสต์จะได้ตีความใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง⁵

จากวารสารแถลงกิจ (Bulletin) ของสำนักเลขานุการเพื่อผู้มีใจคริสตชน เราสามารถสรุปแนวดำเนินการของนิกายโรมันคาทอลิกได้ดังต่อไปนี้

(1) การเปลี่ยนท่าทีใหม่ แต่รักษาเป้าหมายเดิมไว้ เดิมเหล่าปีตากรยได้พยายามกำจัดศาสนาอื่น ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่บัดนี้มิใช่ยุคของท่านเหล่านั้นอีกแล้ว สถานการณ์ปัจจุบันแตกต่างจากอดีตมาก ทั้งศาสนาอื่น ๆ เมื่อรวมกันแล้วก็มีศาสนิกมากกว่าคริสตชน และต่างมิได้มุ่งหมายว่าศาสนาคริสต์คือพลังแห่งอนาคต นี่คือเหตุผลที่ทำให้ต้องเปลี่ยนท่าทีแล้วหันมาใช้การเสวนาแทนพร้อม ๆ กับแสวงหาคคุณค่าและขุมปัญญาของศาสนาอื่น ๆ จากนั้นภารกิจของงานเผยแผ่แบบมิชชันไม่จำกัดอยู่เพียงแค่การเปลี่ยนใจปัจเจกบุคคลให้มาถือคริสตศาสนาอีกต่อไปแล้ว แต่ภารกิจในบัดนี้คือการเปลี่ยนตัวศาสนาอื่น ๆ ทั้งศาสนาให้มาเป็นคริสตศาสนา⁶

(2) การมองศาสนาอื่น ๆ และการเอาศาสนาอื่นเป็นทางผ่าน คนในศาสนาอื่นไม่ว่าเขาจะเป็นอย่างไร อย่างน้อยที่สุดเขาก็มีศักยภาพที่จะกลายมาเป็นสาวกของพระเยซูคริสต์ได้ เพราะอาศัยพระองค์นั่นเอง ในศาสนาอื่น ๆ จึงมีคุณธรรมและสัจธรรมอยู่บ้าง ซึ่งแม้จะบกพร่องและผิดพลาด แต่คุณธรรมและสัจธรรมเหล่านั้น ก็ยังคงคุณค่าแก่ความเคารพและอาศัยสิ่งเหล่านั้นนั่นแหละ เป็นจุดเริ่มต้น เป็นสิ่งเกื้อหนุน และเป็นเครื่องเชื้อเชิญให้ศาสนาอื่น ๆ อย่างเข้ามาสู่หนทางที่เจริญก้าวหน้าความสมบูรณ์เต็มรอบแห่งพระเยซูคริสต์ ซึ่งพวกเขาจะไม่มีทางเข้าถึงได้ นอกจากจะพัฒนาศาสนาเหล่านั้นให้ค่อยเจริญขึ้นสู่คริสตศาสนา⁷ ดังนั้นหนทางกว้างใหญ่แห่งการเสวนาได้เปิดออกแล้ว แต่ในการเสวนานั้น จึงหลีกเลี่ยงลัทธิประนีประนอม (ireni-

cism) และลัทธิผสมผสาน (syncretism) ทั้งนี้เพราะศาสนาคริสต์มีความแตกต่างอย่างมากมาจากศาสนาอื่น ๆ ซึ่งมาจากเบื้องล่าง เพราะเป็นความพยายามของมนุษย์ในการแสวงหาปรมาตม์ ในขณะที่คริสต์ศาสนามาจากเบื้องบน เพราะเกิดจากส่วนลึกของตรีเอกภาพในศาสนาอื่น ๆ พระเจ้าทรงเปิดเผยเพียงบางส่วน และเป็นได้อย่างมากก็เป็นความจริงเชิงปรัชญาเท่านั้น ดังนั้น ศาสนาอื่นมิใช่ทางแห่งความรอด เพราะหนทางสู่ความรอดนั้นมีเพียงหนึ่งเดียว ซึ่งมาจากพระดำริเริ่มของพระเจ้า แต่ถึงอย่างนั้น ศาสนาอื่น ๆ สามารถเตรียมการปูทางต้อนรับพระวรสารของพระเยซูคริสต์ได้⁸

(3) ความหมายของการเสวนา (dialogue) หมายถึงความสัมพันธ์อันดีมิตรไม่ว่าจะเป็นการสนทนาหรือการอยู่ร่วมงาน อย่างมีความเคารพฟังกันและกันสร้างเข้าใจดีต่อกัน ตลอดจนส่งเสริมร่วมมือกันในกิจการที่ดีงามเป็นประโยชน์ แต่สำหรับในประเทศไทย ดูจะมีลักษณะเน้นในแง่การประนีประนอม การมองศาสนาของต่างฝ่ายในฐานะที่เสมอกัน ดีงามเป็นจริงเท่านั้น และการไม่พยายามเปลี่ยนต่างฝ่ายให้กลับใจนี้มานับถือศาสนาของอีกฝ่ายหนึ่ง⁹ ดังนั้น การเสวนาก็คือหนทางและวิธีการของงานเผยแผ่แบบมิชชันในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมร่วมสมัยแห่งยุคปัจจุบันนั่นเอง ข้อนี้ย่อมเห็นได้ชัดจากทัศนะของ ดร.เสรีพงศ์พิศ ที่ว่า “ความจริงแล้วศาสนาควรอดิกไม่ได้หยุดยั้งความคิดที่จะประกาศศาสนาต่อไป”¹⁰ และข้อความในกฤษฎีกา (Decretum) ที่ประกาศหลังการสังคายนาครั้งนั้น ก็ระบุเช่นนั้นคือ “...เพื่อที่จะเป็นองค์พยานประกาศพระคริสต์เจ้าอย่างได้ผลคริสตชนต้องรวมเข้ากับคนเหล่านี้ โดยให้ความเคารพยกย่องและรักเขา ถือว่าตนเป็นสมาชิกในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ด้วย มีส่วนร่วมในชีวิตทางวัฒนธรรมและสังคม โดยการติดต่อคบค้าและธุระการงานในชีวิตมนุษย์ ต้องสนิท

คุ้นเคยกับประเพณีนิยมของชาติและศาสนาของเขา ต้องรู้จักค้นพบ พืชรากของพระคริสต์เจ้าที่ซ่อนอยู่ในประเพณีนิยมเหล่านั้นด้วยความชื่นชมและเคารพ... ในขณะที่เดียวกันก็พยายามเชื่อมโยงความหมายของสิ่งดังกล่าวเหล่านั้นเข้ากับพระวรสาร ช่วยปลดปล่อยและ นำให้อยู่ได้อำนาจของพระคริสต์¹¹ แต่อย่างไรก็ดี ดร.เลรี พงศ์พิศ ยืนยันว่า “ปรัชญาที่ว่าด้วยการเสวนา (dialogue) ไม่ใช่ยุทธวิธีแห่ง การหลอกลวงหรือล่อหลอกให้ตายใจ เพราะการมองเช่นนี้ไม่ใช่งาน เผยแพร่สังฆธรรมแต่เป็นเรื่องของอธรรม ซึ่งขัดแย้งกับแก่นของศาสนา โดยตรง นอกจากนั้นสังคายนาได้ออกบัญญัติว่าด้วยเสรีภาพ ในการนับถือศาสนา”¹² นอกจากนี้ ดร.เลรี พงศ์พิศ ยังพยายาม แกไขความรู้สึกลึกซึ้งของศาสนาอื่นที่มีต่อยุทธวิธีใหม่ของศาสนาคริสต์ โดยชี้แจงข้อความที่ว่า “absorb the good elements into the local Christian culture” นั้นว่า “...แต่ในบริบทของเจตนารมณ์ของสังคายนาทั้งหมดน่าจะเข้าใจว่าศาสนาคริสต์จะต้องเรียนรู้คุณค่าและความจริงต่าง ๆ ในทางศาสนาอื่น ๆ เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ของตนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ไม่เคยบอกว่ให้หยิบฉวยเอาสิ่งดี ๆ ที่เปรียบกันได้ออกมา แล้วเอามาอธิบายศาสนาคริสต์...เขาไม่ได้เอากัน มาเป็นดุ้น ๆ แต่เขาเอาโลกทัศน์และชีวิตทัศน์พื้นฐานที่เขาเองได้ absorb มันเข้าในความคิดของเขาอย่างมีบูรณาการก่อนแล้ว”¹³ ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าทางสำนักเลขาธิการว่าด้วยความสัมพันธ์กับต่าง ศาสนาได้เตือนให้ระมัดระวังในเรื่องนี้ “เพื่อจะไม่ได้เข้าใจศาสนา อื่นผิดไปจากที่เขาเป็น เขาเชื่อ และไม่ศึกษาปัญหาอย่างลำเอียงเข้า ข้างตนเอง หรือเพียงเพื่อเอามาใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือในการ ปรับตัวอย่างผิวเผิน”¹⁴ แต่พฤติกรรมที่เป็นอยู่ปัจจุบันดังจะกล่าว ต่อไป หาสอดคล้องกับคำกล่าวข้างบนนี้ไม่

(4) วิธีการเสวนา แรกสุดเป็นการเตรียมตน คือการศึกษา

ศาสนาอื่น ๆ โดยเฉพาะศาสนาที่จะไปปฏิบัติงานเผยแผ่ จะต้องแยกแยะเอาศาสนาธรรมที่แท้จริงอันทรงคุณค่าที่มีอยู่ในศาสนาอื่นออกมาให้ได้ โดยอาศัยพระวณะของพระเจ้าในศาสนาคริสต์มาเป็นเครื่องส่องทาง จากนั้นเข้าร่วมงานเพื่อสร้างสรรคร่วมกัน หรือที่มีปัญหาร่วมกัน ซึ่งมักเป็นเรื่องความล้าหลัง ความอดอยาก ขาดการศึกษา สุขภาพอนามัย ฯลฯ เมื่อทำงานร่วมกับเขาทำให้คนเหล่านั้นมีความเชื่อและสนใจแล้ว ย่อมจะหันมาชื่นชมกับพฤติกรรมและชื่นชมกับหลักความเชื่อของศาสนาคริสต์ที่สอนให้เป็นคนดีเช่นนั้นเมื่อถึงขั้นนี้แล้ว การเสวนาก็เป็นอันได้รับการสถาปนาลงหลักปักมั่นแล้วอย่างสมบูรณ์แบบ จากนั้น ก็จะต้องขึ้นการตั้งคำถามรุกผู้อื่นอันจะทำให้เขาฉงนฉงาย แล้วเสนอเป็นข้อคิด เป็นทางเลือกให้แก่เขาซึ่งเป้าหมายสุดท้ายอดก็ไม่ได้แก่การนำเขาไปสู่พระคริสต์เจ้านั่นเอง¹⁵

(๕) งานที่ทำไปแล้วในประเทศไทย (ก) การเปิดโรงเรียนคารอลิก ซึ่งในปัจจุบันมีประมาณ 224 แห่ง โดยพยายามบังคับนักเรียนทุกคนไม่ว่าศาสนาใดต้องทำการสวดภาวนาต่อพระเจ้าทุกเช้าเย็น เก็บเงินกินเปล่านักเรียนที่ไม่เป็นคารอลิก และพยายามล้างสมองเด็กเล็กเกี่ยวกับศาสนา (ข) บาทหลวงและแมชีเข้าไปใช้ชีวิตคลุกคลีกับประชาชนโดยเฉพาะในดินแดนทุรกันดาร เพื่อสร้างศรัทธาและความเห็นใจในความเสียสละ (ค) จัดตั้งวิทยาลัยแสงธรรมเพื่อผลิตบาทหลวง และศูนย์ศาสนสัมพันธ์เพื่อศึกษาและวิจัยพุทธศาสนา โดยเฉพาะ (ง) มีสภาคารอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (CCTD) ให้ทุนแก่คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศ.พ.พ.) และคณะกรรมการศาสนาเพื่อสังคม (ก.ศ.ส.) สำหรับดำเนินงานสังคมสงเคราะห์และงานพัฒนา โดยใช้พระภิกษุสงฆ์เบิกทางให้ โดยพระภิกษุสงฆ์จะถูกใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อดึงดูดประชาชนให้เข้ามาสู่กับดักของคริสต์คารอลิก (จ) การบิดเบือนหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่ง

ปรากฏออกมาเป็นงานค้นคว้าวิจัยและบทความในวารสาร เช่นงานวิจัยชื่อ “ปรัชญาอินเดีย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธปรัชญา) สำหรับนักปรัชญาคริสต์” (2522) และ “พระไตรปิฎกสำหรับชาวคริสต์ (2525) ของ รศ.กิริติ บุญเจือ และวารสาร “แสงธรรมปริทัศน์” และ “สัปดาห์สาร” ซึ่งประกาศข้อความที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังกันมาก่อน เช่น “ปฐมเหตุของสรรพสิ่งคือพระเจ้า พระผู้สร้าง พระองค์คือองค์สยมภู-พระองค์เป็นผู้สร้างสากลจักรวาล และทรงตั้งกฎปฏิจตุสมุ-บาทขึ้นเพื่อครองโลก ฯลฯ” (บาทหลวง มนัส จวบสมัย ในแสงธรรม-ปริทัศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 พ.ค.-ส.ค. 2524, หน้า 102, 104) และ (จ) การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นมีการทอดผ้าป่า ทอดกฐิน จัดโต๊ะหมู่บูชาแบบพุทธหรือในบางท้องถิ่นมีบาทหลวงออกบิณฑ-บาต ฯลฯ¹⁶

บทความนี้มีได้มีเจตนาที่จะทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างศาสนา แต่เป็นการเสนอข้อมูลเพื่อให้ชาวพุทธได้รับรู้และจะมีส่วน “ปลูก” ชาวพุทธที่ยังมีหัวลึบอยู่ให้ตื่นขึ้นมาทำงานและเสียสละเพื่อพระศาสนามากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะงานสร้างสรรค์สังคมชนบทที่ก้นดาร์และหิวโหย ถ้าชาวพุทธยังไม่มีจิตใจเสียสละหรือสละความสุขและความเห็นแก่ตัวอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ออกไปเสียบ้างแล้วไซ้ชาวพุทธนั่นเองจะเป็นผู้ทำลายศาสนาของตนให้หมดสิ้นไป หาใช่คนอื่นหรือศาสนาอื่นไม่

ภาคผนวก 3

ศาสนาใหม่: ปรากฏการณ์ในอินเดีย

1. บทนำ

ลัทธิศาสนาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในอินเดียตอนนี้ หลายคนระบุว่าหาได้ออกนอกกลุ่มนอกทางข้อปฏิบัติดั้งเดิม หรือเพิ่มเติมภูมิปัญญาให้แก่ลัทธิศาสนาโบราณของอินเดียไม่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่คณาจารย์ผู้อาวุโสมหาตมาจากพระเป็นเจ้าเทศนาสั่งสอนล้วนเป็นสิ่งที่ดีกล่าวไว้แล้วในคัมภีร์พระเวท (อายุประมาณ 2,000 ปีก่อน ค.ศ.) คัมภีร์อุปนิษัท (ประมาณ 1,000 ปีก่อนค.ศ.) และคัมภีร์ปุราณะ (คริสต์ศตวรรษที่ 3-7) ทั้งสิ้น สถาบันศาสนาผู้เป็นอวตารของพระเป็นเจ้ารู้จักกันดีในอินเดีย คัมภีร์ภควัทคีตา (ศตวรรษที่ 5 ก่อน ค.ศ.) พร่ำสอนให้ผู้มีศรัทธา (ภักตะ) เสาะแสวงหาคำแนะนำจากพระหรือนักพรต ลัทธิภักตี (ภักติ) แผ่ขยายไปทุกแห่งทุกหนและเพิ่มความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อศาสนาฮินดูเผชิญหน้ากับศาสนาอิสลาม มุสลิมนิกายซุนนี ซึ่งเป็นต้นเหตุของการแผ่ขยายตัวของศาสนาอิสลามในอินเดียก็มีพระหรือนักบวช (มุรซิด) ประจำนิกายของตน การผสมปนประหว่างกลุ่มภักตีกับซุนนี ทำให้สถาบันศาสนาหรือ “คุรุ” แข็งขันขึ้นอีก ผู้ที่มีความสำคัญยิ่งในขบวนการนี้คือ กะบิร (Kabir, ค.ศ. 1440-1518) มุสลิมผู้บูชาพระเป็นเจ้าของฮินดู ศาสนาลิกข์ ซึ่งเกิดจากศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลาม ถือว่าการบูชาศาสนาหรือ “คุรุ” เป็น

ส่วนสำคัญในการปฏิบัติศาสนา คุณน้าทักสอนว่า ปราศจากศาสนา หรือ “ครู” เสียแล้ว ย่อมบรรลุโมกษธรรมไม่ได้

2. ศาสดาหรือ ครู (ครู)

ศาสดาหรือครูเป็นเช่นมรรคอุเทศก์ ช่วยป้องกันมวลมนุษยชาติให้ เจอออกนอกทางสังฆธรรมเป็นเช่นกับต้นเรือนำบุคคลข้ามทะเลชีวิต อันน่าสะพึงกลัว ทุกศาสนา มักถือว่า ผู้ตั้งศาสนาเป็นศาสดาหรือ ครูคนแรกสุด ศาสนิกชนลึกลับจะให้ความสนใจต่อศาสดาหรือครู เป็นพิเศษ เหตุที่ต้องมีครูก็เพราะว่า สังฆธรรมหาได้เกิดขึ้นจากการ ศึกษาตำรับตำรา หรือการขบคิดทางพุทธิปัญญาอย่างอิสระไม่ แต่ เป็นผลลัพธ์ทางพุทธิปัญญาอย่างอิสระไม่ แต่เป็นผลลัพธ์จากปัญญา ญาณในอดีต ถ่ายทอดและมอบให้โดยผู้นำผู้ได้รับแรงบันดาลใจ จึงครูเท่ากับเปลวไฟแห่งความจริงดังกล่าว นั้น คือท่านเป็นเพียงผู้ เดียวที่จุดประทีปคือดวงปัญญาให้แก่ศิษย์ ผู้ถูกจุ่มลงไปในน้ำมัน กล่าวคือคำสั่งสอน ด้วยแสงไฟแห่งสวรรค์

มนตร์ที่แสดงความผูกพันระหว่างอาจารย์กับศิษย์ก็ได้แก่คำว่า “โอม” หรือข้อความอื่น ๆ ที่คัดมาจากคัมภีร์อุปนิษัทหรือภควัทคีตา สาวกผู้มีศรัทธาจะต้องลงมือฝึกสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออก พร่ำภาวนามนตร์ทุกวันมิได้ขาด เพื่อทำจิตใจให้สงบ พร้อมทั้งจะรับ ความรู้อันประเสริฐ ศาสดาหรืออาจารย์บางท่านสอนสาวกให้แสดง อารมณ์ได้อย่างเต็มที่ อันที่จริงของเสพติดทุกชนิดไม่อนุญาต แต่ เรื่องอารมณ์แล้ว อนุญาตให้เต็มที่ ดังนั้นจึงมีการลวดมนต์ ร้องรำ ทำเพลง เพื่อความสุขอันจะเกิดจากปิติ ในบางครั้งจึงปรากฏว่าสาวก ถึงกับต้องเปลื้องผ้าออกโยนทิ้ง ร้องเสียงโหยหวน และกระโดดโลด เต้นไปมา จบลงในตอนสุดท้าย ด้วยอาการแน่นิ่งไม่ไหวติง

เมื่อท่านศาสดาหรืออาจารย์พิจารณาเห็นว่า ตนจะมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกไม่นานนัก ก็จะมีการประกาศตั้งศาสนทายาท คือผู้ที่รับช่วงเป็นศาสดาคนต่อไป ซึ่งตามปกติ จะได้แก่สาวกผู้ใกล้ชิด แต่ในบางกรณี ด้วยเหตุที่มีกองทุน ดึกเทวาลัยตลอดจนที่ดินของสำนัก จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ศาสดาคนต่อไปจะได้แก่บุตรหรือญาติสนิทของท่านศาสดาเอง ดังนั้นความเป็นศาสดากับทรัพย์สินสมบัติ จึงดำเนินไปแบบชีวิตครอบครัว บ่อยครั้งที่เดียวที่ทำให้เกิดการแตกแยก มีคดีถึงโรงถึงศาลก็มีกันทีเดียว

3. ตะวันตกสนใจศาสนาฮินดู

ศาสนาตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นยิว (ยูดาย) หรือ คริสเตียน มีข้อปฏิบัติเหมือนกัน คือจะต้องไปโบสถ์ ประกอบพิธีกรรม ร้องเพลงศาสนา หรือฟังเทศนาจากพระ แต่สิ่งเหล่านี้ ไม่ได้มีความหมายต่อคนหนุ่มสาวตะวันตกอีกต่อไปแล้ว เขาเหล่านั้นพากันมายึดเอายาเสพติดประเภทต่างๆ เป็นสรณะ ด้วยความหวังที่จะทำให้หันกลับมาศึกษาตัวเองบ้าง ในช่วงนี้เอง พวกเขาได้ตระหนักถึงแนวทรรณะอันแตกต่างกันของศาสนา ที่มุ่งเน้นให้ความสนใจต่อบัจเจกชนมากกว่าสังคม ทั้งมีเป้าหมายเพื่อปิดช่องว่าง กล่าวคือ ความทุกข์หรือความกระวนกระวายอันมีอยู่ในจิตใจของคนทั้งหลายด้วย

ก็เห็นจะเหมือนกับเรื่องราวในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่เล่าถึงคนที่โดนยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ เขาผู้นั้นไม่ควรจะเสียเวลาไปในการสืบหาคนที่ยิงลูกศรนั้น หรือต้องการจะรู้ว่าลูกศรนั้นทำด้วยอะไร อาบด้วยยาพิษชนิดไหน หรือทำไมเขาจึงยิงมา สิ่งที่เขาควรทำในตอนนั้น ก็คือ ดึงเอาลูกศรออกมา และทำการรักษาในทันทีทันใด ศาสนาที่มีเป้าหมายเช่นนี้ ก็คือ ศาสนาฮินดู

มโนภาพเกี่ยวกับความสุขของชาวตะวันตก มีความหมาย ถึงว่าตนหาได้รับการตอบสนองเต็มที่แล้วเท่านั้น แต่คนตะวันตก ประจักษ์ว่าตนหาทั้งหลายไม่มีวันรู้จักเต็มเลยและการกระเลือก กระสนเพื่อการสนองตอบตนหาเหล่านั้น ก็จะพบกับความผิดหวัง ตลอดไป

ศาสนาฮินดู มีคำตอบที่ดีเยี่ยม มิได้ใช้วิธีสนองตอบตนหา แต่ว่าให้ชนะตนหาหรือจัดครองจนสามารถเปลี่ยนแปลงบุคคล ให้มีความพอใจและเป็นสุขได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อศาสนาตะวันตก ไม่อาจจะเข้ากันได้กับพรอยด์ จุงและนักจิตวิเคราะห์อื่น ๆ ศาสนา ฮินดูจึงทำหน้าที่พาคนหนุ่มสาวตะวันตกก้าวเดินต่อไป โดยทำให้ ทุกคนกลายเป็นนักจิตวิเคราะห์ด้วยตัวเขาเอง

4. ฉันคือพระเป็นเจ้า

ศาสนาฮินดูเน้นให้มนุษย์ทราบว่ พระเป็นเจ้า มิใช่นั่งหมวด เฝ้มอยู่บนสวรรค์ แต่ว่าสถิตย์อยู่ภายในตัวของเราทุกคน อาตมฉัน กับพรหมันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในตะวันตกไม่มีการลบหลู่ ศาสนาอันใดที่รุนแรงมากไปกว่าการอ้างว่เป็นพระเป็นเจ้าเสียเอง แต่สำหรับชาวฮินดูแล้ว เป้าหมายสูงสุดที่จะพึงเข้าถึง ก็คือการที่ สามารถประกาศว่ “อหัม พุรหุสมิ = ฉันคือพระเป็นเจ้า”

ศาสนายิวก็ดี ศาสนาคริสต์นาก็ดี หรือศาสนาอิสลามก็ดี ล้วนแต่อ้างว่เป็นศาสนาที่แท้จริงแต่เพียงศาสนาเดียว ศาสนาฮินดู กลับประกาศตรงกันข้ามว่ ทางทุกสายนำไปสู่พระเป็นเจ้าล้วน ถูกต้องเท่าเทียมกันหมด

บางทีเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนตะวันตกหันมายังศาสนาฮินดู ก็เห็นจะได้แก่ ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุจนเกินไปนั่นเอง

จาคอบ นีเดเคิลแมน เขียนไว้ในหนังสือของเขาชื่อ “The New Religions” ว่า “ทุกแห่งทุน และทุกกาลเวลามีแต่ความสิ้นหวัง ความสิ้นหวังของชาวตะวันตกอยู่กับการเสาะแสวงหาสิ่งที่เราต้องการอย่างบ้าคลั่ง...ในโลกนี้ ไม่มีที่ไหนดอก ที่ความสมหวังจะเกิดขึ้นในทุกกรณีไป”¹

5. คณาจารย์คนสำคัญ

มหาฤาษี มหะ โยคี

มหะ โยคี เป็นผู้บุกเบิกสำคัญ ในการนำเอาโยคะมาสู่โลกตะวันตก ลูกศิษย์คนหนึ่งว่า “เขา (มหาฤาษี) เป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้น ยุคหลังความรุนแรง มหาฤาษีมีสาวกตอนนี้มากกว่าสี่แสนคน กรรมวิธีการพื้นฐานขั้นสูง (transcendental meditation) ของมหะโยคีกล่าวกันว่าเป็น “นิพพานปัจจุบัน” (Instant Nirvāṇa) มีหลักปฏิบัติเบื้องต้น ด้วยการนั่งสมาธิ ภาวนามนต์ (mantra) 2-3 นาที ทุกวัน ผู้ปฏิบัติจะเริ่มรู้สึกปลอดโปร่ง คลายความตึงเครียด มีกำลังวังชา และมีความสุขสงบ

มหาฤาษีมหะ โยคี ยืนยันว่า “การขยายขอบเขตของความสุขเป็นจุดหมายของชีวิต และวิวัฒนาการเป็นกระบวนการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายอันนี้...เป้าหมายของชีวิตปัจเจกชนก็เป็นเป้าหมายแห่งชีวิตเอกภพทั้งหมดเช่นเดียวกัน จุดหมายของพระเป็นเจ้าที่สร้างโลก ก็คือการขยายขอบเขตของความสุข ซึ่งจะสำเร็จได้โดยกระบวนการวิวัฒนาการแห่งเอกภพ”

สิ่งที่มหาฤๅษีต้องการให้สาวกปฏิบัติคือ ฟังคำบรรยายเบื้องต้น
สองครั้ง สัมภาษณ์วันจากยาเสพติดเป็นเวลาสองสัปดาห์ และให้
มนตร์ไว้ภาวนา เขามีความมั่นใจว่าได้ให้สิ่งที่ป็นคำตอบต่อปัญหา
อันเลวร้ายของโลกแล้ว เขาประกาศว่า “ถ้าพลโลกประมาณ 10%

หรือแม้เพียง 1% จะได้ปฏิบัติกรรมฐานขั้นสูง (TM) ก็ะหยุดสงครามได้เป็นพัน ๆ ปีทีเดียว”

เกี่ยวกับความสำคัญของ “มนตร์”² มหาฤาษีให้คำอธิบายว่า “เมื่อคุณได้เรียนการใช้มนตร์ คุณจะต้องใช้มันอย่างเหมาะสมจนกระทั่งจิตใจของคุณก้าวสู่ความสงบอันลึกซึ้ง ก็เหมือนกับเมล็ดพืชที่ปลูกไว้นั้นแหละ การใช้เมล็ดหรือบอกคนอื่นก็เท่ากับดึงเอาเมล็ดออกมาดูว่ามันงอกแค่ไหนแล้วมันแหละ มนตร์จึงต้องถือว่าเป็นความลับ”

ชีวิตประวัติของมหาฤาษีมีดังนี้ เกิดที่อุตตรกาลี เมื่อ พ.ศ. 2454 เป็นบุตรข้าราชการศุลกากร ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาฟิสิกส์ ที่มหาวิทยาลัยอัลละหะบัด ขณะทำงานที่โรงงานแห่งหนึ่ง ได้พยายามศึกษาภาษาสันสกฤตและคัมภีร์ในศาสนาฮินดู เป็นศิษย์ท่านสวามีพรหมานันทะสรสวตี เป็นเวลาถึง 13 ปี ณ อาศรมเกทาร์นาถเชิงภูเขาหิมาลัย มหาฤาษีจากภูเขาหิมาลัยในปี พ.ศ. 2501 เดินทางไปประกาศกรรมฐานขั้นสูงในตะวันตก แต่ก็ยังไม่มีชื่อเสียงมากนัก มหาฤาษีมาโด่งดังสุดยอดเขา เมื่อนักร้องสี่เต่าทอง (The Beatles) ยอมรับคำสอนประกาศตนเป็นสาวกนั้นแหละ ทุกวันนี้ เขามีสถาบันปฏิบัติกรรมฐานในเมืองใหญ่ ๆ เกือบทั่วโลก ที่อินเดียเองมีสำนักงานของอาศรมใหญ่โต มีชื่อว่า สถาบันกรรมฐานนานาชาติ (The International Academy of Meditation) ที่คังกราคารยนคร, เมืองฤาษีเกช, รัฐอุตตรประเทศ

นักวิจารณ์มักกว้างว่าเขาเป็นฤาษี “ปลอม” โดยชี้ให้เห็นว่า “เบื้องหลัง” ของมหาฤาษียังไม่เหมาะสมที่จะเป็น “ครู” หรือ ศาสตราจารย์สอนผิดจากแบบแผนของศาสนาฮินดูด้วย³ กับชาวอินเดียเอง TM อาจไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ซึ่งจะเห็นได้จากการซื้อฮากันอยู่พักหนึ่งแล้วก็เงียบหายไป แต่ในตะวันตก โดยเฉพาะในอเมริกาปรากฏในนิตยสารชื่อ Wall Street Journal⁴ ว่ากรรมฐานขั้นสูง

(หรือ TM) จะมีอิทธิพลแทนพุทธศาสนานิกายเซ็น อินดูโยคะ และ คณะบำบัด (group therapy) ในฐานะเป็นเครื่องมือล่าสุดในการ แก้ไขภาวะในสังคมเมือง (urban anxiety) ของอเมริกา ตามรายงาน จากสมาคมกรรมฐานนานาชาติ (IMS) มีกลุ่มไม่ต้องการทำอะไรตั้ง สำนักงานอยู่ที่ลอสแอนเจลิส ได้รวมตัวกันขึ้น เพื่อสอนกรรมฐาน มีชาวอเมริกันมากกว่า 150,000 คน ได้เข้าปฏิบัติแต่ละเดือนคิดเฉลี่ย มีผู้เข้าปฏิบัติ 500 คน

กรรมฐานขั้นสูง (TM) ได้นำไปใช้ในโรงเรียนมัธยมของสหรัฐ เป็นจำนวนมากแล้ว โดยได้รับอนุญาตจากสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติ กรมอนามัย การศึกษาและสวัสดิภาพ นอกจากนั้น ยังได้มีการเปิด เรียนตามมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น สแตนฟอร์ด, เยล และโคโล-ราโด แม้กองทัพบกสหรัฐและเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์กลาง ตอนนี้ กำลังหาทางนำไปใช้กับพวกติดยาเสพติดอีกด้วย เป็นที่แน่นอนว่าใน อเมริกา TM ของมหาฤๅษีประสบความสำเร็จเป็นอันดี ในเมืองไทย ตอนมหาฤๅษีมาเยือน เมื่อ 10 ปีมาแล้ว ปัญญาชนของไทยก็ฮือฮา กันพักใหญ่เหมือนกัน ตอนนี้ได้ทราบว่ามีสาขาอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว ด้วย

(2) ภควัน ศรี ราชনীศ (Bhagwan Shree Rajneesh)

อาจารย์ราชনীศ ตอนนี้ดูเหมือนจะโด่งดังมากที่สุด ในบรรดา คุณาจารย์ผู้ให้กำเนิดลัทธิศาสนาใหม่ของอินเดีย ที่เห็นได้ชัดก็คือ มีสาวกจากหลายชาติหลายภาษา พากันหลั่งไหลมาประพฤติธรรม ในสำนักของเขาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ บวกกับคำสอนของเขา กลายเป็น หนังสือเล่มโต ตีพิมพ์ออกมาเป็นจำนวนมาก นอกเหนือไปจาก นิตยสาร NEO-Sanyas International ซึ่งเป็นกระบอกเสียงสำคัญ

ของสำนักแล้ว

อาจารย์ราชনীศ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2474 ที่เมืองกุชวาท (Kuchwada) ในรัฐมัธยประเทศ จากครอบครัวที่ยึดมั่นในศาสนาเซนหรือไชเนะ จบการศึกษาระดับปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยสาคระ (Saugar) มีความสนใจและถนัดหลายอย่าง เช่น การเขียนภาพ, การแต่งบทกวี การถ่ายรูป ฯลฯ เป็นผู้คงแก่เรียน ทั้งมีประสบการณ์เดินทางอย่างกว้างขวาง ขณะนี้อายุประมาณ 50 ปี เป็นคนอาภัพเรื่องผมแต่เลี้ยงหมวดคราไ้งาม บุคลิกในด้านนี้เลยเสริมให้น่าศรัทธา และเหมาะที่จะเป็นศาสดายิ่งขึ้น

จากป้ายชื่อหน้าสำนักดีกระฟ้าวูดแลนด์ (Woodlands) ในนครบอมเบย์เขียนว่า ภควัน⁵ คือ พระเป็นเจ้า หรือ พระเป็นเจ้าผู้เป็นศาสดา (The Teacher-God) ตามนัยที่สาวกผู้มีศรัทธาเรียก อันบรรดาสาวกก็เชื่อว่าจะเป็นฝูงชนผู้มั่งคั่ง ไร้การศึกษาแต่อย่างใดเลย ส่วนมากล้วนเป็นนักวิชาการ, นายแพทย์, นักกฎหมาย และสถาปत्य เป็นชาวเมือง มีประสบการณ์ดีและพูดภาษาที่เราู้เรื่องกันได้ทั้งนั้น

อย่างเช่น กราเซีย มาร์เซียโน (Grazia Marciano) เธอเป็นหญิงสาวสวยจากเมืองตูริน, อิตาลี พ่อแม่หวังจะให้แต่งงาน หรือทำงานเมื่อจบปริญญาเอกแล้ว แต่เธอกลับเดินทางมารับงานสอนภาษาอิตาลีระยะสั้นในกรุงเดลี เมื่อกลับไปบ้าน ทำงานที่สถานีโทรทัศน์อิตาลีอยู่พักหนึ่ง ลืมเงินเดือนไม่ได้ จึงกลับมารับสอนภาษาที่นครบอมเบย์ คราวนี้เธอจึงกลายมาเป็นศิษย์ของอาจารย์ราชনীศ ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต เธอเลิกชีวิตสังคมหมดสิ้น นุ่งห่มผ้าสีส้มแบบสันยาสินี แขนวลอคเกตุรูปราชนิกที่คออุทิศชีวิตทำงานให้แก่สำนักโดยสิ้นเชิง

อาจารย์ราชনীศ พูดถึง อหังการ ว่า เป็นแหล่งหรือต้นเค้าแห่งวิหิงสา การเบียดเบียนกันหรือการอาฆาตมาดร้ายกันทุกอย่างสามารถ

พบได้ว่ามีสาเหตุมาแต่การยึดถือว่าเป็นตัวเราตัวเขา (หรือตัวกู-ของกู) และที่เดี๋ยวนี้นำลังลูกกลมอย่างหนักก็คือ อหังการ ที่แอบแฝงมาในรูปของศาสนา

“เมื่อมีผู้ถามว่าศาสนาคืออะไร ข้าพเจ้าจะตอบว่า ศาสนาคือ ความปกติธรรมดาหรือศาสนาคือ จิตสำนึก” หัวใจที่ถูกบีบคั้นด้วยวิหิงสา และอหังการย่อมไม่สามารถบรรลุสัจธรรมและสุนทรียภาพได้ อนึ่ง วิหิงสาซึ่งทำหัวใจให้กระด้าง ย่อมปิดกั้นตนเอง เปรียบเสมือนคนใจดำ ย่อมไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ฉันใด คนที่บูชาตนเองตลอดเวลา ก็ย่อมถูกตัดขาดจากทุกสิ่งทุกอย่าง (All) อันเป็นสัจจะอันนั้น และเมื่อใดที่ต้องการที่จะสัมผัสกับสัจจะ เขาก็ต้องสิ้นหวังลงในทันที เพราะความหยิ่ง, ความอิจฉาริยาในตัวเขานั้นเอง

อาจารย์ราชนิศ มิได้นับถือศาสนาใด ๆ เขาประกาศออกมาอย่างชัดเจนว่า เขามีได้มีความพอใจในศาสนาใดเป็นพิเศษ แต่ก็มี ความเชื่อมั่นในสัจธรรมและเอกภาพ ที่ทุกศาสนาได้สั่งสอน ข้อนี้จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ประชาชนทุกลัทธิศาสนามาห้อมล้อมสมัครเป็นสาวกเพื่อประเพณีธรรมในสำนักนี้

แต่สิ่งที่ทำให้ราชนิศ โด่งดังถึงขนาดก็ได้แก่การแสดงปาฐกถาครั้งสำคัญ เรื่อง “ความรัก” เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2511 ณ ห้องประชุมภารตียะ วิทยภาวัน ที่นครบอมเบย์ ปฏิกริยาที่ทั้งฝ่ายลบและบวก เนื้อหาสาระของปาฐกถาคราวนั้น ปรากฏว่าสร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้ฟัง ผู้ยึดมั่นแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของอินเดียอย่างหนัก ถึงขนาดผู้ที่เคยมีศรัทธาชื่นชมราชนิศมาตลอด ลุกจากที่นั่งไปด้วยความโกรธ บางคนด่าว่าเป็นส่วนตัว หรือส่งจดหมายมาต่อว่าในตอนหลัง บางฉบับขนาดชูปืนจะฆ่าทั้งเสียก็ยังมิ

สำหรับผู้ที่ชื่นชมในคราวนั้นก็มิใช่น้อย จนเป็นเหตุให้ศิษ्यชนราชนิศมาแสดงปาฐกถาต่ออีกถึง 4 ครั้ง ณ โควาเลีย ทางคีโมदान

รวมเป็นการแสดงปาฐกถา 5 ครั้งด้วยกัน ตอนนีตีพิมพ์ออกมาแล้ว ใช้ชื่อว่า From Sex to Super-Consciousness (จากกามารมณ์สู่ภิกิจิต) แนวความคิดเป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องกามารมณ์เสียใหม่ คือแทนที่จะเห็นว่าเป็นรากเหง้าของความชั่วร้ายอย่างที่มีคนเข้าใจกัน แต่กลับเป็นสิ่งสูงส่งหรือเป็นมรรคนำไปสู่อาณาจักรพระผู้เป็นเจ้า

“ข้าพเจ้าต้องการที่จะพูดว่า กามารมณ์เป็นของทิพย์ (divine) พลังกามารมณ์ดั้งเดิมสะท้อนให้เห็นพระเป็นเจ้า ที่เห็นได้ชัดก็ได้แก่พลังสร้างสรรค์ชีวิตใหม่ ซึ่งเป็นพลังลึกกลับที่สุด ขอให้ยุติความเป็นศัตรูกับกามารมณ์เสียที ถ้าคุณปรารถนาที่จะมีสายธารแห่งความรัก จงยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งนี้”

เกี่ยวกับ ความรัก ราชินีศประกาศว่า “ความรักก็คือประสบการณ์แห่งเอกภาพ ซึ่งทำลายกำแพงทั้งหลายให้พังพินาศไป จะเกิดเอกภาพของชีวิตทั้งหลายขึ้นมา เมื่อเอกภาพเช่นนั้นดำเนินไประหว่างคนสองคน ข้าพเจ้าเรียกมันว่าความรัก แต่ถ้าเกิดขึ้นระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่มชน ข้าพเจ้าถือว่าเป็นการเข้าถึงพระเป็นเจ้า... ด้วยเหตุนี้แหละ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ความรักเป็นบันไดขั้นแรก และพระเป็นเจ้าเป็นขั้นสุดท้าย”

จากกล่าวได้ว่า ภควัน ศรี ราชันิต ได้นำเอาลัทธิตันตระ มาปฏิบัติตนเอง โดยเฉพาะคำอ้างที่ว่า พลังทางกามารมณ์ไม่ควรจะให้สูญเสียไปเปล่า แต่ควรจะใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่มาก โดยเฉพาะเพื่อให้เป็นเสมือนเรือแล่นไปสู่ทะเลใหญ่แห่งโมกษธรรม: โดยนักวิจารณ์กล่าวว่า ภควัน ศรี ราชันิต ใช้อำนาจสะกดจิต จนทำให้สาวกทั้งหญิงและชายเปลื้องผ้า, กระโดดโลดเต้น, ร้องเพลง หรือร้องเสียงโหยหวน ด้วยอาการลืมหืมตาโดยสิ้นเชิงและแน่นิ่งอยู่ในภาวะที่เรารู้จักกันว่า “ฉาน”

ในปี พ.ศ. 2526 ราชันีศ โดนเรียกราชีย้อนหลังจากกรมสรรพากร แห่งอินเดียมากมาย เขาจึงเดินทางไปสหรัฐอเมริกา ตั้งอาศรมอยู่ที่เมืองนิวยอร์ก และเมื่อพ.ศ. 2528 เขาสร้างอาศรมแห่งใหม่ในมลรัฐ โอเรกอน บนผืนดินกว้างใหญ่ประมาณ 64,000 เอเคอร์ กล่าวกันว่า ในบริเวณอาศรมนี้มีทุกสิ่งทุกอย่างเช่น ร้านข้าว ร้านกาแฟ ภัตตาคาร โรงแรมและโมเตล ตลอดจนลานโบว์ลิ่ง ส่วนตัวเขาเองไปไหนมาไหนใช้รถโรลลรอยซ์ป้องกันกระสุนอย่างดี เขามีบัญชีเงินในธนาคารไม่น้อยกว่า 100 ล้านดอลลาร์ การประกาศลัทธิตันตระ ยุคใหม่ของเขาขัดแย้งกับศาสนาและศีลธรรมที่นั่นเป็นอย่างยิ่ง ทั้งระบบการบริหารของอาศรมซึ่งละเมิดกฎหมายหลายข้อและพฤติกรรมแบบเอกเทศเชิงประจักษ์ความสงบของสังคม ผู้บริหารประเทศหลายระดับกำลังพิจารณาว่าเป็นอันตรายร้ายแรงต่อชีวิตแบบอเมริกัน คาดว่าเขาคงพบความยุ่งยากในไม่ช้า

(3) พลโยเกศวร (Balyogeshwar)

พระเป็นเจ้าในร่างมนุษย์รายนี้ ดูจะมีอายุอานามน้อยกว่าเพื่อน คือตอนนี้อายุเพียง 22 ปี แต่ตอนที่โด่งดังถึงขนาดมีอายุแค่ 15 ขวบ เท่านั้น บรรดาสาวกผู้มีศรัทธาจับตอกันว่าเขาเป็นลัทธิคุรุนารายณ์¹² อันดับที่ 2 ตามนิกายศาสนาที่ตั้งขึ้นโดยบิดาของเขาซึ่งเป็นผู้ก่อตั้ง อาศรมเปรมนคร ที่เมืองหรรทวาร (Hardwar) พลโยเกศวรได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก ครั้งหนึ่ง เมื่อคณะของเขาบินกลับ จากต่างประเทศ ถูกตรวจพบที่สนามบินว่าเขานำเงินสดเข้ามาถึง 27,000 ดอลลาร์สหรัฐ (ประมาณ 540,000 บาท) พร้อมทั้งข้าวของอีก เป็นจำนวนมาก

เขาเป็นคนสุดท้องจากตระกูลคุณะวาลีราชบุตร ชื่อเดิมคือ

ประธาน สิงห์เรวัต บิดาของเขาเลือกตัวเขาเป็นศาสนทายาท ทั้ง ๆ ที่มีพี่ชายอยู่หลายคน ซึ่งในตอนนั้นเขายังเรียนอยู่ในชั้นประถมที่ เดห์ราดุนด้วยซ้ำไป แต่เขาจะไม่สงสัย ๆ เลย ที่จะทำหน้าที่เป็น ศาสนาทายาท เพราะหลังจากบิดาเสียชีวิตแล้ว เขาได้ยินเสียงบิดา ของเขาจากสวรรค์บอกให้ทำหน้าที่นี้

บรรดาสาวกของเขาก็เหมือนกัน ดูจะไม่มีใครมีความเคลือบแคลง สงสัย ต่างพากันเชื่อมั่นว่า เขาเป็นอวตารของพระเป็นเจ้า เอกสาร ที่พิมพ์แจกระบุว่า “ยามที่โลกต้องการแสงสว่างคือความรู้ พระเป็น- เจ้าก็จะเสด็จมา และบัดนี้ถึงกาลที่โลกต้องการความรู้แล้ว พระองค์ จึงได้เสด็จมาประทานความรู้แก่ปวงชน พระเยซูหรือแม้พระกฤษณะ ได้ทรงประทานความรู้นี้มาก่อน แต่ในกาลบัดนี้ เราจะต้องแสวงหา พระศาสดาใหม่ ผู้จะประทานแสงสว่างให้แก่พวกเรา ดวงอาทิตย์ ขึ้นและตกไปทุกวัน แต่เราก็มิได้แสวงหาแสงสว่างที่ลับขอบฟ้าไปแล้ว เราคงมองหาหรือแสวงหาแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ที่กำลังขึ้นมาใหม่ เท่านั้น อันที่จริง ดวงอาทิตย์ยังอยู่ที่เดิมนั้นแหละ แต่ขึ้นมาด้วยลัก- ณะการใหม่และงดงามทุกครั้งขึ้นใด พระเป็นเจ้าก็ขึ้นนั้น คือทรง สถิตอยู่ที่เดิมนั้นแหละ แต่ในช่วงนี้ เรากำลังแสวงหาพระองค์ เพื่อเสด็จมาประทานความรู้ในลีลาใหม่”

พลโยคศวร สอนความรู้อะไรแก่ยากที่จะเข้าใจ ได้มีผู้สอบถามเกี่ยวกับเรื่องนี้แต่ก็ตั้งข้อกังขาและบุคลิภาพ จึงไม่แปลก อันใดที่จะสร้างศรัทธาแก่สาวกทั้งชาวอินเดียเองและชาวต่างประเทศ อย่างไรก็ดี พลโยคศวรจะอ้างกลับไปกลับมาระหว่างความเป็น พระเป็นเจ้า กับความเป็นศาสดา ครั้งหนึ่งเขาประกาศว่า “ข้าพเจ้า มิได้เป็นพระเป็นเจ้า แต่เป็นผู้รับใช้พระองค์ต่างหาก”

เขาย้ำถึงความจำเป็นที่ต้องมีศาสดาหรือครู เพื่อแนะนำหนทาง ที่ถูกต้อง และอธิบายคำว่า ครูดังนี้ พยางค์ว่า “คุ” แปลว่า ความมืด

ส่วนพยางค์ว่า “รุ” แปลว่า ผู้จัด ต่อกันจึงหมายถึงผู้จัดความมืดให้หมดไป

พลโยเคศวร พุทธอังกฤษสำเนียงอเมริกัน ศัพท์แสงดูจะจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องศาสนาเขาใช้ตัวย่อแสดงเป้าหมายคือ (DODREL : Dispeller of Darkness = ผู้กำจัดความมืด, Revealer of Light = ผู้เปิดเผยแสงสว่าง) พระเป็นเจ้าก็มีลักษณะเดียวกัน คือเป็นผู้สร้าง, เป็นผู้รักษา และทำลาย (โลก) เทศนาของพลโยเคศวรมีอุปมาเปรียบเทียบคมคายน่าฟัง เต็มไปด้วยคติธรรมหลากหลาย ก็เห็นจะไม่ต้องสงสัยเลยว่า เด็กน้อยอายุเพียง 15 ขวบคนนี้ ต้องเป็นปรากฏการณ์ทางวิญญาณอีกแบบหนึ่งอย่างแน่นอน

สาวกของพลโยเคศวร มีเป็นจำนวนมาก เลขนุกราริณีของเขาระบุว่ามียุโรปประมาณ 4 ล้านคน แต่ตัวเลขนี้ดูจะเกินความจริงไปบ้าง อย่างไรก็ตามก็ดี เท่าที่ปรากฏในอินเดียในการประชุมแสดงธรรมแต่ละครั้งในเมืองใหญ่ ๆ จะมีผู้สนใจเข้าฟังล้นหลาม สูงสุดบางครั้งถึง 8 หมื่นคน เขามีสำนักหรืออาศรมใหญ่โตหลายแห่ง ในเมืองหรรทวารและเดลี มีศูนย์ศาสนาไม่น้อยกว่า 50 แห่งในสหรัฐและแคนาดา ตอนเมื่อเขาบินกลับจากยุโรปครั้งแรก มีสาวกต่างประเทศบินติดตามมาอินเดียด้วยเครื่องบินถึง 4 ลำเต็ม ๆ ที่เดียว¹³

แต่แล้วอีก 3 ปีต่อมา ก็เกิดข่าวฮือฮาเกี่ยวกับหนุ่มน้อยพระเป็นเจ้าผู้นี้ คือถูกมารดาของเขาลดออกจากศาสนายาห์ฐานเกิดไปแต่งงานกับเลขนุกราริณีของเขาเอง ซึ่งเป็นชาวอเมริกัน แก่กว่าตั้ง 7 ปี แต่บรรดาสาวกบางส่วนยังคงจงรักภักดีเขาอยู่เช่นเดิม ต่างยืนยันว่า ใครจะปลดหรือแต่งตั้งพระเป็นเจ้าหาได้ไม่

(4) ภควัน ศรี สัตยะ ไส บาบา (Bhagavan Sri Sathya Sai Baba)

ศาสดาท่านนี้มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วโลกโดยเฉพาะในประเทศไทย เขาเกิดเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2469 ที่ตำบลปุตตปาริตี อำเภอ นันทปุระ รัฐอันตรประเทศ ตอนเป็นเด็กก็ได้แสดงอภินิหารหลายอย่าง และเมื่ออายุได้ 14 ปีก็เลิกไปโรงเรียน โดยประกาศว่าตนเป็นไสบาบา แห่งเซอร์ดี (Sai Baba of Shirdi) ซึ่งเป็นนักบวชมุสลิมนิกายฟาگیر (Fakir) แต่มีชีวิตรูปแบบโยคีและมีอภินิหารรู้จักกันกว้างขวางในปี พ.ศ. 2415 เป็นต้นมา และก่อนสิ้นชีวิตได้พูดว่า “ขอจงอย่ากังวล! เราไปแล้วไม่ไปลับ แต่จะกลับมาหลังจากร่างกายนั้นนอนพักผ่อนอย่างสงบ กระดูกของเราจะพูดได้กับทุกคน เราจะปรากฏในร่างกายของผู้อื่น หลังจากความตายของร่างกายนี้ในเวลา 8 ปีนับจากนาที่นี้...”¹⁴

สำหรับไสบาบาองค์ที่ 2 นี้ มีผู้บันทึกอภินิหารสำคัญ ๆ ไว้ว่า เมื่อเขาเกิดขึ้นมา พิณและกลองร่ำมะนาบรรเลงได้เอง ฤษีเหาะลง มาจากสวรรค์ถวายเป็นขวัญใจคนรอบข้าง เขาพูดได้ตั้งแต่ยังเป็นทารก แม่เลี้ยงเนื้อหัดเพื่อพิทักษ์รักษา เมื่อเขาโตขึ้น มีพฤติกรรมและนิสัย ผิดแปลกจากคนทั่วไป จนถูกกล่าวหาว่าโดนผีสิง เขาถูกหมอผีทำ ทารุณหลายอย่าง เช่น เอน้ำกรดหยอดตาเขาเป็นต้น แต่เขาก็หา เป็นอันตรายแต่อย่างใดไม่ เมื่ออายุได้ 15 ปี (พ.ศ. 2484) เขาเริ่มงาน แบบองค์กร เขาเอาไขมันเป็นรูปวงกลมใหญ่คล้ายรัศมี และใช้เสื้อคลุม ยาวสีแดงยาวถึงเท้า แสดงอภินิหารเนรมิตสิ่งต่าง ๆ โดยการใช้มือโบก ไปมาจากอากาศ โดยเฉพาะผงวิฤติ (ขี้เถ้าศักดิ์สิทธิ์) นั้นเนรมิตได้ ตลอดเวลา ในปี พ.ศ. 2496 ผัวเมียชาวอินเดียคู่หนึ่งเดินทางไปเที่ยว ปารีส ภรรยาทำแท้งเวลเลอร์เซ็คทาย สามีโทรศัพท์ถึงไสบาบาเพื่อขอความ

ช่วยเหลือ ในวันต่อมาผัวเมียคู่นั้นได้รับเชิคนั้นคืน¹⁵

โสบาลาประกาศการอุปการณของเขาแบบธรรมนิยมอินเดียว่า “ข้าพเจ้าจุติมาทุกยุคทุกสมัย ทุกกาลเวลา เพื่อปกป้องธรรมจากอธรรม เมื่อใดก็ตามที่มีการต่อสู้กัน ความหมองหมางระหว่างกัน และความขัดแย้งกันได้ไหลบ่าท่วมโลกอยู่ในทุกวันนี้ พระเจ้าจุติลงมาในภาพของมนุษย์เพื่อแสดงให้เห็นเส้นทางแห่งความรัก ความสามัคคีและสันติสุข”¹⁶

ครั้งหนึ่งมีผู้ถามโสบาลาว่า “ท่านพูดได้อย่างไรว่าท่านคือพระเจ้า?” โสบาลาตอบว่า “คุณยังไม่ได้ฟังข้าพเจ้าพูดอย่างสมบูรณ์ ข้าพเจ้าพูดว่าข้าพเจ้าคือพระเจ้า และยังพูดด้วยว่าคุณก็คือพระเจ้า ความแตกต่างก็เพียงว่า ข้าพเจ้ารู้แต่คุณไม่รู้เท่านั้นเอง”

เมื่อกล่าวโดยสรุปในด้านคำสอน โสบาลาก็เหมือนกับศาสนาของศาสนาทั่วไปที่ประกาศว่า “ชีวิตเหมือนการเดินทางในยานพาหนะที่มุ่งไปตามเส้นทางระหว่างการเกิดและการตาย ร่างกายคือยานพาหนะซึ่งมุ่งไปสู่ความตาย สัมภาระจำนวนน้อยในยานพาหนะไปได้สะดวกกว่า ทำไม่ต้องถ่วงตัวเองอยู่กับความร่ำรวยในทางโลก และมีความสุขอยู่กับวัตถุเล่า เมื่อใดที่คุณเดินทางถึงจุดหมาย สมบัติต่าง ๆ คุณก็เอาไปไม่ได้ ทั้งไว้อยู่เบื้องหลัง เว้นแต่ร่างกายเท่านั้น ถ้ามาช่วยกันสร้างจิตวิญญาณที่อยู่คู่กับพระเจ้า ดึกว่ามาฆ่าเวลาที่กำลังหนีห่างเราไปทุกขณะด้วยการเสวยสุขอยู่บนกองบาปแห่งสมบัติ” และว่า “จงมาหาข้าพเจ้าด้วยมือเปล่า แล้วข้าพเจ้าจะมอบความรักให้เต็มฝ่ามือของคุณทีเดียว”¹⁷

สำหรับในเมืองไทยตอนนี้ก็มีสาวกจำนวนไม่น้อย แม้ว่าผู้ที่ไม่ใช่จะทำการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการเล่นกลก็ตาม ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา เคยให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับโสบาลาว่า “ผมเคยค้นหาสังเกตคนในคนนี้มาตลอด เห็นว่าไม่มีใครเกินท่านโสบาลา

ในประเทศอินเดีย ท่านมีพลังมากมาย สูงมาก เข้าใจกฎเกณฑ์ธรรมชาติจริง ๆ ท่านเนรมิตอะไรก็ได้ ตอนนั้นผมเคยไปพบท่าน ท่านแสดงการเนรมิตให้เห็น โดยเอามือขึ้นมาแล้วขว้าง ๆ กลางอากาศ ไม่ได้เอาผ้าคลุมหรือกำมืออะไรเลยนะ แต่แล้วก็มีนาฬิกาอยู่ในมือท่าน เอานาฬิกานั้นมาให้คนข้าง ๆ ผมและก็สอนเกี่ยวกับคำว่า WATCH นี้ ท่านให้ความหมายไว้ว่า W หมายถึง Words ให้รู้จักใช้คำพูดที่ดี A หมายถึง Action ให้ปฏิบัติตนดี T คือ Thought รู้จักคิด C คือ Character รู้จักสร้างนิสัยที่ดี และ H คือ Heart ให้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นับว่าปฏิภาณของท่านเหนือกว่าใคร ผมศรัทธาท่านมา...ท่านโสมบาบ ไม่ได้นับถือศาสนาอะไรหรอกนะ ท่านบอกว่า ท่านมีเพียงศาสนาเดียว คือ ศาสนาแห่งความรักและเมตตา...”¹⁸

(5) วิทยญาณพระภุชณะ (Krishna Consciousness)

กลุ่มนิกายศาสนาใหม่นี้ ตั้งขึ้นโดย เอ.ซี. ภักติเวทานตะ สวามี ประภูพาท (A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda) เกิด พ.ศ. 2439 ที่เมืองกัลกัตตา ในปี พ.ศ. 2465 เขาได้เป็นศิษย์ของท่านครีตา ภักติสัทธานตะ สรวัสตี โคสวามี ซึ่งทำให้เขา ได้ค้นคว้าคัมภีร์ภควัทคีตาและพระเวทได้อย่างลึกซึ้ง จนสามารถออกนิตยสารรายปักษ์เป็นภาษาอังกฤษชื่อ Back to Godhead เผยแพร่ไปทั่วโลก ครั้นอายุได้ 54 ปี จึงได้ถือเพศวนปรีดะ เพื่ออุทิศตนแก่การศึกษาและการเขียนหนังสือให้มากขึ้น และได้ถือเพศสันยาสีในปี พ.ศ. 2502 และได้เริ่มงานชิ้นสำคัญของเขา คือ คำแปลอรรถกถาแห่งคัมภีร์ศรีมัทภควตัม (ภควัทปุราณะ)

ภักติเวทานตะ สวามี ประภูพาท เดินทางไปสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2508 และได้จัดตั้งสมาคมนานาชาติเพื่อวิทยญาณพระภุชณะ

(ในเมืองไทย มีผู้แปลว่า กฤษณะจิตสำนึก) หรือ ISKCOM (The International Society of Krishna Consciousness) ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2509 ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก ปัจจุบันมีสาขามากกว่าร้อยแห่งกระจายอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก โดยในแต่ละสาขาส่งประกอบด้วย อาศรม โรงเรียน วิหาร สถานและนิคมการเกษตร

ในปี พ.ศ. 2515 เขาได้เสนอการศึกษาขั้นประถมและมัธยมศึกษาตามระบบพระเวทแก่ตะวันตก โดยก่อตั้งโรงเรียนคุรุกุล ในเมืองดัลลัส รัฐเท็กซัส ขณะเดียวกัน ก็มีสาวนำไปจัดตั้งในที่อื่น ๆ อีก ปรากฏว่ามีโรงเรียนแบบนี้อยู่ 10 แห่งทั่วโลก เขาได้สิ้นชีวิตเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520¹⁹

ภักติเวทานตะ สวามี ประภูพาท สอนภักติโยคะตามแนวของศรีใจตันยะ มหาประภู ในยุคกลางผู้เทศน์แต่องค์พระกฤษณะอย่างสูงยิ่ง โดยการสวดมนต์นะเร กฤษณะ คือ “นะเร กฤษณะ นะเร กฤษณะ กฤษณะ กฤษณะ นะเร นะเร นะเร ราม นะเร ราม ราม ราม นะเร นะเร” ซึ่งเป็นการกล่าวพระนามของพระกฤษณะนั่นเอง ทั้งยังอ้างหลักฐานจากคัมภีร์ว่า ในยุคมีด (กาลียุค) เช่นนี้ไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากภาวนาชื่อของพระเจ้าเท่านั้น จึงจะสามารถบรรลุถึงพระเจ้าได้ การภาวนาหรือสวดมนต์นะเร กฤษณะจะทำให้ผู้นั้นมีความคิดต่ำ ๆ และกำจัดกิเลสให้หมดไปจากจิตใจได้²⁰ สาวกของนิคายนี้มุ่งห่มเสื้อผ้าสีเหลืองเช่นพระภิกษุโกนศีรษะแต่เอาไว้จุก ในมือถือกลองและฉิ่งพร้อม ๆ กับร้องสวดมนต์อย่างสุดเสียง

ภาคผนวก 4

ก. จำนวนประชากรที่นับถือศาสนาที่สำคัญในโลก
ปี 1984-2527

ศาสนา	อเมริกาเหนือ	อเมริกาใต้	ยุโรป
คริสต์ (รวม)	260,924,600	197,642,000	334,467,100
โรมัน คาทอลิก	142,433,400	186,660,800	178,000,400
ออร์ทอดอกซ์ตะวันออก	5,650,600	361,200	45,100,000
โปรเตสแตนต์	112,840,600	10,630,000	111,366,700
ยิว	7,610,700	738,600	4,110,200
อิสลาม	1,580,900	405,100	20,200,600
โซโรอัสเตอร์	2,700	2,600	14,000
ซินโต	45,000	—	—
เต๋า	32,000	13,000	13,500
ขงจื๊อ	99,000	58,000	440,000
พุทธ	330,000	240,000	240,000
ฮินดู	310,000	635,000	440,000
รวม	270,934,900	199,734,300	359,925,400
ประชากร	395,365,000	262,963,000	766,325,000
	395.3 ล้านคน	262.9 ล้านคน	766.3 ล้านคน

เอเชีย	แอฟริกา	ออสเตรเลีย (หมู่เกาะต่างๆ)	ทั่วโลก
103,740,700	147,400,400	18,781,100	1,062,955,900
57,300,100	57,950,100	6,230,600	627,575,400
2,340,000	8,800,200	390,100	62,632,100
44,100,600	80,650,100	13,160,400	372,798,400
4,290,700	229,400	73,900	17,053,500
378,100,100	153,220,400	87,000	553,594,100
228,200	1,100	1,000	249,600
32,000,000	—	—	32,045,000
20,000,000	800	2,900	20,062,200
157,500,000	2,100	18,000	158,117,000
248,770,100	15,000	23,700	249,618,800
458,600,000	850,000	325,000	461,160,000
1,403,229,800	301,179,100	19,321,600	2,554,856,100
2,777,385,000	536,589,000	24,458,000	4,763,085,000
2,777.3 ล้านคน	536.5 ล้านคน	24.4 ล้านคน	4,763.08 ล้านคน

ที่มา = Source: The Book of the Year (Encyclopaedia Britannica) 1985, p.365.

ข. ข้อมูลทางศาสนา ปี 2527 จากกรมการศาสนา

วัด	31,628 วัด
มัสยิด	2,302 แห่ง
โบสถ์คาทอลิก	270 แห่ง
โบสถ์โปรเตสแตนต์	644 แห่ง
โบสถ์พราหมณ์-ฮินดู-ซิกข์	17 แห่ง
พุทธศาสนิกชน	47,606,640 คน
อิสลามิกชน	2,371,151 คน
คริสต์ศาสนิกชน	431,453 คน
พราหมณ์-ฮินดู-ซิกข์	8,056 คน
พระภิกษุ	273,277 รูป
สามเณร	130,902 รูป
ศิษย์วัด	87,618 คน

ค. สถิติผู้นับถือศาสนาในประเทศอินเดีย พ.ศ. 2514

ศาสนา	จำนวนศาสนิก	คิดเป็นร้อยละ
ฮินดู	453,436,630	82.72
อิสลาม	61,418,269	11.20
คริสต์	14,225,045	2.60
ลิกซ์	10,378,891	1.89

พุทธ	3,874,942	0.71
เชน	2,604,837	0.48
อื่น ๆ	2,221,038	0.40
ประชากรทั้งหมด	548,159,652	100.00

ที่มา: พุทธจักร ฉบับที่ 8 สิงหาคม 2523 น. 49

บทที่ 1 บทนำ

เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. สุชีพ ปุญญานุภาพ, *ประวัติศาสตร์ศาสนา*, (2511), นน. 2-3; พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง และแสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรม ประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีกระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้น ๆ”
2. มีคำอธิบายว่า เรื่องของศาสนาเป็นข้อปฏิบัติ เป็นปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อความจริงเหนือประสบการณ์ทางอินทรีย์ ซึ่งเขายังเห็นอย่างชัดเจน หรือคลุมเครือก็ตาม ศาสนาจึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพเหนือมนุษย์คือพระเป็นเจ้า ดู เสฐียร พันธงศรี, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, (2506), น. 10, Nathaniel Micklem, *Religion*, (1950), P. 196.
3. *The Advanced Learner's Dictionary of Current English*, p. 828 คำนิยามที่ธรรมดาที่สุดคือของ E.B.Tylor ที่ว่า “ศาสนา คือความเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดา (Spiritual beings); แมกซ์มุลเลอร์ ศาสนาคือความสามารถทางจิตที่ทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจถึงอนันตภาพ (the infinite) ภายใต้ชื่อและรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป (F. Max Muller, *Lectures on the Origin and Growth of Religion*, 1964, p. 23)

4. การแบ่งศาสนาเป็นเทวนิยม (Theism) อเทวนิยม (Atheism) และการแบ่งเป็นอย่างอื่นอีก เป็นการแบ่งเพื่อช่วยในการศึกษา ศาสนา ทศนะของเสฐียรโกเศศ เห็นว่า “แต่อย่างไรก็ดี แม้จะเป็นไปต่าง ๆ กัน เช่นจะถือพระเจ้าองค์เดียว หรือมากกว่าองค์เดียวก็ดีจะมีลัทธิพิชิตในเรื่องเคารพบูชาพระเจ้าต่างกันก็ดี หรือจะปฏิเสธว่าไม่มีพระเจ้ายกดี ก็มีผลแก่ผู้เชื่อด้วยความศรัทธา และด้วยความภักดีเท่ากัน คือทุกคนย่อมหวังความสุขความสบายใจ และความเจริญด้วยกันทั้งนั้น” (เสฐียรโกเศศ, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, (2515), น. 18)
5. Harold H. Titus, *Living Issues in Philosophy*, (1968) PP. 411-412
6. เมื่อเกือบร้อยปีมาแล้ว บิชอป คอดริงตัน (Codrington) พบว่าชาวเกาะเมลานีเซียมีความเชื่อในฤทธิ์อำนาจที่ซึมแทรกทั่วไปในโลก อันจะก่อให้เกิดเหตุการณ์ผิดปกติต่าง ๆ ดู Edwin A. Burt, *Man Seeks the Divine*, (1970), P. 21.
7. ดู Joseph A. Leighton, *The Field of Philosophy*, quoted by Harold H. Titus in *Living Issues in Philosophy*, Op.cit. P.12
8. ขอให้เปรียบเทียบกับทศนะของพุทธทาสภิกขุ ในหนังสือชื่อ *Appearance and Reality*, a Review of Buddhadasa's Christianity and Buddhism, P. 12
9. Archie J. Bahm, *Philosophy: An Introduction*, (1964), P. 32.
10. Donald Walkout, *Interpreting Religion*, 1963, PP. 87-88 ; ศาสตราจารย์ วิลเลียม ฮอรัสซ (William Horosz) ได้แสดงให้เห็นว่า ข้อวิจารณ์ศาสนาของซิกมุนด์ ฟรอยด์ และของคนอื่น ๆ ที่ว่าศาสนาเป็นเพียงโครงสร้างของใจ (Projection) เป็นการเข้าใจ

ผิดต่อปรากฏการณ์ของศาสนา และลักษณะอันสามารถพิสูจน์
และทดสอบได้ของประสบการณ์ศาสนา ดู บทความของเขา
ชื่อ *Religion and Culture in Modern Perspective* ใน *Religion
in Philosophical and Cultural Perspective*, (1971),
PP. 305 ff.

11. Archie J. Bahm, *Op. Cit.*, P. 33
12. M. Rosenthal and P. Yudin (ed.), *A Dictionary of Philosophy*, (1967), P. 387
13. ดูศาสนากับการเมืองข้างต้น จิตร ภูมิศักดิ์
14. กรุณาเรืองอุไร กุศลาสัย (แปล), “แด่นักศึกษา” (2521),
นน. 13-14
15. Bertrand Russell, *The Practice and Theory of Bolshevism*, (1920), PP. 117-118.
16. ณ จิตรงาม, ความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างไทยและจีน ใน
พุทธจักร ฉบับที่ 10 เดือน ตุลาคม 2523 น. 73
17. พุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ ใน พุทธจักร ฉบับที่ 8 เดือน
สิงหาคม 2523 น. 34
18. ขอให้เปรียบเทียบกับคำกล่าวของ Paul Hutchinson ที่ว่า “มนุษย์
เป็นผู้มีศาสนา” (Man is a religious being) ใน *The World's
Great Religions*, (1961), P. 7

บทที่ 2 ศาสนาฮินดู

เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. ขอให้เทียบกับคำบาลีที่ว่า เอส ธมฺโม สมนฺตโน ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกันเช่น “อเวเรน จ สมฺมมุตติ เอส ธมฺโม สมนฺตโน” (ธรรมบท).
2. T.M.P. Mahadevan, *Outlines of Hinduism*, (1966), PP. 12-13.
3. Quoted by T.M.P. Mahadevan in *Outlines of Hinduism*, P. 13.
4. *Ibid.*, PP. 22-23.
5. K.M. Sen, *Hinduism*, 1965, PP. 43-44.
6. ดู Radhakrishnan, *History of Philosophy Eastern and Western*, Vol. One, PP. 31-38.
7. ดู T.M.P. Mahadevan, *Op. Cit.*, PP. 28 ff.
8. Radhakrishnan, *Op. Cit.*, P. 46.
9. คำว่า “อุปนิษत्” มาจากรากศัพท์ว่า “สทฺ” ซึ่งหมายถึง (1) นั่งลง (2) ทำลาย และ (3) ปลดปล่อย หรือสลัด “อุป” = ซิดใกล้ และ “นิ” = อย่างศรัทธา ดังนั้นจึงหมายถึงการนั่งลงใกล้อาจารย์ของศิษย์ ด้วยกิริยาอาการเคารพ เพื่อรอรับคำสอนเกี่ยวกับความจริงสูงสุด ซึ่งจะสลัดความสงสัยและทำลายอวิชชาของศิษย์ได้หมดสิ้น (Dr. Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, (1964), P. 17.
10. คำว่า “พรหม” มาจากรากศัพท์ว่า “พฤท” มีความหมายถึง

การเจริญเติบโต หรือวัฒนา ในระยะแรกคำนี้หมายถึงการกระทำ พิธีกรรม ต่อมาหมายถึงการสวดอ้อนวอน และในที่สุดหมายถึงความจริงอันเป็นอันติมะ ซึ่งวิวัฒน์ตัวเองมาเป็นโลกนี้ (Dr. Chandradhar Sharma, *Op. Cit.*, P. 24).

11. M. Winternitz, *A History of Indian Literature, Vol. 1*. pt. I, P. 215.
12. Paul Deussen, *The Philosophy of The Upanisads*, (1906), P. 22.
13. Dr. Chandradhar Sharma, *Op. Cit.*, P. 34.
14. K.M Sen, *Op. Cit.*, PP. 92-96.
15. R.Pike, *Encyclopaedia of Religion and Religions*, (1961), P. 368.
16. **หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู** ฉบับขององค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, นน. 41-46; ในเรื่อง "อาศรม" นี้มีผู้สังเกตว่าเป็นช่องทางเชื่อมวัฒนธรรมตะวันตกให้เข้ากับตะวันออกได้เป็นอันดี ดู **การประชุมศาสนาปรัชญาและวัฒนธรรมโลกที่อินเดีย** ของพระมหาจินดา อาจารย์กุลโล ใน พุทธจักร ปีที่ 31 ฉบับที่ 6 มิถุนายน 2520, น. 101.
17. ยึดแนวของ *Sources of Indian Tradition* (1963) รวบรวมโดย Wm. Theodore de Bary และคณะ.
18. K. M. Sen, *Op. Cit.*, P. 27.
19. ชื่อเต็มคือ **มหาภุมกะ เมลา** ตามตำนานเล่าถึงคราวทวยเทพและอสูรกวรน้ำอมฤตก่อนที่เอกราชจะก่อตัวขึ้น.
20. K. M. Sen, *Op. Cit.*, PP. 32 ff.
21. **มัท** (Math) คือวัดของพระสงฆ์ในศาสนาฮินดู มีลักษณะคล้ายวัดหรือวิหารในพุทธศาสนาเชื่อกันว่าเป็นการเอาอย่างวัดและ

คณะสงฆ์ในพุทธศาสนา.

22. T.M.P. Mahadevan, *Op. Cit.*, PP. 278-279.
23. คือลัทธิ สุตตี (หรือ สติ = ภริยาผู้ภักดี) ก่อนที่จะประกาศเลิกในปี พ.ศ. 2372 มีคำสอนส่งเสริมการปฏิบัติเช่นนี้ในคัมภีร์สมัยหลังไม่มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์พระเวทหรือกฎหมายพระมนู นักเขียนรุ่นใหม่อ้างว่า เป็นข้อทดสอบถึงเอกภาพระหว่างสามีและภริยา อันเป็นศรัทธาที่มีต่อกันเหนือความตาย.
24. F.G. Herod, *What Men Believe*, (1968), PP. 22-25.

บทที่ 3 ศาสนาเซนหรือไชนะ เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. สุชีพ ปุญญานุภาพ, อ่างแก้ว, น. 265. มีความเชื่อกันว่าอุษภเทพ เป็นบิดาของกษัตริย์ภารตะ ซึ่งเป็นจักรพรรดิราชาองค์แรกของ ชมพูทวีป ดู V.D. Mahajan, *Ancient India*, (1970), P. 143.
2. บางแห่งเรียกกฤณทศรามดู Rahul Singh (ed.), *Khushwant Singh's View of India*, (1974), P. 53.
3. S. Radhakrishnan, *The Cultural Heritage of India*, Vol.I, P. 400.
4. ดู V.D. Mahajan, *Op. Cit.*, P. 145.
5. ศจ.จาโคบี ผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิทยา สรุปว่า ศาสดามหาวีระ- นีรวานก่อนพระพุทธเจ้า คือ ประมาณ 480 ปีก่อนคริสตกาล ดู Nicol Macnicol, *The Living Religions of the Indian People*, (1964), P. 177.
6. Dr. Chandrdhar Sharma, *Op. Cit.*, PP. 50-51.
7. ภควตีสูตฺร, II, I. 90.
8. ภควตีสูตฺร, XIII, 7, 495.
9. Dr. Chandrdhar Sharma, *Op. Cit.*, PP. 62 ff.
10. *Tattvarthadhigama Suttam* (ed. By M.K. Premchand), X. 5-7.
11. Mrs.Sinclair Stevenson, *The Heart of Jainism*, (1915), P. 169.
12. Wm. Theodore de Bary, *Op. Cit.*, PP. 54-55.

13. *Ibid.*, P. 46.
14. Mrs. N.R. Guseva, *Jainism*, (1971), P. 69.
15. Nicol Macnicol, *Op. Cit.*, P. 181.
16. Mrs. N.R. Guseva, *Op. Cit.*, PP. 100 ff.

บทที่ 4 พุทธศาสนา เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. Kenneth K.S. Ch'en, *Buddhism*, (1968), P. 9.
2. ความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างศาสนาฮินดู กับพุทธศาสนา ใน *Vedanta and Buddhism* โดย Prof. Dr. H. Von Glasenapp (1960).
3. คำอธิบายอย่างละเอียดใน พุทธธรรม ของ พระราชวรมุนี (2514).
4. หลักธรรมเรื่องนี้ เป็นปัญหาถกเถียงกันมาก ในเมืองไทยตอนนี้ มีผู้แปลว่า “ไม่ใช่ตน” ซึ่งถือว่า มีอัตราหรือตัวตนนอกจากขั้น 5 แต่การแปลเช่นนั้น ย่อมขัดกับหลักฐานในพระไตรปิฎก ดู อนุราธ-สูตร สังยุตตนิกาย.
5. คำบาลี ป/ปญจ แปลกันว่า “เน้นห้า” แต่ที่ถูกต้องจะแปลว่า ความเอนเอียงที่จะพัฒนามโนภาพ หรือ concept ดูกานวิจัย โดยเฉพาะของท่าน Narananda ชื่อ *Concept and Reality in Early Buddhist Thought* (1971).
6. Huston Smith, *The Religions of Man*, (1958), P. 138.
7. S.C. Banerjee, *An Introduction to Pali Literature*, (1964).
Russell Webb, *An Analysis of the Pali Canon*, (1975).
8. เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1, (2514), น. 117.
9. ดู Edward Conze, *Buddhism in Asia Handbook*, (1969), P. 385.

10. พระราชวรมุนี, *การรักษารัฐธรรมนูญของสถาบันพุทธศาสนา ในชีวิตของประเทศ*, (2521), นน. 232-233.
11. ดู E.F. Schumacher, *Buddhist Economics*, in *Asia Handbook* (1969); ภาคภาษาไทย แปลโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ชื่อ *เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ*, (2519).
12. ไมเคิล ไรท์ “หลายรสหลายเรื่อง” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 6 ฉบับที่ 11 กันยายน 2514 : 48-49.

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

1. อ.จ. ปญจก.	=	องค์ุดตฺตนิคาย ปญจกนิปาต
2. ข. ฐ.	=	ขุทฺทกนิคาย ฐมฺมปท
3. ข. ส.	=	ขุทฺทกนิคาย สุตฺตนิปาต
4. ที. ปา.	=	ทีฆนิคาย ปาฏิภวคฺค
5. ม. ม.	=	มชฺฌิมนิคาย มุลปญฺณาสก
6. ส. นิ.	=	สยฺยตฺตนิคาย นิทานวคฺค
7. ส. ส.	=	สยฺยตฺตนิคาย สคาถวคฺค
ตัวเลข	=	เล่ม/ข้อ/หน้า

บทที่ 5 ศาสนาลิกข์

เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ในหนังสือ *ประวัติศาสตร์ศาสนา* (2511) เขียนว่า “ลิกข์” แต่สมาคมศรีคุรุสิงห์สภา เขียนว่า “ชิกข์” ที่ถูกนำจะเขียนว่า “ลิกข์” (ดู *ศาสนาเปรียบเทียบ*, (2506) ของ เสฐียร พันธรังษี หน้า 205).
2. ดู Rahul Singh (ed.), *Op. Cit.*, P. 87.
3. *Ibid.*, PP. 89-90.
4. สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, *อ้างแล้ว*, นน. 377-378.
5. *ศาสนาชิกข์ ฉบับของ ศรีคุรุสิงห์สภา* (2520), นน. 40-41.
6. *ศาสนาชิกข์, อ้างแล้ว*, นน. 3-16.
7. “สุนทรจิตต์”, *ศาสนิกชนและศาสนาชิกข์* (2517), นน. 11-20.
8. เสฐียร พันธรังษี, *อ้างแล้ว*, นน. 223-224.
9. สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, *อ้างแล้ว*, น. 376.
10. Nicol Macnicol, *Op. Cit.*, P. 288 หนึ่งในปี พ.ศ. 2521 เกิดการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจนปะทะกันระหว่างนิกายเดิมคือกาลิและนิกายใหม่คือ นีรังการี ที่เมืองอมริตสระ รัฐปัญจาบนั้น พึงทราบว่านิกายนีรังการีมีผู้นำปัจจุบันคือ กูรบาจัน (Gurbachan) ประกาศเป็นศาสนาอิสระไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศาสนา ลิกข์ และที่ชื่อนีรังการี เพราะนับถือพระเป็นเจ้าผู้ไม่มีรูป และเชื่อว่าทุกศาสนาเป็นอันเดียวกัน ส่วนนิกายนีรังการีซึ่งก่อตั้งโดย บาบา ดายัลจี (Baba Dayal Ji) นั้นเป็นนิกายของศาสนา ลิกข์ มีกำเนิดที่เมืองราวาลปีนดี ประเทศปากีสถาน ต่อมาได้อพยพมาอยู่ที่เมืองจันดิการ์ อินเดีย.

บทที่ 6 ศาสนาเต๋า. ขงจื๊อและชินโต เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. เก็บความจาก *The World's Great Religions*, (1961), by The Editorial Staff of Life, PP. 56-61.
2. การพบปะกันคงมีหลายครั้ง ระหว่างนักปราชญ์ทั้ง 2 นี้ ครั้นเมื่อขงจื๊อกลับไปบอกลูกศิษย์ เขาก็ต้องรับสารภาพว่า ท่านเล่าจื๊อเป็นเช่นกับมังกร ซึ่งเขาไม่มีความรู้เกี่ยวกับการทนายฟ้า และลงจากเมฆของมันเลยฉันใดก็ฉันนั้น และคำว่า “นักปราชญ์เฒ่า” ก็คงเป็นคำที่ขงจื๊อเรียกท่าน ดู Joseph Gaer, *What the Great Religions Relieve*, (1963), P. 76.
3. F.G. Herod, *Op. Cit.*, P. 63.
4. คำกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ เต๋า-เตก-กิง ดู Huston Smith, *The Religions of Man*, (1965), P. 199.
5. F.G. Herod, *Op. Cit.*, PP. 64-65.
6. Huston Smith, *Op. Cit.*, P. 209.
7. จวงจื๊อ (369-286 ก่อน ค.ศ.) เขียนตำราถึง 52 เล่ม แต่ที่เหลืออยู่เพียง 33 เล่ม งานเขียนของท่านเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศจีน คำสอนดูจะมาใกล้ลัทธิโยคะ หรือมานัสมาบัติ ดู Geoffrey Parrinder, *Asian Religions*, (1977), P. 99.
8. Geoffrey Parrinder, *Op. Cit.*, P. 101 ; F.G. Herod, *Op. Cit.*, P. 66.
9. สุชีฟ ปุณฺณานุภาพ, อ่างแก้ว, น. 261.
10. หลุมฝังศพของท่านอยู่ในเมืองคุฟู่ มณฑลซานตง กล่าวกันว่า

นับแต่วันทีสิ้นชีพ ศิษย์พากันไว้มงคลให้ถึง 3 ปี ศิษย์ที่รักบางคน
สมัครเฝ้าศพอาจารย์อยู่ถึง 6 ปี ดู เสฐียร พันธงชัย, *อ้างแล้ว*,
น. 542.

11. เสฐียรโกเศศ, *อ้างแล้ว*, น. 252.
12. F.G. Herod, *Op. Cit.*, PP. 56-58.
13. Floyd H. Ross and Tynette Hills, *The Great Religions by Which Men Live*, (1961), P. 91.
14. *Glimpses of World Religions.*, (1966), จัดพิมพ์โดย Jaico Publishing House, P. 224.
15. Floyd H. Ross and Tynette Hills, *Op. Cit.*, P. 96.
16. สุชีพ ปุญญานุภาพ, *อ้างแล้ว*, นน. 228-234; เสฐียร พันธงชัย, *อ้างแล้ว*, นน. 545-550.
17. Huston Smith, *Op. Cit.*, P. 196.
18. Geoffrey Parrinder, *Op. Cit.*, PP. 116-177.
19. คือ กักกะชินโต (Kokka) เป็นนิกายที่ทางราชการนับถือ และ
กะโยะชินโต หรือเรียวยะ (Ryoha) เป็นชินโตที่แตกออกเป็น
นิกายต่าง ๆ อย่างอิสระถึง 13 นิกาย ดู เสฐียร พันธงชัย, *อ้างแล้ว*,
น. 578; *ศาสนาชินโต* (2512), สภาการศึกษาสมาคมกฎหมาย-
วิทยาลัย จัดพิมพ์, น. 6.
20. F.G. Herod, *Op. Cit.*, PP. 67-70.
21. Joseph Gaer, *Op. Cit.*, PP. 99-100.
22. สุชีพ ปุญญานุภาพ, *อ้างแล้ว*, นน. 117, 192-194.
23. Alfred Bloom, *Far Eastern Religious Traditions, in Religion and Man: An Introduction*, (ed., W.R. Comstock), (1971), PP. 365-366.

บทที่ 7 ศาสนาโซโรอัสเตอร์หรือปาร์ซี เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. Joseph Gaer, *Op. Cit.*, PP. 162-193.
2. ลัทธินี้จึงมีชื่อว่า ทวินิยม (Dualism) แต่ ซารารุสตระ มิได้เชื่อ ทวินิยมแบบนัรณครคือเชื่อว่า เทพเจ้าแห่งความดีผู้สร้างโลกนี้ด้วย ไฟ, น้ำ, ดิน และอากาศอันบริสุทธิ์สะอาด กำลังต่อสู้กับเทพเจ้าแห่งความชั่วร้าย เมื่อมนุษย์ทำความดีและร่วมมือกับเทพเจ้า อหุระ มาซดา แล้วความดีก็จะชนะความชั่วโดยสิ้นเชิง
3. อหุระ ก็คือ อสูระ แต่ในภาษาอิหร่านกลับมีความหมายตรงกันข้ามคือเป็นทมิฬ อย่างไรก็ตาม ชื่อของเทพเจ้าของศาสนานี้ก็กับ ศาสนาฮินดู จากศิลาจารึกแถบตะวันตกเฉียงเหนือของเอเชีย-ไมเนอร์ แสดงให้เห็นว่าเมื่อประมาณ 1400 ปีก่อน ค.ศ. ยังเป็นเช่นเดียวกันอยู่คือ มิตระ, วรุณะ, อินทระ อันล่อว่าครั้งหนึ่ง นับถือเทพเจ้าอารยันเช่นเดียวกันมาก่อน ดู Nicol Macnicol, *Op. Cit.*, PP. 291-292.
4. เสฐียร พันธรั้งษ์, อ้างแล้ว, นน. 259-260; Joseph Gaer, *Op. Cit.*, PP. 171-172. หลวงวิจิตรวาทการ ผู้แต่งศาสนาสากค. (2510), นน. 331-332 แสดงหลักฐานว่า โซโรอัสเตอร์น่าจะเป็นเพียงผู้ปฏิรูปจัดระเบียบความเชื่อถือทางศาสนาใหม่ และมีความเห็นว่า พระอหุระ มาซดา นั้น น่าจะเป็น พระวรุณะมากกว่า.
5. เสฐียร พันธรั้งษ์, อ้างแล้ว, นน. 254-255.
6. M.N. Dhalla, *Zoroastrian Theology*, (1914) PP. 344, 371.

บทที่ 8 ศาสนายิวหรือยูดา เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. ไดแกเซไมท์ (Semite) ซึ่งเป็นชื่อของกลุ่มชนหลายชาติเชื้อ โดยเฉพาะแถบเอเชียตะวันตก และอัฟริกาตะวันออก ตามหลักฐานที่ระบุไว้ในคัมภีร์ Genesis บทที่ 10 ที่ว่า ชนบางพวกสืบสายมาจากเชม (Shem) ซึ่งเป็นชื่อของกลุ่มชนชาวยิว, อาหรับ และซีเรียนในปัจจุบัน ดังนั้น ศาสนาคริสต์และอิสลามจึงรวมอยู่ในกลุ่มนี้
2. คำว่า Yahweh แปลว่า “เราคือเรา” (eh'yeh asher eh'yeh = I am who I am) หมายความว่าพระองค์จะอยู่กับประชาชนของพระองค์ตลอดกาล ดู *Biblical Religious Traditions: Judaism and Christianity* โดย Janet K. and Thomas F.O'dea ใน *Religion and Man, Op. Cit.*, P. 397.
3. สรุปความจาก G.G. Herod, *Op. Cit.*, PP. 78-81.
4. *Ibid.*, P. 91-93.
5. Floyd H. Ross and Tynette Hills, *Op. Cit.*, P. 112.
6. *Exodus*, Chapter 20, The New Oxford Illustrated Bible.
7. John Lewis, *The Religions of the World Made Simple*, (1968), PP. 80-81.

บทที่ ๑ ศาสนาคริสต์

เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. ได้แก่พระจิตของพระเป็นเจ้า ตามหลักตรีเอกานุภาพ (Trinity) คือ พระบิดา พระบุตร และพระจิต เชื่อกันว่าพระจิตเป็นอำนาจของพระเป็นเจ้า ที่คอยช่วยให้สำเร็จทางวิญญาณ โดยคอยติดตามชีวิตมนุษย์อยู่ตลอดเวลา ผ่านทางพระเยซู
 2. F.G. Herod, *Op. Cit.* P. 104.
 3. Janet K. and Thomas F. O' dea, *Op. Cit.*, P. 429.
 4. สภาคริสตธรรมแห่งประเทศไทย, *พลิกโลก: พระคริสตประวัติ* เรียบเรียงโดยท่านลูกา, (2522), น. 36.
 5. หลังจากเกิดแตกแยกเป็นนิกายตะวันออกและตะวันตกแล้ว ก็เกิดนิกายน้อยใหญ่ขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก เป็นต้นว่า The Church of England, Presbyterianism, the Baptists, Methodism.
- John Lewis, *Op. Cit.*, PP. 130-131.

บทที่ 10 ศาสนาอิสลาม

เชิงอรรถและเอกสารอ้างอิง

1. คำว่า “อิสลาม” แปลว่า “สันติ” หรือการนอบน้อมต่อเจตจำนงของพระเป็นเจ้า ส่วนคำว่า มุสลิม หรือ มอสลิม หมายถึงผู้รักสันติหรือปฏิบัติตามคำสอนดังกล่าวนี้ จะเห็นว่ามุสลิมเมื่อทักทายกันจะกล่าวว่า “อิสลามมอะไกูม” (ขอสันติจงมีแก่ท่าน) ดู จำนวนศักดิ์ของประเสริฐ, *ศาสนาสากล*, (2520), นน. 110-111.
2. Alfred Guillaume, *Islam*, (1966), P. 27.
3. สำนักจุฬาราชมนตรี, *ศาสนาอิสลามสอนอะไร*, (2519), นน. 1-2.
คำว่า “อัลเลาะห์” (Allah) แปลว่า “พระเป็นเจ้าพระองค์นั้น” (อัล = นั้น, อัลเลาะห์ = พระเป็นเจ้า) ดู D.B. Schneider, *Religions of the East*, (1972), P. 101.
4. T.M.P. Mahadevan, *Religions of the World*, (1977), P. 104.
5. สำนักจุฬาราชมนตรี, *อ้างแล้ว*, นน. 12-13.
6. Royston Pike, *Op. Cit.*, P. 170.
7. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *ศาสนาอิสลาม* (2521), น. 71.
8. John Lewis, *Op. Cit.*, PP. 89-90.
9. คำสัมภาษณ์ของ ศาสตราจารย์ ซวี เวอร์บลอสกี (Zwi Werblowsky) เลขาธิการสมาคมศึกษาศาสนานานาชาติแห่งอิสราเอล ใน Bangkok Post ฉบับวันอาทิตย์ที่ 9 ธันวาคม 2522. และดู ศาสนากับการเมืองข้างต้น.

เชิงอรรถ (ภาคผนวก 2)

1. สังคมพัฒนา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๒๓, หน้า ๕๖.
2. เสรี พงศ์พิศ, คารอลิกกับสังคมไทย: สัตวราชแห่งคุณค่าและบทเรียน (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๕.
3. เอกสารประกอบการศึกษาแนวนโยบายใหม่แบบศาสนสัมพันธ์ของคริสตศาสนิกนิกายคารอลิก ซึ่งมุ่งทำลายพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗), หน้า ง.
4. เสรี พงศ์พิศ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓๙.
5. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓-๒๒๔.
6. เอกสารประกอบการศึกษาฯ (เรื่องเดิม), หน้า ๒-๔.
7. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.
8. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๑๐.
9. เรื่องเดียวกัน, หน้า ค.
10. เสรี พงศ์พิศ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๒๓.
11. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๒-๒๓๔.
12. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๕.
13. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒-๒๔๓.

14. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒.
15. เอกสารประกอบการศึกษาฯ (เรื่องเดิม), หน้า ๒๐-๒๓.
16. สรุปจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๕. และเบื้องหลังนโยบายการใช้เล่ห์กลมกลืนพระพุทธรศาสนาของศาสนาคริสต์ โดยกลุ่มพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธรศาสนา (๒๕๒๕), หน้า ๑๖-๑๗.

เชิงอรรถ (ภาคผนวก 3)

1. Jacob Needleman, **The New Religions** (New York) 1972, p. 35.
2. มนต์ (mantra) เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาฮินดู อย่างเช่น คำว่า “โอม” เป็นต้น เชื่อว่ามีพลังสร้างสรรค์ เปล่งออกมา และเปิดเผยโดยพระพรหม เพื่อให้ฤๅษีทั้งหลายได้จดจำ และนำมาสอนแก่ประชาชน มหาฤๅษีผู้นี้จะเลือกเอาคำใด คำหนึ่ง ซึ่งเหมาะกับบุคลิกของลูกศิษย์แล้วให้ไว้เพื่อ ภาวนา.
3. Martin Ebon, **Maharishi, The Guru**, (Bombay), 1968, p. 2.
4. อ้างในบทความ **Hinduism In America** โดย Gautam S.G. Vohra ใน **The Illustrated Weekly of India** ฉบับ ประจำวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๑๙๗๔.
5. คำนี้เพี้ยนมาจากคำว่า ภควันตะ หรือ ภควา ซึ่งเป็น พระนามของพระพุทธเจ้าพระนามหนึ่งด้วย.
6. เก็บความจาก **Godmen And Their Disciples** โดย Khuswant Singh ใน **The Illustrated Weekly of India**, March 18, 1973, pp. 17-18.
7. จัดพิมพ์โดย Orient Paperbacks (New Delhi), 1976.
8. Bhagwan Shree Rajneesh, **From Sex to Super-Conscious-**

ness, (New Delhi), 1976, p. 42.

9 Ibid., p. 45.

10. ลัทธิเกิพขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๗-๑๕ มีทั้งฮินดูและพุทธ มีหลักสำคัญอยู่ที่การบูชาเทวี หรือเจ้าแม่ สรูปลงด้วยการปฏิบัติ ๕ ม. คือ (๑) มัทยะ = เหล้า (๒) มฤค = เนื้อ (๓) มัตสยะ = ปลา (๔) มุทรา = ร่ายรำ (๕) ไมถุน = เมถุน ดู John Donson, **A Classic Dictionary of Hindu Mythology**, (London), 1968, p. 317.

11. Prithish Nandy, **Sex and Sizzling Sanyasi** ใน Sunday, 24 Feb. 1980, p. 13.

12. สัตคุรมหาราชจี เป็นคำยกย่องที่สูงส่งมาก (คุรุ = ศาสตรา, สัต = นิรันดร์, มหาราชจี = คำยกย่องแสดงถึงความยิ่งใหญ่หรือสำคัญมาก) คุรุ มิใช่มีความหมายเท่ากับครูแต่อย่างใด จะต้องเป็นผู้บรรลุนิรโรคหรือตรัสรู้.

13. Khushwant Singh, Op.Cit., p. 18.

14. วงศ์ วงษ์สวรรค์ (หนุ่ม), ไส่ บาบ่า นักบุญในนรก, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ "มติชน" ๒๕๒๘, หน้า ๗๑.

15. เรื่องเดิม, หน้า ๗๑-๗๒.

16. ธรรมานุญ โรจนแพทย์ (แปล), จากไส่บาบาถึงสาวก, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, ๒๕๒๗. หน้า ๑๒๒

17. เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๑.

18. “ปจฺจนา-วิสัชนา “พลังจิต” กับ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา”, มิติที่ ๔, ฉบับที่ ๓๗ กันยายน ๒๕๒๖ : ๒๒.
 19. จากเอกสารเผยแพร่ของสมาคมนานาชาติ เพื่อกฤษฎะจิต
สำนึก แปลโดย นางสาวสุนตรา ไหราชัย และคณะ.
 20. Khushwant Singh. Op.Cit., p. 15.
-

ดัชนีค้นเรื่อง

อักษร ก

ก 5, ลัทธิ	88 การนับถือวิญญาณ	93
กลุ่มนักคิดศาสนา	59 การปฏิวัติล้มการปกครอง	142
ภาษาละ	50 การพึ่งตนเอง	104
กาบา, เทวาลัยโบราณ	149 การศึกษา	102
กาเบรียล, เทพเจ้า	149 การศึกษา, ชาวปาร์ซี	122
การควบคุมตนเอง	103 การสวมมนต์วันละ 5 ครั้ง	150
การทำสงครามศักดิ์สิทธิ์	151 กาหลิบ, ระบบ	155

อักษร ข

ขงจื้อ	101 - 102 ชั้น 5	64
--------	------------------	----

อักษร ค

คณธ	52 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม	71
คะมิง คะมิสมะ, เทพเจ้า	109 ความรัก	119
คัมภีร์ศาสนายูดา 3	ความสะอาด	111
ประเภท	130 ความสันโดษ	98
ครันท์ สาหิ	88 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	
คลังคัมภีร์, ศาสนา	20 5 ประเภท	104
ความกล้าหาญ	112 ความหมายและธรรมชาติของ	
ความเคารพธรรมชาติ	93 ศาสนา	1 - 2

ความเป็นไปในธรรมชาติ	94	กาเบรียล หรือยิบราอิล, เทพเจ้า	149
คอมมิวนิสต์, คำกล่าวหา	15	คุณธรรมที่ควรปลูกฝัง	151
คอมมิวนิสต์, ประเทศ	15	ครุณานัก	81
คอมมิวนิสต์, ลัทธิ	13	15 โควินทลิ่งห์, ศาสตรา	87
คอมมิวนิสต์, สายตา	14	คำสอนของขงจื้อ	102

อักษร จ

จักรพรรดิยิมมู	110	เจรูซาเลม, เมือง	126
จุดประสงค์ของลัทธิเต๋า	100	โจเซฟ นิคแฮม	98
จุดหมายของการศึกษา	103	จวงจื้อ	99
จูดีส แมคคาบาส, นักรบยิว	126		

อักษร ข

ชินโต	108 - 109	ชีวิตและสังคม, คำสอน	76-77
ชินโต, คัมภีร์	r12	เซน, ไชนะ	45
ชินโต, นิกาย	110	เซนเต๋า	108
ชีวิตฆราวาส	86	เซน, ลัทธิ	47
ชีวิต, ชาวฮินดู	19	โชกิ เอ็ฟเฟนด์, ศาสตราจารย์	160
ซ็องห์, นิกาย	153		

อักษร ซ

ซาราสตระ, คำสอน	117	ไซโรอัลเตอร์, ศาสนา	117
ซาราสตระ, เด็ก	118	ไซเอนนิสม์, การประชุม	127

ซูฟี, นิกาย	154	ไซเอนนิสม์, ลัทธิ	127
-------------	-----	-------------------	-----

อักษร ด

ดราวิเดียน, อารยธรรม	22	เดวิด, กษัตริย์ยิว	126
ดราวิเดียน, เทพเจ้า	22	แดนกักกัน, ยิว	127

อักษร ต

ตถาคตคุนยกะ, คัมภีร์	34	ไตรปิฎก, พระคัมภีร์	63 - 65
ตันตระ, ลัทธิ	33	เต๋า	93
ตาบู	3	เต๋า-เตก-กิง	97
ตรีเอกานุภาพ, หลัก	140	เต๋อปัจจุบัน	100
ตัวอย่างผู้ดำเนินตามเต๋า	98		

อักษร ถ

เถรวาท, นิกาย			68
---------------	--	--	----

อักษร ท

ทักษิณนิกาย	68	เทพเจ้า, การบูชา	22
ทัศนวิสัย	67	เทพนิยาย	3
ทรัพย์ (สาร)	47	เทววิทยา	20
ทศัมพร, นิกาย	53	เทวี, ศักติ; การบูชา	26
ทูลสัน, หัวหน้าวิทยากล	117	เทศนาบนยอดเขา	139
เทนไดชินโต	111		

อักษร ธ

ธรรมชาติ	112	ธรรมนิกาย	62
ธรรมฐิติ	61		

อักษร น

นบี	150	นิกายชินโต	110
นักวิทยาศาสตร์, กิจกรรม	7	นิพพาน, คำสอน	65
นาสติกะ	29	นिरชรา	50
นิกาย, ความแตกต่าง	69	นิษกามกรรม	29

อักษร บ

บัญญัติ 10 ประการ	128 - 129	บาไฮ, ศาสนา	159
บัลโฟร์, ประกาศสิทธิยิว	127	บอลเชวิสต์, ลัทธิ	15
บาบอดิน, ศาสดาบาไฮคนแรก	160		
บาปครั้งแรก	141	เบอร์เทรนต์ รัสเซลล์	15
บาฮาอุลลอห์, ศาสดา	159	ไบเบิล, คัมภีร์	140

อักษร ป

ปฏิจลสมุปบาท	61	ปาเลสไตน์	125
ปปัญจกรรม	66	ปาเลสไตน์, ดินแดนแห่งสัญญา	127
ประตู่แห่งวิญญาณ	109	ปุรุชาณะ, จุดหมายสูงสุด	
ปรัชญา กับ ศาสนา, เป้าหมาย	4	ของคน 4 อย่าง	36
ปรัชญาฮินดู 6 ลัทธิ	29	โปรเตสแตนต์, นิกาย	142

ปาร์ตี

117

อักษร ผ

ผู้มาโปรด

130

อักษร พ

พันธะ	50	พรหมวิหาร 4	65
พระ, สื่อกลางระหว่างคน-		พลังหรืออำนาจตรงข้ามกัน	86
กับพระเป็นเจ้า	142	พระเวท 4, คัมภีร์	24
พระเจ้าจักรพรรดิ	114	พระเวท, อารยธรรม	21
พระบาป, ศาสดาคนแรก		พระศาสนา, ความเสื่อมทราม	72
ของบาไฮ	159	พระสงฆ์ไทย	72
พระเป็นเจ้า	85	พหุเทวนิยม, ลัทธิ	3
พระเป็นเจ้า, ยิว	128	พิธีกรรม	73
พระเยซู	135	พระพุทธเจ้า, ชีวิตประวัติ	59
พระเยซู, คำสอน	136	พุทธธรรม, การศึกษา	73
พระเยซู, ผู้กล่าวหา	135	พุทธศาสนา, บทบาท	65
พรหม	28	พุทธศาสนา, อนาคต	73
พรหมัน	21	เพื่อนธรรมชาติ	98

อักษร ภ

ภักดี, ลัทธิ

31

150

ภควัทคีตา

28

อักษร ม

มนุษย์ในทัศนะของพระเยซู	129	มหาตมะ คานธี, บทบาท	41
มรรค 3	50	มหาเทพศิวะ, ชายา	21
มหาตมะ คานธี	14	มหาพรต 5	51
มหายาน, นิกาย	68	มุสลิมเข้ามาในไทย	153
มหาวิทยาลัยสงฆ์	73	มุสลิมดำ, กระบวนการ	156
มหาวิระ, ศาสนา	46	มุสลิม, สถาบันและแนวโน้ม	155
มหาสังฆิกวาท, นิกาย	67	เมกกะ, ไปรู้ดงค์	152
มาการ 5, ข้อปฏิบัติสำคัญ		โมกษะ, นิรวาณ	50
ของตันตระ	34	โมเสส	126
มารดรแห่งโลก	97	โมหัมเมด, ศาสดา	149
มาร์ติน ลูเธอร์คิง	142	โมเหนใจตะโร	21
มิดาน, ศาสดาพยากรณ์ยิว	128		

อักษร ย

ยะโฮวา, ยานาห์; พระเจ้า	125	ยิว, ยูดา, ศาสนา	125
ยัณกรรม 5, มหา	27	เยซู, ชีวิตประวัติดาสดา	135
ยาเสฟติด, ศาสนา	7, 8	โยคะหรือมรรค 3 ของฮินดู	31

อักษร ร

รอมดอน, เดือนถือศีลอด	152	รามานูจ	33
ระซูล	150	แรบไบ, ชาวบ้าน	131
รัฐบาลสมัยเล่าจื้อ	99	โรมันคาทอลิก	141
รามกฤษณมัฐ, กิจการ	39 - 40	“ฤตะ” เอกภพ	27

อักษร ล

ลัทธิชินโต, การบูชา	108	เล่าจื๊อ	95
เลนิน	7	โลกเกิดจากพลัง 2 อย่าง	120

อักษร ว

ว้ชนะที่ซ่อนเร้น	160	วิญญาณในธรรมชาติ	3
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	103	วิทยานิพนธ์	73
วันสิ้นโลก	120	วิทยาศาสตร์, ลักษณะ	5
วรรณะ	37	วินัยปิฎก, พระ	70
วรรณะ 4	37	วิโนกะ ภาเว	41
วรรณะ, ระบบ	60	วิศตาสปา, กษัตริย์	119
วิญญาณ	21	ไวทิกธรรม	19

อักษร ศ

ศักติ, ลัทธิบูชาเทวี	33	ศาสนาขงจื้อ, คัมภีร์	106
ศังกราจารย์	31	ศาสนา, จุดประสงค์	4
ศรัทธา 5	151	ศาสนาขงจื้อ, ปัจจุบัน	107
ศรุตี, คัมภีร์พระเวท	24	ศาสนาชินโตปัจจุบัน	113
ศาลเจ้าชินโต	109	ศาสนายิวแบ่งเป็น 2 พวก	127
ศาสดา, บทบาท	86	ศาสนาสิกข์เกิด	81
ศาสดาพยากรณ์	128	ศาสนาใหม่, ชินโต	113
ศาสนา	4	ศาสนาอิสลาม, นิกาย	153
ศาสนากับปรัชญา, จุดเน้น	5	ศาสนาฮินดู, ความยิ่งใหญ่	20
ศาสนากับวิทยาศาสตร์,	5		

ข้อขัดแย้ง	6 เศวตัมพร, นิกาย	53
ศาสนา, กรรมวิธี	6 ไสวะ, นิกาย	33
ศาสนาขงจื้อ	101 ไสวะ, ลัทธิ	33

อักษร ส

สตรี, ฐานะ	40 สามัคคีธรรม, แบบปกครอง	60
สถาบันการศึกษา	103 สามัคคีธรรม, รัฐ	60
สถิติ-ปรัชญา	29 สามัญลักษณะ	62
สนาตนธรรม	19 สาเหตุให้คนมีศาสนา	2
สมาคมพรหมวิทยา	122 ลีขันธ์, ความหมาย	81
สยาทวาท, ทฤษฎี	49 สิ่ง สัมบูรณ์	21
สังคหวัตถุ 4	65 สุตตันตปิฎก, พระ	70
สังวร	50 สุนนะ	153
สัมบูรณ์นิยม	60 สุนนี, นิกาย	153
สรรพโวลัย	54 สุริยเทพี	110
สถิติ, คัมภีร์	25 - 26 สำนักจุฬาราชมนตรี	153

อักษร ห

หะรึปา	21 หยิน	94 - 95
หริชน	37 หลักธรรมสำคัญ	151
หยาง	94 - 95 หอคอยแห่งความสงบ	121
หยางและหยิน, ความเชื่อ	95	

อักษร อ

อทิติ	22	อนเนกานตวาท, ลัทธิ	47
อเทวนิยม	1, 54	อบายมุข, เมือง	75
อนัตตา, ความหมาย	63	อปริหานิยธรรม	65
อภิธรรมปิฎก, พระ	70	อัลเลาะห์, พระเจ้า	150
อะมะเตระสุโอมิคะมิ	109	อิกัน, คัมภีร์	154
อาคมะ, คัมภีร์	51	อิเซ	110
อาตมัน	28	อิทัปปัจจยตา	61
อาบุคัสซิม, ชื่อเดิม	149	อิสราเอล, รัฐ	127
อาศรม 4	34 - 35	อิสลาม, ศาสนา	149
อาสติกะ	29	อุดมคตินิยม	74
อาหุระมาซดา, เทพ	119 - 122	อุตตรนิกาย	68
อัคคัณณสูตร	65	อุปนิษัทและภควัตคีตา,	
อังกระไมนยู, มาร	119	ปรัชญา	28
อัสตทกิลมถานุโยค	46	เอกเทวนิยม	27
อัสติวินบาตกรรม	8, 51	เอกเทวนิยม, มุสลิม	82
อับดุลบาสา, ไอร์สศาสดา	159	เอกโองการ	84
อับราฮัม, วีรบุรุษยิว	125	เอลิชาห์ มูฮัมมัด, ผู้นำ-	
อัพยากตปัญญา	47	กระบวนการ	156
อัลกรุอาน, ข้อความ-			
พระคัมภีร์	152	องค์กาหลิบ	153
อัลกรุอาน, คัมภีร์	153 - 154	อุรร์ธอดอกซ์ตะวันออก,	
		นิกาย	141
อัลกรุอาน, คำสอนในคัมภีร์	150	อำนาจหรืออิทธิฤทธิ์	2

อัล-ซูเซน, นิกายเจ้าเซน

154 โอวาท, พระ

65

อักษร อ

อภัย

152 อิบรู, เผ่าชน

125

ฮินดู, ประเพณีและการบูชา

33 อิบรู, ภาษาแห่งชาติยิว

129

ฮินดู, ศาสนา

19 ไฮฟา, สภายุติธรรมสากล

159

ฮินดู, อารยธรรม

21